

**T.C.
HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

ORTAK BİR PARA BİRİMİ OLARAK EURO'NUN GELECEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HAZIRLAYAN
GÖZDE TUĞAN MERAL**

GAZİANTEP – 2016

T.C.
HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ORTAK BİR PARA BİRİMİ OLARAK EURO'NUN GELECEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
GÖZDE TUĞAN MERAL

TEZ DANIŞMANI
PROF.DR. İBRAHİM KANYILMAZ

GAZİANTEP – 2016

KABUL VE ONAY

Gözde TUĞAN MERAL tarafından hazırlanan “**Ortak Bir Para Birimi Olarak Euro’nun Geleceği**” başlıklı bu çalışma 03/06/2016 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucu başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

PROF.DR. İBRAHİM KANYILMAZ
(Başkan)

PROF.DR. M. HANİFİ ASLAN
(Üye)

DOÇ.DR. MEHMET ŞENTÜRK
(Üye)

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.
...../...../.....

Doç. Dr. Mazlum ÇELİK Enstitü Müdürü

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Ortak Bir Para Birimi Olarak Euro’nun Geleceği” başlıklı çalışmamın tarafımca, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve onurumla doğrularım. 03/06/2016.

Gözde TUĞAN MERAL

ÖNSÖZ

Avrupa Para Birliği'ne üye ekonomilerin ortak bir para birimi olarak kullandığı Euro'nun dünya ekonomik ilişkilerini yönlendirmedeki rolü, Birlik'in geleceğinin ne yönde şekilleneceği sorusunu akıllara getirmiştir. Bu bağlamda çalışma Euro'nun geleceğine yön veren unsurları ele almış; mevcut koşullar altında Euro'nun sürdürülebilirliği ile ilgili çıkarımlarda bulunmuştur. Bu süreçte tecrübelerini, eleştirilerini ve desteğini esirgemeyen değerli tez danışmanım Prof.Dr. İbrahim KANYILMAZ'a, aileme ve çalışma arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunuyorum. Çalışmanın tüm ilgililere yararlı olmasını dilerim.

Gaziantep, 2016

Gözde TUĞAN MERAL

ÖZET

Bu çalışmada ekonomik ve siyasi bütünleşme sürecini ortak para birimi olan Euro'yu tedavüle sokarak büyük oranda tamamladığını düşünen Avrupa Para Sahası'nın mevcut ekonomik, mali, finansal, kurumsal, siyasi ve teknik koşullar altında varlığını sürdürüp sürdüremeyeceği ele alınmıştır. Bu koşullar altında Para Sahası'na ilişkin literatür taraması yapılmış; Avrupa İstatistik Kurumu, Dünya Bankası vd. resmi veri tabanlarından ikincil verilere ulaşılmış ve elde edilen bu niceliksel veriler ışığında üye devletler düzeyinde zamana bağlı değişim ve gelişim süreçleri incelenmiştir. Ek olarak 1960lı yıllarda Mundell, McKinnon ve Kenen tarafından teorileştirilen Optimum Para Sahası çerçevesinden Avrupa Para Sahası ekonomilerinin yeterlilikleri değerlendirilmiştir.

Çalışmada Avrupa Para Sahası'na ilişkin yetersizliklerin kaynağı endojen ve egzogen unsurlara bağlanmış; araştırma sonucunda ise Para Sahası'nın mevcut koşullar altında varlığını sürdüremeyeceği, zaafiyetlerini fark edip belirli bir zaman çizelgesinde düzenlemelere gitmesinin gereği ortaya konulmuştur.

Anahtar kelimeler: Avrupa Birliği, Avrupa Para Sahası, Euro, Optimum Para Sahası

ABSTRACT

In this study, it was discussed whether European Monetary Union maintain as a body under present conditions which include economics, fiscal, institutional, politics and technics. European Monetary Union think to complete economic and politics integration by getting into circulation to Euro. To clarified, it was analyzed literature about this topic. These secondary data were obtained from European Statistical Institute, World Bank etc. In light of these data, it was examined changing related time based on nation. In addition, it was evaluated whether European Monetary Union has competence from Optimal Currency Area framework which was theorised by Mundell, McKinnon and Kennen in 1960s.

Inadequancies related European Monetary Union originate from endogenous and exogenous components in this work. In conclusion, it is thought that European Monetary Union is not going to sustain under these conditions. However, it may maintain to entity if it distinguish its inadequanceies and regulate them a certain time period.

Key words: European Union, European Monetary Union, Euro, Optimal Monetary Area

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖNSÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TABLolar LİSTESİ	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ	ix
KISALTMALAR LİSTESİ	x
BİRİNCİ BÖLÜM	1
GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Araştırmanın Amacı	1
1.3. Araştırmanın Önemi	2
1.4. Araştırmanın Varsayımları	2
1.5. Araştırmanın Sınırları	3
İKİNCİ BÖLÜM	4
KURAMSAL ÇERÇEVE	4
2.1. Avrupa’da Birlik Fikrinin Ortaya Çıkışı.....	4
2.2. Avrupa’da Bütünleşme Süreci	7
2.3. Avrupa Ekonomik Topluluğu’ndan, Avrupa Birliği’ne Geçiş	18
2.4. 2000 Sonrası Kurumsal Düzenlemeler	24
2.5. Parasal Birlik Üzerine Bir Teori: “Optimum Para Sahası”	29
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	35
EURO’NUN GELECEĞİNE YÖN VEREN UNSURLAR	35
3.1. Endojen Unsurlar	42
3.1.1. Yapısal sorunlar.....	42
3.1.1.1. Para ve maliye politikalarının uyumsuzluğu	45
3.1.1.2. Avrupa Birliği finansal sistemindeki zaafiyetler	56
3.1.1.3. Siyasi bütünleşme eksikliği	65
3.1.2. İç dinamikler	74

3.1.2.1. Kurumsal çerçevedeki eksiklikler	75
3.1.2.2. Üye devletler düzeyinde farklılıklar	89
3.1.2.3. Rekabet gücündeki zayıflık	108
3.1.2.3.1. İşgücü Piyasaları	108
3.1.2.3.2. Büyüme Unsurları	120
3.2. Egzojen Unsurlar	127
3.2.1. Denetim mekanizmaları	128
3.2.1.1. Avrupa birliği iç denetim mekanizması.....	128
3.2.1.2. Birlik dışı denetim mekanizması	131
3.2.2. Dünya ölçeğindeki ekonomik gelişmeler	137
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	142
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	142
KAYNAKÇA	149

TABLolar LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 1. 1992-2016 Yılları Arasında Seçilmiş Ülkelerin Uzun Dönemli Faiz Oranları.....	39
Tablo 2. 2005-14 Yılları Arasında Gayrisafi Yurtiçi Hasıla Nispetinde Kamu Borç Oranı ...	40
Tablo 3. Seçilmiş Bir Takım Göstergelerle Sermaye Piyasası Büyüklüğü, 2007	41
Tablo 4. 2005-2010 Yıllarına Ait Veriler Işığında Avrupalı Kimliği ve Ulusal Kimlik.....	69
Tablo 5. Avrupa Birliği'nin Kurumsal Yapısı.....	88
Tablo 6. Ülke Bazında 2008-2014 Yılına İlişkin Bazı Rakamlar.....	93
Tablo 7. Cari İşlemler Dengesi.....	94
Tablo 8. Ülkeler Bazında Toplam Patent Başvurusu, Kişi Başına Düşen Patent ve Patentlerin Yıllık Ortalama Büyüme Oranı	98
Tablo 9. Kamusal ve Özel Borçlardaki Artışın Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'ya Oranı	105
Tablo 10. Yaş Gruplarına Göre Ülkelerin Nüfus Yapısı	109
Tablo 11. OECD Üyesi Bazı Ülkelerin 2001-2012 Periyodunda Birim İşgücü Maliyetinin Yıllık Artış Miktarı.....	118
Tablo 12. AB-15 ve ABD için Yıllık İşgücü Verimliliği	126

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa No.

Şekil 1. Simetri, Esneklik ve Optimum Para Sahası	31
Şekil 2. Açıklık, Gelir İlişkisi ve Optimum Para Sahası.....	33
Şekil 3. 2006-2012 Yılları Arasında Kamu Borcu/Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Nispetleri.....	53
Şekil 4. 2003-2014 Yılları Arasında Euro Sahası (19 Ülkenin) Büyüme Rakamları Ve Enflasyon Oranları	54
Şekil 5. Finansal Trilemma	61
Şekil 6. Euro Sahası Gayrisafi Yurtiçi Hasıla Değişikliği	91
Şekil 7. Yıllık Veriler İle Genel Hükümet Açığı (-) Ve Fazlası (+)	92
Şekil 8. Ülke Bazında Araştırma Geliştirme Harcamaları (GSYİH'nın %)	96
Şekil 9. Ülkeler Bazında Yüksek ve Orta-Yüksek İmalat ve Bilgi Yoğun Hizmet Sektöründeki İstihdam Payları (2008 yılı)	101
Şekil 10. Ülkeler Bazında Düşük Nitelikli Emeğin İşsizlik Oranları	106
Şekil 11. Yaş Gruplarına Göre İstihdam Oranları.....	111
Şekil 12. 2014 Yılına Ait 15-64 Yaş Arası Cinsiyete Göre İstihdam	112
Şekil 13. 2006-14 Yılları Arasında Avrupa Birliği Gayri Safi Yurtiçi Hasıla ve İstihdam Artışları.....	113
Şekil 14. İşsizlik (Toplam İşgücünün yüzdesi olarak).....	116
Şekil 15. Avrupa Birliği-28 Üyesi Ülkenin Sektörel Bazlı Birim İşgücü Maliyeti	117
Şekil 16. Avrupa Birliği ve Birleşmiş Devletlere Ait 2006-14 Yılları Arasındaki Büyüme Rakamları	140

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
AET	:	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AKÇT	:	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AR-GE	:	Araştırma-Geliştirme
ATS	:	Avrupa Tek Senedi
EFTA	:	Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi
FED	:	Amerikan Merkez Bankası
GSYİH	:	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
KOBİ	:	Küçük Orta Büyüklükteki İşletmeler
OECD	:	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
OPA	:	Optimum Para Sahası
OPEC	:	Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
PIIGS	:	Portekiz, İrlanda, İtalya, Yunanistan ve İspanya

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

Uluslararasılaşma düzeyi gün geçtikçe artış gösteren ve ticari ilişkilerde sınırların büyük oranda önemsiz kaldığı günümüz dünyasında ekonomilerin bireysel başarılar elde etmesi zamana bağlı olarak zorlaşmaktadır. Ortak bir birlik çatısı altında hareket edebilme güdüsü ile ortaya çıkan Avrupa Birliği de bu bağlamda ekonomik entegrasyonun önemli bir örneğini temsil etmektedir. Ancak 2008 yılında ABD finans piyasalarında ortaya çıkan krizin kısa bir süre sonra Avrupa Para Sahası'na üye ülkelerde borç krizi olarak hissedilmesi ve özellikle Avrupa'daki çevre ekonomilerin iflasına kadar giden bu çalkantılı dönem Birlik'in gerçek anlamda başarılı bir ekonomik entegrasyon örneği olduğuna dair şüpheler yaratmıştır. Bu noktada çalışmada Avrupa Para Sahası ekonomilerinde borç krizi olarak hissedilen küresel finansal krizin tek başına ekonomik göstergelerle ilişkili olmadığı düşünülerek "Euro, ortak bir para birimi olarak varlığını sürdürebilecek mi?" sorusu sorulmuş ve mevcut yetersizliklerin ortaya konulması problem edinilmiştir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Çalışmanın amacı Avrupa Para Sahası ekonomileri tarafından 2002 yılı Temmuz ayı itibariyle resmi para olarak kullanılan Euro'nun varlığını koruyabilmesi yönünde başarı gösterip gösteremeyeceğini ortaya koymaktır. Bu bağlamda Avrupa'da birlik oluşturma fikrinin ilk yıllarına değinilecek, 1951 yılında kurulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'ndan Avrupa Birliği'ne geçiş süreci detaylı bir şekilde ele alınacaktır. Ekonomik ve siyasi bütünleşmenin son aşamasını, ortak para birimini kullanmaya başlayarak tamamladığını düşünen Birlik'in kriz yıllarında ciddi bir sarsıntı geçirmesinin altında yatan nedenler değerlendirilecektir. Birlik'in kendi iç ve dış dinamiklerinden kaynaklanan nedenler; ekonomik, mali, finansal ve siyasi bir takım göstergeler ışığında ve üye devletler düzeyinde karşılaştırmalı olarak incelenecektir.

Çizilen çerçeve kapsamında şu sorulara cevap aranmaya çalışılacaktır:

- a. Avrupa Para Sahası başarılı bir ekonomik ve siyasi bütünleşme örneği midir?
- b. Avrupa Para Sahası'nın ve ortak para birimi Euro'nun sürdürülebilirliğini tehdit eden unsurlar nelerdir?

c. Euro, Avrupa Para Sahası ekonomileri için ortak bir para birimi olarak varlığını sürdürebilecek mi?

1.3. Araştırmanın Önemi

Dünya piyasalarında ulusal sınırların ekonomik ilişkilerde büyük oranda önemini yitirdiği bugün, hiçbir ulus devlet tek başına varlığını sürdürebilecek durumda değildir. Bu karşılıklı bağımlılık hali çift yönlü bir etki doğurmaktadır. Ulus devletler birbiri arasında yürüttüğü ekonomik ilişkilerde kazanç elde edebileceği gibi ekonomik veya siyasi olarak çalkantılı dönemlerde zararlı da çıkacaktır. Bu bağlamda dünya ekonomik ve siyasi gündeminde önemli bir yere sahip Avrupa Para Sahası'nın varlığını sürdürebilmesi küresel ölçekte bir konudur. Çünkü Euro'nun ortak para birimi olarak varlığını sürdürememesi ve Para Sahası'nın dağılması sadece Birlik düzeyinde değil dünya ekonomilerinin genelini ilgilendirecek bir etki yaratacaktır. Bu sebeple Avrupa Birliği ve Avrupa Para Sahası konusu akademik çalışmalara da yön vermiş; Avrupa Birliği'nin geleceğine, Avrupa Para Sahası'nın Optimum Para Sahası olup olmadığına dair bir dizi çalışma yürütülmüştür. Ancak Avrupa Para Sahası'nın geleceğini tehdit eden unsurlar ekonomik, siyasi ve kurumsal yapıdaki yetersizlikler bağlamında tek bir çalışma altında ele alınmamıştır. Bu çalışma Para Sahası'nın geleceğini etkileyecek egzojen ve endojen unsurlara detaylı bir şekilde yer verecektir. Çalışma aynı zamanda Avrupa Para Sahası'na ilişkin yetersizliklerin geniş bir perspektiften görülmesini sağlayarak; mevcut zaafiyetlere çözüm üretme konusundan kapsamlı bir çerçeve sunacaktır.

1.4. Araştırmanın Varsayımları

1. Avrupa Birliği ve Avrupa Para Sahası'na ilişkin iç denetim mekanizması Sayıştay (European Court of Audit) ve Ombudsmanlık Kurumu'nun yürüttüğü faaliyetler ile sınırlandırılmaktadır.
2. Avrupa Para Sahası ve ortak bir para birimi olarak Euro çalışmanın yürütüldüğü tarihten itibaren beş yıllık süre zarfında mevcudiyetini koruyacaktır.
3. Avrupa Para Sahası, "Optimum Para Sahası Teorisi" için önemli bir araştırma alanı yaratmış olmasına rağmen, optimum olma özelliği göstermemektedir.

1.5. Araştırmanın Sınırları

1. Çalışmada Avrupa Para Sahası ekonomileri Almanya, Avusturya, Belçika, Estonya, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İrlanda, İspanya, İtalya, Kıbrıs, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Malta, Portekiz, Slovakya, Slovenya ve Yunanistan'ı ifade etmektedir.
2. Çalışmada Para Sahası'na üye devletlere ilişkin ekonomik göstergeler Avrupa İstatistik Kurumu, Dünya Bankası gibi resmi kurumların veri tabanlarından halka arz edildiği kadarıyla sağlanmıştır.
3. Karşılaştırmalı analizler üye devletlerin para sahasına dahil olduğu yıl itibariyle yapılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Avrupa’da Birlik Fikrinin Ortaya Çıkışı

Avrupa’da birlik kurmanın ilk tohumları olası dış tehditlere karşı ortak hareket edebilme isteğiyle orta çağda atılmış; Roma İmparatorluğu’nun çöküşü ile pekiştirmiştir. Çöküşün ardından kilise, düşman güçlerine karşı direnişin Avrupa ülkeleri ile kurulacak bir ittifakla sağlanacağı yönündeki inancını uzun yıllar muhafaza etmiştir. Belirli dönemlerde Macaristan ve Hırvatistan Krallığı yapmış olan Matthias Corvinus, 1485 yılında Batı Avrupa’yı güçlendirecek birliğin kurulması gereğini ifade etmiş; bir sonraki yüzyılda Fransız yazar, Abbe de Saint Pierre Avrupa’da barışı sağlayacak uluslararası bir organizasyon kurulmasını önermiştir. 19. yüzyıla gelindiğinde Fransız sosyalizminin kurucusu olan Saint Simon *Avrupa Toplumunun Yeniden Organize Edilmesi* isimindeki eserini yazmıştır (Şener, 2007: 228). Fransız şair Victor Hugo ise tüm Avrupa halklarının Avrupa Kardeşliği çatısı altında toplanacağını ve gelecekte dünyanın, Avrupa ve ABD şeklinde iki kutuplu bir dünya haline geleceğini ileri sürmüştür. Hugo’nun bu söylemi 19. yüzyıl Avrupa’sında kendini gerçekleştirecektir. Bireyler öncelikle Sicilyalı, sonra İtalyalı son olarak Avrupalı olacaktır. Federal bir Avrupa ise ancak hiçbir üye ülkenin diğerine üstün olmadığı ve etkisiz kılınmadığı bir durumda varlığını koruyacaktır (Dedeoğlu, 2003: 61). Avrupa’nın ortak bir kültür temelinde, kardeşlik çatısı altında birleşmesini ele alan söylemlerin aksine Britanyalı sosyolog Delanty, Avrupa Birliği’nin temelinde çatışma ve bölünme olduğunu, uzlaşmacı ve iş birlikçi bir birleşmeden ziyade zoraki ortak politikalarla homojenleştirmeye dayalı bir bütünleşme hareketi olduğunu ifade etmiştir (Delanty, 2013: 14).

1789 yılında Fransız İhtilali’nin söylemlerinin ülke sınırları dışına taşması; oradaki kamuoyunun özgürlük, eşitlik gibi duygularla yönetime başkaldırması, bu ülkelerde yöneticilerin hâkimiyetlerini kaybetme korkusuyla birlikte hareket etme çabasının sonucu olarak Avrupa Ahengi Sistemi adı altında bir atılım gerçekleşmiştir. 1819 yılında Viyana Konferansı neticesinde alınan kararlar bu sistemin kurucu metnini oluşturmuştur. İçerisinde Prusya, Rusya ve Avusturya’nın olduğu bir grup ülke, 26 Eylül 1815’te Kutsal İttifak adı altında birleşmiştir. Bu ülkeler 1815-1914 gibi neredeyse yüzyılı kapsayan bir süreçte farklı mekân ve zamanlarda uluslararası konferanslar düzenleyip, halkın başkaldırışına karşı ittifak oluşturmuştur. Daha sonra İngiltere de bu oluşuma katılmış, Fransa’nın sisteme katılımıyla üye devlet sayısı beşe çıkmış, I.Dünya Savaşı yıllarında ise varlığına son verilmiştir. Bu

sistemi günümüz uluslararası kuruluşları ile bağdaştırmak mümkün olmamakla birlikte, daha ziyade toprak sorunlarına çözüm getirme yönünde devletlerin işbirliği geliştirme çabası olarak görmek mümkündür. Bu oluşumun belirli bir organı ve merkezi olmamakla birlikte, Avrupa'da ülkelerin bir araya gelip ortak bir ülkü altında birlikte hareket edebilme fikrinin pratikte de uygulanabileceğinin bir kanıtı olmuştur (Sönmezoğlu, 2005: 58-59)

Avrupa'da birlik kurmanın temel dinamiklerinden bir tanesi de bölge içerisinde güç dengesi oluşturarak, otoritenin tek bir ülke elinde toplanmasını önlemektir. Dolayısıyla ortak çıkarları paylaşan ülke grupları tarih boyunca kendi aralarında birlikler oluşturmuş ve bu kısa dönemli oluşumların yıkılmasına şahitlik etmişlerdir. Örneğin; Almanya, Napolyon'un evrensel Fransız İmparatorluğu kurma çabasına karşı otuz sekiz Alman Devletçikleri'ni bir araya getirerek Alman Konfederasyonu adı altında, Fransız hegemonyasının önüne duvar örmüştür. Geçmiş tecrübelerle bir göz atıldığında bu ve benzeri bir dizi işbirlikçi eylem ön plana çıkmaktadır (Canbolat, 1998: 52).

1920lerin erken dönemlerine gelindiğinde, Coundenhove-Kalergi gibi federalistler anlamsız savaşlarla birbirini tahrip eden Avrupa uluslarının önemli bir küresel güç haline gelişini ele almıştır. Bir Avrupalı'nın öteki üzerinde güç savaşı verdiği İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Avrupa ulusları vatandaşlarının politik ve ekonomik güvenliklerini garanti altına alamadıkları için varlık sebeplerini kaybetmişlerdir. İsmi Avrupa Birliği olan bir federasyon kurma gereği ortaya çıkmıştır (Moussis, 2002: 6). Fransa, Batı Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg'un da içerisinde olduğu bir grup ülke birlik yolundaki ilk somut adımlarını atmıştır (Uysal, 2001: 141).

II. Dünya Savaşı'ndan hemen sonra Winston Churchill Avrupa'yı bir enkaz yığını, mezarlık, veba ve hastalıklar için bir üreme alanı olarak tasvir etmiştir (Moussis, 2012: 5). Dolayısıyla Avrupa bütünleşmesini 20. yüzyılın tarih ve politikalarından ayrı düşünmenin mümkün olmadığı ortaya çıkmıştır. Bu döneme tahmin edilemez yıkıcı savaşlar ve zalimliklerle dolu Nazizm ve Sovyetler Birliği Komünizmi damgasını vurmuştur. Elli milyon insan II. Dünya Savaşı esnasında hayatını kaybetmiş, yirmi yedi ülkeden, elli beş etnik gruptan altmış milyon kişi göç etmiş, kırk beş milyonu evini terk etmek zorunda kalmış, milyonlarca insan yaralanmış ve yalnızca altı yüz yetmiş bin kişi Nazi ölüm kamplarından serbest bırakılmıştır. Savaş sonrası dönemde Avrupa harabe olmakla kalmamış politik olarak da bölünmüştür. Birçok Merkez ve Doğu Avrupa ülkeleri fiili olarak Sovyetler Birliği tarafından işgal edilmiştir (Kaczorowska, 2008: 4). Sovyetler Birliği, II. Dünya Savaşı'nda ciddi hasarlar alarak ekonomisi zayıflayan, askerini terhis ettirmiş batılı ülkelere karşı ortak bir direniş hedefinde olduklarını ortaya koymuştur. Bu durum Batı Avrupa'yı komünist

partilerin tekelindeki Sovyet direnişine karşı bilemiş; ekonomik ve siyasal anlamda birlikte hareketi kaçınılmaz kılmıştır (Canbolat, 1998: 60).

Bir yüz yıl sonra, Batı Avrupa savaşlar, çatışmalar ve sefaletle tahrip edilmiş bir dünyadan huzurun ve refahın hüküm sürdüğü bir ada haline gelmiştir. Bu başarılı dönüşüm Avrupa'nın çok uluslu bütünleşmesinin bir sonucu olarak değerlendirilebilir (Moussis, 2012: 5). Çok uluslu bütünleşme aralıksız işleyen bir süreç olmasına rağmen; dört aşamada değerlendirmek mümkündür. Bunlar bütünleşme derecesine göre sırasıyla; gümrük birliği, ortak pazar, ekonomik ve parasal birlik ve son olarak politik birliğe doğru giden birleşme hareketidir (Moussis, 2002: 57).

Gümrük birliğine üye ülkeler kendi aralarında yapmış oldukları ticari faaliyetlerde gümrük vergisi almazken, üçüncü ülkelerle yapmış oldukları işlemlerde ortak ticaret politikaları benimsemektedirler (Seyidoğlu, 2009: 229). Gümrük birliğinin kapsamına genellikle endüstriyel ve işlenmiş tarım ürünleri girmektedir (EUROPA, 2014). Ortak pazar, gümrük birliği içerisinde gümrük almama esasına dâhil olan endüstriyel ve işlenmiş tarım ürünlerinin yanı sıra bir de emek ve sermaye gibi üretim faktörlerinin de serbest dolaşımına izin vermektedir (Seyidoğlu, 2009: 228). Ortak pazarın oluşması için ülkeler arasında fiziki, mali ve teknik engellerin kaldırılması gerekmektedir. Ayrıca ülke koordinasyonunun sağlanması için ülkelerin ekonomi politikaları birbirine uyumlaştırılmalıdır. Ortak pazarda sınır kontrollerinin kaldırılması, oturma izni anlaşmalarının yapılması, ulaşım ve telekomünikasyon gibi kamusal hizmetlerin halka arzı, para ve benzeri işlemlerin serbestleştirilmesi esas olmaktadır (Yıldız, 1999: 4). Ekonomik ve parasal birlik ise üye ülkeler arasında sermayenin serbest dolaşımını sağlayıp, ekonomi politikaları ve merkez bankaları arasında uyumu tesis edip, işbirlikçi bir yapı kurmak amacındadır. Avrupa'da oluşturulan birliğin nihai hedefi ise bu aşamaları sorunsuz bir şekilde gerçekleştirip, birlik içerisinde tek para birimi olan Euro'yu tedavüle sokmaktır (Sönmezoğlu, 2005: 250).

Birçok din adamı, siyasetçi, filozof, kral, imparator ve asker Avrupa'da bir birlik kurulması için destek vermiştir (Delanty, 2013: 17-18). Ülkelerin kendi iç dinamiklerinden ya da dış çevrelerinden kaynaklanan problemler ve gittikçe karmaşıklaşan devletlerarası ilişkilerin yoğunluğu, ulus üstü güvenlik ve işbirliğini kaçınılmaz hale getirmektedir. Bu sebeple de ulus devletler egemenlik haklarının büyük bir kısmını merkezi bir otoriteye devretmeyi kabul ederek; tek bir birlik çatısı altında ekonomik, mali, finansal ve siyasi bir ortaklığa istekli olmuştur (Canbolat, 1998: 46).

2.2. Avrupa'da Bütünleşme Süreci

Avrupa, II. Dünya Savaşı sonrasında kendi iç güvenliğini sağlamak adına ABD gibi dönemde sözü geçen dış güçlere ihtiyaç duymuştur. Ancak bu ülkelerden yararlanırken aynı zamanda ona bağımlı hale gelmemek için de yoğun çaba sarf etmiştir. Esasında Avrupa'nın bu emeline ulaşması için sanayi anlamında tesis kapasitesi, beşeri sermayesi ve teknoloji üretimi için gerekli alt yapısı hazırdır. ABD'nin yönettiği Marshall Planı ise bu noktada devreye girerek gerekli bu alt yapıyı yeterli hale getirecek iyileştirme programı sunmuştur (Canbolat, 1998: 60-61). Dikkat edilmesi gereken nokta ise ABD'nin, Birlik'e sunmuş olduğu bu fırsatın tek taraflı bir çıkar ilişkisine hizmet etmemiş olmasıdır. Detaylarına yer verilecek olan Marshall Planı'nın esasında ABD'nin emellerini gerçekleştirmeye yönelik ortaya çıktığını söylemek mümkündür.

1947 yılında Harvard Üniversitesinde Truman'ın (ABD'nin ilgili dönemdeki başkanı) Devlet Bakanı, George C. Marshall Avrupa'nın yeniden yapılanması için bir Amerikan planı duyurmuştur (Kaczorowska, 2008: 5-6). Marshall Planı Amerika, Britanya ve Batı Avrupa'da izleri 1920lere dayanan önemli ve yenilikçi bir politik oluşumdur (Hogan, 2002). Bu planla amaçlanan açlığı, fakirliği, umutsuzluğu ve kaosu ortadan kaldırmak için, demokrasi ve özgürlüğün gerçek düşmanlarını yok etmek ve Avrupa vatandaşlarının ülkelerine duydukları güveni yeniden inşa etmektir. Marshall, bütün Avrupa ülkelerine nakit şekilde aktarılan paranın ülkeler arasında işbirlikçi yollarla dağılımını ve tedrici olarak ticari engellerin kaldırılmasını zorunlu kılmıştır (Kaczorowska, 2008: 5-6). Marshall Planı döneminde en önemli uluslararası girişimlerden biri olmasına rağmen, kusursuz bir işleyiş sağlamamıştır. Amerika'nın Avrupa'ya yardımı olarak aksettirilen Marshall Planı, özünde Sovyetler Birliği'nin güçlenmesine karşı alınan bir önlem paketidir. Amerika, komünizmin Sovyetler Birliği'nde güçlenerek kendisine rakip olmasından korkmuş ve buna engel olmak için Marshall Yardımları'nın mahiyetini Avrupa ekonomik bunalımı adı altında lanse ettirmiştir. On altı Avrupa ülkesi yardımların mahiyetini belirlemek için Temmuz 1947'de Paris'te bir araya gelerek, komisyonlar oluşturmuştur (Sönmezoğlu, 2005: 471). Avrupa'nın bölünmüş yapısı, ülkelerin bireysel olarak ekonomik ve siyasi imkanlarını optimum seviyede kullanabilme yeteneğini sınırlamıştır. Bu durumun farkında olan ABD, Marshall Planı'ndan faydalanmanın ön şartlarından biri ortak bir Avrupa ekonomisi planlamak olduğunu ortaya koymuştur (Roskin and Berry, 2012: 342). Daha önce bahsedildiği gibi Marshall Planı'nın insani yardım ve stratejik olarak iki temel amacı belirlenmiştir. Amerika yaptığı yardımlarla halkın refahını sağlamış, aynı zamanda Sovyetler Birliği'ni güçlendirecek komünist

hareketlere halkın katılımını önlemiş olacaktır. Bu durum da Avrupa'nın gücünü pekiştirecek; ek olarak bu yardımlarla Avrupa ülkeleri arasındaki işbirliği tesisi büyük oranda güçlenmiş olacaktır. Aynı zamanda ABD'den sağlanan yardımların ülkeler arasında adaletli dağılımını garanti altına almak ve yeni bir savaş girişiminin önünü kesmek için Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı kurulmuştur (Ülger, 2003: 205-206). Ancak aynı yıllarda (1948) Lahey'de gerçekleştirilen bir konferansta İngiltere'de dönemin Başbakanı Winston Churchill, egemenlik haklarını ulus üstü bir kuruma devrederek yetki alanına kısıtlama ihtimalini veto etmiş, bu durum her ne kadar Avrupa ülkeleri arasında kurulması planlanan ortak bir birlik hevesini azaltmış olsa da, çalışmalar devam etmiştir (Kaya vd., 2013: 3).

Avrupa'nın dünya pazarlarında uluslararası saygınlığını yeniden kazanması, koordine edilmiş planlama ve işbirliğinin yeniden yapılanmadaki önemini göstermiştir. Marshall Planı çerçevesinde ekonomik, askeri ve politik konularda hükümetler arası bütünleştirmeyi güçlendirmek için çeşitli Avrupa organizasyonları ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu organizasyonlardan biri Schuman Planı temelinde kurulmuş AKÇT'dir. AKÇT'yi meydana getiren anlaşma Fransa, Almanya, Belçika, Lüksemburg, Hollanda ve İtalya'nın katılımıyla 18 Nisan 1951 yılında Paris'te imzalanmış ve 1952 yılının Temmuz ayında yürürlüğe girmiştir (Kaczorowska, 2008: 6-8). Bu anlaşmanın temel amacı ticaretin önündeki engelleri kaldırmak ve üye devletlerden çıkarılan kömür ve çelik için ortak bir pazar yaratmaktır. Üye devletlerin kömür-çelik ihtiyacı karşılanırken ülke ayrımı yapılmaması en temel kurallardan biri olmuştur. Sermaye ve işgücü piyasalarında tam hareketlilik amaçlanmıştır. Bütün bu hedefleri başarıyla yerine getirmek için yatırımlar, finansal amaçlar, üretim, fiyat, anlaşmalar, kümelenmeler ve birlik kurumları üzerine bir takım sınırlamalar ve belirli amaçlara ulaşma konusunda yerine getirilmesi gereken kriterler geliştirilmiştir. AKÇT Antlaşması, bir Avrupa Bütünleşmesi ve Avrupa Yargı Alanı sunmuştur. AKÇT ile diğer ekonomilerin de aşamalı olarak Avrupa Federasyonu'na dâhil edilmesi planlanmıştır (Moussis, 2002: 8). Ek olarak Topluluk'a üye ekonomileri canlandırmak, bunu sağlayarak yeni istihdam alanları yaratmak ve refah seviyesini yükseltmek gibi amaçlara da hizmet etmiştir (Paksoy vd., 2011: 43).

Schuman Planı, Avrupa uluslarını bir araya getirecek geçmişteki bütünleşme girişimleri ile kıyaslandığında görece daha başarılı bir oluşum örneği göstermiştir (Kılıçbay, 1959: 4). Schuman Planı'nın odağında yer alan kömür, çelik ve demir cevherini bu denli önemli kılan ve ulus üstü bir yönetime devreden düşüncenin altında yatan esas unsur bu madenlerin savaşların kaderini değiştiren ve ülkelerin geleceğine yön veren önemli bir güç olmasıdır. Avrupa ülkeleri arasında daimi barışın kurulması Almanya ve Fransa arasında süregelen çatışmaların son bulması beklenmiştir. Çünkü savaşın itici gücü olan mühimmat

üretimi Fransa ve Almanya'nın aynı tarafta olduğu bir federasyonla sınırlandırılmış olacak ya da üretilen mükemmatlar birbirlerine karşı tehdit olarak görülmeyecektir. Dolayısıyla savaş ihtimali düşürülecek, dünya barışı için önemli bir atılım gerçekleşecek ve çıkar birlikteliği sağlanacaktır (Ülger, 2003: 259).

AKÇT'nin başlangıçta oldukça başarılı bir işleyişi vardır; 1954 yılına kadar üye ülkeler arasında kömür, kok, ham demir gibi madenler üzerindeki her türlü ticari engeller kaldırılmış, bu ürünlerin ticareti artmış ve otoriteler tarafından ortak fiyatlama politikaları ve üretim kotaları getirilmiştir. Antlaşma'nın parçası olan üye devletlerin kömür ve çelik üretiminde rasyonellik sağlanmış, rekabet üzerine ortak kurallar getirilmiş, birleşme ve satın almalarda belli kurallar benimsenmiştir. Ancak 1980lerde Topluluk faaliyetlerinin yerine getirilmesinde aksamalar meydana gelmiş, ortak amaçlara ulaşma noktasında bir takım güçlükler yaşanmıştır (Kaczorowska, 2008: 8). Ayrıca AKÇT dar bir ekonomik çerçeveye odaklanmış, daha ziyade politik amaçları yerine getirmek üzere imzalanmıştır (Dinan, 2005: 2). Topluluk'un bürokratik işlerini yürütmek üzere Yüksek Otorite kurulmuştur (Kaya vd. 2013: 4).

Schuman Planı'na bakıldığı zaman uygulamada neo fonksiyonalist teoriyi yansıttığı görülmüştür. Neo fonksiyonalist düşünce bir ülkenin kendi iç dinamiklerinden ve yapısından kaynaklanmayan dışsal etkilerden korunmak için ulus üstü kurumsallaşmaya doğru bir dönüşüme ihtiyaç duymuştur (Moussis, 2002: 8). Neo fonksiyonalizm, fonksiyonalizmin devamı olarak görülmüştür. Fonksiyonalizm ulus devlet şeklinde organize olmuş kurumların etkisini kaybettiğini, dünyanın karşılaştığı problemlerin yalnızca küresel entegrasyonla çözülebileceğini kabul etmiştir. Ancak bunun başarıya ulaşmasının görece zor olduğu ortaya konulmuştur. Bu konudaki en önemli gerekçelerden biri ise ülkelerin egemenlik haklarını ulus üstü bir yapılanmaya devretmeye soğuk bakmaları olmuştur (Ülger, 2014: 109). Neo fonksiyonalistler ise, fonksiyonalistlerin aksine küresel entegrasyon yerine bölgesel düzeyde entegrasyona ağırlık vermiştir. Dolayısıyla Neo-fonksiyonalizm Avrupa bütünleşmesini yansıtmaktadır. Ayrıca bu teoriye göre, entegrasyon süreci birbirini tetiklemekte; bir alanda ortaya çıkan süreç spill-over adı verilen yayılma etkisiyle diğer alanlarda da hissedilmektedir (Arı, 2013: 356). Neo fonksiyonalistlere göre yayılma etkisinin iki ayağı vardır. İlki fonksiyonel yani özel bir ekonomik sektör veya alanda ortaya çıkan bütünleşme hareketinin diğer alanları da kapsayacak bütünleşme sürecine ihtiyaç duymasıdır. İkinci bir yayılma etkisi ise siyasi kanalla olmaktadır. Siyasi yayılma ulus üstü bir yapılanmanın beraberinde güvenlik ve savunma gibi başka siyasi yayılıma neden olması şeklindedir (Kaczorowska, 2008: 8). Yayılan ve derinleşen bir ekonomik bütünleşme ileri düzeyde kurumsallaşmaya ihtiyaç

duymakta ve buna uygun üst düzey denetim mekanizmasına olan mülkiyeti gerektirmektedir. Yani politik entegrasyonla birlikte ekonomik entegrasyonun sağlanması kaçınılmaz hale gelmektedir. Spillover etkisi AKÇT temelinde ele alındığı zaman, sanayileşmiş Batı Avrupa ülkeleri grubunda tam entegre olmuş kömür ve çelik sektörleri ekonominin ilgili sektörlerinde benzer entegrasyon sağlanamazsa varlığını uzun süre koruyamayacaktır. Taşımacılık sektörü örneğinden bakıldığında ilgili sektör gerekli gelişmeyi sağlayamazsa hammadde sevkiyatı olmayacak ve sektör gelişimini tamamlayamayacaktır. Tarihsel perspektiften incelendiğinde AKÇT'den, Ekonomik ve Parasal Birliğe doğru yaşanan dönüşüm fonksiyonel spillover etkisine örnek gösterilebilir (Rosamond, 2000: 60). Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun başarılı işleyişi, sadece bu alanda değil diğer ekonomik alanlarda da ekonomik bütünleşme gereğini ortaya çıkarmıştır (Paksoy vd., 2011: 46). Ancak ilgili yıllarda Ortadoğu'da Süveyş Kanalı Krizi, Cezayir'in Fransa'ya karşı bağımsızlık savaşı, Sovyetler Birliği'nin Macaristan'ı fethi gibi bir takım dönemsel olaylar yaşanmıştır. Bütün bu olumsuzluklar ülkelerin bireysel hareket sahalarını daraltmış ve ortaklığın gereğini bir kez daha ortaya koymuştur (Kaya vd., 2013: 5).

Haziran 1955'te Messina (Sicilya)'da AKÇT'nin tarafları olan ülkelerin dış işleri bakanları ortak kurumsal gelişmeler, ortak pazar, sosyal politikaların uyumu ve ulusal ekonomilerin ilerleyici bir perspektifte birleştirilmesi aracılığıyla Birleşmiş Avrupa kurulması yönünde karar vermiştir. Bu amaçla da İtalya'nın Roma kentinde biri AET diğeri Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu adı altında 25 Mart 1957'de iki anlaşma imzalanmıştır (Kaczorowska, 2008: 9). Euratom olarak bilinen Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nun kurulması için 25 Mart 1957 yılında imzalanan Antlaşma, 1 Ocak 1958'de yürürlüğe girmiştir. Euratom'un amacı, nükleer ekipman ve materyaller için genel bir piyasa yaratmak, genel bir nükleer enerji anlaşması imzalamak, fisil (parçalanabilir) maddelerin arzı için sistem kurmak, radyasyonun insan sağlığı üzerinde yaratacağı olası tahribatı önleyici mekanizmalar geliştirmektir. Ayrıca üye ülkeler ve ortak araştırma programları arasında koordinasyonu sağlamak adına bir araştırma merkezi kurmaktır. Bu merkez ile birlikte Avrupa'da teknolojiyi geliştirmek ve nükleer üretimi teşvik etmek amaçlanmıştır (Moussis, 2002: 12). 1965 yılında imzalanan Füzyon Antlaşması ile Euratom, Avrupa Topluluğu bünyesine dâhil edilmiştir (Ülger, 2003: 49). 1990lı yıllarda imzalanacak olan Maastricht Antlaşması ile de Avrupa Birliği'nde faaliyetlerini yürütmeye başlamıştır. Ancak bazı ülkeler savunma politikalarını üst kurula devretmek istememiş ve sivil halk nükleer enerjiye karşı tepki koymuştur. Bu durum Avrupa'da Atom Enerjisi tek pazarı oluşmasına engel olmuştur (Sönmezoğlu, 2005: 59).

Euratom ile aynı zamanda imzalanan AET'nin kurulmasına dair antlaşma, 1 Ocak 1958'de yürürlüğe girmiştir. AET Antlaşması çerçeve bir antlaşma niteliği gösterirken, ekonomik faaliyetlerin düzenlenmesi konusunda genel politikalar üzerinde bir kılavuz fonksiyonu görmüştür (Moussis, 2002: 18). AET, Avrupa bütünleşmesinin kalbi olmakla birlikte, AKÇT ve Euratom ile birlikte Avrupa'nın en önemli üç topluluğudur. Bu Antlaşma'nın temelinde üye devletler arasında ekonomik işbirliği yatmaktadır ve bunun en önemli aracı olarak ise ortak bir pazar yaratma çabası vardır (Kaczorowska, 2008: 11). Oluşturulan müşterek pazarda Avrupa Toplulukları'na ait ürünlerin, hizmetlerin, işgücünün ve sermayenin serbest dolaşımı hedeflenmektedir (Dinan, 2005: 2). Ortak pazar kurularak tek başına yetersiz olan ekonomilerin Birlik içerisinde her türlü ticari engellerden muaf tutulup, serbest ticari ilişkilerde bulunması amaçlanmıştır. AET ortak pazar adı ile de anılmaktadır (Sönmezoğlu, 2005: 70). Ortak pazar enerji, tarım ve ulaştırma olmak üzere üç alanda oluşturulmaya çalışılmaktadır. Bu Antlaşma temelinde ortak tarım politikası, ortak ulaştırma politikası, rekabet düzenlenmesi, dış ticaret, istihdam ve fiyat uyumlaştırması gibi bir takım araçlar kullanılmaktadır (Dedeoğlu, 2003: 51).

AET'nin gümrük birliğinden daha ileriye gidebilmesi ve sermaye, hizmet ve kişilerin serbest hareketi üzerindeki sınır engellerinin kaldırılması için üye devletler belirli politik alanlarda otoritesini ve egemenliğini paylaşma konusunda anlaşmışlardır. Ancak Topluluk üyesi ülkeler uluslararası hukuk kurallarına itaat ederek, egemenlik haklarını paylaşarak ve sınırlamalar getirici anlaşmaları kabul ederek uzun dönemde kendi yetki alanlarını sınırlamış olacaktır. Hükümetler yetki devretmeye istekli değillerdir; ancak ulusal çıkarları korumak için bunu yapmak gerekmektedir. Ulus üstü bir oluşum olan Avrupa Komisyonu'na bazı politik alanlarda egemenlik haklarını devretse de, Avrupa Bakanlar Konseyi aracılığıyla kontrol gücü elde etmektedir. Avrupa Bakanlar Konseyi önemli bir karar verme organıdır. Yine de Topluluk'un demokratik meşruiyetini genişletmek için Parlamento kurulma gereği üzerinde anlaşma sağlanmıştır (Dion, 2005: 2).

AET ekonomik bir amaca hizmet etmiş görünse de, Roma Antlaşması'nın Topluluk'a özgü kurumları ile birlikte politik bir gündemi de vardır. AET'nin 1960lı yıllardaki kendine özgü kurumları (Kaczorowska, 2008: 11):

- Komisyon, ulus üstü bir kurumdur, Topluluk yöneticiliğini yürütürken aynı zamanda imzalanan Antlaşma'nın koruyuculuğunu da üstlenmiştir.
- Konsey, üye devletlerin isteklerini yansıtmaktadır ve kanun yapıcı kurumdur.
- Parlamenteler Meclisi, yasama gücü ile donatılmış olan ve doğrudan Avrupa Parlamentosu'ndan seçilmiş tamamen danışma amacıyla oluşmuş bir organdır.

- Avrupa Adalet Divanı, genellikle Avrupa Toplulukları Adalet Divanı olarak bilinir. Roma Antlaşması'nın ihlal edilmesi durumunda müdahalede bulunur, üye devletler arasındaki çekişmelerin ve Toplum kurumlarına karşı yürütülen eylemlerin düzenlenmesi ve Toplum hukukunun güçlendirilmesi gibi amaçlara hizmet etmektedir.

- Avrupa Yatırım Bankası, Ekonomik ve Sosyal Komite vd. tamamlayıcı kuruluşlar Birlik'in kurumsal yapısını oluşturmaktadır.

AET'nin kurulduğu ilk yıllarda Komisyon, ortak pazar hedefini tam anlamıyla gerçekleştirmek ve bütünleşme sürecini hızlandırmak adına yoğun çalışmalar yürütmüştür (Kaya vd., 2013: 5). Avrupa Topluluğu'nun merkezinde, ortak pazarın kurulması mal ve hizmetlerin birlik içerisinde serbest dolaşımı ve üçüncü ülkelere karşı ortak politikalar çerçevesinde hareket alanı tanımlanması adına gümrük birliği bulunmaktadır, bu hedefe ulaşmak belirli bir süreci gerektirmektedir (Karluk, 2014: 31). İç gümrük vergisi oranlarının belirlenen zaman dilimi içerisinde azaltılıp, sürecin sonunda sıfırlanması hedeflenmiştir. Ticaretin önündeki tek engelin vergiler olmadığı farkında olan AET aynı zamanda miktar kısıtlamalarını ve kotaları yasaklamıştır. Unutulmaması gereken önemli bir nokta ise AET'nin bir gümrük birliğinden ziyade ekonomi birliği kurma yolundaki atılım olduğudur (Seyidoğlu, 2009: 248). Ancak kuruluş yıllarında Avrupalı ülkeler arasında fikri uyuşmazlıklar yaşanmış, özellikle de Fransa ve İngiltere arasında ekonomik bütünleşmenin kapsamı ile ilgili olarak ortaya çıkmıştır. İngiltere, İngiliz Uluslar Topluluğu adındaki bir birliğin lideri ve bu birlik üyeleri ile serbest ticaret yapan bir ülke konumundadır. AET fikrine tam olarak karşı olmasa da bağlayıcılığı az, serbest ticaret bölgesi niteliğinde bir birlik teklifi olmuş, ancak Fransa tarafından reddedildiği için mevcut birliğe dâhil olmayan ülkelerin katılımıyla rakip bir birlik niteliğinde EFTA'yı kurmuştur (Karluk, 2014: 16). Bu kuruluş AET'nin bütünleşmesini güçlendirecek faaliyetlere engel olmamış, 1960 yılında Bakanlar Konseyi'nin ticaret vergilerini kaldırması ve dış ülkelere karşı ortak gümrük vergisi uygulamasıyla hız kazanmıştır. Aynı dönemde Ortak Tarım Politikası kabul edilerek, tarım üretiminin ve fiyatlandırmanın müşterek kontrolü sağlanmış ve bütünleşme yönünde ciddi bir ivme kazanılmıştır (Kaya vd., 2013: 5).

1961 yılında İngiltere'nin AET'ye adaylık süreci ile birlikte üye ülkeler ilk ciddi gerilimlerinden birini yaşamıştır. Fransa, Toplum içerisinde kendisine rakip olacak İngiltere gibi bir gücün varlığını tehdit olarak algılamış ve veto etmiştir (Kaya vd., 2013: 6). Yine Fransa'nın sebebiyet verdiği boş sandalye krizi olarak bilinen bir gerilim daha yaşanmıştır. Fransa, Birlik bünyesinde yürütülecek faaliyet ve düzenlemelerde ulus devletlerin söz hakkının olması, kontrol gücünü elinde tutması, işbirliği içerisinde karar alması ve egemenlik

haklarını doğrudan birliğe devretmemesine karşılık gelen hükümetlerarasıcılıktan yana olduğu için Topluluk gücünün arttırılmasına karşı durmaktadır. Komisyon, Topluluk'un kendi bütçesinin oluşturulmasını ve üye devletlerden kaynak aktarımına son vermeyi önermiş ve bu durum Fransa tarafından ulus üstü bir yapılanmanın otoritesinin artacağı gerekçesiyle reddilmiş ve bunu protesto etmek adına Temmuz 1965'ten Ocak 1966'ya kadar olan süreçte Konsey toplantılarına katılmamıştır (Kaczorowska, 2008: 12). Bu anlaşmazlık Ocak 1966'da Lüksemburg Uzlaşması adı verilen bir anlaşma ile son bulmuş, Fransa'nın istekleri büyük ölçüde karşılanmış, her bir ülke Bakanlar Konseyi kararlarını veto etme yetkisine sahip olmuş ve Komisyon'un finansal kaynağı üye ülkelerin katkıları ile belirlenmiştir. Bu durum 1969 yılında Lahey Zirvesi'nin imzalanmasına kadar devam etmiştir. İlerleyen yıllarda Ortak Tarım Politikası çerçevesinde, Topluluk'a dışarıdan giren tarım ürünlerinden alınan gümrük vergileriyle Komisyon bütçesi oluşturulmuştur (Kaya vd., 2013: 6).

Avrupa entegrasyonun bu tarihsel süreçte önemli atılımlarından bir tanesi de Birleşme Antlaşması (The Merger Treaty veya Füzyon Antlaşması)'dır. Bu Antlaşma 1965 yılında, Avrupa'nın üç önemli kurumsal yapılanması olan AKÇT, Euratom ve AET'yi tek bir çatı altında toplayarak tek bir Konsey ve Komisyon ile yönetmek adına imzalanmış, sonucunda ise Avrupa Topluluğu kurulmuştur. Topluluk, 1997 yılında Amsterdam Antlaşması ile şekil değiştirmiştir (Karluk, 2014: 17). Bu birleşmenin amacı ortak politikaların daha iyi yönetilmesini sağlamak olmuştur (Moussis, 2002: 19). Ayrıca Avrupa Topluluğu endüstriyel modernizasyon ve tarımsal teşvikler için araçlar geliştirerek özellikle de Fransa için hayati bir rol üstlenmiştir (Dinan, 2009: 113).

1960lı yıllar görüldüğü üzere Avrupa Topluluğu için olumlu gelişmelerin yaşandığı yıllardır. Petrolü düşük fiyatla ithal eden Avrupa aynı zamanda Topluluk içerisinde serbest ticaret alanının yaratılmasının bir sonucu olarak gerek iç gerekse de dış talebin artmasıyla istihdam seviyelerinde bir yükselmeye tanıklık etmiştir. Yine aynı dönemde beklenenin ötesinde gerçekleşen bir ekonomik büyüme ve düşük seyreden enflasyon rakamlarını tecrübe etmiştir. Yaşanan bu olumlu gelişmeler gümrük birliğine geçilmesi yolundaki gerekli hazırlıkların yapılmasında Topluluk'a hız kazandırmıştır (Dinan, 2009: 114). Bu süreçte Topluluk üyesi ülkeler arasında geleceğe yönelik işbirliği geliştirme yönünde atılan bir diğer adım ise Hague Zirvesi neticesinde alınan kararlar olmuştur. Hague Zirvesi'nde alınan kararların odağında Topluluk'a katılımın arttırılarak genişlemesi, Avrupa Politik İşbirliği'nin kurulması, üye ülkeler arasında Ekonomi ve Parasal Birlik'in kurulması için atılımların başlaması, üye devletlerin dışişleri bakanlarının düzenli katılımının gerçekleştiği periyodik toplantıların düzenlenmesi, ortak tarım politikası finansmanında reform, teknik işbirliği,

yardım ve sosyal politikalar geliştirilmesi ve bir Avrupa üniversitesi kurulması fikri vardır (Kaczorowska, 2008: 12-14). Ancak Hague Zirvesi'nden sonra, 1970lerde Avrupa Birliği bütünleşme süreci dünyayı etkisi altına alan petrol ve bütçe krizleriyle adeta bir duraklama dönemine girmiştir. Avrupa Konseyi, Avrupa Politik İşbirliği ve Avrupa Topluluğu'nu kurma gibi bir takım gelişmelere tanıklık etmiş olsa da bütünleşmeye derinlik kazandıramamıştır. Bu sebeple ilgili düzenlemeleri yönetsel reformlar olarak nitelendirmek daha doğru olacaktır (Kaya vd., 2013: 7). Çünkü Avrupa Topluluğu'nun mevcut ekonomik yapısı korunmuştur. Ortak Pazar, Euratom gibi kurumsal yapılanmalar ülkeler arasındaki ticari ilişkiler için önemli ivme kazandırırken, bu dönemde ülkeler arasındaki mevcut durumun korunması ve ahengin sağlanması gibi amaçlara hizmet edilmiştir. Avrupa Topluluğu için bu durgunluk dönemi literatürde "eurosclerosis" olarak geçmektedir. Literatürdeki bu sözcük, uluslararası anlamda zorluk içerisinde geçen bir dönem ve üye ülkelerin arzu edilebilir ileri bir bütünleşme seviyesine ulaşamamasıdır. Bu dönemde ulus üstü çıkar ile ulusal çıkarlar çatışmış, uluslar bireysel olarak politik kararlar almıştır. Örneğin; Fransa ve Birleşik Krallık 1973 yılında petrole koyulan ambargo karşısında İran ve Suudi Arabistan ile ikili anlaşmalara gitmiştir (Kaczorowska, 2008: 16). Dünya ekonomilerinin durağan bir döneme girdiği, mali sıkıntıların iç çekişmeleri beraberinde getirdiği ve bunların Avrupa'da karamsar bir hava yarattığı 1970lerin ardından, Hague Zirvesi'nde kurulması planlanan ATS 1987 yılında imzalanmıştır (Avrupa Birliği Bakanlığı, 2013).

Avrupa bütünleşmiş tek pazarının kurulmasına yönelik aşamalar tekrardan tarihsel perspektiften ele alındığı zaman; ilk antlaşma 1957 yılında imzalanan ortak pazar kurma hedefindeki Roma Antlaşması'dır. Yine daha önceden de bahsedildiği gibi Roma Antlaşması ile üye ülkeler arasında gerçekleşecek ticarete gümrük vergisi ve miktar kotalarını ortadan kaldırılmış, üçüncü ülkelere karşı ortak politikalar benimsenmiştir (Karluk, 2014: 19). Ekonomik bütünleşmenin önemli atılımlarından biri olan gümrük birliği ticaret yaratıcı etkiye sahiptir. Gümrük birliği içerisinde ülkelerin serbest dış ticaret politikaları uygulayabilme olanağı üçüncü ülkelere karşı ortak politika uygulama zorunluluğundan dolayı sınırlandırılmıştır (Sönmezoğlu, 2005: 302). Mevcut eksikliği giderebilmek adına, gümrük birliğinin ileri bir adımı olan ortak pazar hedefi için daha önce de ifade edilen ATS Antlaşması 1987'de imzalanmıştır. ATS ile ortak pazarın kurulması için gerekli hukuki ve politik alt yapı oluşturulmuş, Parlamento'nun yetkileri genişletilmiştir. Politik, ekonomik, sosyal bütünleşme, ekonomik ve parasal birlik, AR-GE, çevre politikaları gibi bir dizi alanda işbirliği geliştirme amaçlanmıştır (Karluk, 2014: 19). Ülkelerin Tek Senet'e üye olmalarının en önemli sebebi esasında, ABD ve Japonya gibi güçlü ekonomiler karşısında rekabet gücü

kazanabilmek ve yabancı sermayeyi sınırları içerisine çekmek için cazip bir ortam yaratmaktır (Kaya vd., 2013: 7). Sonuç olarak da tek pazar, şirketler için Avrupa ülkeleri arasında sınırların kalkarak aslında tek bir ülke görüntüsü yaratmasına katkı sağlamıştır. Dolayısıyla hedef pazarın nüfusu genişlemiş ve ölçek ekonomileri doğmuştur. Yaratılan bu ölçek ekonomilerini kârlı oluşumlara çevirme ve düz bir küresel bölge haline gelen Avrupa ülkeleri arasında taşımacılık ve dağıtım ağlarını geliştirme çabası ön plana çıkmıştır. Avrupa ülkelerinde şirket evlilikleri popüler hale gelmiş; 1987 yılında altmış sekiz olan bu sayı sadece bir yıl sonra üçyüze yükselmiştir (Dinan, 2009: 272). 1987 yılında yürürlüğe giren ATS rakamsal olarak ifade edildiğinde, Roma Antlaşması'na ilaveten üçyüze yakın yasal düzenleme getirmiştir. Sosyal politikalar, para politikası ve dış politikalar çerçevesinde ahengin sağlanıp, 1992 yılına gelindiğinde tek pazarın tamamlanıp Ekonomik ve Parasal Birliğe geçiş öngörülmüştür. ATS Antlaşması'nı Avrupa bütünleşmesi yönünde bu denli önemli bir adım sayma sebebi de ekonomik, siyasi ve mali bütünleşme sürecini karara bağlamasıdır (Dedeoğlu, 2003: 56). İç pazarın oluşumunu takvime bağlayan Tek Senet Antlaşması, hükümetler arası faaliyet yürüten Avrupa Siyasi İşbirliği'ni hukuki bir temele oturtup, Avrupa Parlamentosu'nun yetkilerini genişletmeye yönelik olarak; yeni üye kabulü ve ortaklık anlaşmalarında işbirliği yöntemi geliştirmiştir. En geç 31.12.1992 tarihine kadar emek, sermaye, mal ve hizmetin serbest dolaşımı sağlanacağı yönünde bir zaman çizelgesi sunulmuştur. Ayrıca serbest ticaretin gereği olan sermaye hareketleri, mal ve hizmet mobilitesi önündeki engellerin kaldırılması, ortak gümrük tarifeleri belirleme gibi bir takım düzenlemelerde oybirliği usulü yerine nitelikli çoğunluğun kararını ön plana çıkarmıştır (Ülger, 2003: 83-84). Yine aynı yıllarda Hague Zirvesi'ne cevaben Werner Komitesi kurulmuştur. Werner Komitesinin amacı, Topluluk içerisinde genel ekonomik istikrarın korunmasında önemli göstergelerden olan; ekonomik büyüme rakamları, istihdam seviyesi, fiyatlar genel düzeyi ve dış denge için gerekli bütün politik önlemlerin alınmasını sağlamaktır. Bunu yapmaya çalışırken, mümkün olduğunca politikalar arası uyumun temin edilmesi ve Topluluk seviyesinde belirlenmesi amaçlanmıştır. Örneğin para politikaları ile ilgili temel kararlar merkezileştirilmeli, sadece Topluluk içerisinde kredi politikaları ve likidite oluşturma değil aynı zamanda dış parasal ilişkiler de düzenlenmeli, bölgesel ve politik dengesizlikler Topluluk seviyesinde alınan kararlarla ortadan kaldırılmalıdır (Haas, 1972: 2-3).

Bahsi geçen yıllar dünya piyasaları için ciddi çalkantılara şahitlik etmiş; 1978 yılında Amerikan dolarının değeri ani bir düşüş yaşamış; bu durum dünya piyasalarında Amerikan mallarının ihraç fiyatlarını düşürerek, rekabet üstünlüğü yaratmıştır. Bir taraftan da Amerikan

dolarındaki değer dūřuklūęu karşısında Alman markının artan değeri istihdamı tehdit etmiştir. Yaratılan bu olumsuz duruma karşı Avrupa çapında bir parasal sistemin kurulması gereği ortaya konmuştur (Dinan, 2009: 219). 1980 yılına kadar parasal bir birlik kurulması hedeflenmiş ve ilk olarak literatürdeki ismi tūneldeki yılan olan dōviz kurundaki dalgalanma marjını daraltan bir sınırlamaya gidilmiştir. Bu uygulamaya gōre ūlke paraları dolara karşı %2,25 oranında (ki bu yılanı temsil etmekte) dalgalanmaya bırakılmış, iki yōnlū olarak toplam %4,5'luk bir bantta (bu ise tūneldir) dalgalanma opsiyonu tanınmıştır, aksi halde ilerleyen dōnemlerde ulaşmaya çalıştıkları parasal birlik hedefine ulaşamayacaklardır (Seyidoęlu, 2009: 756). 1972 yılında Uluslararası Para Sistemi'nin ōkmesi ile dolara karşı yūrūtūlen spekulatif faaliyetler Avrupa Ekonomik ve Parasal Birlik kurma yōnündeki atılımları başarısızlıkla sonuçlandırmış, tūnelin sınırları yok olmuştur. Yılan bir sūre direndikten sonra varlığını koruyamamıştır. 1978 yılında Ekonomik ve Parasal Birlik yerini, Avrupa Parasal Sistemi'ne bırakmıştır. Bu sistem yasal olarak 13 Mart 1979 yılında uygulamaya girmiştir. Avrupa Parasal Sistemi'nin iki temel oğesinden bahsedilmiştir ki bunlar; Avrupa Para Birimi ve Dōviz Kuru Mekanizmasıdır (Kaczorowska, 2008: 15).

Avrupa Para Birimi, Topluluk'un alternatif para birimidir, ūye ūlke paralarının aęırlıklı ortalamalarının bir kompozisyonudur. Sepet içerisindeki ūlke aęırlıkları; ūlke būyūklūklerine ve ūlkelerin Topluluk ticaretinin kendisine saęladıęı brūt karlılıkla hesaplanmaktadır. Avrupa Para Birimi ile Topluluk içerisinde ortak bir deęer, ortak ödeme aracı, temel hesap birimi, denetim ve mūdahalelerde ołū birimi ve Euro'ya geçmek için bir ūn hazırlık yapmak amaçlanmaktadır. Euro'nun geçiřine kadar Avrupa Para Birimi sadece merkez bankaları arasındaki iliřkilerin yūrūtūlmesinde kullanılmıř, Antlařma hūkmūne gōre Euro'ya geçiř iřlemlerinin tamamlanacaęı 1 Ocak 1999'da kaldırılmıřtır (Sōnmezoęlu, 2005: 87). Avrupa Para Birimi, Avrupa Dōviz Kuru Mekanizması'nın kalbi olmakla birlikte kredi aracı olarak kullanılmakta ve dōviz kuru mekanizması için mūdahale aracı olmaktadır. Her bir ūye devletin dōviz kuru Avrupa Para Birimine karřı bir deęere sahiptir, Avrupa Para Birimi ve ūye ūlke para birimi arasında bir kur belirlenmekte, bu merkez dōviz kuru karřısında daha ūnce de belirtildięi ūzere %2,5'luk artıř ve azalıřa izin vermektedir (Kaczorowska, 2008: 15). Ancak ūlkelerin ūzel durumları gōz ūnūne alınarak bu dalgalanma marjına bazı esneklikler tanınmıř; İtalyan liri ve İspanyol pesetası için %6'lık artıř veya azalıřa izin verilmiřtir (Sōnmezoęlu, 2005: 88; Ūlger, 2003: 75).

Avrupa Para Sistemi'nin vūcudaya getirilmesinden sonra, ūlkelerin bireysel olarak parasal otoriteleri kendi dōviz kurlarına etki edecek mūdahalelere son vermiřtir. Avrupa Parasal Sistemi Dōviz Kuru Mekanizması, ūye ūlkeler için zorunlu dalgalanma marjları

getirmektedir. Avrupa Para Sistemi enflasyona karşı savaşta bir araç olarak kullanılmıştır. Ancak yıllar sonra kendine has bir bölge haline gelmiş, Alman Merkez Bankası Bundesbank'ın garantisine alınmıştır. 1980lerin sonuna kadar bu durum iyi sonuçlar verse de, 1990lardan sonra iki önemli sonuç doğurmuştur. Sermaye hareketlerinin liberalizasyonu finansal araçların spekülatif faaliyetlerinden dolayı olumsuz etkilenmesine yol açmış, Almanya'nın yeniden bütünleşme hareketi artan bütçe açıkları ile kendini göstermiştir. Parasal bütünleşme hareketlerinin hiçbir türü, devreye referans bir para birimi veya devlet müdahalesi girdiği zaman istikrarını koruyamayacağını ortaya koymuştur. ABD'de Bretton Woods Sistemi'nin enflasyonla birlikte çöküşü de bu durumu yansıtmaktadır, Almanya'nın faiz oranlarını kontrol etmesi Avrupa Para Sistemi'nin yıkılmasına neden olmuştur (Moussis, 2002: 116). %2,25 olarak belirlenen Avrupa Para Birimi karşısındaki dalgalanma marjı %15'e kadar çıkmıştır (Seyidoğlu, 2009: 756). Birleşik Krallık için de ilgili yıllar resesyon dönemine tekabül etmektedir. Bu dönemde Birleşik Krallık, Avrupa Para Sistemi'nin dışında kalmayı tercih etmiş, ardından da İtalya üyeliğini sonlandırmıştır. Avrupa Para Sistemi bu duruma yeni çözümler üretmek zorunda kalmıştır (Kaczorowska, 2008: 16). Bu başarısızlık hali Avrupa'ya parasal bir organizasyonun gerekliliğini göstermişken aynı zamanda daha iyi işleyen bir mekanizmanın zorunluluğunu ortaya koymuştur. Bu noktada Maastricht Antlaşması'na vurgu yapılmıştır. 1994 yılına gelindiğinde Merkez Bankaları Yöneticiler Kurulu ve Avrupa Para Sistemi Parasal İşbirliği Fonu Ocak 1994'te feshedilmiştir. Onun yerini Avrupa Para Enstitüsü almıştır, bu organizasyon Frankfurt'a kurulmuş, Avrupa Para Sistemi'nin misyonunu üstlenirken aynı zamanda da gelecekte kullanılacak tek para birimi için bir hazırlık olmuştur. Avrupa Merkez Bankası'nın kurulması için gerekli hazırlıkların yapılması ve Birlik üyesi ülkelerin merkez bankaları ile işbirliğinin kurulması gibi bir takım hayati konularda tecrübe kazanılmaya çalışılmıştır (Moussis, 2002: 117).

Avrupa kendi içerisinde birlik oluşturmaya çalışırken, daha önce de petrol krizinde tanık olunan fikir ve çıkar çatışmaları 1990 yılında patlak veren Körfez Krizi esnasında da yaşanmıştır. Dolayısıyla uluslararası alanda çıkan her bir çatışma üye ülkeler arasında keskin fikir ayrılıkları yaşandığı gerçeğini ortaya çıkarmaktadır; bunun farkında olan Birlik dış dünyada yaşanan olumsuz durumlara karşı ortak bir hareket alanı oluşturan Ortak Yabancı ve Güvenlik Politikası için işbirliği geliştirmek için gerekli önlemleri almaya istekli olmuştur. Almanya özellikle de Birlik içerisinde diğer üye devletlerden bir takım noktalarda ayrı hareket etmiştir. 1949 yılında Berlin Birleşik Devletler, Büyük Britanya, Fransa ve Sovyetler Birliği'nin dâhil olduğu dört devlet statüsüne sahip olmuştur. Almanya'da Batı Bölgeleri Federal Cumhuriyet şeklinde birleşmiş, Rus Bölgesi de Demokratik Alman Cumhuriyetini

kurmuştur. Batı Almanya'da Amerika, İngiliz ve Fransızlar iş sahaları oluşturarak Berlin'i cazibe merkezi haline getirmiştir (Kurt, 2007: 547). Batı Almanya'nın bu denli gelişmesi, Doğu ile arasında ciddi ekonomik ve sosyal farklılıkları beraberinde getirmiş ve Batı'ya kaçışlara yol açmıştır. Bir süre sonra Doğu ve Batı arasına örülen Berlin Duvarı Alman vatandaşlarının özgürlüğüne set çekmiş ve duvarın yıkılmasının gereğini ortaya çıkarmıştır. 1989 yılında ise yıkımına başlanmıştır. Batı ve Doğu Almanya arasındaki politik farklılıkların ortadan kalkmasıyla, Almanya Federal Hükümeti yeniden birleşme sürecine girmiştir. Almanya ideolojisi yeniden birleşmeyi sağlar sağlamaz, Topluluk'ta hâkim güç olup, kendi hegemonyasını kurmuştur (Kaczorowska, 2008: 20). Almanya ayrıca para birimi mark ile para sisteminin çıpası olma fonksiyonunu yerine getirmekte, kendi merkez bankasını Birlik'in diğer ülke merkez bankaları için antienflasyonist politik model olarak yürütmektedir (Dinan, 2009: 288). Fransa Almanya'nın bu güç mücadelesini Topluluk potasında eritme amacı gütmektedir. Almanya ve Fransa dışındaki ülkeler ise Topluluk içerisine her iki devleti de sokarak, dünya üzerindeki kutuplaşmaların önüne geçileceği ve cepheleşmenin zemininin daha kurulmadan yıkılacağını ön görmektedir (Karluk, 2014: 160).

Özetle bütün bu ayrışmalar, asimetrikler ve ideolojiler geniş kapsamlı ve iyi yönetilen bir organizasyon gereğini ortaya koymuş ve bu noktada Maastricht Antlaşması imzalanmıştır.

2.3. Avrupa Ekonomik Topluluğu'ndan, Avrupa Birliği'ne Geçiş

1991 yılında nihayetinde Avrupa Bakanlar Konseyi'ne üye on iki ülkenin devlet veya hükümet başkanlarının katılımıyla Hollanda'nın Maastricht kentinde Maastricht Zirvesi toplanıp, 1992 Şubat ayında Antlaşma imzalanmış ve Kasım 1993'te yürürlüğe girmiştir. Zirve'nin sonunda AET'den evrilen Avrupa Birliği kurulmuştur (Ülger, 2003: 199). AET'nin isminin değişerek Avrupa Birliği olmasının nedeni, Maastricht Antlaşması'nın ekonomik, parasal ve siyasi bir bütünleşmeyi ifade etmesi ve ekonomik birlik kavramının bu gerekleri karşılama konusunda sığ kalmasıdır (Paksoy vd., 2011: 48). Bu Antlaşma Avrupa entegrasyonu için önemli bir adım olmuştur (Ülger, 2003: 199). Maastricht Antlaşması, ekonomik ve parasal birliğin aşamalarını, uygulamaları ve birleşme için kurumsal düzenlemeleri, ortak dış ve güvenlik politikalarını ortaya koyan resmi bir belgedir. Ayrıca Antlaşma'nın ön gördüğü mal, hizmet, sermaye ve emek hareketlerinin serbestisi ve bu doğrultuda da tek para biriminin kullanımıdır (Seyidoğlu, 2009: 761; Karluk, 2014: 20). ATS Antlaşması'ndan sonra en derin bütünleşme ve radikal kurumsal değişimlerin kurucusu olma yolundaki dönüm noktasıdır. Avrupa Birliği, bu Antlaşma ile üç temel alana ayrılmış ilki ulus

üstü Topluluklar, diğer ikisi ise Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası ile Adalet ve İçişlerinde İşbirliği'dir (Ülger, 2003: 199). Avrupa Topluluğu, AET'nin yerini almış 1990lı yıllarda temeli atılan Ortak Dış Politika ve Güvenlik ise 1970lerde uygulamaya geçen Avrupa Politik İşbirliği yerine geçmiş, oy birliği esasına dayandırılmıştır. Adalet ve İçişlerinde İşbirliği ise iltica, göç uyuşturucu ticareti, uluslararası dolandırıcılık ve terörizm gibi hukuki ve cezai konularda işbirliği hedeflenmiştir (Kaya vd., 2013: 8).

Avrupa Birliği kurumsal köklü dönüşümleri, güç eritme ve yetkileri bir üst kurula devretme konusunda egemenlik haklarını zedeleyici bir ortam yaratmakta ve İngiltere, Portekiz ve Danimarka gibi ülkelerce reddedilmektedir; Maastricht Antlaşması ek bir protokolle İngiltere'ye kendi Parlamentosu ile karar verme durumunda para birliğinden ihraç edilme ve Danimarka'ya ise para birliğine katılma kararını referandumla belirleme opsiyonu tanımıştır (Karluk, 2014: 160). Antlaşma'nın dayandığı üç temel ilke vardır. Bunlar; serbest piyasa ekonomisi, kamu maliyesinin sağlıklı bir şekilde yönetilmesi ve yerellik (yetki devri-subsiidiarite) ilkesidir (Karluk, 2014: 162). Yerellik ilkesi, üye ülkelerin kendi sınırları içerisinde yerel yönetimin hizmet kalitesini ve verimliliğini arttırmak için halkını iyi tanıyan yerel organizasyonlara yönetme yetkisini vermektedir. Yerellik ilkesi demokratikleşme sürecinin önemli bir gereği ve halkın yerel yönetimlere katılımı için imkân sunmaktadır (Uçar, 2004: 101-103). Maastricht Antlaşması'nın Avrupa Birliği'ne en önemli katkılarından biri bu noktada ortaya çıkmış, yerel halkın talep ve isteklerini sisteme ulus üstü organ ve kurumların bölgesel örgütleriyle taşımıştır (Canpolat, 2002: 224).

Maastricht Antlaşması ile daha önce de bahsi geçen Avrupa vatandaşlığı kavramı ile üye ülkelerin vatandaşlarına yeni haklar tanınmış; sağlık, eğitim, endüstriyel politikalar, telekomünikasyon ve enerji, AR-GE, müşterilerin korunması gibi alanlarda Birlik amaçları yeniden belirlenmiş, Avrupa Parlamentosu'nun karar verme sürecine katılımı genişletilmiş, Komisyon'un hesap verme zorunluluğu derinleşmiştir (Kaczorowska, 2008: 26). Tek ve bağımsız merkez bankası aracılığıyla yönetilen istikrarlı ortak bir para birimi ile ekonomik ve siyasi birlik oluşumunun tamamlanması için üç aşamalı bir hedef belirlenmiştir (Moussis, 2002: 117).

Birinci aşama 1990 ile 1993 yılları arasını kapsayan, Birlik üyelerinin Yunanistan hariç kur mekanizmasına dâhil olduğu ve Birlik içerisinde sermaye hareketlerinin serbestleştirildiği aşamadır. Bu aşamada ileride tek para biriminin kullanımının en önemli gereği olan ekonomik performansların yakınlaşmasını mümkün kılacak uyum programları hazırlanmıştır. Fiyat istikrarı, kamu maliyesinde alt yapı, merkez bankası bağımsızlığı gibi hedefler ortaya koyulmuştur (Karluk, 2014: 167). Bağımsız olmayan merkez bankaları çıkar

gruplarının isteği üzerine çeşitli firma ve sektörler için kolay kredi sağlama amacıyla kullanılmıştır. Bu durumda artan kredi miktarları, senyörler gelirleri ile finanse edildiği için hızla artan enflasyonun da habercisi olmuştur. Yapılan ampirik bir çalışma merkez bankası bağımsızlığı ve enflasyon arasında neredeyse mükemmel yakın bir negatif ilişkiyi bahsetmiştir. Ancak kontrol ve dengenin sağlanması bağımsızlığın istenen sonucu ortaya koyması için oldukça önemli olmuştur (Acemoglu vd., 2008). Bu durumun aksini ortaya koyan çalışmalara rastlamak mümkündür. Campillo and Miron (1997: 355) merkez bankası bağımsızlığının enflasyon performansı üzerinde önemli bir etkiye sahip olmadığını ortaya koymuştur. Enflasyon performansı üzerinde etkili olan başka faktörlerin varlığından bahseden Campillo ve Miron, enflasyona ilişkin geçmiş tecrübelerin önemine vurgu yapmıştır. Kurumsal düzenlemelerin tek başına enflasyonu önlemede yetersiz kaldığını; ülkelerin açıklık derecesi, politik istikrarı ve vergi politikalarının daha önemli olduğunu vurgulamışlardır. Ancak bu sonuç kurumsal düzenleme yapmanın gerekli olmadığı şeklinde bir izlenime neden olmamalıdır (Campillo and Miron, 1997: 355).

İkinci aşama, 1994 yılının erken dönemlerinde başlayıp 1994 yılının son gününde tamamlanmıştır. Bu aşamada her bir üye ülke aşırı kamusal borçları ortadan kaldırmak için çözümler üretmek zorunda bırakılmıştır (Moussis, 2002: 117). Avrupa Para Enstitüsü kurulmasıyla Parasal Birlik'in tamamlanması ve bu süreç sonunda Enstitü'nün Avrupa Merkez Bankası'na dönüştürülmesi, ortak para politikaları üretmesi planlanmıştır. Kurulması planlanan Avrupa Merkez Bankası, üye ülkelerin hükümetlerinin ve diğer Birlik organlarının müdahalesine karşı bağımsız hareket etme özgürlüğüne sahiptir (Karluk, 2014: 167). Avrupa Para Enstitüsü, Avrupa Merkez Bankası'nın ön kuruluşudur (Ekmekçiler, 2007: 374) ve kendisine altı çalışma konusu belirlemiştir. Bunlar; tek para kullanımı için prosedür tanımlama, Avrupa Para Birimi'nin fonksiyonlarını belirleme, bankacılık sektörünü düzenleme, para piyasası ve bankacılık sektörü arasında uyum sağlama, ödemeler sistemi dengesini kurma ve tek para birimine geçmek için gerekli sistemi organize etmedir (Yanardağ ve Süslü, 2003).

Üçüncü aşamaya geçiş tarihi net olmamakla birlikte üye ülkelerin bir takım kriterleri yerine getirme durumlarına göre geçiş vizesi verilecektir. Bu tarih en erken 1997, en geç 1999 Ocak'ıdır. Avrupa Birliği Maliye Bakanlarınca ortaya konulan kriterleri sağlayan ülke sayısı en az yediye ulaşıncaya Avrupa Konseyi bu üye ülkeleri üçüncü aşamaya geçirecektir (Karluk, 2014: 167). Bu aşamada Maliye Bakanlığınca belirlenmiş dört spesifik kriter vardır (Moussis, 2002: 118):

- Fiyat istikrarını sağlamak adına, enflasyon rakamları en iyi performans gösteren üç ülkenin enflasyon ortalamasından maksimum %1,5'luk bir sapma belirlenmiştir.

- Hükümetlerin bütçe açıkları GSYİH'nin %3'ünden fazla olmamalı, toplam borçları ise yine GSYİH'nin %60'ını aşmamalıdır.

- Uzun dönemli faiz oranları, en iyi performans gösteren üç ülkenin faiz oranları ortalamasının %2'lik sapma bandında olmalıdır.

- Son olarak, ilgili son iki yıl içerisinde Avrupa Para Sistemi'nin, Döviz Kuru Mekanizması'nın el verdiği normal dalgalanma marjını ihlal edecek bir değişim yaşamamış olmalıdır. Yakınlaşma kriterlerini tam olarak yerine getiremediği için Birlik dışında kalan Avrupa Birliği üye ülkeleri gerekli koşulları sağladığı zaman parasal birliğe katılabileceklerdir (Tunçsiper ve Yakut, 1998: 107). Mayıs 1998'de devlet ve hükümet başkanlarının katılımıyla gerçekleştirilen Konsey'de on bir ülkenin bahsi geçen dört kriteri sağladığı kabul edilerek, 1 Ocak 1999 tarihinde tek para birimine geçişi için herhangi bir engel bulunmamıştır. Aynı tarih ekonomik ve parasal birliğin son aşamasını temsil etmiş; tek para politikası ve tek para birimi olan Euro kabul edilmiştir. Euro, Avrupa Para Enstitüsü'nün yerini aldığı Avrupa Merkez Bankası tarafından izlenmekte ve üye ülkelerin merkez bankaları ile birlikte hareket etmektedir. Avrupa Merkez Bankası ve üye ülke merkez bankaları Avrupa Merkez Bankaları Sistemi'ni temsil etmekte, ne bireysel hükümet ne de topluluk kurumlarından talimat almaktadır. Avrupa Merkez Bankası'nın bağımsızlığı, Birlik'in yeni para politikaları için önemli bir dönüm noktasıdır (Moussis, 2002: 119). Avrupa Merkez Bankası Sistemi'nin temel amacı fiyat istikrarı ve Euro'nun alım gücünü korumak olduğundan, bağımsızlığının altında yatan temel neden politik çıkarlar veya maddi kaygılarla amacının dışına çıkmasını engellemektir. Aynı zamanda Birlik'in para politikalarından sorumlu bir organ olarak şeffaf ve demokratik açıdan hesap verebilir olmalıdır (Karluk, 2014: 485). Avrupa Birliği Merkez Bankaları Sistemi, tek paraya geçişin üçüncü aşamasında belirlenmiş kriterleri yerine getiremeyen ülkeleri de kapsamaktadır. Avrupa Merkez Bankaları Sistemi, Birlik'in ortak politikalarla ulaşmaya çalıştığı hedeflerini destekleyen, para politikalarını tanımlayıp, düzenleyen bir organdır. Aynı zamanda üye ülkelerin yabancı para cinsinden resmi döviz rezervlerini yönetip, ödemeler sisteminde dengeyi sağlamak için yol gösterici ve teşvik edici bir mekanizmadır. Ancak üçüncü ülkelerle yürütülen işlemlerde döviz kurları Avrupa Merkez Bankası'na danışıldıktan sonra Konsey tarafından belirlenmektedir (Moussis, 2002: 120). Özetle Avrupa Merkez Bankası, finansal piyasaları etkileyebilecek güçte olan Euro alanı kurumu olarak ciddi bir güçle donatılmış merkez bankasıdır. Kurumun, kurumsal bağımsızlığı Avrupa Birliği Antlaşması ile sağlanmış ve bireysel olarak

hükümetlerin isteklerine cevap vermeyecektir. Tamamen bağımsız politik aktör olarak fonksiyonlarını yürütecektir. Normal bir merkez bankasından farklılaşmaktadır; şöyle ki kurumsal bağımsızlığını kaybetme korkusu taşımamakta dolayısıyla da doğrudan politik liderlerin taleplerine cevap verme gibi bir yükümlülüğü olmamaktadır. Diğer taraftan da Avrupa Merkez Bankası, Euro sahasında oluşturulmuş tek bir mali kurum olmadığından köprü görevini yerine getirememektedir. Çünkü para politikaları merkezi bir kurumdan yürütülürken, maliye politikaları ülkeler seviyesinde idare edilmektedir (Bergsten and Kirkegaard, 2012, 6-8).

Avrupa Merkez Bankası para politikasını Almanya Merkez Bankası Bundesbank'ı referans alarak anti enflasyonist doğrultuda belirlemiş (Dinan, 2009: 306), organizasyon yapısını ise FED örneğindeki gibi şekillendirmiştir. Şöyle ki, her bir üye ülkeden seçilen temsilcilerin yer aldığı Yönetim Konseyi ve Başkanı vardır. Başkan para politikalarını Konsey'den aldığı kararlar neticesinde yürütmektedir (Seyidoğlu, 2009: 764). Fiyat istikrarı hedefine ulaşmaya çalışan Merkez Bankası aynı zamanda sürdürülebilir ekonomik büyüme, yeni istihdam alanları, yüksek refah düzeyi, eğitim, sağlık ve sosyal imkânlarda yapılan iyileşmelerle artan yaşam standardını yakalama gibi bir dizi temel politikalarla uyumlu çalışmaktadır. Yine Merkez Bankası'nın hedefi maliye politikaları ile ahenk içinde olmaktır. Para politikası görüldüğü üzere Birlik düzeyinde yürütülmektedir, dolayısıyla üye ülkeler para politikalarını yürütme kontrolünü kaybetmiş, yalnızca maliye politikalarına müdahale etme yetkisine sahip olmuştur (Seyidoğlu, 2009: 764). Para politikalarının ulus üstü Birlik düzeyinde bir organa devrini egemenlik haklarını zedeleyen bir durum olarak gören İngiltere, Danimarka ve İsveç'e tercihleri doğrultusunda Euro Bölgesi'ne katılmama hakkı tanınmış ve nitekim bugün Birlik üyesi olmasına rağmen ortak para Euro'yu kullanmamaktadırlar (Kaya vd., 2013: 40). Aynı zamanda Avrupa Merkez Bankası'nın bankacılık sistemini düzenleme ve denetleme yetkisi üye ülkelerin katılım konusundaki çekingenliğinin temel nedenlerindedir (Paksoy vd., 2011: 43).

Maastricht Antlaşması'ndan sonra 2 Ekim 1997'de imzalanıp 1 Mayıs 1999 yılında yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması ile Avrupa Birliği ve Avrupa Topluluğu Antlaşmaları konsolide edilmiştir (Karluk, 2014: 20). Amsterdam Antlaşması'nda, Avrupa Birliği ve Avrupa Topluluğu'nun amaçları genişletilmiştir (Kaczorowska, 2008: 28). Amsterdam Antlaşması için ikinci bir Maastricht Antlaşması demek de mümkündür (Ülger, 2003: 45). Avrupa Birliği doğrultusunda, ekonomik ve sosyal ilerleme, yargı alanında ilerleyici kurumlar, güvenlik, özgürlük, Avrupa Birliği vatandaşlığı kavramının geliştirilmesi, mevcut politikaların güçlendirilmesi gibi bir dizi iyileştirme yoluna gidilmiştir. Avrupa Topluluğu

kapsamında ise amaçlar değiştirilmemiş sadece kapsamı genişletilmiştir. Ancak yeni düzenleyici önlemler getirilirken, bir takım mükellefiyetler yüklenmiştir. Bunlardan iki en önemli zorunluluk; kadın erkek eşitliği ve çevre korumasıdır. Aynı zamanda istihdam politikalarının koordinasyonu, kişisel hareketlilik gibi konularda önlemler almıştır (Kaczorowska, 2008: 28). Ekonomik ve Parasal Birlik'in üçüncü aşamasında söz edilen bütçe disiplinin sağlanması için, İstikrar ve Büyüme Paketi kabul edilmiştir. Üye ülkelerin orta dönemli bütçe dengesi kurması ya da fazla vermesi ile ilgili olarak istikrar ve ekonomik göstergelerde yakınsama programları oluşturulmuş, bir açık olduğu durumda mümkün olan en kısa sürede düzeltilmesi öngörülmüştür (Moussis, 2002: 120). Almanya'nın baskıları üzerine bütçe dengesini sağlamak için cezalandırma mekanizması kurulmuş; Maastricht Antlaşması'nda belirlenen GSYİH'nin %3'ü olarak belirlenen üst sınırın aşılması halinde cezai işlem uygulanacağına dair madde eklenmiştir (Dinan, 2009: 373). 1995 yılında üye ülke paralarının ağırlığından oluşan Avrupa Para Birimi'nin, 1 Ocak 1999'da Euro ile birebir değere sahip bir para birimi gibi kaydi amaçlı kullanımına karar verilmiştir. 1 Ocak 2002'den sonra Euro banknot ve madeni para olarak tedavüle geçmiştir. Ancak 1 Ocak'tan itibaren altı aylık süre zarfında Euro kullanılırken üye ülke para birimleri de varlığını korumuştur. Temmuz 2002'den itibaren ise tek yasal para haline gelmiştir (Sönmezoğlu, 2005: 92).

Amsterdam Antlaşması'nda dört önemli kurumsal reformdan bahsedilmiştir; Komisyon ve Avrupa Parlamentosu'nun yeniden düzenlenmesi (Parlamento'nun yetkilerinin artırılması), Başkanlık rotasyon sisteminin yeniden yapılandırılması, nitelikli oy çoğunluk sisteminin kapsamını ve oy oranlarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Önemli bir kavram bu Antlaşma çerçevesinde Birlik'e kazandırılmıştır: "esnek bütünleşme". Bu ilke ile belirli alanlarda bütünleşme hareketine dahil olmak istemeyen ülkelerin saf dışı bırakılarak sürecin devam ettirilmesi sağlanmıştır (Kaya vd., 2013: 9). Nitekim parasal birlik sürecinde İngiltere para politikalarını yürütme konusundaki yetkilerini bir üst kurula devrederek egemenlik haklarını zedelemek istememiş; bunun üzerine de ortak para olan Euro kullanımına geçişi reddetmiştir. Bugün de İngiltere olmadan parasal birlik devam ettirilmektedir. Ayrıca esnek bütünleşme ile Avrupa Birliği üyesi heterojen ülkeler arasında uyumlaştırılma sağlanmaya çalışılmıştır (Dağdemir, 2001: 23). Amsterdam Antlaşması ile bahsi geçen kurumsal reformların hayata geçirilmesi, Antlaşma çerçevesinde bir araya gelen, devlet ve hükümet başkanları zirvesinde uzlaşma ile sonuçlanmamış ve hükümetler arası bir konferansın gereği ortaya çıkmıştır. Bu sebeple de Hükümetler arası bir konferans ardından Nice Antlaşması imzalanmıştır (Dedeoğlu, 2003: 76). Nice Antlaşması öncesinde küçük ve büyük ülkelerin oy oranları konusunda antlaşmazlıklar yaşanmış, karar alınması için üye devlet sayısının

çoğunluğu ve nüfusun %62'si olarak belirlenmiştir. Artan üye sayısı ile Birlik kurumlarının bu artışa paralel olarak genişlemesi gerekli kılınmıştır. Bir diğer anlaşmazlık konusu ise günümüzde de varlığını koruyan demokrasi açığı problemidir; bunun sebebi ise ulusal seviyenin ötesinde Avrupa Birliği seviyesinde yasaların, kurumların ve uygulamaların yürütülmesidir. Bu sorunun aşılması adına Maastricht Antlaşması'nda Avrupa vatandaşlığı kavramı tanımlanmıştır. Avrupa vatandaşlığı kavramı ulusal vatandaşlığa bir alternatif değil, tamamlayıcı olmuştur. Ancak bu durum kağıt üzerinde olmanın ötesine geçememiş, Avrupa Birliği ile vatandaşlar arasındaki bağ sığ kalmıştır (Kaya vd., 2013: 9).

2.4. 2000 Sonrası Kurumsal Düzenlemeler

Amsterdam Antlaşması'ndan geriye kalan konuları açığa kavuşturmak üzere, Nice Antlaşması'nın imzalanmasına yönelik girişimler başlatılmış; genişleme perspektifi, kurumsal reformlara yönelik hükümetler arası konferans, temel haklar gibi konular üzerine tartışma platformu oluşturulmuştur (Karluk, 2014: 223). 26 Şubat 2001 tarihinde antlaşma yönünde atılan adımlar Nice Antlaşması'nın kabulüyle resmîyet kazanmıştır. Ülkelerin Avrupa Birliği kurumlarında nasıl temsil edileceği açığa kavuşturulmuş, Komisyon Başkanı dâhil komisyon üyelerinin nitelikli çoğunlukla seçilmesi kararı verilmiş, güçlendirilmiş işbirliği modeli uygulamaya konulmuştur (Paksoy vd., 2011: 117). Güçlendirilmiş işbirliği en az dokuz üyenin katılımıyla gerçekleştirilen iki yönlü bir durumdur. Güçlendirilmiş işbirliği bir taraftan bazı projelerde üyelerin belirli bir grubu arasında iş birliğine izin vererek Avrupa Birliği çalışmaları için esneklik sağlarken, öteki taraftan Avrupa Birliği bütünleşme hareketini tehdit etmektedir. Şöyle ki; ortak amaçlara ulaşırken kısmi kümelenmeler farklı seviyelerde entegrasyona yol açmıştır (Kaczorowska, 2008: 37). 2002 yılının sonuna kadar Nice Antlaşması üye ülkelerin tamamı tarafından onaylanmayınca yürürlüğe girmemiştir, bunun için 1 Şubat 2003 tarihine kadar beklenmiştir. Dolayısıyla bireysel olarak üye devletlerin kontrolüne bırakılan karar süreçleri zaman ve uzlaşma konusunda uyum sorunu ortaya çıkarmakta, istenilen amaca ulaşmak için sarf edilen çabalar zaman zaman sonuçsuz kalmaktadır. Antlaşma'nın kabulü ile ilgili sorunlar yaşanırken bir taraftan da 1 Ocak 2002'de üye ülke paralarının kullanımına son verilerek Euro ortak para olarak kullanılmaya başlamıştır. Bu gelişme ise Avrupa Birliği'nin en önemli başarılarından biri olarak değerlendirilebilir (Dedeoğlu, 2003: 61). Nice'de alınan kararlar sonucunda Avrupa Birliği'nin genişleme perspektifi yirmi yedi üye ile sınırlandırılmış kurumsal değişiklikler bu ülkeler bazında değerlendirilmiştir (Kaya vd., 2013:10). Nice Antlaşması ile birlikte nitelikli

çoğunluk ilkesinin uygulama alanı genişletilmiş; ancak bu yapılırken ortak karar alma yöntemi öngörülmeden, Konsey ön planda tutulmuş, Parlamento unutulmuştur (Tezcan, 2005: 165). Dolayısıyla Birlik içerisinde demokrasi açığı doğmuştur. Oy oranlarının küçük ve büyük ülkeleri tam anlamıyla temsil etmediği yönünde tartışmalar yaşanmıştır (Kaya vd., 2013:10). Demokrasi ve genişleme üzerine yürütülen tartışmalarla ilgili olarak ayrıca Avrupa Birliği'nin geleceği 2001 Aralık tarihli Laeken Zirvesi'nde yayınlanan bildiri ile gündeme gelmiş, Birlik'in daha şeffaf, demokratik ve verimli olması için özellikle vatandaşların (gençlerin daha yoğun) Birlik'e yakınlaştırılması, genişleyen Birlik'in politik ve kurumsal düzenlemeleri göz ardı etmemesi ve Birlik'in amacının net bir şekilde belirlenmesi gereğini ortaya koymuştur (Kaya vd., 2013:10).

Avrupa Birliği'nin geleceğine dair Lizbon Antlaşması; 2001 tarihli Laeken Zirvesi'nin ardından, uzunca bir süre sonra, 19 Ekim 2007 tarihinde Lizbon Zirvesinde onaylanıp, 1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Karlık, 2014: 20). Lizbon Antlaşması adeta bir Reform Antlaşması olarak nitelendirilmektedir. Çünkü bu Antlaşma ile Avrupa Birliği, Avrupa Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu hızla değişen ve küreselleşen dünyada Avrupa Birliği genişlemesine paralel olarak daha etkin faaliyet gösterebilmesi adına revize edilmiştir (Kaczorowska, 2008: 4). Özellikle Avrupa Birliği üye ülke sayısının ciddi bir şekilde artış göstermesi; karar kalma mekanizmasının daha hızlı işlenmesini olanaklı hale getirmek için kurumsal reformları gerekli kılmıştır (Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, 2011). Avrupa Birliği'nin bütünleşme hareketinin önündeki engelleri kaldırarak sürece hız kazandıran ATS, Maastricht, Amsterdam, Nice Antlaşmaları kurucu antlaşmaları revize eden antlaşmaların, Lizbon Antlaşması daha ziyade bir kurucu antlaşma ve anayasa oluşturma çabası güden bir antlaşmadır (Kaygısız, 2012: 94).

Lizbon Antlaşması, Avrupa Birliği'ni yasal bir temel üzerine yerleştirmeyi misyon edinmiş, dış politikaları güçlendirici reformlar önermiştir. Bu amacı yerine getirmek için günümüzde dış işleri bakanı olarak bilinen Yüksek Temsilcilik makamı kurulmuştur. Lizbon Antlaşması'nın, Avrupa Birliği'ne kazandırdığı önemli bir yenilik de çifte çoğunluk oy sistemidir. Çifte çoğunluk oy sistemi, Avrupa Birliği'nin oylama sürecinde hem nüfus hem de üye devlet sayısının göz önüne alınmasıdır. Yani üye devletlerin %55'i, Avrupa Birliği toplam nüfusunun ise %65'ini temsil eden bir oy çokluğunu ifade etmektedir. Bu sürecin tedrici olarak 2014 ve 2017 yılları arasında tamamlanarak yürürlüğe girmesi hedeflenmiştir (Kaya vd., 2013:12). Dolayısıyla üye ülkelerin karar alma sürecinde nüfus olarak görece daha küçük olmasından kaynaklanan dezavantajları yaşamaması ve dengenin bu yönde bozulmaması adına alınması gereken bir önlem olarak değerlendirilebilir (Tezcan, 2005: 177).

Lizbon Antlaşması ek olarak temel hak ve özgürlüklerin korunması, Avrupa Parlamentosu'nun rolü, sürekli devam eden yapısal işbirliği, iç pazar ve rekabet stratejileri, paylaşılmış yetki ve geçici hüküm gibi bir dizi spesifik konular üzerine odaklanmıştır. Lizbon'da azınlık üye devletlerin kazançlı çıkması için maddelere yer verilmiş; çoğulculuk, kadın-erkek eşitliği, anti ayrımcılık, dayanışma, hukuk ve adalet Avrupa Birliği'nin çekirdeğine yerleştirilmiştir (Dutta, 2011: 142). Maastricht Antlaşması'nda da üzerinde durulan iç pazarın kurulmasına yönelik öneriler, Lizbon Antlaşması'nda da gündeme gelmiş, pazarın ne şekilde geliştirileceği üzerine adeta bir kullanım kılavuzu sunmuştur. Avrupa'da iç pazarın sürdürülebilir gelişmesi ve yüksek rekabetçi piyasa ekonomisinin yanı sıra Avrupa Sosyal Modeli, çevre koruma ve bilim-teknolojik gelişmelerin teşvikinin önü kesilmemesi yönünde görüşlere yer verilmiştir (Kaczorowska, 2008: 50). Lizbon Antlaşması'nın ortaya koyduğu kurumsal reformlar neticesinde; Avrupa Konseyi, Avrupa Parlamentosu, Avrupa Birliği Konseyi, Avrupa Komisyonu ve Avrupa Merkez Bankası'nın temel yetki, sorumluluk ve işleyişi genel hatlarıyla aşağıda sıralandığı şekliyle yürütülmektedir:

Avrupa Konseyi (The European Council), Lizbon Antlaşması sonrası tam teşekküllü bir Avrupa Birliği kurumu haline gelmiştir. Avrupa Konseyi'nin tam zamanlı başkanı, Avrupa Birliği başkanlığına altı aylık dönemler itibariyle rotasyona uğrayacakken, Lizbon Antlaşması sonrası Bakanlar Konseyi'nin daimi bir makam olması kararı verilmiştir (Kaczorowska, 2008: 54). Bu yolla koordinasyon sağlanacak, üye ülkelerin devlet başkanlarının değişimiyle doğması olası kopuklukların önüne geçilecektir (Kaya vd., 2013: 25-27). Avrupa Konseyi, üye devletlerin ve dış işleri bakanlarının hükümet başkanlarının resmi olmayan zirve toplantılarından doğmuştur. Avrupa Konseyi'nin önemi Avrupa Birliği ve toplulukların geleceğini şekillendirme noktasında üstlendiği rol ile ilgilidir (Kaczorowska, 2008: 138).

Avrupa Bakanlar Konseyi (The Council of Europe), Maastricht Antlaşması ile birlikte yasallaşan Bakanlar Konseyi'ne, antlaşma metinlerinde sadece Konsey olarak yer verilmiştir. Konsey, her bir üye ülkeyi bakanlar seviyesinde temsil etmektedir (Kaczorowska, 2008: 139). Avrupa Birliği'nin son karar alma merci iken aynı zamanda yasama görevini Parlamento ile paylaşımlı olarak yerine getirmektedir. Konsey, çalışmalarını Daimi Temsilciler Komitesi aracılığıyla yürütmektedir. Bu komite alanında uzman kamu görevlileri, bakanları ve akademisyenleri kapsamaktadır (Kaya vd., 2013: 25-27). Konsey'in esas amacı; üye ülkelerin ortak ilkelerini korumak, ekonomik ve siyasi bütünleşmesini sağlamak için birlik oluşturmak, insan haklarının savunucusu olmak, ekonomik-sosyal-kültürel-bilimsel-hukusal-yönetimsel olarak işbirliği kurmaktır (Sönmezoğlu, 2005: 79). Ancak aynı zamanda Bakanlar Konseyi, Avrupa Birliği'nin bir kurumudur ve Birlik'in çıkarlarını korumak

durumdadır. Bu durum da Bakanlar Konseyi içerisinde ikilik yaratmaktadır; çünkü her ikisinin birlikte sağlanması mümkün değildir (Kaczorowska, 2008: 140).

Bakanlar Konseyi, dâhilinde dokuz farklı yapılandırma vardır; Genel İşler ve Dış İlişkiler, Ekonomik ve Finansal İlişkiler, Adalet ve İç İşleri, İstihdam, Sosyal Politikalar, Sağlık ve Tüketici İlişkileri, Rekabetçilik (İç Piyasalar, Sanayi ve Araştırma), Taşımacılık, Telekomünikasyon ve Enerji, Tarım ve Balıkçılık, Çevre son olarak da Eğitim, Gençlik ve Kültür'dür.

Avrupa Parlamentosu'nun yetkileri Lizbon Antlaşması'nın yasama ve bütçe yapma yetkilerini kuruma devretmesi ile artmış, bu sayede Parlamento diğer Avrupa Birliği kurumları üzerinde daha fazla kontrol gücü kazanmıştır. Ortak karar verme prosedürü altında Avrupa Parlamentosu ve Konsey tarafından yapılan ortak yasama yetkisi bir kural haline gelmiştir. Lizbon Antlaşması'nda bu durum, olağan yasama yöntemi olarak yeniden isimlendirilmiştir (Kaczorowska, 2008: 55). Avrupa Parlamentosu'nda bulundurulacak temsilci sayısı üye ülkelerin nüfusları ile doğru orantılı olarak çalışmaktadır. Parlamento üye ülke çıkarlarını temsil etmek üzere değil, siyasi grup temsilciliği şeklinde faaliyet göstermiştir (Ülger, 2003: 76). Avrupa Parlamentosu; sınır kontrolleri, sığınma, göç, cezai konularda işbirlikçi faaliyetler, sivil savunma, ciddi suçlarda cezai yaptırımlar gibi alanlarda Konsey ile birlikte ortak yasama yapma gücünü elde etmiştir. Ek olarak bütçe ile ilgili zorunlu ve zorunlu olmayan harcamalar ayrı organlar tarafından değil ortak karar verme prosedürü altında yürütülmüştür (Kaczorowska, 2008: 55). Uluslararası anlaşmaların yapılması için, Parlamento'nun onayı gerekli kılınmıştır. Ulusal parlamentoların Avrupa Birliği politika sürecine etkisi artırılarak, demokrasinin güçlenmesi ve yasallığın artması sağlanmıştır. Çünkü Avrupa Birliği vatandaşlarının sesi Parlamento aracılığıyla daha gür çıkmaya başlamıştır (Karluk, 2014: 280).

Avrupa Komisyonu, uluslararası kurumlarla kıyaslandığında kendine has yapısıyla göze çarpan bir organdır. Uluslararası sekretarya olarak görev alırken, insiyatif kullanabilecek geniş yetkilerle donatılmıştır. Hükümetler arası faaliyet gösterirken aynı zamanda da ulus üstü düzeyde çalışan bir kurumdur ve Avrupa Birliği'nin bürokrasi kanadını temsil etmektedir (Kaya vd., 2013: 25-29). Komisyon, Avrupa yapılanmasının temel itici gücüdür. Komisyon, Birlik'in karar alma sürecine önerilerini sunmaktadır. Her hangi hiçbir kurum ve bireysel devlet bu görevi Komisyon yerine sürdürememektedir. Komisyon'un bu yetkisi ortak politikaların geliştirilmesi açısından önemlidir. Ayrıca Komisyon kurucu anlaşmaların koruyucusudur, yürütme organı olarak görev almakta, üçüncü ülkelere ve bazı uluslararası organizasyonlara karşı Avrupa Birliği'ni temsil etmektedir (Moussis, 2002: 40). Yasal olarak

belirlenmiş bu görevlerinin dışında ayrıca Avrupa Birliği kurumları arasında çıkması olası anlaşmazlıkları çözüme arabulucu olarak faaliyet göstermektedir. Komisyon'a bağlı olarak hizmet veren bir dizi genel müdürlük ve servis yer almaktadır (Kaya vd., 2013: 29). İki önemli değişiklik Komisyon'u ciddi ölçüde etkilemiştir. Birincisi Komisyon Başkanı'nın Konsey'in önerisi ile Avrupa Parlamentosu tarafından seçilmesidir. Avrupa Konsey'inin aday seçiminin sonuçlandırılması için Avrupa Parlamentosu'nun seçim sonuçları üzerine fikir beyan etmesi gerekmektedir. Bu durumda Komisyon'un başkanlık seçimi üzerinde etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Avrupa Parlamentosu içindeki en büyük siyasi grup, Komisyon başkanlığına aday olarak kendi belirlediği spesifik kişi üzerinden seçim kampanyalarını sürdürebilmektedir. Lizbon Antlaşması ile bu durumu ortadan kaldırmak adına Komisyon başkanı herhangi bir komisyon üyesinin yetkilerini resmi olarak elinden alabilecektir (Kaczorowska, 2008: 57). Çünkü Komisyon sadece bir grubun değil Avrupa Birliği'nin tamamının çıkarlarını korumak ile yükümlüdür, ayrıca her türlü kurum, kuruluş ve uluslararası örgütten bağımsız olarak faaliyette bulunmaktadır (Kaya vd., 2013: 32). İkinci önemli değişiklik ise, Avrupa Komisyon üye sayısının 2014'e kadar iki katına çıkarılması ve her üye ülkenin eşit şekilde temsil edilmesidir (Kaczorowska, 2008: 57).

Denetçiler Mahkemesi, Avrupa Birliği'nin kendi vicdanı olarak düşünülmektedir. 1975 yılında Brüksel Antlaşması ile birlikte kurulmuş, 1977 yılında yürürlüğe girmiştir. Maastricht Antlaşması ile de Birlik Kurumu olduğu kabul edilmiştir. Amsterdam Antlaşması'yla birlikte denetimin kapsamı genişletilmiştir. Denetçiler Mahkemesi'nin yargılama yetkisi yoktur; dolayısıyla gerçek bir mahkeme değildir. Ancak Birlik'in finansal faaliyetlerini inceleyen bağımsız denetim organıdır. Temel görevleri; Avrupa Birliği'nin harcama ve gelirlerini denetlemek, finansal ilişkileri usulüne uygun yönetmek, mali yılın sonunda yıllık hesapları çıkarıp Resmi Gazete'de yayınlamak, Avrupa Birliği kurumlarına ilişkin raporlar sunmaktır. Denetçiler Mahkemesi; yolsuzluk, dolandırıcılık ve yasal olmayan faaliyetleri saptadığında durumu Avrupa Dolandırıcılıkla Mücadele Barosu'na transfer etmektedir (Kaczorowska, 2008: 181-182).

Avrupa Merkez Bankası, ekonomik ve parasal birliğin en önemli kuruluşundan biridir. Temel fonksiyonu Birlik'in para politikalarını yürütmekken, amacı fiyat istikrarını sağlamaktır. Avrupa Merkez Bankası bünyesinde her bir ülkeyi temsilen birer üyenin olduğu Yönetim Konseyi ve bir başkanı bulunmaktadır (Seyidoğlu, 2009: 263). Bankanın karar alma organları; Yürütme Kurulu, Yönetim Konseyi ve Genel Konsey'dir. Merkez Bankası'nın kararlarına üye ülke hükümetleri müdahalede bulunamazlar. Banka'nın bağımsızlığını

korumak adına başkanlık seçimleri yenilenmemek koşuluyla sekiz yıllık periyotlarda yapılmaktadır (Karluk, 2014: 481).

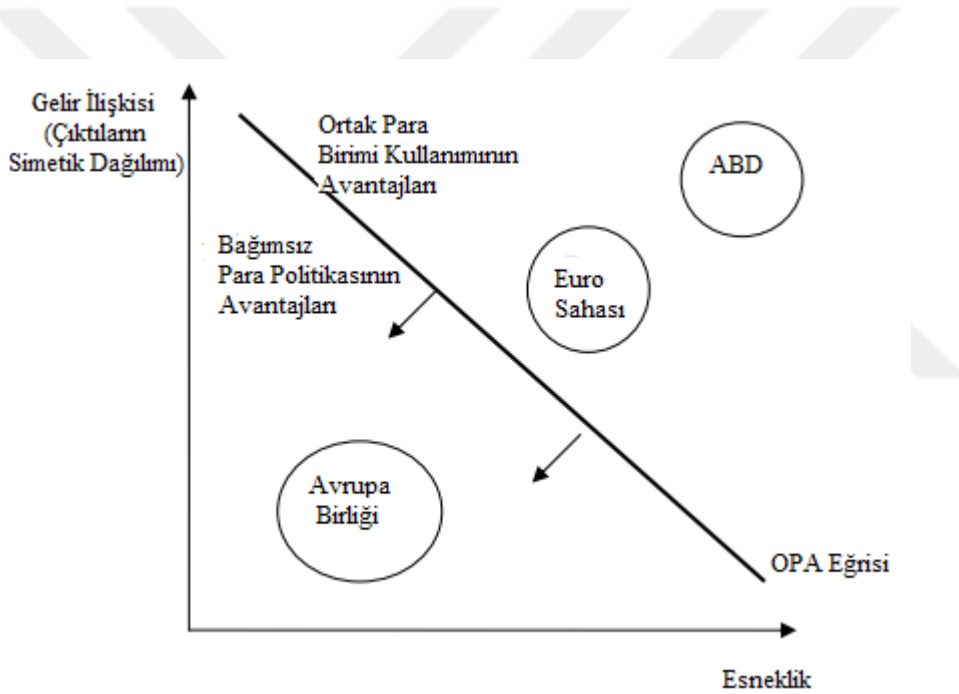
Avrupa Merkez Bankası yönetim konseyi, üye ülkelerin ulusal merkez bankaları başkanlarından ve Avrupa Merkez Bankası'nın altı yürütme kurulu üyesinden oluşmaktadır. Para politikalarını yürüten bu kurul Avrupa Para Sistemi'nin en önemli ve yetkili organıdır. Yürütme kurulu, Merkez Bankası başkanı, başkan yardımcısı ve dört üyeden oluşmaktadır. Yürütme kurulu üyeleri, Avrupa Parlamentosu tarafından onaylanır, sekiz yıllık süre için seçilir ve üyelikleri tekrarlanamaz; para politikalarının uygulanması ve günlük işleri yürütme sorumluluğuna sahiptirler. Genel Konsey ise yine Avrupa Merkez Bankası başkanı, başkan yardımcısı ve üye ülke merkez bankaları başkanlarından oluşmaktadır; kurulun görevi ise parasal birlik dışında kalan üye ülkelerin para politikalarını kontrol etmektir (TCMB: 2).

2.5. Parasal Birlik Üzerine Bir Teori: “Optimum Para Sahası”

Avrupa Para Birliği, para birliği üzerine araştırma sahası yaratmış ve OPA Teorisi için önemli bir araç olmuştur. OPA Teorisi asimetrik şoklar, iş gücü hareketliliği ve tek döviz kurunun değişim değeri üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu Teori bağlamında Mundell (1961), McKinnon (1963) ve Kenen (1969)'in katkılarından sonra, 1989 yılında Avrupa Para Birliği'ne doğru üç aşamalı bir süreç tanımlanana kadar, önemli bir gelişme kaydedilmemiştir (Bayoumi and Eichengreen, 1997: 761-762). Günümüzde de uluslararası para üzerine yazılan çalışmaların birçoğu bu teori ile ilişkilendirilmektedir (Mêlitz, 1995: 492). Mundell, McKinnon ve Kenen tek para birimi alanına potansiyel üye ülkelerin kendi ulusal para politikalarını terk etmeden ve para birimi düzenlemelerinden önce sahip olması gereken özellikleri tanımlamış, ekonomiler arasında tek para birimi kullanımdan elde edilecek faydayı ortaya koymuştur (Dellas and Tavlas, 2007: 1118). Parasal birlik içerisindeki ülkeler daha önce de bahsi geçtiği gibi sadece para birimi düzenlemeleri kabul etmekle kalmamakta aynı zamanda para biriminin sürdürülebilirliğini de sağlamak zorunda kalmaktadır. Yüklendiği sorumluluğun yanı sıra para birliğine üye ülkeler, diğer üyeler ile giriştiği ekonomik faaliyetlerde tek bir ülke gibi hareket etmekte, ölçek ekonomisinin yaratacağı olası avantajları yakalamaktadır (Çondur ve Evlimoğlu, 2007: 203). OPA Teorisi daha ziyade parasal birliğin hangi durumlarda daha arzu edilebilir olduğu üzerinde durmaktadır (Bayoumi and Eichengreen, 1997: 761-762). Ancak bu konu teorinin temel tartışma çerçevesini çizerken gerçek dünyada var olan ülke ekonomilerinin birbirinden farklı olduğunu göz ardı etmiştir (Dellas and Tavlas, 2009: 118).

Mundell (1961), iç dengede düşük enflasyon ve tam istihdam, dış dengede ise sürdürülebilir ödemeler dengesi pozisyonunun optimum para teorisi çerçevesinde çok daha kolay başarıya ulaşabileceğini ifade etmekte; coğrafi sınırların belirlenmesinde ortaya çıkan problemleri tanımlamaktadır (Dellas and Tavlas, 2009: 1123). Mundell, döviz kuru değişim oranlarını sabitleyen kendi merkez bankası olan Doğu ve Batı olmak üzere iki ülke örneği üzerinden OPA'yı açıklamaya çalışmıştır. Doğu yalnızca otomobil, Batı ise yalnızca kereste üretmekte ve ülkeler arasında sermaye hareketi olmamakta, birbirleriyle karşılıklı ticarete girmekte ve başlangıç durumunda denge ve tam istihdama erişilmiş durumdadır. Her iki ülkede ücret ve fiyatlar yapışkandır. Doğu'daki verimlilik artışı, Batı'dan kereste talebini, Doğu'daki araba arzını arttırmaktadır. Verimlilikteki bu ani yükseliş Doğu'da işsizliğe, Batı'da enflasyona, Doğu'da ticaret açığının Batı'da ticari fazlanın oluşmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla başlangıçtaki denge durumundan sapma olmuştur. Bunun üzerine Mundell optimaliteyi değerlendirmek üzere üç ayrı durumu ele almıştır. İlk olarak iş gücü mobilitesi herhangi bir dış dengesizlik durumunda döviz kuru düzenlemesine olan ihtiyacı azaltmaktadır. İkinci olarak, ücretler yapışkan olmaktan ziyade her iki ülkede de esnek olursa Batı'da artan taleple birlikte ücretler de artacak, bu da ürün ve hizmet arzının azalmasına, fiyatların artmasına neden olacaktır. Doğu'da tam tersi talepteki azalma ücretleri düşürecek bu da toplam arzı arttıracak, fiyatlar genel seviyesini düşürecektir. Bunun sonucunda da her iki ülkedeki ekonomik ajanlar Batı'ya daha ucuza Doğu'ya daha pahalıya satacak dolayısıyla fiyatlar eşitlenecektir. Üçüncü olarak; işgücü hareketliliği veya ücret-fiyat esnekliği olmadığı durumda esnek döviz kuru ve bağımsız para politikaları uygulanacaktır (Dellas and Tavlas, 2009: 1123). Dolayısıyla Avrupa Para Birliği'nin ortak para politikası yürütebilmesi için işgücü mobilitesini sağlaması gerekir. Aksi halde Birlik üyesi ülkeler arasında dengesizliğin boyutu genişleyecek ve makas açılacaktır. Avrupa Para Birliği'ne geçişin üç aşamalı sürecinde belirlenen Maastricht Kriterleri ülkelerin fiyat istikrarını her koşulda sağlaması olduğu için işgücü hareketliliği Birlik'in amacını gerçekleştirmesi için oldukça önemlidir. İşgücü hareketliliği sağlanarak esnek döviz kurunun yarattığı etki oluşturulmaya çalışılacaktır (Şimşek, 2005: 54). Aynı zamanda fiyat ve ücretlerde esnekliğin olması sabit kur rejiminin uygulanabilirliğini arttırmaktadır; çünkü ücret ve fiyatlar yukarıdaki örnekte olduğu gibi dengeleme unsurudur (Özer, 2007: 81). Mundell'e göre esnek döviz kuru altında paranın; değişim aracı olarak dönüşüm maliyeti, hesap birimi olarak ise bilgi maliyeti artar. Mundell aynı zamanda coğrafi olarak küçük para sahalarında döviz piyasalarının zayıf kaldığını, spekülörlerin piyasa fiyatı üstündeki etkisinin daha güçlü olduğunu ifade etmiştir (Dellas and Tavlas, 2009: 1123).

Şekil 1.'de parasal bütünleşmenin olası fayda-maliyet analizi üye ülkeler arasında çıktı seviyelerinin simetrik dağılımı ve esneklik derecesiyle değerlendirilebilmektedir. Esneklik ve simetri arasındaki bu telafi edici mekanizma Şekil 1.'deki negatif eğimli OPA eğrisiyle temsil edilmektedir. Bu eğri negatif eğimlidir; çünkü simetri derecesi azaldıkça (ki bu maliyetlerde artış demektir), parasal birliğin faydasını arttıran esneklik seviyesinin artması gerekmektedir. OPA eğrisinin sağ tarafı; esneklik derecesinin, çıktıların simetrik dağılımından daha yüksek olduğu durumu ifade ederken, fayda düzeyi maliyetten daha fazladır. Amerika'daki elli devlet ve Euro alanına ilgili yıldaki üye ülkeler eğrinin sağ tarafında konumlanmıştır. Birçok yazar Avrupa ülkelerinin bütün olarak ortak para biriminden fayda sağladığı fikrine şüpheli bakmaktadır; dolayısıyla bir grup Avrupa Birliği ülkesi eğrinin sol tarafına konumlandırılmıştır (Grauwe and Mongelli, 2005: 10).

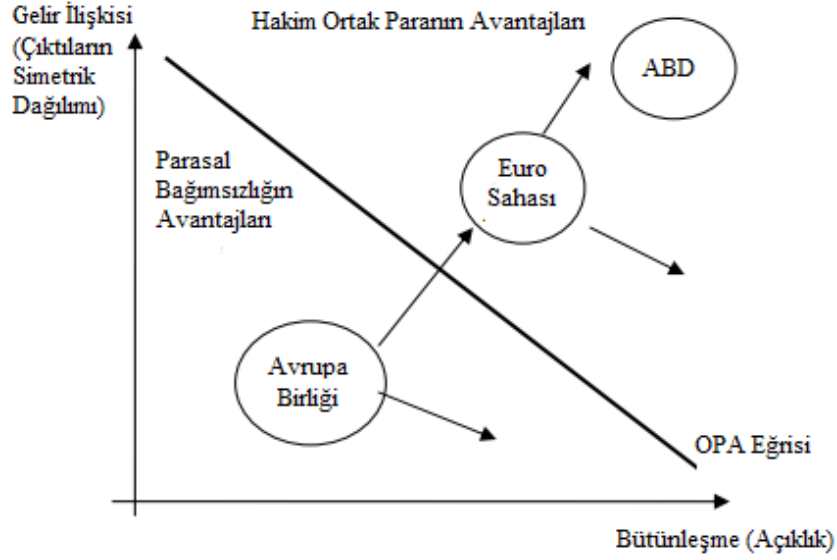
Şekil 1. Simetri, Esneklik ve Optimum Para Sahası

Kaynak: Grauwe and Mongelli, 2005: 10.

McKinnon (1963) ise Mundell'in OPA'nın beklenen faydayı yaratması için açıklık kriterinden bahsetmiştir. Parasal birliğe dâhil üye ülkelerden birinin beklenmedik asimetrik bir şok ile karşılaşması durumunda dışa açıklık derecesi ölçüsünde bu şoktan zararsız çıkabileceğini ortaya koymuştur. McKinnon dışa açıklık derecesini; ticarete konu olan ve olmayan malların ithalat ve ihracatının yapılabirliğinin derecesi olarak kabul etmiştir (McKinnon, 1963: 717).

Devalüasyon, bildindiği üzere ülkelerin mevcut dış ticaret açığını ortadan kaldırmak için ulusal paralarının değerini düşürerek ihracat mallarının fiyatını düşürmeye, ithalat fiyatını ise yükseltmeye yarayan bir araçtır. Ancak ülkelerin dışa açıklık derecesi ne kadar yüksek olursa devalüasyonun bir araç olarak etkinliği de o derece düşük olacaktır. Dolayısıyla da parasal birliğe dâhil ülkelerin esnek döviz kuruna ihtiyacı azalırken, ortak bir döviz kuruna olan gereksinimi daha yüksek olacak; kur rejimini ortak bir kurula devretmenin dezavantajını yaşamayacaktır (Çondur ve Evlimoğlu, 2007: 206). Görece açık ekonomilerde döviz kurunun değişimi iç fiyatlar ve ücretlerle hızlı ve geniş çapta değişimle dengeleneceği için ülkelere rekabet üstünlüğü de sağlamayacaktır; yani açık ekonomilerde döviz kuru değişim oranları maliyetlerdeki değişimle tek yönlü eşit ya da eşite yakındır (Dellas and Tavlas, 2009: 1124).

Şekil 2. OPA'dan elde edilecek net faydanın ortaya konulması için, para sahasına üye ülkelerin çıktı düzeylerinin benzerliği ve ekonomilerin açıklık derecesi arasında ilişki oldukça önemlidir. Ülkelerin ortak bir para birimi kullanarak elde edileceği faydanın, parasal egemenliğini bir üst kurula devrederek katlanacağı maliyetin üzerinde olması için ya çıktı seviyelerin ülkeler arasında simetrik dağılması gerekir ya da açıklık derecelerini (bütünleşme) olabildiğince üst seviyede tutmalıdır. Bu telafi edici mekanizma aşağı yönlü OPA eğrisi ile temsil edilmektedir. Bu ilişkinin aşağı yönlü olmasının birkaç nedeni vardır. Ülkeler arasında çıktılarının simetrisi azaldığı (asimetrisi arttığı) durumda, parasal birliğini yarattığı maliyet artacaktır. Bu artışın sebebi, ulusların parasal enstrümanlarını yitirmesinin yaratacağı maliyetin artmasıdır; asimetrinin derecesi arttıkça maliyet de artacaktır. Bütünleşme ise, parasal birliğin yaratacağı faydanın önemli bileşenlerinden biridir; bütünleşme derecesi arttığı ölçüde parasal birliğin faydası da artacaktır. Bu sebeple simetri azalışının yaratacağı maliyet, bütünleşme derecesinin artması ile oluşacak fayda ile dengelendiği ölçüde parasal birliğe dahil olmak fayda yaratacaktır. OPA eğrisinin sağında kalan bölge yani ABD'de ortak para biriminin faydası maliyetini aşmış durumdadır. Eğrinin sol tarafı ise parasal birliğe üye ülkelerin katlandıkları maliyetin elde ettikleri faydadan yüksek olduğunu ifade etmektedir. Avrupa Birliği'nin 2005 yılı itibarıyla, yirmi beş üyeye varan genişlemesi, yeni üyelerin yeterince bütünleşmemesi sebebiyle ülke grubunu eğrinin sol tarafına taşımıştır (Grauwe and Mongelli, 2005: 9-10).

Şekil 2. Açıklık, Gelir İlişkisi ve Optimum Para Sahası

Kaynak: Grauwe and Mongelli, 2005: 10.

Parasal birliğin başarıya ulaşmasının önündeki engellerden biri de ülkelerin tecrübe ettikleri asimetrik şoklardır. Birlik merkez bankasının üye ülkeler arasında istikrarı korumak için ortak politikalar geliştirmesi özellikle arz ve talep kaynaklı asimetrik şokların etkisiyle imkansız olmaktadır (Sorgenfrei, 2011: 13). Kenen (1969) düşük işsizliğin olduğu bölgelerden yüksek işsizlik rakamlarının olduğu bölgelere mali transferlerle asimetrik şokları elimine etmek için mali bütünleşmenin önemine vurgu yapmıştır (Dellas and Tavlas, 2009: 1125). İkinci olarak ürün çeşitliliğini OPA'nın olası dezavantajlarını dengeleyici bir mekanizma olarak görmüştür. Ürün çeşitliliğinin fazla olduğu ekonomiler arz ya da talep şoku ile karşı karşıya kaldığı durumda ciddi bir şekilde etkilenmeyecektir; çünkü ilgili ürünün mal sepeti içerisindeki payı düşük kalacaktır (Örnek, 2007: 162). Dolayısıyla toplam üretim içerisinde payı düşük olan ürünlerden birinin talebinin düşmesi istihdamı düşürmeyecek, dış ticaret dengesini bozmayacaktır ya da çeşitliliği az olan bir ekonomiye kıyasla etkiler daha düşük olacaktır (Özer, 2007: 81). Kenen yine aynı sebeple ürün çeşitliliğinin yanı sıra sektör ve sanayi çeşitliliğine de vurgu yapmıştır. Kenen'e göre çeşitlilik ne kadar fazla olursa döviz kuru değişimlerine ihtiyaç da o denli az olacaktır (Dellas and Tavlas, 2009: 1125). Enflasyon rakamlarının benzerliği de yine OPA'nın yaratılması için gerekli koşullardan biridir. Çünkü enflasyon hızlarının düşük ve benzer seviyede olabildiği ölçüde ticaret hadlerinde istikrar sağlanacak; sabit kur politikası altında cari işlemler ve dış ticaret dengesi korunacaktır (Özer, 2007: 82). 1960lı yıllarda finansal piyasaların dünya ekonomisi üzerindeki payı oldukça sığ kalmıştır; dolayısıyla Mundell, McKinnon ve Kenen OPA Teorisi'ni ele alırken finansal

piyasaları göz ardı etmiştir. Ancak finans sektörünün gelişimiyle birlikte ülkelerin bilançolarında dengeyi yakalamalarında sermaye akımlarının önemi ortaya çıkmıştır. Döviz kurlarına müdahale ederek ihracat ve ithalat fiyatıyla oynamak yerine minimal seviyede faiz oranlarını değiştirerek ülkeye sermaye girişi sağlanabilecek ve parasal birliğin ön gördüğü denge, bütünleşme ölçüsünde korunabilecektir (Örnek, 2007: 162).

Günümüzde Avrupa Parasal Birliği'nin OPA olup olmadığına dair tartışmalar mevcutken; iş gücü mobilitesinin, para ve maliye politikalarında koordinasyonun tam anlamıyla sağlanamaması, ücret ve fiyatların yapışkan olması gibi bir dizi gerekçeyle optimal olmadığını söylemek mümkündür (Pınar ve Erdal, 2008: 287).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EURO'NUN GELECEĞİNE YÖN VEREN UNSURLAR

OPA'nın gereklerini yerine getiremeyen Avrupa Para Birliği'nin geleceği çalışmanın ilerleyen bölümlerinde detaylı olarak incelenecektir. Öncelikli olarak parasal birlik oluşturmanın altında yatan ve ortaya çıkması beklenen faydalar; mikro ekonomik etkinlik, makroekonomik istikrar, yüksek büyüme oranları, sermaye hareketlerinde potansiyel spekülasyonların ortadan kalkması ve son olarak da döviz rezervlerinde tasarruf şeklinde sıralamak mümkündür (Özer, 2008: 83-84). Tek para biriminin belirli bir bireysel ekonomi çatısı altında kullanılmasının ortaya çıkaracağı bu faydalar daha ziyade ortak çıkarlar peşinde koşan grupların benzer kriterleri karşılama yönündeki çabaları ile açıklanmaktadır. Mikro ölçekte parasal birliğin etkinliği daha ziyade değişim aracı olarak tek para biriminin kullanılmasının işlem maliyetlerini düşürmesi ve ürün piyasalarında tek para biriminin kullanılmasının fiyat farklılaşmasının önüne geçmesi ile açıklanmakta iken; makro ölçekteki etkisi, fiyat istikrarını sağlaması ve Birlik düzeyinde koordinasyonu sağlaması ile belirtilebilmektedir (Özer, 2008: 83-84). Mikro ve makro ölçekte beklenen bu faydalar Birlik'in geleceğini önemli ölçüde etkilemekte; uluslararasılaşan dünya piyasalarında olası tehditlere karşı hem birlik hem de üye devletler düzeyinde koruma sağlamaktadır. Bir diğer etkisi ise spekülatif sermaye hareketlerine karşı birlik düzeyinde direncinin daha yüksek olmasıdır. Çünkü üye devletler Birlik'ten bağımsız olarak düşünüldüğünde yeterli piyasa büyüklüğüne sahip değildir, aynı zamanda da var olan piyasalarda derinleşme sağlanamamıştır; dolayısıyla spekülatif hareketlere ve ani sermaye kaçıışı riskine daha açıktır (Özer, 2008: 83-84).

Avrupa Birliği özeli yakından incelenecek olursa; Birlik'in sürekli değişim ve gelişim gösteren bir oluşum olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Birlik'in bu süreçte güç mücadelesi ile ilgili bir dizi problemle karşı karşıya kaldığını, özellikle görece küçük ülkelerin güçlü bir merkezi otorite istemesi, diğer yandan Almanya ve Britanya gibi Birlik'in hâkim güçlerinin egemenlik haklarını kısıtlayıcı güçten kaçınması paradoksuyla mücadele etmek zorunda kaldığını söylemek mümkündür (Overtveldt, 2011: xi). Aynı zamanda Birleşik Krallık gibi Birlik'e katılma konusunda dirayet gösteren devletler de mevcuttur. Birleşik Krallık yarım yüzyılı aşkın bir süre zarfında, ulus üstü kurumlarca yönetilen bir birliği, egemenlik haklarını devretmeye yönelik isteksizliğinden dolayı reddetmiştir. Ancak tarihte yaşanan Birlik'in gösterdiği başarıların somut olarak gözler önüne serildiği bir dizi

olay, Birleşik Krallık için reddedişin yerini kabullenişe bıraktığı bir döneme şahitlik etmiştir. 1956-57 yılları özellikle Birleşik Krallık'ın Roma Antlaşma'nın yürürlüğe girmesi yönünde ciddi engelleyici atılımlarının olduğu yıllardır. Fakat bu süreçte Krallık, Birlik oluşumuna engel olamayınca Antlaşma'nın yürürlüğe girdiği tarihten üç yıl sonra yani 1960 yılında AET'ye dâhil olmaya çalışmıştır. Yine 1979 yılında Avrupa Para Sistemi'nin dışında kalmışken, on bir yıl sonra ATS Antlaşması'nı imzalamıştır (Schioppa, 2004: 9). Birleşik Krallık, Avrupa Para Birliği'ne yönelik olarak hep bir adım ileri bir adım geri atarak kararsızlık göstermiş; bir taraftan kendi egemenliğinden taviz vermek istemezken, diğer taraftan Birlik'ten beklenen olası avantajları yakalamak adına çaba sarfetmiştir. Ancak yine de Avrupa Kıtası'nda oluşacak bir güç sahasını tehdit olarak algılamaktan geri durmamıştır. Dolayısıyla hala İngiltere'nin Para Birliği'ne katılıp, Birlik'in ortak parası olan Euro'yu kendi para birimi olarak kullanımı üzerine tartışmalar devam etmektedir (Schioppa, 2004: 9). Kendini para sisteminin dışında tutan Birleşik Krallık aynı zamanda kendi ulusal para politikalarını yürütmektedir (Hamori and Hamori, 2010: ix).

Avrupa Birliği ve parasal birlik sürecinde Kıbrıs'ın tecrübe ettiği çalkantılı döneme, Yugoslavya'nın bölünmesine ve Birlik'in kuruluşundan itibaren süregelen bu güç savaşlarına rağmen Avrupa oluşumunu büyük oranda başarılı kabul etmek mümkündür. Özellikle 1990 sonrası Avrupa'da teknik ilerleme ve teknolojik iyileşmeler anlamında yaşanan dönüşümler parasal birlik içindeki ve dışındaki üye ülkelerde sosyo ekonomik gelişimi de beraberinde getirmiştir (Overtveldt, 2011: xi). Bir yandan küresel dünya ekonomisinde yaşanan olumlu gelişmeler diğer yandan da tarihin tekerrürüne tanıklık edilmektedir. Bretton Woods Sistemi'nin çöküşü yaklaşık otuz yıl sonra Avrupa Para Sistemi'nde çalkantılı bir süreçte kendini göstermiştir. Bu krizler birliklerin ortak kaderi olarak değerlendirilebilir; çünkü hem Bretton Woods Sistemi hem de Avrupa Para Sistemi'nin özünde yatan ulusal çıkarlarla ulus üstü çıkarların çatışmasıdır. Ancak Bretton Woods ile Avrupa Para Birliği'nin önemli bir farkı vardır. Bretton Woods sisteminin kilit ülkesi olan ABD, Almanya gibi diğer önemli ülkelerin anti enflasyonist politik tercihlerine uyum göstermez ve ülkeler daha özgür davranırken; Avrupa Para Sistemi'nin temel oyuncusu Almanya diğer üye ülkeler üzerinde oldukça baskıcı bir tutum sergilemekte ve ortak amaçlara ulaşmak için kısıtlayıcı önlemlere başvurmaktadır. Bu yönlü müşterek oluşumlara tekrardan bakıldığında, ülke bazlı yaşanan olumlu ve olumsuz gelişmelerden beraber etkilenmektedir. Çünkü birlik üyesi ülkeleri birbirinden bağımsız düşünmek mümkün olmamaktadır. Vietnam Savaşı, Almanya'nın yeniden birleşmesi gibi siyasi şoklar Birlik'teki ahengin yerini çatışmaya bırakmasına sebep olmuştur. Yine üye devletler düzeyindeki sermaye hareketlerin Birlik üyesi ülkeler arasında

farklı boyut ve hızda asimetrik dağılımı şok etkisi yaratarak parasal birliğin geleceğini tehdit etmektedir. (Tommaso, 2004: 14-15).

Bergsten and Kirkegaard (2012)'e göre, Ekonomik ve Parasal Birlik 1990lardan günümüze gelinceye değin oluşumunu hala tamamlamamış parasal bir birliktir. Birlik'in bu tamamlanmamış yapısı sadece politika üretme süreçleri ile sınırlı kalmamakla birlikte kurumlara yönelik olarak da kendini göstermektedir. Bu konuda öne sürülen başka iddialar ise Birlik'in mali kurum ve politikaların üye devletler düzeyinde ve tek bir Birlik çatısı altında tam koordinasyonunun sağlanamadığı şeklindedir. 1990larda Parasal Birlik'in tamamlanarak tek para birimi Euro'nun kullanımına ilişkin yürütülen süreçlerdeki belirsizlik ve piyasalara ilişkin kırılganlığın ortaya çıktığı dönemlerde finansal istikrarı sağlayacak hayati kurumların eksikliğinden bahsetmek mümkündür (Bergsten and Kirkegaard, 2012: 1). Ortak bir çatı altında oluşumunu büyük oranda tamamlamış parasal bir birliğin başarısını değerlendirmek için konjonktürel olayların Birlik'i ne şekilde etkilediğine bakmak gerekmektedir. Ekonomik olarak da krizlerin genel anlamda ulus devletlerin eksiklerini ortaya çıkardığını; gerekli dersleri alabilmeyi başaran ekonomilerin de ilgili zaafiyetlerini görüp gidermeleri adına önemli fırsatlar yarattığı düşünülmektedir. Özetle; çöküş dönemlerini tecrübe etmeyen hiçbir oluşumun tam anlamıyla mevcudiyetini tamamladığından bahsetmek de mümkün değildir. Bu anlamda Euro sahasının ilk on yılına bakıldığında kurumsal çerçevede oldukça olumlu bir hava esmekte iken, büyük finansal krizlerle savaşmada kritik bir role sahip bütünleşmiş mali bir kurumun eksikliği ile para sahası büyük bir resesyona girmiştir (Bergsten and Kirkegaard, 2012: 6). Tüm bu olumsuzluklara rağmen Birlik'e ilişkin olumlu eleştiriler de mevcuttur; bunlardan biri Euro'nun hem kendine has hem de oldukça önemli bir para birimi olduğu yönündedir. Bunun iki sebebinden bahsedilmiştir. İlki gelişmiş sanayisi ile niceliksel olarak kullanıldığı coğrafi sınırların şimdiye kadar şahit olunan en geniş alanı kapsamasıdır. Bu özelliği ile Doğu Asya, Kuzey Amerika ve diğer sanayileşmiş ülkelerde kurulması planlanan parasal birlikler için önemli bir rol modeli olmasıdır. İkincisi ise, çeşitli ayrışmalara ve zorluklara rağmen Euro Sahası'nın barışçıl ve kendini idare edebilecek ortak tek para sahası yaratma amacıyla olmasıdır. Dolayısıyla Euro kullanılmaya başladığı andan itibaren uzlaşma temelinde faaliyet göstermektedir (Hamori and Hamori, 2010: xi).

Özetle Avrupa Birliği'nin, Roma Antlaşması ile başlayan oluşum sürecinden 2000li yılların ikinci yarısına kadar olan zaman dilimi içerisinde daha önce de bahsedildiği gibi doğrusal yönlü ve hep benzer eğilimlerin olduğu bir süreç olmadığı şeklindedir. Zaman zaman doğrusal eğilimden sapmalar olumlu gelişmeler yönünde iken zaman zaman olumsuz bir takım durumların yansıması olmuştur. Ancak çalışmanın ortaya çıkışı daha ziyade küresel

finansal krizin Birlik üyesi ülkelerin genel olarak krize süreklendiği ve hatta bazı üye devletlerin ise iflasına kadar giden gelişim sürecinin bir sonucu olmuştur.

Küresel finansal krizin ilk tohumları, yüksek büyüme rakamlarının yakalandığı ve faiz oranlarının oldukça düşük seviyelerde seyrettiği dönemlerde atılmıştır. İlgili dönemde yüksek büyüme rakamları ve düşük faiz oranları Maastricht Kriterleri'ne uyum sürecinde ortaya çıkmış; üye devletlerin mevcut ekonomik görüntüleri bir tarafa bırakılarak ortak mali ve finansal hedefler ortaya konmuştur. Bu durum kamuoyunda aşırı optimistik bir hava yaratmış; küresel finansal sistem kitlesel olarak genişlemiş, riski düşük getirisi yüksek finansal araçların sayısı artmış, risk değerlemesi yeterince yapılamamıştır. Aynı zamanda finansal piyasaların denetimi göz ardı edilmiş, dış dengesizlik sürdürülemez bir hal almış özellikle de temel varlık piyasalarında fiyat balonları oluşmuştur. Finansal yetersizliklerin yanı sıra makroekonomik politikalar açısından ele alınacak olursa ise artan dengesizliklerin yol açacağı sistemik risklerin tespit edilemediği ortaya konulmuştur. Uluslararası seviyede etkili bir politik koordinasyon sağlanamamış; merkez bankaları enflasyon üzerine yoğunlaşırken yüksek varlık fiyatları ve baskının yol açacağı riskler göz ardı edilmiştir (IMF, 2009: 10). Euro bölgesindeki ekonomik ve finansal problemler hem ciddi boyutta hem de çok sayıda olumsuz netice doğurmuştur. Bölgedeki kriz kendini yineleyen, karşılıklı olarak birbirini besleyen, çok yönlü bir yapı göstermiştir. Mali krizin merkezi Yunanistan olarak görünmekte iken İtalya, Portekiz ve İspanya gibi diğer Euro bölgeleri de krizin odağında kalmıştır. Bankacılık krizinin ilk sinyalleri ise İrlanda'da verilmiş, hükümetlerin ödeme güçlerine dair kaygıların ortaya çıkması ile de hızla yayılmıştır. Dolayısıyla üye devletler düzeyinde bakıldığında Birlik'e yönelik genel bir güvensizlik ortamı doğmuştur. Euro'ya karşı duyulan güven eksikliği temel kurumsal yapılanmadan kaynaklı bir kriz için ilk ve en önemli sonuçtur (Bergsten and Kirkegaard, 2012: 1).

Euro Bölgesi'nin hem Birlik hem de üye devletler düzeyinde ortak çabalarla piyasalardaki güveni yeniden inşa edecek yeterince büyük çaptaki finansal kurtarma paketleri ortaya koyup, Euro bölgesinde kuralları tanımlayacak bir yol haritası çıkarması ve yarım kalmış Euro inşasını tamamlaması gerekmektedir. Bunun anlamı ani krizleri çözebilecek, reel ekonomiyi güçlendirecek yeni kurumların inşası ve sürekli büyümeyi sağlayacak bir sistemin, yaratıcı finansal mühendisliğin uyumlu bir şekilde çalışmasının sağlanmasıdır (Bergsten and Kirkegaard, 2012: 1). Aynı zamanda Euro krizi ile başa çıkabilmenin yolu, alınması gereken tedbirlerin alınması ve mevcut aksaklıkları gidermek adına her türlü kurumsal ve politik düzenlemelerin yapılmasıdır. Ancak temel problem çözüm üretecek ve ne yapılması gerektiğini söyleyecek merkezi bir aktörün olmamasıdır. Sözleşmelerle piyasa aktörlerine

yüklenen misyonlar ki bu tam yetki verme şeklinde ise gücün kötüye kullanılması gibi ahlaki tehlike yaratmakta, güç kullanımını suiistimale açık hale getirmektedir (Bergsten and Kirkegaard, 2012: 1). Krizin etkisi Avrupa Birliği geneli ile kıyaslandığı zaman finansal entegrasyonun yoğunlaştığı Euro sahasında daha ciddi sonuçlar doğurmuştur. Avrupa Birliği'nin krize karşı önlem alma tutumundaki kararsızlığı ve yavaşlığı Birlik içerisinde mevcut yapısal bir problem olarak varlık göstermiştir. Daha önce de bahsi geçtiği gibi Maastricht Antlaşması ile belirlenen yakınlaşma kriterleri Euro'ya geçişle birlikte Birlik'e dâhil ülkelerin faiz oranlarındaki düşüş ve krediye kolay erişilebilirlik nedeniyle borca dayalı bir büyümeye yol açmıştır (Eser ve Ela, 2015: 213). Tablo 1'den, ülkeler seviyesinde faiz oranlarını 1992-2016 yılları itibari ile görmek mümkündür. Kriz yılları öncesinde seçilmiş ülkeler düzeyinde ciddi oranda düşüş gösteren uzun dönemli faiz oranları krizin Avrupa Birliği'nde büyük oranda hissedilmeye başladığı 2009 yılı sonrası ciddi bir yükseliş göstermiştir.

Tablo 1. 1992-2016 Yılları Arasında Seçilmiş Ülkelerin Uzun Dönemli Faiz Oranları

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Euro Sahası-19	9,8	8,4	8,2	8,7	7,2	6,0	4,7	4,7	5,4	5,0	4,9	4,2	4,1	3,4	3,9	4,3	4,4	4,0	3,8	4,3	3,1	3,0	2,3	1,3
Belçika	8,7	7,2	7,8	7,5	6,5	5,8	4,8	4,8	5,6	5,1	5,0	4,2	4,2	3,4	3,8	4,3	4,4	3,9	3,5	4,2	3,0	2,4	1,7	0,8
Almanya	7,9	6,5	6,9	6,9	6,2	5,7	4,6	4,5	5,3	4,8	4,8	4,1	4,0	3,4	3,8	4,2	4,0	3,2	2,7	2,6	1,5	1,6	1,2	0,5
İspanya	11,7	10,2	10,0	11,3	8,7	6,4	4,8	4,7	5,5	5,1	5,0	4,1	4,1	3,4	3,8	4,3	4,4	4,0	4,3	5,4	5,9	4,6	2,7	1,7
Fransa	8,6	6,8	7,2	7,5	6,3	5,6	4,6	4,6	5,4	4,9	4,9	4,1	4,1	3,4	3,8	4,3	4,2	3,7	3,1	3,3	2,5	2,2	1,7	0,8
Yunanistan							8,5	6,3	6,1	5,3	5,1	4,3	4,3	3,6	4,1	4,5	4,8	5,2	9,1	15,8	22,5	10,1	6,9	9,7
İrlanda	9,3	7,6	8,0	8,2	7,3	6,3	4,8	4,8	5,5	5,0	5,0	4,1	4,1	3,3	3,8	4,3	4,6	5,2	6,0	9,6	6,0	3,8	2,3	1,1
Lüksemburg			7,2	7,2	6,3	5,6	4,7	4,7	5,5	4,9	4,7	3,3	2,8	2,4	3,3				3,0	2,9	1,8	1,8	1,3	0,4
Hollanda	8,1	6,4	6,9	6,9	6,2	5,6	4,6	4,6	5,4	5,0	4,9	4,1	4,1	3,4	3,8	4,3	4,2	3,7	3,0	3,0	1,9	2,0	1,5	0,7
Portekiz			10,5	11,5	8,6	6,4	4,9	4,8	5,6	5,2	5,0	4,2	4,1	3,4	3,9	4,4	4,5	4,2	5,4	10,2	10,6	6,3	3,8	2,4

Kaynak: OECD, 2015.

Kriz öncesi yıllarda sermayeye erişim kolaylığı ülkelerin borç seviyelerini hem özel hem de kamu sektörü kanalıyla arttırmıştır. Talep artışları ve vergi indirimleri gün geçtikçe ısınan ekonomik bir hava yaratmıştır. Maastricht Kriterlerince belirlenen mali sınırlamalar ülkeler seviyesinde ihlal edilmiş kamu borcu/gayri safi yurtiçi oranı %60 seviyelerinin üzerine çıkmıştır (Eser ve Ela, 2015: 2009). Tablo 2 ise 2005-14 yılları arasında üye devletler düzeyinde GSYİH içerisindeki kamu borç oranını göstermektedir. Tablonun yansıttığı sonuç genel olarak kamu borç düzeyinin kriz sonrası artış gösterdiği ve belirlenen sınırın aşıldığı

yönündedir. Özellikle de İrlanda, İtalya, Yunanistan ve Portekiz için bu durumun daha belirgin olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 2. 2005-14 Yılları Arasında Gayrisafi Yurtiçi Hasıla Nispetinde Kamu Borç Oranı

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Belçika	94,6	90,6	86,9	92,4	99,5	99,6	102,2	104,1	105,1	106,7
Bulgaristan	26,6	20,9	16,2	13,0	13,7	15,5	15,3	17,6	18,0	27,0
Çek Cumhuriyeti	28,0	27,9	27,8	28,7	34,1	38,2	39,9	44,7	45,2	42,7
Danimarka	37,4	31,5	27,3	33,4	40,4	42,9	46,4	45,6	45,0	45,1
Almanya	66,9	66,4	63,6	65,0	72,5	81,0	78,4	79,7	77,4	74,9
Estonya	4,5	4,4	3,7	4,5	7,0	6,6	5,9	9,5	9,9	10,4
İrlanda	26,1	23,6	23,9	42,4	61,8	86,8	109,3	120,2	120,0	107,5
Yunanistan	..	103,5	103,1	109,4	126,7	146,2	172,0	159,4	177,0	178,6
İspanya	42,3	38,9	35,5	39,4	52,7	60,1	69,5	85,4	93,7	99,3
Fransa	67,2	64,4	64,4	68,1	79,0	81,7	85,2	89,6	92,3	95,6
Hırvatistan	40,7	38,3	37,1	38,9	48,0	57,0	63,7	69,2	80,8	85,1
İtalya	101,9	102,5	99,7	102,3	112,5	115,3	116,4	123,2	128,8	132,3
Kıbrıs	63,2	59,1	53,9	45,1	53,9	56,3	65,8	79,3	102,5	108,2
Letonya	11,8	9,9	8,4	18,7	36,6	47,5	42,8	41,4	39,1	40,6
Litvanya	17,6	17,2	15,9	14,6	29,0	36,2	37,2	39,8	38,8	40,7
Lüksemburg	6,3	7,0	7,2	14,4	15,5	19,6	19,2	22,1	23,4	23,0
Macaristan	6,3	7,0	7,2	14,4	15,5	19,6	19,2	22,1	23,4	23,0
Hollanda	48,9	44,5	42,4	54,5	56,5	59,0	61,7	66,4	67,9	68,2
Avusturya	68,3	67,0	64,8	68,5	79,7	82,4	82,2	81,6	80,8	84,2
Polonya	46,7	47,1	44,2	46,6	49,8	53,3	54,4	54,0	55,9	50,4
Portekiz	67,4	69,2	68,4	71,7	83,6	96,2	111,4	126,2	129,0	130,2
Romanya	15,7	12,3	12,7	13,2	23,2	29,9	34,2	37,4	38,0	39,9
Slovenya	26,3	26,0	22,7	21,6	34,5	38,2	46,4	53,7	70,8	80,8
Slovakya	33,9	30,8	29,9	28,2	36,0	40,8	43,3	51,9	54,6	53,5
Finlandiya	40,0	38,2	34,0	32,7	41,7	47,1	48,5	52,9	55,6	59,3
İsveç	48,2	43,2	38,3	36,8	40,4	37,6	36,9	37,2	39,8	44,9
Birleşik Krallık	41,5	42,4	43,5	51,7	65,7	76,6	81,8	85,3	86,2	88,2

Kaynak: Eurostat (2015).

İspanya ve İrlanda, Avrupa Birliği ekonomilerine görece riski yüksek krediler sağlamakta ve bu durum da finansal piyasaların kırılganlığını arttırmaktadır. ABD'nin borçlarını ihraç edebilmek için çıkardıkları varlığa dayalı menkul kıymetlerin Avrupa Birliği finans piyasalarına girmesi ve ağırlığının ciddi boyutlara erişmesi piyasa kırılganlığını arttırmıştır. Kriz piyasalarında sermaye kaçışlarına neden olmuş, finansal piyasalarda birçok kurumu batma noktasına getirmiştir. Avrupa Birliği'nde kamu finansal piyasaları kurtarma

çabaları adeta bir virüs gibi kamuyu da olumsuz etkilemiş, krizi devlet kanalına taşımıştır. Devlet borçlarının tırmanması ülkelerin küresel piyasalardaki görüntüsü konusunda endişeler yaratmış, kredi derecelendirme kuruluşlarının olumsuz notlamaları ile de bu durum resmiyet kazanmıştır. Borçların geri ödenmesi konusunda resmi olarak kamuoyuna duyurulan bu olumsuz sinyaller krizin derinliğini arttırmıştır. Avrupa’da Euro’ya geçiş süreci finansal piyasaların niceliksel olarak ağırlığını arttırırken, ABD’den riski yüksek türev araçların Avrupa Birliği’ne akışı ile de Tablo 3’ten görüleceği üzere Avrupa Birliği’nin GSYİH’nin yaklaşık altı katına erişmiştir (Eser ve Ela, 2015: 2009).

Tablo 3. Seçilmiş Bir Takım Göstergelerle Sermaye Piyasası Büyüklüğü, 2007

	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla	Borç Senetleri			Banka Varlıkları	Tahvil,Hisse Senedi ve Banka Varlıkları	Tahvil, Hisse Senedi ve Banka Varlıklarının Gayri Safi Yurtiçi Hasılaya Oranı
		Kamu	Özel	Toplam			
Dünya	54840,9	28629,3	51585,8	80215,1	95768,5	241089,3	439,6
Avrupa Birliği	15741,1	8778,3	19432,3	28210,5	48462,0	91403,5	580,7
Euro Sahası	12220,6	7606,4	15397,8	23004,2	35097,1	68141,5	557,6

Kaynak: World Federation of Exchanges’den [2009] aktaran IMF, 2009: 177.

Finansal krizin etkilerini ekonomik çıktı düzeylerinde yaşanan düşüşte de görmek mümkündür. Avrupa Birliği için düşünüldüğünde özellikle ekonomi politikalarının hala ulusal düzeyde kaldığı ve dolayısıyla da krizin etkilerinin heterojen dağıldığı görülmektedir. Krizin etkilerinin heterojen olarak dağılmasının arkasında yatan temel nedenlerden biri üye devletlerin GSYİH artışı için birbirinden farklı yollara başvurmalarıdır. Örneğin; Almanya büyük oranlarda ödemeler dengesi fazlası vermekte iken bu durum ülkenin krizden daha az hasarlı çıkmasında büyük katkı sahibidir, dolayısıyla GSYİH rakamlarında düşüş yaşanırken bu durum tüketimi etkilememiştir. Makroekonomik bir diğer gösterge işsizlik rakamlarıdır. İspanya örneğine bakılacak olursa; sözleşmeye dayalı işgücü piyasalarının yoğunlukta olması özellikle inşaat ve turizm sektöründe önemli ölçüde istihdam düşüşü yaşanmasına sebep olmuştur (Gros and Alcidi, 2010: 4-9).

2008 yılında Avrupa Birliği’nin tecrübe ettiği bu finansal krizin dört farklı krizin izlerini taşıdığını söylemek mümkündür; aynı anda bankacılık krizi, borç krizi, ekonomik ve politik krizin doğuracağı sonuçları yaşatmıştır. Kriz son bulduğu zaman her bir krizin yayılma etkisiyle ekonomik sektörleri ve ülkeleri etkilediğini söylemek mümkündür. Politik olarak yanlış yönetim, ertelenmiş reformlar Birlik üyesi ekonomilerin rekabet gücünü olumsuz

yönde etkilemiştir. Ancak reform gereği kriz öncesi faiz oranlarının düşük düzeyde olmasından dolayı gizlenmiştir. Krizin politik yönü ise çalışmanın ilerleyen bölümlerinde detaylı olarak ele alınacak olan Avrupa Birliği'ndeki kurumsal düzenlemelerle ilgili eksikliklerden kaynaklanmaktadır. Birlik karar verme sürecinde sosyal politikaları göz önünde tutmak zorunda iken, bunu daha ziyade kişisel beklentiler ve ilgilerden bağımsız realist bir şekilde yerine getirmeli ve karar süreçlerinin olası bütün sonuçlarını göz önüne almalıdır. Avrupa'daki farklı ulusal ekonomilerin sürdürülebilir ekonomik büyüme ve başarılı ulusal bütçe yapılandırması için gerekli tüm önlemleri alması ve yapısal reformları düzenlemesi gerekmektedir. Ancak bunun için ülkelerin bireysel olarak gerekliliklerinin farkına varması önemlidir. Örneğin; İspanya'nın finansman üzerindeki kontrolünü devretmesi, Portekiz'in güçlü olduğu tarıma yoğunlaşması, İtalya'nın emek piyasalarında reform yapması, Yunanistan'ın parasal birlik içerisinde varlığını sürdürebilmesi için iç ekonomik yapısını, politik ve demokratik reformlarını gözden geçirmesi gerekmektedir. İrlanda'nın bankacılık sektörünü, Fransa'nın uluslararası rekabet gücünü olumsuz yönde etkileyen birim emek maliyetlerini düşürmek adına emek piyasalarını düzene sokması gerekmektedir. Özetle her bir ülkenin mevcut zaafiyetlerini gidermesi gerekmektedir (Brok and Langen, 2012: 189-191). Çalışmada üye ülkeler düzeyinde mevcut problemler endojen ve egzogen unsurlar şeklinde ele alınacaktır.

3.1. Endojen Unsurlar

Parasal Birlik'in geleceği, dolayısıyla da ortak bir para birimi olarak Euro'nun sürdürülebilirliği Birlik'in kendisinden kaynaklanan çalışmada bahsi geçen endojen unsurlarla ilgili olabileceği gibi dışsal yani egzogen unsurlarla da bağlantılı olabilir. Konuya ışık tutmak adına Euro'nun varlığını etkileyecek sorunlar ayrıntılı olarak ele alınmış, bu bağlamda önemli olduğu düşünülen problemler için bir takım sınıflandırmalara gidilmiştir. Endojen unsurlardan kaynaklı problemlerin temelinde yapısal sorunlar ve iç dinamikler olduğu düşünülmektedir.

3.1.1. Yapısal sorunlar

2008 yılında ABD'de ortaya çıkan krizin, Avrupa Para Sahası ekonomilerinde borç krizi olarak hissedilmesi krizin tek başına borç krizi olduğu yönünde yanlış bir yargıya neden olmamalıdır. Çünkü durumun borç krizi olduğunu varsaymak Avrupa Birliği üyesi ülkelerin

mevcut ekonomik, siyasi, sosyal ve kurumsal yapısını açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Bu kriz uluslararasılaşma düzeyi gün geçtikçe artan dünya piyasalarında avantaj elde etme maksadıyla ortak bir çatı altında toplanan Avrupa Birliği ekonomilerinin belki de kuruluşundan bu yana filizlenen tarihsel, sosyolojik, psikolojik ve Birlik genelinde yetkilerin kötüye kullanımına ilişkin her türlü faktörün bir sentezi olarak değerlendirilebilir (Wood, 2012: 34). Kamu borcu olarak değerlendirilen harcamalar aynı zamanda Birlik üyesi ekonomilerin nüfus yapısını, nüfusun tüketim alışkanlıklarını, Birlik içerisinde var olan sistemlerin işleyişini ve siyasi sınıfları yansıtmaktadır. Birlik vatandaşlarının hayat standartlarını yüksek düzeyde sürdürmeye devam ettirmesi, sağlık harcamalarının GSYİH içerisindeki payı, emeklilik sistemine aktarılan fonların yüksek boyutlara varan tutarı, seçim dönemlerinde siyasi grupların seçmenleri etkilemek amacıyla yapmış olduğu harcamalar gibi bir dizi faktör borç krizinin dönemsel ekonomik olayların bir sonucu olmadığını, var olan yapısal bir takım sorunların ortak neticesi olduğunu göstermektedir (Wood, 2012: 34). Dolayısıyla Birlik'in var olan birçok yapısal sorunlarının gözler önüne serildiği borç krizi; kaynağın sadece finansal piyasalarla, finansal piyasa aktörleri, kredi ajanları ve küresel piyasalarla bağlı olmadığını göstermiştir (Fotopoulos, 1992). Ülke örnekleri üzerinden değerlendirildiğinde Birlik üyesi olmasının dışında, Parasal Birlik'in de bir parçası olan Yunanistan 2008 yılı öncesinde mali ve ekonomik krizler yaşamıştır. Bu durumu küresel konjonktürle doğrudan ilişkilendirmek ekonomik sanayileşme sürecindeki başarısızlığını hiçe saymak anlamına gelmektedir. Sorunun kaynağını ararken mevcut resmin tüm detaylarını incelemek çözüm üretmek için de daha faydalı olacaktır. Yunanistan'ın durumu üretici sınıfın yapısı ile ilişkilendirilebilir. Şöyle ki Yunanistan'da üretim süreci elit kesimin tekelinde yönetilmekte; yabancı yatırımlar ve ülke içerisinde yapılacak doğrudan yatırımların finansmanı da elit kesimin kontrolündeki bankacılık sektörüyle kontrol edilmektedir (Fotopoulos, 1992). Ayrıca ülkenin sanayileşme yönünde ciddi bir hamle gerçekleştirememiş olması, nüfusun büyük bir kısmının tarım sektöründe istihdam edilmesi, ülke içerisinde yaratılan katma değer dünya piyasalarında rekabet edilebilirlik açısından önemsiz sayılması krizin tek bir nedeninin olmadığını açık göstergesidir (Fotopoulos, 1992). Dolayısıyla genelden bakıldığında 2008 küresel krizinin, Avrupa Birliği borç krizine dönüşmesinin arkasında yatan temel neden Birlik genelinde varolan; denetim mekanizmasındaki yetersizlikler, finansal sistemin gerçek aktif değerinin manipüle edilmesi ve gerekli önlemlerin alınması noktasında yetersiz müdahale vs şeklinde sıralanabilir (Caruana and Avdjiev, 2012: 71-85). Ekonomik yapı mevcut piyasaları, kurumları ve ayrı ayrı her bir oluşumu ile ele alındığında bir takım eksiklerinin olması kaçınılmazdır, aksi ideal durumu yansıtmaktadır ki bu varsayım ise gerçekçi değildir. Tarihsel

perspektiften değerlendirildiğinde krizler ulus devletlerin mevcut eksikliklerini görebilmeleri adına fırsatlar doğurmaktadır. Örneğin, 2001 yılında Türkiye’de bankacılık krizinin yaşanması ve akabinde finansal piyasalarda denetim yetersizliğinin farkına varılması Bankacılık, Düzenleme ve Denetleme Kurumu’nun kurulması gereğini ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla ekonomik sistemlerin içerisinde bir takım problemler barındırmasından daha önemli olan varolan sorunların fark edilmemesi ve gerekli önlemlerin alınması noktasındaki zaafiyetlerdir. Borç krizi esnasında durumsal olarak oluşan kredi balonları finansal sektörün bilançolarındaki zaafiyetleri maskelerken, kamunun mali dengesini de aslında var olan görüntüsünden daha güçlü göstermektedir. Dolayısıyla mevcut yetersizlikler ile Maastricht Kriterleri’nin ortaya koyduğu hedeflere ulaşmaya çalışma Birlik’in uzun dönemli mali sürdürülebilirliğini tehlikeye atmıştır (Caruana and Avdjiev, 2012: 71-85). Ek olarak, ödünç alınabilir fon piyasaları ve kredi derecelendirme kuruluşlarının, ilgili yıla ait ekonomik değişkenleri yılsonu raporlarında sunması mevcut ekonomik, mali ve kurumsal görüntüyü gecikmeli olarak sunmaktadır (El-Erian, 2012: 32).

Birlik’in kuruluşundan bu yana belki de var olan ve konu hakkında farkındalık sahibi olunmadığı için üzerinde yeterince durulmamış yapısal problemler Birlik’in geleceğine yönelik şüpheler yaratmakta, oluşumun kırılganlığına dair iddiaların ortaya çıkmasına yol açmakta ve sonuç olarak da Euro’nun uzun dönemli sürdürülebilirliğini olumsuz yönde etkilemektedir. Daha önce de belirtildiği gibi kusursuz işleyen bir sistemin varlığı sadece bir ütopyadan ibaretken sorunun çözümüne odaklanmak mükemmeliyete yaklaşmak açısından önemlidir. Şöyle ki; Parasal Birlik’in kuruluş aşamasında ortaya konulan yakınlaşma kriterleri bazı ekonomiler tarafından istenerek ve yahut farkına varılmaksızın karşılanmamış, dolayısıyla da başlangıç koşulları farklı olan devletler aynı çatı altına getirilmiş, ortak hedeflere ortak politikalarla varma amacı güdülmüştür. Bu duruma geçici çözümler üretmeye çalışmak örneğin borç krizi yıllarında dış ticaret açığı veren ekonomilere mali fon desteği gibi sorunu derinleştirmektedir. Dolayısıyla var olan problemlere geçici çözümler üretmek yerine yapıdan kaynaklı güçlü veya zayıf yönler saptanmalı, gerekli önlemler zamanında ve yerinde alınmalıdır.

Şimdi Birlik’in mevcut yapısından kaynaklanan problemler para ve maliye politikalarının uyumsuzluğu, Avrupa Birliği finansal sistemindeki zaafiyetler ve siyasi bütünleşme eksikliği bağlamında ele alınacaktır.

3.1.1.1. Para ve maliye politikalarının uyumsuzluğu

Para ve maliye politikaları ekonomik istikrarı sağlamak adına devletin elinde bulundurduğu iki önemli araçtır. Euro sahası için de bu araçlar aynı görevi yerine getirmektedir (Hamori and Hamori, 2010: x). Avrupa Birliği'nin kurucu antlaşması olan Roma Antlaşması'nın imzalandığı yıllarda ekonomik istikrar büyük ölçüde korunmuş, mali disiplin ise o zaman ki Birlik üyesi ülkelerin birçoğunda sağlanmıştır. Bu daha ziyade para biriminin altın çapasına bağlı olmasından kaynaklanmaktadır (Schioppa, 2004: 16-19). Ülkelerin kullandığı para birimlerinin istikrarlı ve kullanım değerinde ani değişimlerin olmadığı bir metaya bağlaması, uzun dönemli istikrarı yakalayabilmek adına önemlidir. Çünkü altın standardı gibi ülke paralarının herhangi bir metaya bağlı olması parasal genişleme üzerine sınır koyarak fiyatlar genel düzeyindeki değişimlerin önüne geçmektedir (Müslümov vd., 2002). Ülkelerin seçmiş oldukları çapalar para piyasalarında geleceğe yönelik kararlı bir durum yaratmakta; dolayısıyla yatırımcılar açısından belirsizliği azaltmaktadır. Birlik'in mali istikrarı yakaladığı 1950li yıllar sonrasında devletlerin sosyal devlet anlayışı çerçevesinde kamu harcamalarını arttırması ve devletin ekonomi içerisindeki etkinliğinin artması ile yaşanan politik ve sosyal değişimler istikrar ortamını bozmuştur (Schioppa, 2004: 16-19). Devletin politik kaygılarla ekonomiye müdahil olması daha ziyade çıkar gruplarının ilgilerini karşılama yönelik olduğu için pek çok durumda istikrarı zedeleyici ortam yaratabilmektedir. Nitekim Birlik için de aynı durum ortaya çıkmıştır. Kurucu Antlaşma sonrası, politik baskılarla kamu borçlarını para basarak finanse eden hazineye bağlı bir merkez bankası oluşmuş ve kamusal alan merkez bankası için güvensiz bir liman haline gelmiştir (Schioppa, 2004: 16-19). ABD ve Uluslararası Para Sistemi'ne üye ekonomilerin tümü ayarlanabilir sabit kur rejimine dayalı Bretton Woods Sistemi'ni uygulamakta iken; bu Sistem içerisinde ulusal paraların dolar karşısındaki dalgalanma marjı +%1 olarak belirlenmiştir. ABD para birimini doğrudan altına bağlamışken; diğer ekonomiler ise para birimlerine karşılık gelen bir dolar paritesi belirlemiş ve bu paritenin sabit fiyatla bağlandığı altın miktarını saptamıştır (Seyidoğlu, 2009: 752). Ancak kamusal otoritenin müdahalesi, politik baskılar ve sistemin kurulduğu dönemden itibaren yaşanan değişimler Bretton Woods Sistemi'nin gücünü azaltmış ve çöküşüne yol açmıştır. Sistemin çökmesi ulusal paraların dalgalanma marjını genişleterek istikrarı bozucu etkiler yaratmış; bu durumun ortadan kaldırılması için ise yeni bir çapaya ihtiyaç duyulmuştur (Schioppa, 2004: 16-19).

Bretton Woods Sistemi'nin çöküşü ile birlikte ülke paralarında istikrarı sağlamak adına merkez bankası politikaları para piyasalarını yönlendirme misyonu ile aktif olarak

faaliyetlerine başlamıştır. 1960ların son dönemleri ve 1970lerin ilk yılları için ABD para politikaları daha ziyade yüksek istihdam hedefine odaklanmış iken; fiyat istikrarını sağlama ikinci plana atılmıştır (Schioppa, 2004: 16-19). Ancak Bretton Woods Sistemi'nin çöküşü ile de 1970lerin sonuna gelindiğinde öncelikler değişmiş, para piyasalarında istikrarı yakalamaya yönelik olarak kontrol sağlanmaya çalışılmıştır. Bu amaçla FED ve İngiltere Merkez Bankası cephesinde para basma üzerine ciddi sınırlandırmalar getirilmiş, merkez bankalarının fiyat istikrarı veya istihdam yaratma arasında seçim yapma durumuna engel olunmuştur (Schioppa, 2004: 16-19). Fiyat istikrarını sağlamaya yönelik önlemler tercih konusu olmaktan çıkarak zorunluluk haline gelmiştir. Fiyat kontrolleri öncelikli hedef iken ikincil tercihler ülkelerin inisiyatifine ve politik tercihlerine kalmıştır. Esasen bu amaç beraberinde merkez bankalarının siyasi kimliklerinden sıyrılmasına ve teknik kimlikleri ön plana çıkarılarak siyasetten uzaklaşmasına yönelik ciddi bir atılımın tohumlarıdır (Schioppa, 2004: 16-19). Dünya genelinde Bretton Woods Sistemi'nin çöküşü ile merkez bankacılığı anlayışında yaşanan bu dönüşüm Avrupa Birliği çatısı altında da parasal gücün ortak bir Avrupa kurumuna devredilmesi düşüncesinin kabulünü kolaylaştırmıştır (Schioppa, 2004: 16-19). Bu durumda ülkelerin ortak bir para otoritesine karşı duruşu esasen bireysel çıkarlarının birçok kez Birlik çıkarlarının önüne geçmesi ve üye ülkeler arasında gelişmişlik farkları olması ile açıklanabilmektedir. Avrupa Birliği ekonomileri için Maastricht Antlaşması'na uzanan süreçte, merkez bankacılığı prensibi ve para politikaları Birlik için bilimsel araştırmalara ve politik tecrübelerle dayandırılarak tanımlanmış; yine Maastricht Antlaşması ile para politikalarının öncelikli amacı fiyat istikrarı, merkez bankası bağımsızlığının garanti altına alınması ve merkez bankasına kurumsal statüsünün verilmesi şeklinde belirlenmiştir (Schioppa, 2004: 16-19).

Avrupa Parasal Birlik özeline yakından bakıldığı zaman para ve maliye politikalarının, Maastricht Antlaşması ile de tekrardan vurgusu yapıldığı gibi farklı iki otorite tarafından yürütüldüğü söylenebilmektedir. Para politikalarının Birlik üyesi ekonomilerin ortak ve merkezi otoritesi olan Avrupa Merkez Bankası tarafından kontrol edildiğini, maliye politikalarının ise Euro sahasına dâhil ülkelerin kendi hükümetlerince yürütüldüğünü söylemek mümkündür (Hamori and Hamori, 2010: x). Avrupa Birliği'nde maliye politikalarının üye devletler düzeyinde yürütülmesi politika üretme sürecinde heterojen bir yapı tesis etmektedir. Bu durum üye ülkeler düzeyinde asimetric makroekonomik şoklara neden olurken, merkezi para politikalarının Euro bölgesindeki etkisini arttırmaktadır (Canzoneri vd., 2002: 333-335). Ortak amaçlar etrafında kümelenmiş; farklı ekonomik, politik ve siyasi yapıya sahip ekonomilerin başlangıç durumundan sapması durumunda

karşılaştığı güçlükler sadece Avrupa Parasal Birliği'nin değil diğer benzeri oluşumlarda da karşılaşılabileceği olası durumlardır. Bu durum aynı zamanda Birlik'in üye ülkeler bağlamında sürekli artış yönünde seyreden gelişme süreciyle ve genişleme süreçlerinin yeterince kontrollü yürütülmemesi ile de ilişkilendirilebilir. Adaylık statüsü devam eden her bir bireysel ekonomi bir takım yakınlaşma kriterlerini yerine getirerek var olan ayrışmaları minimize etmeye zorlanmakta ve üyelik statüsünü bu kriterleri karşıladığı durumda kazanmaktadır. Ancak Birlik'in güçlü ekonomilerine kıyasla görece zayıf ekonomiler başlangıç koşullarını tam anlamıyla yerine getirememiştir. Bu durumun kısa vadede etkilerini görmek güç iken özellikle de kriz dönemlerinde ciddi oranda hissedilmektedir. Nitekim parasal birliğin tecrübe ettiği küresel finansal kriz de bu durumun yansıması olmuştur. Özetle Avrupa Parasal Birliği'nin para politikaları tek elden, maliye politikaları ise ülkelerin kontrolünde yürütülmektedir. Bu durumun parasal ve mali birliğin sürdürülebilirliğini etkileyeceğinin farkında olan Avrupa Birliği politik aktörleri bir takım yakınlaşma kriterleri ortaya koyarak çıkabilmesi olası uyumsuzluklar önüne duvar örmeye çalışmıştır. Para Birliği'ne destek olacak ulusal ve Birlik düzeyindeki müdahaleler mali politik hükümlerle sağlanmaya çalışılmıştır (Cooley, 2011: 3). McKinnon'un açıklık kriteri ile OPA Teorisi'ne sağladığı katkılar da bu noktada ortaya çıkmaktadır. Merkez Bankası bağımsızlığının muhafazası ve tek elden yürütülmesi, aynı zamanda mali hedeflere ulaşılabilirlik ülkelerin dış ticaret bağlamında mevcut sınırlandırmaları ortadan kaldırması, ticarete konu olan/olmayan mal ve hizmetlerin ticaret hacmi ile ilintilendirilmiştir. Dış ticaret açıklığı ne kadar yüksek olursa rekabet edilebilirlik ve dış ticaret dengesi için devalüasyon ihtiyacı da o kadar az olacaktır.

Üye devletlerin kendi kontrolü altında yürüttüğü maliye politikaları; çıktı, fiyat, rekabet, faiz oranları, döviz kuru ve hükümet borçları kanalıyla Birlik geneline yayılmaktadır. Dolayısıyla Avrupa Para Birliği'nin istikrar hedefine ulaşması noktasında ekonomik ve politik etkilerin yayılımı ve olası dışsallıklar ciddi bir sorundur (Cooley, 2011: 3). Bağımsız hareket eden merkezi bir para otoritesi Birlik düzeyinde saptadığı amaçlara maliye politikası etkilerinin farklı şekillerde yayılma göstermesi sebebi ile ulaşmaya bilmektedir. Üye devletler düzeyinde çıktılar kanalıyla yayılma, bir ülkedeki ihracat çıktılarının ticaret yoluyla diğer ülkelerdeki çıktıları etkilemesi şeklindedir. Fiyat yayılması ithalat yoluyla bir ülkedeki enflasyonun diğer ülkeleri etkilemesidir. Rekabetin yayılması yine ticaret kanalıyla fiyat değişimlerinin parasal birlikteki diğer ülkelerde fiyat düzeylerini etkilemesiyle olmaktadır. Faiz oranı yayılması parasal birlikte mali politikaların çıktı düzeyini etkileyecek kısa dönemli faiz oranlarında değişime neden olmaktadır (Plasmans'den [2006] aktaran Sehovic, 2014: 73). Döviz kurları üzerinde maliye politikalarının etkisi ödemeler bilançosundaki sermaye

dengelesine, döviz kuru rejiminin sabit ya da esnek olmasına bağlıdır. Yüksek sermaye hareketliliği, esnek döviz kuru ve sürekli etkisini gösteren ülke riskleri olduğu durumda, genişletici maliye politikaları döviz kurunun değer kazanmasına katkı sağlayacaktır. Aynı zamanda düşük sermaye hareketliliği durumunda mali genişleme paranın değer kaybına yol açacaktır. Aşırı genişlemeci mali politikaların ekonomiyi aşırı ısıtmasının bir sonucu olarak fiyat istikrarını zorlayıcı bir durum ortaya çıkmakta, dolayısıyla anlaşmalar sonucunda belirlenmiş fiyatlar genel düzeyine mali politikalar karar vermiş olmaktadır (Sehovic, 2014: 73). Döviz kuru yayılması, döviz kuru değişimi parasal birlikteki ülkelerin rekabet etme gücünü de etkilemektedir. Hükümet borçlarının yayılım etkisi parasal birlikte bir ülkedeki hükümet borçlarının diğer bir ülkedeki uzun dönemli faiz oranlarını etkilemesi şeklinde kendini göstermektedir (Plasmans'den [2006] aktaran Sehovic, 2014: 73). Kamu harcamalarının kamusal gelirleri aşması durumunda hükümetler açık vermekte bu durumun neticesinde de merkez bankaları para basmaya zorlanmaktadır. Merkez bankalarının piyasadaki para arzını arttırması ulusal paraların değer kaybına yol açmaktadır. Dolaşımdaki para arzının artış göstermesi enflasyonist bir etki yaratmakta, ısınan ekonomide faiz oranları da yukarı yönlü bir değişimi tecrübe etmektedir. Mali istikrarın parasal istikrarı desteklemesi yönünde ortaya koyulan bir takım yakınlaşma kriterlerinden bir sapma bahsi geçen olay örgüsünde kendini göstermektedir. Avrupa Para Birliği'nde ise, para politikalarının karmaşıklığı ve bağımsızlığı, para ve maliye politikalarının yetersiz koordinasyonunun ortaya çıkaracağı negatif ve pozitif dışsallıklar Birlik politikalarının sürdürülebilirliği için oldukça önemlidir (Sehovic, 2014: 73). Faini (2006: 476) bu konuda, dünyanın geri kalanı ile kıyaslandığında Euro sahası ekonomilerinin entegrasyon düzeyinin yüksek oluşunun; mali politikaların bireysel ekonomilerden ziyade Euro bölgesi düzeyinde daha ciddi etkiler yarattığı sonucunu ortaya koymuştur. Çalışma, faiz oranları ile mali politikalar arasındaki yakın ilişkiye vurgu yapmıştır. Avrupa'nın dünya sermaye piyasalarında önemli bir aktör olması Birlik maliye politikalarının uluslararası faiz oranlarını etkilemesine neden olmuştur. Avrupa Para Birliği ülkelerinin birinde uygulanan genişletici maliye politikası para birliğinin tamamında faiz oranları genel seviyesini ve yayılımını etkilemektedir. Dolayısıyla negatif dışsallıklar ve maliye politikalarının yayılma etkisi para ve maliye politikaları arasındaki koordinasyonun ve mali politikaların önemini ortaya koymaktadır (Faini, 2006: 476).

Avrupa Para Sahası ülkeleri ve diğer Birlik üyesi devletler arasında varolan koordinasyon problemlerini ortadan kaldırmak, mali istikrar ve etkili bir politika süreci kurabilmek adına bir takım reformlar yapılmıştır. Bunlardan biri 2005 yılında, kamu yatırım ihtiyaçlarının ülke koşullarına göre değerlendirilmesi gereğini karşılamak adına

oluşturulmuştur (Çapanoğlu'dan [2007] aktaran Genç, 2008: 86). Maastricht Kriterleri'nde belirlenen %3'lük bütçe sınırının yıllar bazında değil beşer yıllık periyodlarla sağlanması, dolayısıyla da bir yıl %3'ün üstünde bütçe açığı veren bir ekonominin mevcut durumu düzeltilmesi için önünde beş yıl gibi uzun bir telafi dönemi olmasına karar verilmiştir (Yeldan, 2005). Yine politik kontrol sürecindeki ikili yapının, mali koşullarda yaşanan olumsuz gelişmelerin, para politikalarının istikrarını korumak üzere yapılan girişimlerini engellemeyeceğinin farkına varan Birlik bu ikiliğin üstesinden gelmek maksadı ile 29 Eylül 2010 tarihinde İstikrar ve Büyüme Paketi imzalanmıştır. Pakt'ın amacı daha ziyade Birlik genelindeki bütçesel ve makroekonomik gözetim ve denetimi güçlendirmek ve bu amaçla kapsamlı bir ekonomik yönetim paketi sunmaktır (Değerli ve Örs, 2011: 2; Hamori and Hamori, 2010: x). Esasen mali disiplini sağlayıcı hedefler belirlenirken çıkması olası istikrarsızlıklara karşı öncelikli önlemler alınmıştır. Mali istikrar sağlanınca dolaylı olarak para piyasaları istikrarı da sağlanmış olacaktır; şöyle ki mali kontrol amacıyla para politikalarına duyulan gereksinim asgari düzeye inerken, fiyat istikrarı büyük oranda sağlanmış olacaktır. İstikrar ve Büyüme Paketi imzalanırken istikrarı sağlayıcı iki temel araç geliştirilmiştir; bunlardan ilki erken uyarı sistemi diğeri ise bütçe denetim ve gözetimidir (European Commission, 2002: 45). Mali istikrarı sağlama Birlik için önemli bir hedef iken Avrupa Konseyi bu noktada yükümlülüklerini yerine getirmeyen ülkelere para cezası verme yetkisini dahi kullanılabilmektedir (Akın, 2008: 161).

Politika yapıcılar arasında çıkması olası çatışmalara engel olmak ve Avrupa Para Birliği fonksiyonlarında istikrarı sağlayabilmek adına kurulan Avrupa Birliği İstikrar ve Büyüme Paketi'nin yine de bir takım eksikleri mevcuttur. Bütçe açıkları üzerindeki sınırlamalar, Avrupa Para Birliği'ne üye ülkeleri tek para politikalarının elimine edemeyeceği balonlara ve depresyonlara neden olan asimetrik şoklarla karşılaştığı durumda sistem çıkmaza girmektedir (Alho, 2000: 1). Bu sebeple İstikrar ve Büyüme Paketi Birlik içerisinde hassas bir denge kurmaya çalışmakta; bir taraftan ulusal mali politikalar üzerine sınırlamalar getirmekte bu yolla Birlik dışından kaynaklanan politik baskıların etkisini yok etmeye çalışmakta, diğer taraftan da bölgesel dengesizlikleri ortadan kaldıracak ulusal mali politikalar noktasında hükümetlere esneklik tanımaktadır (Canzoneri vd., 2002: 333-335). Literatürde ise fiyat düzeyinin mali kuramı olarak geçen teorik tartışmalarda maliye politikalarının hükümet borçlarına tepki gösteremediği durumda, para politikalarının fiyatlar seviyesi ve reel faiz oranları üzerindeki kontrol gücünü kaybedebileceği konusunda bir takım görüşler ortaya konulmuştur. Ayrıca Merkez Bankası'nın fiyat istikrarını başarmak için bağımsız hareket ettiği durumlarda, mali politikaların belirli bir disipline sahip olması zorunluluğuna dikkat

çekilmiştir (Canzoneri vd., 2002: 333-335). İstikrar ve Büyüme Pakti'nin ise tersine esneklik tanınması gereği daha ziyade Birlik üyesi ülkelerin kendilerine özgü ekonomik ve mali durumlarının ortak belirlenmiş hedefler doğrultusunda sağlanamayacağı, dolayısıyla ülke farklılıklarının göz önüne alınması noktasında ortaya çıkmıştır. Bu durumda belirtmekte fayda var ki ulusal politik süreçlere esneklik tanımak aynı zamanda durumu suiistimale açık hale getirmekte ve fiyat istikrarının sağlanmasını zorlaştırmaktadır, dolayısıyla görece esnek mali politikaların başarıya ulaşabilmesi yeterli kontrol ve iyi niyetli girişimlerin bir sonucu olacaktır. Ek olarak İstikrar ve Büyüme Pakti'nin işlerliğinin sağlanabilmesi için basitlik, şeffaflık, sürdürülebilir borç düzeyiyle uyumlu olma gibi bir takım özelliklerini pekiştirebilmesi için Lizbon Antlaşması çerçevesinde bir takım reformlara başvurulmuştur. Esasen İstikrar ve Büyüme Pakti, ileride detaylı olarak bahsedilecek Lizbon Antlaşması için ön hazırlık niteliği taşımaktadır (Genç, 2008: 88). Ancak Lizbon Antlaşması'nın Pakt'a yönelik yapılan düzenlemeler öncesine kıyasla güvenilirlik düzeyinin düşük ve esnekliğin kontrol edilmez ölçülere varan esneklik artışına neden olduğunu söylemek mümkündür. Geliştirilmiş Pakt ile önceki Pakt arasında bir seçim yapmak söz konusu olduğunda önceki Pakt'ın kabul edilebilirliğinin yüksek olduğunu söylemek mümkündür (Verde, 2006: 493). Seçim kriterleri özellikle uzun dönemli mali sürdürülebilirliğin, esnek ve güven düzeyi düşük uygulamalara tercih edildiği noktada kendini göstermiştir. Dolayısıyla Yeni Pakt'ın mali disipline ilişkin olarak ilerleme kaydetmesinden ziyade olumsuz sonuçlarının ağırlıkta olduğunu söylemek mümkündür (Verde, 2006: 493).

İstikrar ve Büyüme Pakti'nin ötesinde para politikalarının kontrolünü Birlik Merkez Bankası'na devreden üye ekonomiler kamunun üzerinde ciddi bir yük haline gelen kamusal borç oranlarını olabildiğince alt seviyeye çekmek ve ekonomik istikrarı sağlamak adına; gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerin birçoğunda mali teşvik paketleri ve aktif maliye politikaları kullanmıştır (Çevik vd., 2013: 1080). Ancak maliye politikalarının tek başına istikrarı sağlayıcı fonksiyonu yerine getirmesi noktası uygulamada ortaya çıkacak olan sorunlara evvelinde literatür de cevap vermiştir. Bu konuda standart IS-LM yaklaşımı parasal bir genişleme olmaksızın mali teşviklerin toplam talepte artışa neden olacağını, artan talebinde uzun dönemli faiz oranlarını arttırdığını ve özel yatırımları dışlayıcı etkisi olduğunu ortaya koymaktadır (Çevik vd., 2013: 1080). Ülkelerin parasal istikrarını bozucu etkisinin yanı sıra yatırım kararları üzerinde de etkili olmaktadır. Dolayısıyla mali politikaların uzun dönemli etkisi ekonomik istikrarı yakalamak bir kenara istikrardan ıraksayan bir durumu ortaya çıkarmaktadır. Buna karşın Non-Ricardian görüşler ise borçla finanse edilen genişletici mali politikaların geliri arttırıcı ve artan gelirin etkisiyle de özel tüketimi arttırıcı bir fonksiyonu

olduğunu ileri sürmektedir (Çevik vd., 2013: 1080). Fiyat istikrarının sadece parasal bir olgu olmadığı ve maliye politikalarının da fiyat düzeyini belirleyici önemli bir etken olduğunu savunan görüş literatürde Fiyat Düzeyinin Mali Teorisi olarak yer bulmuştur. Bu teoriye göre bütçe açıklarının olduğu ve borç stokunun tedricen arttığı bir ekonomide tam bağımsız ve katı bir merkez bankası enflasyonu önlemede tek başına yeterli olmayabilir. Bu durum fiyat istikrarını sağlamada maliye ve para politikalarını eşgüdümlü çalışmaya zorunlu kılmıştır. Bu doğrultuda genel fiyat düzeyinin maliye politikalarındaki değişimden kaynaklandığını kabul eden ekonomiler Ricardocu olmayan (Non-Ricardian) olarak tanımlanırken, para politikalarının enflasyonun sebebi olduğunu kabul eden genel makroekonomik teorileri kabul eden ekonomiler ise Ricardocu olarak tanımlanmaktadır (Yurdakul ve Saçkan, 2007: 220). Dolayısıyla ilgili teori Birlik'in kabul ettiği Maastricht Kriterleri'nin ülkelerin birbirinden bağımsız uyguladığı maliye politikalarından dolayı yerine getirilmeyeceğini de belirtmiştir (Çevik vd., 2013: 1080). Dolayısıyla genişletici maliye politikaları ile Birlik parasal sisteminin en önemli kurumu olan Avrupa Merkez Bankası'nın birincil hedefi fiyat istikrarını sağlamakken bu politikalar ile Birlik hedefinde sapmalar olabilmektedir. Bu sebeple de mali otorite fiyat istikrarının sağlanması için arzu edilir para politikalarını yönlendirmede en az para otoriteleri kadar önemlidir. Para ve maliye politikaları arasındaki olası uyumsuzluk Birlik hedeflerini topyekün zedelemektedir (Sehovic, 2014: 73). Esasında birden fazla ekonominin ortak amaçlarla tek bir birlik çatısı altında toplandığı oluşumlardan bağımsız olarak düşünüldüğü durumda da parasal ve mali politik enstrümanlar ekonomik politikaların nihai hedeflerine ulaşma sürecinde birbirine alternatif olarak kullanılmaktadır (Sehovic, 2014: 69-70). Şöyle ki; ısınan bir ekonomiyi dengeye getirebilmek için daraltıcı maliye politikaları uygulamak veya piyasadaki para miktarını düşürmek bir araç olarak kullanılabilir. Ancak para politikalarını kontrol etme gücü elinde olmayan ve ekonomideki fiyatlar genel düzeyini belirli bir seviyede tutmak isteyen ekonomiler için başarıya ulaşmanın yolu bu enstrümanların ne derece koordinasyonlu hareket ettiği ile ilgilidir (Sehovic, 2014: 69-70). Ancak ekonomik politikaları başarıya ulaştıracak tek bir koordinasyon şekli tanımlamak da mümkün olmamaktadır; çünkü bu durum daha ziyade bir süreci tanımlamakta ve mevcut ekonomik duruma, Birlik üyesi ekonomilere ve üçüncü ülkelere bağlı olarak farklı kombinasyonlarda gerçekleştirilebilmektedir (Sehovic, 2014: 69-70). Tek bir koordinasyon şekli tanımlamak mümkün olmasa da, sonuçlarına ilişkin net çıkarımlar yapmak mümkündür. Şöyle ki; koordinasyon fiyat istikrarının ön koşuludur ve fiyat istikrarı sağlandığı ölçüde ekonomik büyüme, yatırım ve istihdam sağlanacaktır. Avrupa Birliği bunu sağlamak adına bütçe planları aracılığıyla kurumların rollerini güçlendirmeye, ulus üstü düzeyde mali ve yapısal

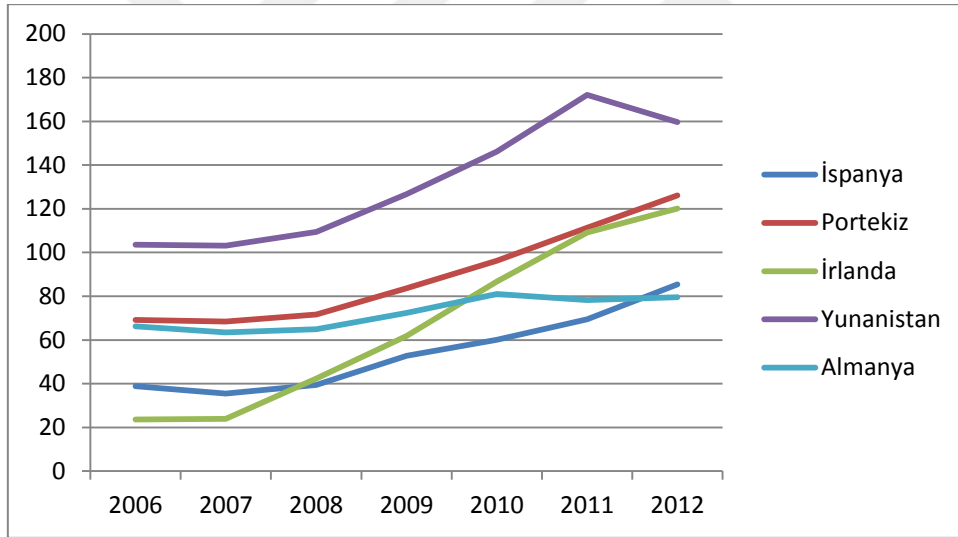
reformlar yapmaya ve ulusal bütçelerin sürdürülebilirliği için uygun koşulları yaratmaya gitmiştir (Sehovic, 2014: 79). Ancak makroekonomik ve mali koordinasyonu sağlamış olsa bile bölgeler arasında sabit döviz kurunu benimseyen ekonomiler politik çeşitlenme ile karşı karşıya kaldığından istikrarsızlıkların yol açacağı kriz riski ile her zaman yüz yüzedir. Bu sebeple mali koordinasyonun yanı sıra başarılı bir politik koordinasyon gerekmektedir (Voltz, 2013: 369-71). Görülmektedir ki, Birlik olma süreci hiçbir zaman tek yönlü değerlendirilemez. Ekonomik açıdan bakıldığında ekonominin parasal ve mali olarak uyumu ön plana çıkmakta, bu uyumu yakaladığı takdirde siyasi yönü kendini göstermektedir. Dolayısıyla süreci tüm hatları ile değerlendirmek mevcut eksiklikleri fark etmek, fark edilen eksikleri tamamlamak ve ileriye yönelik gelişmeler yakalamak açısından önemli olmaktadır.

Para ve maliye politikalarında koordinasyonun iki ayağından bahsetmek mümkündür. İlk durumda para diğeri ise maliye politikalarının ağırlığı hissedilmektedir. Para politikalarının maliye politikalarına baskın olduğu durumda, para otoritesi her türlü para politikasını bağımsız bir şekilde belirlemekte; senyoraj geliri yaratarak açıkları finanse etmekte ve enflasyonu kontrol etmektedir (Sargent and Wallece, 1981:1-2). Koordinasyonun diğer ayağı ise mali politikaların parasal politikalara baskın olduğu durumdur ki bu durumda mali otorite bugüne ve geleceğe dair bütçe açık ve fazla kararlarını, bütçesini, tahvil satışı ve senyoraj kanalıyla arttırmak zorunda olduğu gelir miktarına göre kendi belirlemektedir. Bu durumda bazı parasal ekonomiler enflasyon rakamlarını kontrol edebilme gücüne sahipken, birinci duruma kıyasla parasal otoritenin elinde bulundurduğu gücü daha azdır. Çünkü mali otorite borçlarını devlet tahvili kanalı ile finanse etmekte güçlük çekerse, parasal otorite ek bir enflasyon oranını tolare etmeye zorlanarak para basması istenecektir. Eğer mali otorite açık vermeye devam ederse, parasal otorite enflasyon ve parasal tabanın genişleme oranı üzerinde kontrolünü kaybedecektir. Devlet tahvil faiz oranları ekonomik büyüme oranından daha hızlı artacağı için, reel tahvil stokları da ekonominin büyüklüğüne kıyasla daha yüksek bir hızla büyüyecektir. Ancak ekonominin büyüklüğü ile ilintili olarak tahvil talebi tahvil stokları üzerinde bir üst limit oluşturacağı için bu durum sonsuza kadar devam etmeyecektir (Sargent and Wallece, 1981:1-2). 2008 küresel finansal krizin Avrupa Para Sahası ekonomilerinde borç krizi olarak kendini göstermesi de esasında bağımsız hareket eden para otoritelerine rağmen kamu borçlarının Birlik üzerindeki etkisinden kaynaklanmaktadır.

Avrupa Birliği özelinde koordinasyon probleminin bir sebebi de ulusal bütçe ile kıyaslandığında federal bütçenin görece küçük olması ve kendiliğinden dengeyi sağlayan bir istikrar mekanizmasının olmamasıdır. Avrupa ulusal hükümetlerinin her birinin üye devlet düzeyinde farklı kamusal açık elastikiyeti ile otomatik istikrar mekanizması kurmaya

çalışması bireysel hareketlerin önünü açmaktadır. Ek olarak İstikrar ve Büyüme Pakti'nin GSYİH'nin %3'ü kadar bir kamusal açığa izin vermesi ve bu durumun yasa haline gelmiş olması ulusal istikrar mekanizmalarının da fonksiyonlarını serbestçe yerine getirmemesine neden olmaktadır (Canzoneri vd., 2002: 339). Bu konuda Yunanistan, İrlanda, Portekiz ve İtalya gibi borç krizinin etkilerinin ciddi şekilde hissedildiği ekonomilerde bir takım önlemler alınmış olsa da GSYİH içerisindeki kamu borç oranı Maastricht Antlaşması'nda belirlenmiş olan %3'lük orana yaklaştırılamamıştır. Şekil 3 üzerinden de ilgili ekonomilerin 2006-2012 yılları arasındaki GSYİH kamu borcu oranını görmek mümkündür; kamu borçlarının mevcut haliyle uzun dönemli bütçe maliyetlerini arttırarak, kamu finansmanı üzerinde ciddi bir yük olarak varlığını korumuştur (Constâncio, 2014: 255). Özellikle 2006-12 periyodunda zirveyi 2011 yılı görmüş; ilgili yılda Yunanistan için kamu borçları GSYİH'nin 1,5 katından seyretmiştir. Bu durumun neticesinde de ortak Para Sahası'nın belirlediği kriterleri karşılamak bir tarafa borçlarını sürdürülebilirliği bile düşük bir ihtimal olarak kalmıştır.

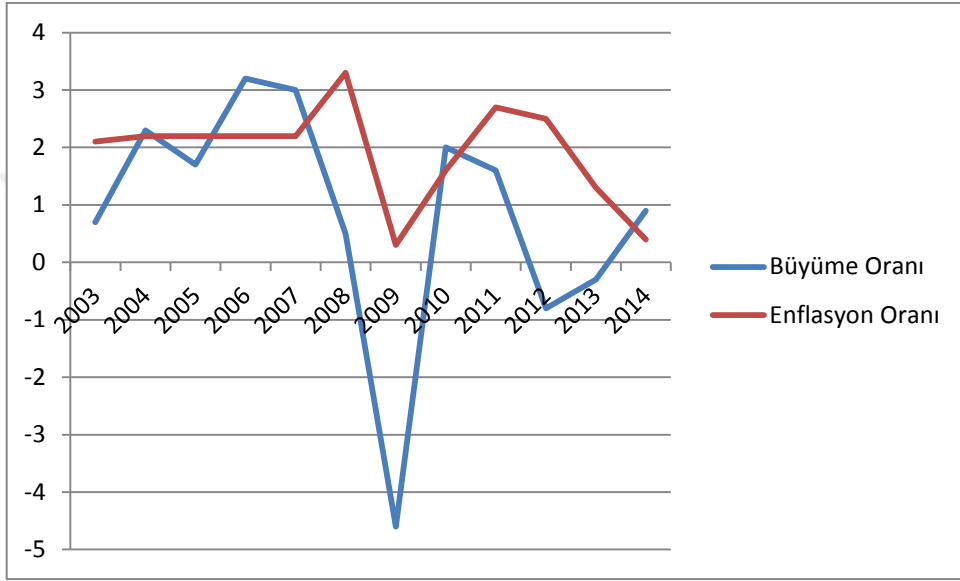

Şekil 3. 2006-2012 Yılları Arasında Kamu Borcu/Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Nispetleri

Kaynak: Eurostat (2015).

Hükümet borçlarının sürdürülebilirliği, borçların geri ödenebileceği yönündeki tek gösterge değildir; şöyle ki borç düzeyi sürdürülebilir olsa dahi ödeme yükümlülüğünün yerine getirilmesi noktasında başarısızlıkla karşılaşılabilir. Bu sebeple de bakılması gereken diğer temel göstergeler de enflasyondan arındırılmış reel faiz oranları ve GSYİH'nin reel büyüme oranıdır. Faiz oranlarının ekonomik büyümeden yüksek olduğu ve kamusal borçların devlet tahvili aracılığı ile de finanse edilmediği takdirde borçların geri ödenebilirliği tehlikeye düşmektedir (Marcellino, 2011: 15). Şekil 4 bu noktada 2003-14 yıllarına ilişkin büyüme

rakamları ve enflasyon oranlarını göstermekte; büyüme rakamlarının enflasyon düzeyini aştığı durumda Birlik borçlarının karşılanabilir olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak Euro Sahası için genel görünüm daha ziyade enflasyon oranlarının büyüme rakamlarını aştığı yönündedir. Küresel kriz öncesi büyüme oranları lehine bir durum göze çarpsa da, özellikle 2009 negatif büyüme rakamları ve buna karşın kendisinden yüksek enflasyon oranı ile ülkeleri iflasa sürüklemiş, hükümet borçlarının sürdürülebilirliğini ciddi oranda tehlikeye atmıştır.

Şekil 4. 2003-2014 Yılları Arasında Euro Sahası (19 Ülkenin) Büyüme Rakamları Ve Enflasyon Oranları

Kaynak: Eurostat (2015).

1990ların ortasından 2007 yılına kadar önemli bir artış gösteren ve kriz sonrası ciddi bir tırmanışa geçen hükümet borçları şekilde görüleceği üzere kriz sonrası Maastricht Kriterleri'nin mali politikalar açısından belirlediği borç/GSYİH oranının %60'lık seviyesini önemli ölçüde aşmıştır (Lane, 2012: 51). Dolayısıyla hükümet borçlarının finansmanı ekonominin kendi imkânları ile karşılanabileceği seviyenin çok üzerinde kalmıştır. Hükümetlerin para basarak senyoraaj geliri elde etmesi gibi bir imkânı olmadığı için devlet tahvili çıkarmak, vergi oranlarını arttırmak gibi geçici çözümlere ihtiyaç duymuştur. Ancak bu çözümler de uzun vadede sürdürülebilir olmayacaktır. Özetle yukarıda da belirtildiği gibi ekonomik büyüme rakamlarının pozitif ve enflasyon rakamlarından büyük olması hükümet

borçlarının geri ödenmesinin önemli bir koşuludur. Mali istikrar sağlanamadığı sürece parasal olarak da belirlenen hedeflere ulaşmak mümkün olmayacaktır.

Merkez Bankalarının fiyat istikrarını sağlamaya ve daha ziyade para politikaları ile kararlar almasına dair konsensüs ile 2008 krizi sonrası hükümet tahvillerini satın alarak veya finansal kurumları düzenleyerek mali olaylara müdahil olmaya başlamıştır (James, 2011: 22). Aynı zamanda ABD gibi görece daha büyük ülkeler borçlarını geri ödeme sıkıntısı çektiği durumda borçlarını parasallaştırabilmektedirler. Ancak Avrupa Para Birliği ekonomileri para politikalarını yönetme yetkisini Avrupa Merkez Bankası'na devrettiği için borçlarını parasallaştırma olasılığı da düşük kalmıştır. Çünkü borçların parasallaştırılması varlığın gerçek değerinin düşmesine veya enflasyonun tırmanarak ekonomik koşulların kötüleşmesi gibi bir sonuç doğurabilmektedir (Marcellino, 2011: 17). Bunun sebebi ise merkez bankalarının mali olaylara ne denli müdahil olursa, para politikalarının sürdürülebilirliğinin o kadar sekteye uğramasıdır (James, 2011: 22). Şöyle ki, mali politikalara hükümet borç senetleri olarak müdahil olan bir merkez bankası piyasadaki para miktarını arttıracak ve fiyatlar genel düzeyinin enflasyon yönünde bozulmasına neden olacaktır. Ayrıca merkez bankaları politikalarına yönelik olarak gerçekleştirilen hükümet müdahalelerinin bu denli eleştirilme sebebi, parasal birlik amacıyla oluşturulan toplulukların politik baskı ile mali ve finansal hedeflerinden sapacağı düşüncesidir.

Para politikalarının bağımsız ve mali politikalarla arasındaki koordinasyonun önemine atfedilen bu denli yoğun ilgiye rağmen Maastricht Antlaşması'nın, Bakanlar Konseyi'ne fiyat istikrarını bozmamak kaydı ile döviz kuru politikalarını yönlendirme yetkisi vermiş olmasını belirtmekte fayda vardır. Döviz kuru değişim oranları anlamında bahsi geçen görece gevşek para politikaları şaşırtıcı bir durum değildir. Ancak bu durumun neticesi olarak yüksek kamu borcuna sahip ülkeler daha düşük faiz oranları için lobicilik faaliyetlerinde bulunacağı endişesi yaratmaktadır (Canzoneri vd., 2002: 339). Dolayısıyla İstikrar ve Büyüme Pakti'nin belirlemiş olduğu esnek mali politikalar, daha sonra ortaya çıkan döviz kurlarına minimal düzeyde müdahalelerin fiyat istikrarını bozacağı yönünde net bir çıkarımda bulunmamak aksine durumun ortaya çıkacağı fırsatçı durumları önlemek adına gerekli tedbirlerin alınması, iyi bir kontrol ve yönlendirme mekanizması ile sistemi işler kılma çalışılmalıdır. Bu sayede tek elden yürütülen para, üye devletler düzeyinde yürütülen maliye politikaları ile istikrar hedefine ulaşılacaktır. İleride de detaylandırılacak denetim yetersizliği ve üye devletler düzeyinde farklılaşan maliye politikalarının yeterince derinlik kazanmaması sebebiyle fiyat istikrarı hedefinden sapmalar ortaya çıkmaktadır.

Özetlemek gerekirse, Avrupa Para Sahası ekonomilerinin ortak bir merkez bankası çatısı altında ortak para birimi olan Euro'nun varlığını sürdürebilmesi için tek elden yönetilen para politikaları ile üye devletler düzeyinde kontrol edilen maliye politikaları arasında uyumu yakalayabilmesi gerekmektedir. Aksi halde para politikaları ile sağlanmaya çalışılan fiyat istikrarı hedefi maliye politikalarının üye devletler düzeyindeki mali açıkları gidermek adına yönlendirilerek belirlenen amaçtan uzaklaşılmasına neden olmaktadır. Bu durum da uzun vadede Euro'nun sürdürülebilirliğini tehlikeye atmakta, ortak yürütülen para politikasının ülkeler düzeyinde farklı sonuçlar doğurmasına yol açmaktadır.

3.1.1.2. Avrupa Birliği finansal sistemindeki zaafiyetler

Bankacılık sistemi, finansal sisteminin temel bileşenlerinden biridir. Dolayısıyla çalışmanın bu bölümünde finansal sistemle ilgili kurumsal zaafiyetler perdesine özellikle bankalar, üye ülke merkez bankaları ve Birlik merkez bankası odağında, tarihsel bir süreç içerisinde bakılmıştır. Finansal sistem ve kurumları dünya ekonomilerinde yaşanan değişim ve gelişim ile birlikte hareket etmiş; bu doğrultuda modern merkez bankacılığı sistemi için son iki yüz yıl içerisinde üç aşamalı bir değişim sürecinden geçmiştir. Bu süreç, satın alma faaliyetlerinde değişim aracı olarak paranın kullanımı ile başlamış; ticari bankacılık sisteminin kurulmasıyla devam etmiştir. Bu tarihsel süreç sonunda merkez bankacılığı sistemine üç misyon yüklenmiştir: paranın dolaşımını sağlamak, bankacılık sisteminde istikrarı korumak ve para politikasını yürütmek şeklindedir. Merkez bankacılığı sistemi büyük oranda birbiriyle ilişkili, teknik ve politik yönü olan ve kurumların etkisi altındaki faaliyetleri yürütmekteyken; bugün ülke bazında farklı seviyelerde olmak ile birlikte bağımsızlığını garanti altına almış; temel misyonunu fiyat istikrarını korumak olarak belirlemiştir. Uzun dönemli ekonomi politikaları parayı yansız olarak kabul edecek şekilde revize edilmiş; para arzındaki herhangi bir artışın sadece fiyatlar genel düzeyinde bir artışa yol açacağını ortaya koymuştur. Bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan inovatif dönüşümler, liberalizasyon ve küreselleşme etkilerini finansal piyasalarda göstermiş ve denetleme yetkisi merkez bankacılığının görev tanımından alınmıştır. Yaşanan bu dönüşümler piyasalar üzerinde kamunun güç alanı yaratmasının önüne set çekmiştir (Schioppa, 2004: ix-xvii). Özellikle 1989 yılının Haziran ayında uygulanmaya başlayan Delors Raporu koordine olmuş para politikası yürütmek adına Avrupa Merkez Bankası Governörler Komitesi'nin fonksiyonunu genişletmiştir. ABD Merkez Bankası'nın doğrultusunda bir Avrupa Merkez Bankaları Sistemi kurulmaya çalışılmıştır. Euro-FED; fiyat istikrarını sağlamak, döviz kurlarını ve rezervleri

kontrol altına almak, bankacılık ve parasal politikaları yönetmek, Avrupa Topluluğu seviyesinin üstünde makroekonomik politikalara destek olmak gibi misyonları yerine getirmektedir. Delors Raporu'nun üçüncü aşamasında Avrupa ülkeleri para politikalarının Topluluk seviyesinde bir otoriteye yetkilerini devretmektedir. Delors Raporu parasal birliğe doğru bir sürecin altını çizerken, Maastricht Antlaşması'na kadar, aşamalar belirli bir zaman çizelgesine bağlanmıştır. Ocak 1994 ve Aralık 1996 arasında, her bir üye devletin merkez bankası bağımsızlığını sağlayacağı bir sürece girmiştir (Kondonassis and Malliaris, 1994: 294). Ayrıca Avrupa Merkez Bankası günün gereklerine cevap verebilmek adına; para politikalarını yürütmek, ödemeler sistemini ve bankacılık faaliyetlerini denetlemek şeklindeki üç temel fonksiyonunun dışında bir takım sorumlulukları da yerine getirmekle yükümlü kılınmıştır. Para sahasında tek para birimi olarak kullanılan Euro'nun istikrarı ve devamlılığını sağlamak adına; diğer kamusal otoritelerle etkileşime geçmek, düzenleyici ve operasyonel faaliyetleri yürütmek, krizlere müdahale etmek, diğer merkez bankaları ile koordinasyon sağlamak, uluslararası parasal ve mali konularda açık ve anlaşılır pozisyonlar almak gibi uzmanlık gerektiren konularda yetkilerle donatılmıştır. Monopol ulusal bankalar takımından oluşan Euro sistemi, tek bir merkez bankasına doğru evrilirken ulusal merkez bankalarının sorumluluğunda olan bütün faaliyetler Avrupa Merkez Bankası'na devredilmeyerek; daha ziyade merkezden organize edilen, rasyonelleştirilen, konsolide ve kontrol edilen bir yapıya dönüştürülmüştür (Schioppa, 2004: ix-xvii).

Avrupa Birliği'nde merkez bankacılığı sistemine yakından bakıldığı zaman sistemin finansal entegrasyon süreci ile aynı hız ve boyutta gelişme gösteremediği gerçeği ile yüz yüze kalınmaktadır. Bölgesel çapta özellikle iç finansal düzenlemelere kısmi serbestlik verilmesi, deniz aşırı finansal hizmetlerin niteliğinin genişlerken, miktarının artması; sermaye akışı üzerinde daha ciddi kontrollerin gereğini ortaya koymuştur. Dolayısıyla Para Sahası gibi finansal entegrasyon düzeyi yüksek bölgelerde düzenleyici otoriteler ile yakın iş birliği içerisinde olmasına vurgu yapılmıştır. Ancak bu durumun gereği Avrupa'da oldukça geç fark edilmiştir. 2008 küresel krizi ve Avrupa Birliği ekonomilerine sıçradıktan sonra Avrupa finansal krizi olarak nitelendirilen resesyon dönemi, düzenleyici otoritelerin salt mikro düzeyde ihtiyati önlemler şeklinde değil de bireysel finansal firmaların denetimini de içerisine alan detaylı bir süreç üzerine eğilmelerinin önemine vurgu yapmış; sistemik risklerin yönetilmesi ve tanımlanmasının da altı çizilmiştir (Voltz, 2013: 369-71). Ancak parasal birlik sadece belirli bir amaca yönelik olarak inşa edilmiş; ekonomik yönetim ve finansal politikalar, sadece şokları elimine edecek şekilde ulusal yetenekler ile sınırlı kalmış; sistemik risklerin ortadan kaldırılmasına yönelik bir çerçeve geliştirilmemiştir. Özel sermaye akışını

sağlayıcı ulusal düzeydeki enstrümanlar yetersiz kalmıştır. Özetle Avrupa üye devletlerinin bütünleşme düzeyi ile Birlik yönetim yapısı arasında bir uyumsuzluk yaşanmıştır (Constâncio, 2014: 254). Aynı zamanda ABD ile kıyaslandığında Avrupa Birliği'nin finansal elastikiyetinin, dinamiklik ve verimliliğinin görece düşük kaldığı ve krizin etkilerini minimize etmekte zorlandığı ortaya çıkmıştır (Wood, 2012: 34).

Avrupa Merkez Bankası'nın diğer ülkelere kıyasla ortaya çıkan yapısal farklılıklarının yanı sıra politika üretme süreçlerine ilişkin farklılıkları da göze çarpmaktadır. Avrupa Merkez Bankası'nın enflasyonla mücadelede anahtar rolünden bahsedilmiş; varlık balonlarının oluşumuna neden olan aşırı likiditenden korunmak için M3 para arzını yakından izleme fonksiyonunu yerine getirdiği ifade edilmiştir (Hamori and Hamori, 2010: ix). Belirtmekte fayda var ki; Merkez Bankaları M1, M2 ve M3 olmak üzere çeşitli para tanımları kullanmaktadır. M1 para tanımı doğrudan ödemelerde kullanılan ve kullanımında hiçbir kısıtın olmadığı likit varlıkları temsil etmektedir. M2 para tanımı M1'in tanımladığı likit varlıkları kapsamakla birlikte likiditesi görece düşük vadeli mevduatı kapsamaktadır. M3 para arzı ise M1 ve M2'ye kıyasla daha geniş bir para stokunu temsil etmektedir; çünkü ödeme aracı olarak likit varlıkları, vadeli mevduat ve bunlara ilaveten para piyasası araçları olan repoları ve B tipi fonları kapsamaktadır (Yıldırım vd., 2013: 609-610).

Avrupa Merkez Bankası, Japonya ve ABD'nin merkez bankalarından farklılaşmaktadır. Her iki ülkeye ait merkez bankaları para arzının özel durumlara çok fazla duyarlı olduğunun ve tam anlamıyla dengede tutamayacaklarının farkında olduğu için kontrol etmeyi bırakmışlardır, Avrupa Merkez Bankası ise doğrudan kontrolü sağlamak adına gecelik piyasa faizi düzenlemesi getirmiştir (Hamori and Hamori, 2010: ix). Merkez Bankası yapısındaki ve politik süreçlerinde üçüncü ülkelere kıyasla var olan farklılaşma eğilimi, üye ülkeler düzeyinde de kendini göstermiş; işbirliği içerisinde kolektif bir finansal sistemin varlığına atfedilen ciddi öneme karşın, para sahası ekonomilerinin eğilimleri birbirinden uzaklaşmıştır. Merkez bankacılığı ile ilgili temel farklılıklar bireysel ekonomi örnekleri üzerinden değerlendirildiği takdirde; Fransa merkez bankacılığı politik bankacılık örneğini sunmakta iken para basma faaliyetinin tamamen politikacıların isteği doğrultusunda gerçekleştiğini ifade etmektedir. Buna mukabil Almanya ise bağımsız bir merkez bankacılığı anlayışına sahiptir. Daha ziyade fiyat istikrarı, bütçe dengesi ve politik müdahalelere engel olunması şeklinde faaliyetler yürütmektedir (Wood, 2012: 34). Görüldüğü üzere Birlik içerisinde ciddi ağırlığa sahip iki ekonominin dahi makroekonomik anlamda merkez bankacılığı faaliyetlerinin çeşitlilik gösterdiği, Maastricht Kriterlerince belirlenen ortak amaçlara ulaşmaya çalışırken, farklı yolları kullandığı görülmektedir. Değişen eğilimler uzun

vadede ortaya çıkması olası problemlerin çözümüne ilişkin ortak politikalar belirlenme noktasında engel teşkil etmektedir.

Bankacılık sistemine ilişkin zayıflıkların önemli bir bölümü de merkez bankası bünyesindeki istihdam yapısı ile ilgilidir. Avrupa Merkez Bankası ve ulusal merkez bankalarının dâhil olduğu Euro sistemi içerisinde istihdam edilen personel sayısının gereğinden fazla olması, Birlik'in faaliyetlerinde hantallık doğurmakta ve tek bir organ olarak faaliyetlerini sürdürmesi önünde engel teşkil etmektedir. Ayrıca Euro'nun ortak para birimi olarak kullanıma geçmesinden sonra bu yapı ekstra maliyet yaratmakta, iç koordinasyonun sağlanması noktasında sorun çıkarmakta, ulusal merkez bankaları arasındaki rekabeti tırmandırmakta, Euro sistemi üzerinde Avrupa Merkez Bankası'nın kontrolü yetersiz kalmaktadır. Euro alanı içerisinde faaliyet gösteren finansal kurumların tamamı mevcut eksikliklerden dolayı merkez bankası tarafından izlenememektedir (Schioppa, 2004: ix-xvii).

Avrupa Birliği'nde finansal sistem, kriz döneminde krizin beklenen etkilerinin ötesinde daha ciddi olumsuz şoklarla yüz yüze gelmiş; mevcut kriz halini ortadan kaldıracak makroekonomik politikalara ise oldukça geç cevap verebilmiştir (International Money Fund, 2009). Krizle ortaya çıkan problemlere yönelik olarak bir diğer ortak kanı ise sermaye piyasalarınca riskin yanlış fiyatlama ve sermayenin yanlış alanlara kanalize edilmesi şeklinde olduğu belirlenmiştir. Avrupa Parasal Birliği, Euro Sahası üye ülkelerinin faiz oranlarını birbirine yaklaştırmış; Portekiz, İspanya, İrlanda, Yunanistan'ın da dâhil olmak üzere Euro sahası ülkelerinin hepsinde kamu borçlarının değerlendirilmesi Almanya ile aşağı yukarı aynı düzeyde hesaplanmıştır (Volz, 2013: 356). Faiz oranları bir anlamda borç geri ödenebilirliğinin ve ekonomideki genel resmin bir yansımasıdır. Dolayısıyla Almanya gibi mali istikrarı görece yüksek, borç geri ödenebilirliğinde riski düşük bir ekonominin belirlediği düşük faiz oranının tam tersi özellikler gösteren bir diğer ekonomide uygulanması borç almanın maliyetini düşürürken borç hacmini arttırmaktadır. Bu durumda borç düzeyi kontrol edilemez seviyelere yükselirken kitle halinde alınan pozisyonlar da krizlere yol açmaktadır.

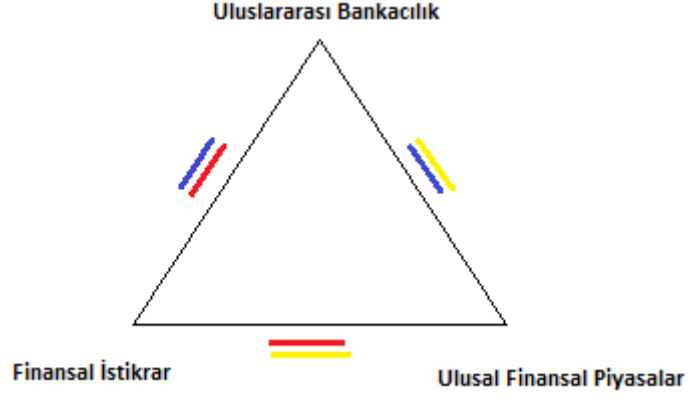
Euro bölgesinin kırılma yapısı ve krizlere karşı direnç gösterememesinin altında yatan bir diğer temel neden ise Parasal Birlik'in oluşum şeklindeki eksiklikler ve finans sektöründen kaynaklanan yetersizlikleridir. Bu bağlamda çevre ülkelere akan büyük miktardaki sermaye çıkışlarının belirleyici rolü, değişen durumlar karşısında dengeyi zedelemekte, zaman zaman krizler şeklinde kendini göstermektedir. Çözüm daha ziyade para sahasının oluşum aşamasında gerekli yeterliliğe sahip bir şekilde vücuda getirilmesi ile ilgilidir. Örneğin; Euro krizi döneminde bölgeler arası denge yeniden sağlanarak aşamalı olarak kırılmanın önüne geçilebilirdi. Krizle sonuçlanan bu süreçte birkaç çevre ekonomi İstikrar ve Büyüme Pakti'nin

ortaya koyduğu mali kurallarla borç krizinin oluşmasına engel olmamıştır. Mali disiplinsizlik ekonominin aşırı ısınmasına yol açmış, rekabet gücünün fiyat ve ücret artışlarıyla düşüşüne neden olmuştur. Bu durum beraberinde ödemeler dengesinde krize neden olmuştur (Constâncio, 2014: 254).

Constâncio (2014: 254)'ya göre, İstikrar ve Büyüme Pakti kamusal alanı kontrol etmeye ve düzenlemeye yönelik olarak ortaya çıkmıştır. Genel inanış özel sektörün kar amacı gütmemesi sebebi ile kamu sektörüne görece daha rasyonel davrandığı, kamu sektörünün ise istikrarsızlık yarattığıdır. Bu durumda kamusal alana yönelik olarak geliştirilen düzenlemelere ciddi misyonlar yüklenirken İstikrar ve Büyüme Pakti'nin da istikrarı sağlayıcı yeterlikte olması beklenmektedir (Constâncio, 2014: 254).

Avrupa Parasal Birliği tek bir para birimini yöneten merkez bankası ve mali fren mekanizmasının; ekonomik yönetim ve finansal politikaların olası şokları absorbe etmesi beklenirken, daha ziyade ulusal yetkinliklerle sınırlı bir performans sergilemişlerdir (Constâncio, 2014: 254). Yönetişim kavramı, 1990 sonrası kullanılmaya başlanmıştır. Kavram yöneten ile yönetilen arasındaki etkileşimi ifade etmektedir. Birlikte yönetim anlamına gelen, toplumsal aktörlerin kendi aralarında ve kamu yönetimi arasındaki etkileşiminin niteliğine vurgu yapan yönetim kavramı yeni yönetim anlayışını temsil etmektedir (Toksöz, 2008: 7). Ancak Avrupa Birliği'nin derinleşme düzeyi ile yönetişimin kapsamı arasında bir uyumsuzluk vardır, bu durum Dirk Schoenmarker'ın finansal trilemması (üçlü çıkmaz) olarak nitelendirilmektedir (Constâncio, 2014: 254). Finansal istikrar tüketicilerin birbirlerini dışlayamadığı ve tüketiminde rakip olmadığı, kamusal mal niteliğindedir. Burada tartışma konusu, hükümetlerin bu kamusal malı küresel bankacılık faaliyetlerinin yürütüldüğü günümüz dünyasında üretip üretmeme noktasındadır. Çünkü finansal istikrarın, uluslararası bankacılığın ve ulusal parasal politikaların bir arada yürütülmesi mümkün değildir. Finansal istikrar ancak uluslararası bankacılık ve ulusal finansal politikalar arasında bir seçim yapıldığı takdirde gerçekleşebilir. Şekil 5 finansal trilemmayı (üçlü çıkmazı) göstermektedir (Schoenmaker and Siegmann, 2014: 334). Şekle göre aynı renkler eş zamanlı (kırmızı ile ifade edilen finansal istikrar ve uluslararası bankacılığın, mavi renk ile uluslararası bankacılık ve ulusal finansal piyasaların, sarı ise finansal istikrar ile ulusal finansal piyasaların aynı anda sağlanabilir) gerçekleşebilirken üç durumun bir arada sağlanması mümkün değildir.

Şekil 5. Finansal Trilemma

Kaynak: Schoenmaker and Siegmann, 2014: 335.

Finansal istikrar sistemik riskle yakından ilişkilidir; sistemik risk finansal sisteme olan güveni ciddi oranda dejenere eden ve ekonomide değer kaybına yol açan olayları tetiklemektedir. Finansal kurumların büyük çoğunluğu ve piyasalar bu sistemik olaylardan etkilenmektedir. 2007-2009 krizi ise bahsi geçen finansal trilemmadan kaynaklanmaktadır (Schoenmaker and Siegmann, 2014: 334). Belçika menşeli Fortis Bank örneğine bakılacak olursa, bu banka hem Belçika hem de Hollanda için sistemik olarak oldukça önemli bir yere sahiptir. 2008 yılında ortaya çıkan finansal kriz yıllarında Belçika Fortis'in kurtarılması adına faaliyetlerin önemine dikkat çekerken, Hollandalı otoriteler Fortis'in ABN-AMBRO kuruluşuna devredilmesi konusunda ısrarcı olmuş ve bu yolla Fortis'in kontrolünü Hollanda'ya geçirme isteminde bulunmuştur. Faiz oranları asimetrisi ortaya çıktığında ise, işbirliği içerisine girilmiştir. Dolayısıyla olaylara müdahale ve çözüm getirme konusunda koordinasyon problemi yaşanmıştır. Üye devletler bir taraftan ulusal finansal politikalara yönelirken öteki taraftan uluslararası bankacılık faaliyetleri yürütmektedir, bu durumun sonucu ise daha önce de belirtildiği üzere finansal istikrarın korunamamasıdır (Claessens et al., 2010: 31-32). Ayrıca ekonomik ilişkilerde ülke sınırlarının büyük oranda ortadan kalktığı günümüz küresel dünyasında uluslararası bankacılık sistemi zorunluluk gereği ortaya çıkmış ve sınır ötesi finansal işlemlerin hacmi günden güne artış göstermiş, dolayısıyla ulusal politikaların finansal istikrarı sağlamasını beklemek yersiz kalmıştır (Schoenmaker and Siegmann, 2014: 337).

Finansal trilemmannın çözümü için araştırmacılar birkaç çözüm önerisi geliştirmiştir. İlk olarak finansal istikrarı sağlamak adına, ulus üstü bir yapılanmadan bahsetmiştir ki bu

çözüm Avrupa Merkez Bankası'nın kurulması ile parasal istikrarı oluşturma görevinin ulus üstü bir yapıya devredilmesi durumunu yansıtmaktadır (Claessens et al., 2010). Bu ulus üstü yapılanma, ülke vatandaşlarının tercihlerindeki heterojenliğin ortaya çıkaracağı maliyete karşı dışsallıkların içselleştirilmesi ve ölçek ekonomilerinin ortaya çıkaracağı faydayı dengeleyecektir. Euro'nun ortak para birimi olarak kullanılması, ülkelere rekabet avantajı kazandıran paranın değerini düşürmenin (devalüasyonun) önüne engeller koyarak hiçbir ülkeyi diğerinin önüne geçirmemekte dolayısıyla dışsallığı içselleştirmektedir. Aynı zamanda da ticareti kolaylaştırarak ölçek ekonomileri yaratmaktadır. Ancak para politikaları her bir ülkenin ayrı ayrı çıkar ve tercihlerini göz önünde bulundurmamaktadır. Dolayısıyla politikalar dışsallığın içselleştirilmesi ve ölçek ekonomilerinin, tercihlerin heterojenliğinin yaratacağı maliyetten yeterince büyük olacağı şekilde yapılmaktadır (Alesina, 2003: 314). Ülke vatandaşlarının finansal istikrar tercihi ise homojenlik gösterirken aynı zamanda mali bir dayanağa ihtiyaç duymaktadır (Claessens, 2010: 35). Bu mali dayanak ise, farklı ülke gruplarına kıyasla görece yakın ilişkiler sürdüren ülkeler arasında daha kolay tahsis edilmektedir (Obsfeld, 2009: 16). Avrupa Birliği ülkelerine bakıldığı zaman Portekiz, Yunanistan, İspanya gibi ülkelerin Maastricht Kriterleri'nde tanımlanan mali sınırları ihlal ettiği ve istikrarını koruyamadığı görülmektedir; dolayısıyla mali istikrarını sağlayamayan bu ülke grupları finansal istikrarına bir dayanak bulamamakta ve yerel çapta çalkantılar ve krizler yaşamaktadır. Birlik üyesi ülkelerin birbirini etkilemeyeceği bir yapılanmadan bahsetmenin imkânsızlığı bu yerel çıkmazların Birlik'in genelinde hissedilmesine ve zaman zaman içinden çıkılamayan krizlere yol açmaktadır. Nitekim Yunanistan örneği bu durumu yansıtmaktadır. Bütçe ve dış ticaret açığı veren Yunanistan'ın mali kontrolünü kaybetmesi, ülkenin iflasına yol açmış ve etkileri Birlik'in varlığını sürdürüp sürdüremeyeceği tartışmalarıyla devam etmiştir. Euro Bölgesinde para politikalarının ulus üstü bir yapılanma olan Avrupa Merkez Bankası'na devri 2008 kriziyle birlikte istikrarı sağlama noktasında yetersizliğini göstermiştir. Çünkü makro ölçekte politik hedeflerin ortak kurallar çerçevesinde yürütülmesi, mikro düzeyde derinlemesine bir finansal bütünleşme için yeterli olmamış; kriz öncesi fark edilemeyen ortak çözüm ve denetim mekanizması eksikliğini finansal istikrarsızlığın çözüme kavuşturulmasının imkânsızlaştığı noktada bir zaafiyet olarak kendini göstermiştir (Corte and Lageson, 2012: 90). Aynı zamanda hükümetlerin borç temini konusundaki kısıtları mali hesapları bozmakta iken krizin etkilerini hafifletecek yeniden yapılanma mekanizması da mevcut değildir. Dolayısıyla küresel finansal istikrarın sağlanması için gerekli olan banka ve hükümetler arasındaki ilişki de istenen düzeyde sağlanamamıştır. Hükümetlerin mali görüntülerinin sorunsuz olması için en önemli ön koşullardan biri düzgün işleyen ve etkili

uluslararası finansal sistemin varlığıdır. Diğer taraftan da sağlam bir finansal sistem hükümetlerin mali sürdürülebilirliği için gereklidir. Dolayısıyla bu iki kanal arasında mevcut zayıflıklar hızla yayılmakta, küresel finansal sistemin entegre olduğu ölçüde bir sektördeki veya ekonomideki zaafiyetler hızla ülke sınırları dışına taşınmaktadır. Bu risklerin önüne geçmek için ekonominin sıkıntısız olduğu dönemlerde tamponlar oluşturulmalı, oluşturulan bu destek sistemleri sermaye ve likidite yaratarak finansal sistemi desteklemeli ayrıca da kamusal borçların ödenebilirlik riskini sürdürülebilir bir düzeyde tutmalıdır (Caruana and Avdjiev, 2012: 71-85).

Finansal sistemin mevcut eksikliklerinin yanı sıra kredi kuruluşları ve bankaların da etkisinden bahsetmek mümkündür, ilgili aktörler piyasadaki mevcut durumları yansıtmaya yükümlülüğüne sahip iken; kriz öncesi dönemde yanlış raporlama ile olası sonuçları ağırlaştırmıştır. Şöyle ki, ekonomideki yanlış raporlamalara rağmen, krizin patlak vermesi ile gerçek görünümün ortaya çıkması kaçınılmaz olmuş ve kredi derecelendirme kuruluşları ani not düşürmeye gitmiş bu durum da krizin derinliğini arttırmıştır (El-Erian, 2012: 32). Oluşan bu ön yargılar, politik kararsızlık, borç yükü, rekabet gücündeki ciddi düşüş ve faiz oranlarındaki artış ekonomileri aşağı yönlü bir sarmal içerisine sokmuştur (Volz, 2013: 356). Bahsi geçen problemlere ek olarak mevcut politik eksikler de piyasa disiplinini sağlama noktasında yetersiz kalmıştır (Mersch, 2011: 5-8).

Kriz aynı zamanda Finansal İstikrar Mekanizması'nın ve İstikrar Mekanizması'nın finansal gücünün yetersiz olduğu ve finansal kapasiteyi artırıcı gücünün beklenen düzeyde olmadığı gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Finansal İstikrar Mekanizması ve İstikrar Mekanizması bir sistem gibi çalışmaktan ziyade kamu borç senetlerini satın almak, aldığı borç senetlerini merkez bankaları için teminat olarak kullanmak misyonunu üstlenmeli; bu yolla mevcut sermaye miktarını arttırabilmelidir. Çünkü özel yatırımcılar özellikle de bankalar, Avrupa Birliği ülkelerine kredi temini konusunda oldukça isteksiz davranmaktadır. Risk düzeyinin faiz oranları ile arasındaki doğru yönlü ilişki; yüksek faiz oranlarının hükümet borçlarının geri ödenebilirliğini sınırlayarak, bütçe finansmanı için araç olarak kredi kullanımının önünü kesmiştir (Prinz and Beck, 2012: 186). Mevcut dengesizlikler ve yönetim boşlukları Euro sahasında krizin yaşanacağına dair ciddi emareler sunarken, bu durumun aslında makroekonomik politikalarda yapılacak bir takım değişiklikler ve yüksek tasarruf oranlarıyla telafi edilmesi beklenmektedir (Begg, 2012: 109). Ancak daha ziyade Lizbon Antlaşması'nın ortaya koyduğu stratejiler gibi yaptırım gücü olmayan sadece tavsiye niteliğinde önlem paketleri sunan düzenlemeler yoluna gidilmiştir. Maastricht Kriterleri'ne uyum noktasında ülkelerin esnek davranması ve özellikle de politik ağırlığı yüksek Almanya'nın diğer ülkelerin

yükünü taşıması konusunda da herhangi bir yaptırım ile karşılaşmamıştır (Eser ve Ela, 2015: 213).

Politik girişimlerin karar verme sürecini daha etkili ve verimli kılacak şekilde düzenlemesi için aynı zamanda da Euro bölgesinin sürdürülebilirliğini bir takım kurallara bağlamak ve bankacılık sektöründe ahlaki risk oluşturacak olayları önlemek adına bankacılık sektöründe istihdam ettirilen personelin ciddi mesleki eğitim ile donatması gerekmektedir. Şöyle özetlemek gerekir ki; yeterli sermaye birikimi, uygun denetim mekanizması ve bankacılık sektörünü kontrol altında tutacak bir piyasa disiplini olmadan Parasal Birlik'in tam anlamıyla sağlandığından bahsedilemez. Ayrıca Avrupa Birliği ekonomik yönetiminin güçlendirilmesi için üye devletler ve kurumlar arasındaki parlamenter diyalogun artırılarak kurumsallaşma düzeyinin yükseltilmesi gerekmektedir (Corte and Lageson, 2012: 90). Sunulan çözüm ve önlem paketlerine ek olarak sürdürülebilir finansal istikrar için başarısızlıkla sonuçlanan bankacılık faaliyetlerinden doğacak zararın ulusal hükümetler tarafından paylaşılması önerisi gündeme gelmiştir. 2014 yılında yapılan bir çalışmanın bulguları Avrupa'da sınır ötesi bankacılık faaliyetlerinde finansal istikrarın ulusal politikalarla sağlanamayacağını; ulus üstü bir yapılanma ve yükün paylaşılması ile kurtarıcı politikaların etkin bir şekilde yürütülmesi ile sağlanacağını ortaya koymuştur. Çünkü ulusal hükümetler ve bankalar arasında sürdürülemeyen ve kötüye kullanılmaya müsait bir döngü vardır. Dolayısıyla da ulus üstü kurum olarak faaliyette bulunmayan bir bankacılık birliği, banka başarısızlığının ülke içerisindeki etkilerine vurgu yaparken, ülke dışında meydana gelecek dışsallıkları göz ardı edecektir (Claessens, 2010: 35). Bu durum üye devletlerin bireysel olarak süreç üzerinde etkisinin sifıra indirgenmesi şeklinde algılanmamalıdır. Aksine üye ülkeler bankacılık sistemlerindeki kırılmalıkları tespit ederek, ulusal politik araçları kontrol gücüne sahip olmalıdır (European Commission, 2015). Bu bağlamda finansal aktörlerin birlik seviyesinde bütüncül kurullarla yönetiminin garanti altına alınması için bankacılık birliği kurulmuştur. Bu birliğin iki önemli bileşeni ön plana çıkmış; tek bir denetleme mekanizması ve tek bir çözüm mekanizmasından bahsedilmiştir. Kuralları Avrupa Merkez Bankası tarafından düzenlenmiş; Euro alanındaki birlik üyesi ülkeler için denetleme gücünü kullanmıştır. Denetleme mekanizması mikro düzeyde denetleme yetkisinin yanı sıra makro seviyede de yeterli politik enstrümanlara sahip olacaktır. Bu sayede tek bir denetleme mekanizmasına dâhil olan ülke grupları Avrupa seviyesinde kendini güvende hissedecek ve gelecekte ortaya çıkması olası sistemik riskleri daha iyi yönetecektir (Constâncio, 2014: 254). Kısaca bu birlik aracılığıyla denetimin ve bankacılık kararlarının merkezileşmesi hedeflenmiştir. Tek denetleme mekanizması ile Euro alanı bankalarının yaklaşık 3,7 trilyon

dolar olan banka varlıklarının incelenmesine de yardımcı olacak Aktif Kalitesinin Değerlendirilmesi işlemi yürütülmüş; bankaların finansal kırılganlıkları tespit edilmeye çalışılmıştır (European Commission, 2015).

Sonuç olarak Parasal Birlik'in yapılandırılması aşaması da dahil olmak üzere politika üretme süreci, 1930larda tecrübe edilen Büyük Buhran, 1990larda Japonya'nın yaşadığı uzun soluklu stagflasyon dalgası gibi geçmiş olaylardan ders çıkaramama gibi bir takım başarısızlıkların sonucu olarak finansal piyasalara derinlik kazandırılmamış; aynı zamanda krizlerle başa çıkabilecek, ortak para birimi Euro'nun geleceğini garanti altına alacak alt yapı gereğince sağlanamamıştır (McDonnell, 2012: 1). Çalışmanın kapsamına giren ve ortak para biriminin sürdürülebilirliğine yön veren bir dizi unsurun yanı sıra görüntüde Euro bir para birimidir ve bu para biriminin istikrarının belirleyicisi de Avrupa Merkez Bankası başta olmak üzere finansal piyasalardır. Merkez Bankacılığı sistemine dâhil ulusal merkez bankaları ile Avrupa Merkez Bankası'nın koordine olabildiği, istihdam kalitesinin arttırıldığı, sistemin fiyat istikrarını sağlamaya yönelik politik süreçleri yönlendirebildiği, politik kaygıların menzilinden çıkabildiği ölçüde Euro varlığını koruyabilecektir. Aksi halde ekonomiler çıkarları peşinde para politikalarını yönlendirirken Birlik düzeyinde ortak amaçlara ulaşamayacak, niteliksiz işgücünün kontrolünde, istikrarsız bir para biriminin kullanıldığı parasal alan ortaya çıkacaktır. Bu da para biriminin uzun vadedeki varlığını ciddi ölçüde tehdit edecektir.

3.1.1.3. Siyasi bütünleşme eksikliği

Avrupa Birliği'nin altı üye ülke ile başlayan serüveni, elli yıl gibi bir sürenin sonunda yirmi sekize yükselmiş; ciddi bir hızla yaşanan bu genişleme süreci beraberinde henüz çözümü bulunamamış problemler ortaya çıkarmıştır (Sbragia and Stolfi, 2009: 418). Genişlemenin büyük bir kısmının emek yoğun teknolojiyle donatılmış, görece düşük gelir düzeyine sahip tarımsal ekonomilerin katılımıyla gerçekleşmesi ve Avrupa Birliği bütünleşmesinin hızı ve kapsamı hakkında kurumlar ile üye devlet arasında uyum problemi yaşanması Birlik'in varlığı üzerine tehdit oluşturmaktadır. Bu durum ise bütünleşme bir tarafa aksine Birlik düzeyinde doldurulması zorlaşan bir boşluk yaratmaktadır (Sbragia and Stolfi, 2009: 418; Heisenberg and Richmond, 2002: 200-8). Mevcut problemlere ek olarak siyasi olarak bütünleşemeyen bir Avrupa'nın varlığı da Birlik'in geleceği açısından yadsınamaz derecede önemli bir sorundur. Ekonomik ve kurumsal yetersizlikler kendi içerisinde önemli bir dinamiğe sahip iken üye ülke kurumları ve Birlik düzeyindeki kurumlar

ortak çıkar ve amaçlar altında toplanarak sorunun üstesinden kolay olmasa da uzun vadede gelebilir. Ancak siyasi olarak bütünleşemeyen oluşumların ortak hedeflere ortak çözüm paketleri ile ulaşabilmesi mümkün olmamaktadır. Bu sebeple de Avrupa Birliği ekonomik bir proje olarak büyük oranda başarılı iken, siyasi anlamda aynı şeyi söylemek görece zordur.

Avrupa Birliği'ne ilişkin aynı zamanda siyasi olarak farklı idealler peşinde koşan ve güvenlik kaygısı taşıyan bir oluşum örneği şeklinde çıkarımda bulunmak da mümkündür (Tangör, 2008: 389-391). Avrupa Birliği açısından mevcut bir siyasi güvenlik kaygısından bahsedilmektedir. Çünkü siyasi güvenliğin mihenk taşıını egemenliğini kendi iradesi altında tutmayı ve korumayı başarmış bir devlet oluşturmaktadır. Dolayısıyla siyasi bütünleşmenin önünde, devletlerin ellerindeki gücü Birlik'e üye diğer devletlerle paylaşmama kaygısı durmaktadır. Uluslararası ilişkiler disiplinine ait realist teori hükümetlerin siyasi olarak kendi egemenlik ve bağımsızlık gücünü kullanma arzusunda olduğunu ileri sürmekte ve Avrupa Birliği açısından da her bir üye devletin egemenlik haklarını kendi çıkarlarını korumak adına kullandığını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bireysel çıkarlarını maksimize etme amacı güden üye devletlerin bir sentezi olan Birlik'in sürdürülebilirliğinden bahsetmek hele de devletler arasında çalışmada daha önce de detaylandırıldığı gibi ekonomik farklılıklar bu denli fazla iken çok da kolay olmayacaktır. Bu amaçla Yüksek Temsilcilik, Siyaset ve Güvenlik Komitesi, Dış İlişkiler Komiserliği gibi bir takım organlar ile Ortak Dış ve Güvenlik Politikası merkezleştirilmeye çalışılmıştır. Ancak karar oluşum süreçleri, kararların yürütülmesi, eyleme geçirilmesi ve denetlenmesi üye devletlerin kontrolüne bırakıldığı için; tek elden yürütülen bir mekanizma sağlanamamıştır (Tangör, 2008: 389-391).

Krasner (1999: 4), devletlerin egemenlik biçimleri dört gruba ayırmıştır. Bunlardan ilki iç egemenliktir ki daha ziyade devletin sahip olduğu politik idarenin resmi yollarla organize olması ve kendi iradesine dayalı politikalarla ülke sınırları içerisinde etkili bir kontrol mekanizmasına sahip olmasını ifade etmektedir. Bir diğer egemenlik türü karşılıklı bağımlılığa dayalı egemenliktir. Bu tür egemenlik ülke sınırları dışına taşınacak olan bilgi, emek, sermaye akışının kamu otoritelerinde kontrol yeteneğinin olmasına işaret etmektedir. Diğer iki egemenlik şeklinden biri uluslararası hukuk egemenliği ve diğeri ise Westphalian egemenliktir. Her iki egemenlik türünde dış kontrol yokken; hukuk ve otorite vardır. Uluslararası hukuk egemenliği resmi olarak hukuki bağımsızlığa sahip bölgesel varoluşa işaret etmekte iken, Westphalian egemenlik devlet sınırlarından fiili ya da yasal olup olmasına bakılmaksızın dışsal aktörlerin dışlanmasıdır. Bir devletin egemenliğinden bahsedebilmek için bu dört egemenlik türünün her birinin ayrı ayrı sağlanıyor olması gerekmektedir. Avrupa Birliği ve üye devletlerinin anlaşma gereği birlik koordinasyonunu sağlama gereği

devlet sınırları dışındaki aktörlerin devletin mali, ekonomik ve siyasi karar süreçlerine müdahil olması Westphalian egemenliği dejenere etmiş; dış işlerinde bağımsız olma haline sınırlama getirirken, kurumsallaşmış bir dışsal müdahale yapısı kurmuştur. Dolayısıyla Krasner'in egemenliğe ilişkin teorik yaklaşımı Birlik'in ortak bir Avrupa çatısı altında uzlaşmamış siyasi bir oluşum olma özelliğini yansıtabilir. Ancak aynı zamanda Birlik'in uyumlu işleyen kendine has yapısı olduğu konusunda fikir beyan eden çalışmalar da mevcuttur (Göztepe, 2008: 62).

Avrupa Birliği'nin yaşadığı bütünleşme sorunu egemenliğini kaybetmeye yönelik dinamiklerin ve yapısal bir takım yetersizliklerin sonucu iken aynı zamanda Avrupalı halkın Birlik'e yönelik desteğinin de zayıflamasının bir sonucudur (Eliçin, 2011: 45). Avrupalılık olgusu yeterince sağlanamamıştır. Avrupa politik projesinin çekirdeğini Avrupa vatandaşlığı oluşturmaktadır. Kimlik tanımı olmaksızın, politik yönetişimin meşruluğu tamamlanamamaktadır. Ortak bir birlik çatısında yeni bir kimlik kazanan vatandaşlar özellikle kriz yıllarında Birlik düzeyinde politik başarısızlıklar ile karşılaştığında, kendi ulusal kimliklerine yönelmektedirler, bu durum da farklı bireysel beklentilere sahip üye ülkeler arasında politik çatışmalar doğurmaktadır. Çünkü kriz gibi bazı özel durumlar vatandaşların yoğun korunma gereksinimi duyduğu dönemlerdir. Dolayısıyla vatandaşlar yoğun bir şekilde bir ulusa ait olma isteği duymaktadırlar. Üye devletler, ulusal ilgilerin korunması için seçmenleri tarafından ciddi şekilde baskıya maruz kalmaktadır (Polyakova and Fligstein, 2016: 60-62). Politik olarak hükümetler arasında anlaşmazlık çıkmaması için vatandaşlık bağı Birlik tarafından kurulmalıdır. Bu da halkın güvenini kazanmak ve demokratik meşruiyeti sağlama yoluyla gerçekleşecek olup, siyasi bütünleşme için gerekli bir adım olacaktır. Özetle; ekonomik entegrasyonun bir diğer aşaması, siyasi bütünleşme süreci iken; siyasi bütünleşmenin çekirdeği temel hak ve özgürlüklerle beslenen vatandaşlık bağıdır (Bilgin, 2008: 342-343).

Avrupa Birliği düzeyinde, vatandaşlık teriminin salt "pazar vatandaşlığı" olarak tabir edilmesinin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla Birlik müktesebatına dâhil edilmek üzere vatandaşlığa ilişkin somut bir belge ortaya koymak için çaba sarf edilmiştir. Ancak bu yönde atılacak adımlar ilk olarak üye ülkelerin gelecek ile ilgili olarak farklı beklentilere sahip olması ve ikincisi de zaten üye ülkelerin anayasalarında temel haklara ilişkin belgelerinin bulunması sebebiyle ikili bir durum yaratmıştır. Dolayısıyla Birlik'e ait belgeler ile ulusal belgeler arasında herhangi bir önem sıralamasının bulunmaması olası sorunların çözümü noktasında karmaşa yaratmıştır. Bu karmaşa 2008 küresel kriz yıllarına gelindiğinde de çözüme kavuşmamıştır (Bilgin, 2008: 342-343).

Eurobarometer'in 2005 ve 2010 yılları Avrupa kimliği ve ulusal kimlik rakamlarına ilişkin araştırma sonuçları Tablo 4'te gösterilmektedir. Verilere göre, Avrupa Birliği ye ülkelerinin her birinde kendi ülkelerinin ulusal kimliğine sahip olan vatandaşlarının sayısı genel olarak artma eğilimi gösterirken, Avrupa kimliğinde azalma yaşanmıştır. nk lkeler önemli ekonomik gerileme dönemleri tecrübe ettiği durumlarda Avrupalı kimliğinden kaçma eğilimi gösterirken kendi ulusal kimliklerine sığınma eğilimi göstermektedir. (Polyakova and Fligstein, 2016: 68). Dünya üzerinde var olmuş ve olmaya devam eden bütün ekonomik ve siyasi birlikler zaman zaman kriz ve resesyon dönemlerine girmektedir. Birliklerin tecrübe ettiği bu çalkantılı dönemlerde siyasi bütünlüğünü korumak adına vatandaşlarının bağlılığı ciddi bir gereksinim olarak kendini gösterirken, Avrupa Birliği bu sınavında tam olarak başarılı olamamıştır. Dolayısıyla Birlik olarak hareket edebilme motivasyonunu kaybeden toplulukların siyasi ve kurumsal olarak ortak hareketi de çıkmaza sürüklenmektedir. şöyle ki, kişisel çıkarlarını gözetme amacında olan vatandaşlar kendi hükümetleri üzerinde baskı kurmaya çalışmakta Birlik'e ait ortak amaç ve politikaları önemsememektedir. Tablo 4.'te ortaya konan veriler de aslında bu durumu sayısal olarak ifade etmekte, vatandaşların Avrupa Birliği'ne olan bağlılığının zayıf olması neticesinde başarılı bir ekonomik birlik olma özelliğine karşın zayıf bir siyasi birlik yapısı gösterdiğini gözler önüne sermektedir.

Tablo 4. 2005-2010 Yıllarına Ait Veriler Işığında Avrupalı Kimliği ve Ulusal Kimlik

	Ulusal Kimlik			Ulusal Kimlik/Avrupalılık %			Avrupalı Kimliği/Ülusal Kimliği %			Avrupalı Kimliği %		
	2005	2010	2005'e göre değişim	2005	2010	2005'e göre değişim	2005	2010	2005'e göre değişim	2005	2010	2005'e göre değişim
Çek Cumhuriyeti	37,8	59,0	21,2	49,1	36,1	-13,0	10,6	3,3	-7,3	2,5	1,1	-1,4
Slovenya	36,2	56,0	19,8	58,0	37,3	-20,7	5,1	3,8	-1,3	0,7	3,0	2,3
Romanya	39,8	57,0	17,2	55,3	20,8	-34,5	3,4	15,3	11,9	1,5	7,1	5,6
Malta	27,9	39,0	11,1	68,6	54,6	-14,0	3,4	4,0	0,6	0,1	2,5	2,4
İrlanda	49,1	60,0	10,9	42,4	34,6	-7,8	5,6	4,1	-1,5	3,0	1,6	-1,4
İtalya	37,7	48,0	10,3	54,2	43,0	-11,2	6,4	7,9	1,5	1,7	1,6	-0,1
Fransa	33,1	43,0	9,9	54,8	44,3	-10,5	8,2	9,2	1,0	3,9	3,3	-0,6
Bulgaristan	44,9	54,0	9,1	45,2	38,2	-7,0	7,7	5,3	-2,4	2,2	2,5	0,3
Kıbrıs	32,1	41,0	8,9	58,1	45,6	-12,5	7,8	7,1	-0,7	2,1	6,4	4,3
Letonya	45,2	54,0	8,8	50,9	34,0	-16,9	2,7	8,8	6,1	1,1	2,8	1,7
Litvanya	54,6	62,0	7,4	40,4	32,6	-7,8	4,0	3,6	-0,4	1,0	1,6	0,6
Birleşik Krallık	65,0	72,0	7,0	31,6	34,5	-7,1	1,9	2,2	0,3	1,4	1,7	0,3
İsveç	43,8	49,0	5,2	50,6	44,7	-5,9	4,8	5,1	0,3	0,8	1,2	0,4
Polonya	40,4	45,0	4,6	53,7	48,2	-5,5	5,3	6,6	1,3	0,7	0,7	0,0
Yunanistan	46,8	51,0	4,2	46,2	42,5	-3,7	6,6	4,6	-2,0	0,5	1,5	1,0
Avusturya	45,9	50,0	4,1	45,8	43,4	-2,4	6,6	5,6	-1,0	1,7	1,4	-0,3
Danimarka	39,7	43,0	3,3	49,8	52,0	2,2	8,2	4,1	-4,1	2,3	1,1	-1,2
Slovakya	38,7	42,0	3,3	52,0	45,8	-6,2	7,2	9,7	2,5	2,1	2,7	0,6
Almanya	35,8	39,0	3,2	50,0	48,2	-1,8	11,5	8,2	-3,3	2,7	4,5	1,8
Hollanda	34,0	37,0	3,0	57,6	53,4	-4,2	7,2	7,9	0,7	1,2	2,2	1,0
Portekiz	44,0	44,0	0,0	52,1	47,8	-4,3	2,7	6,4	3,7	1,2	1,8	0,6
Belçika	35,2	35,0	-0,2	50,1	48,6	-1,5	10,1	10,2	0,1	4,6	6,7	2,1
Finlandiya	48,8	48,0	-0,8	48,3	44,9	-3,4	2,6	6,2	3,6	0,3	0,9	0,6
Estonya	51,1	50,0	-1,1	44,0	44,1	0,1	4,4	3,8	-0,6	0,6	2,0	1,4
İspanya	38,4	36,0	-2,4	51,4	51,7	0,3	5,0	6,7	1,7	5,2	5,6	0,4
Macaristan	51,3	48,0	-3,3	44,6	46,8	2,2	3,8	4,8	1,0	0,4	0,6	0,2
Lüksemburg	27,2	23,0	-4,2	51,0	48,0	-3,0	12,8	12,5	0,3	9,0	16,8	7,8

Kaynak: Eurobarometer'den [2010] aktaran Polyakova and Fligstein, 2016: 66-67.

Avrupa Birliği karar organları; vatandaşlarının, Birlik'in iç işleyişinin yanı sıra küresel bir aktör olarak faaliyetlerinden kendilerini soyutlanmış olarak hissettiklerinin farkına varabilmişlerdir (Okçu, 2007: 302). Avrupa Birliği'nin demokratik işlevini kuvvetlendirecek Parlamento katılımının artırılması kurumsal ve yönetsel alanda sorunların çözümü için oldukça önemlidir. Ancak bu konuda da ortak bir tavır sergilenememesi problemi çözümsüz kılmaktadır. Dolayısıyla ekonomik alanda ciddi bir ilerleme kaydetmiş Birlik'in geleceği

zayıf siyasi yapıyla olumsuz yönde etkilenmektedir (Erhan ve Akdemir, 2008: 43). Yine de bu duruma çözüm olarak Parlamento'nun yetkilerini ve karar alma mekanizması içindeki ağırlığını arttırarak halk desteğini alma gereksinimini karşılamaya çalışmışlardır. Maastricht Antlaşması ile başlayan süreçle birlikte resmi yollarla karar alma mekanizmasında Parlamento'nun gücü arttırılmış ve yerellik ilkesinin önemi vurgulanmıştır (Eliçin, 2011: 45). Aynı zamanda Avrupa Birliği üyeleri arasında güçlendirilmiş işbirliği modeli geliştirilmiş; bu sayede Birlik düzeyindeki gelişmeler yakından izlenebilecek, ulusal parlamentolar kullanılarak hem üye ülke parlamentoları arasında hem de Avrupa Parlamentosu ile üye ülkeler arasında yakın işbirliği kurulabilecektir (Göçmen, 2008: 275-316). Ulusal parlamentolar ile Avrupa Parlamentosu arasında geliştirilen yakın iş birliği Birlik'in siyasi bütünleşmesi için son derece önemlidir. Gerek fiziki olarak gerek de vatandaşların algısını kontrol ederek bütünleşme önünde ciddi bir adım olacaktır. Güçlendirilmiş işbirliği modelinin fiziki gücü belgelere erişim kolaylığı sağlaması iken aynı zamanda uzmanlık alanlarına göre kümelenmiş komite ve yürütme organları ile sürecin kontrolü kolaylaşmaktadır (Göçmen, 2008: 275-316). Vatandaş algısını kontrol gücü ise daha ziyade yasama sürecinde geliştirilen işbirliğinin elitist kesimin dışında halkın ilgi ve alakalarının da göz önüne alındığı düşüncesi doğurmaktadır. Çünkü Avrupalılar arasındaki yaygın düşünce, Birlik'in başkenti olan Brüksel'i ve oradaki karar süreçlerini belirli bir kitleye hitap eden, kendi dünyalarından uzak bir oluşum olarak görmeleridir (Erkan ve Akdemir, 2008: 40). Aynı zamanda Avrupa Birliği yasa yapma süreci, bir dizi komisyon ve komitenin katılımıyla gerçekleştiği için oldukça karmaşıktır. Dolayısıyla sürecin sorunsuz işlemesi birbiriyle uyum içerisinde olan kurumların varlığına bağlıdır (Tezcan, 2005: 206). Avrupa'da Birlik oluşumuna yönelik olarak atılan adımlar, 1950li yıllarda imzalanan Roma Antlaşması ve akabinde devam eden atılımlar ekonomik bütünlüğü sağlamaya yönelik olmuştur. Ekonomik bütünleşme yönünde yapılan girişimlerin başarılı sonuçlar ortaya çıkarması Birlik'e güç vermiş ve bu bütünleşmenin, derinleşme yönündeki ataklarla tamamlanması gereği hissedilmiş; dolayısıyla da siyasi işbirliğini gerçekleştirecek adımlar atılmıştır. Bu anlamda 1970 yılında Avrupa Siyasi İşbirliği Antlaşması imzalanmıştır (Mor, 2010: 511). Antlaşma'nın amacı; uluslararası alanda var olan temel problemler hakkında düzenli bilgiler sağlayacak bir platforma sahip olmak, ülkeler arasında koordinasyonu sağlamak, herhangi bir alanda ortaya çıkacak olan spesifik durumlara karşı ortak bir pozisyon alabilmektir (Wessels, 1982: 2). Avrupa Siyasi İşbirliği'nin kurumsal yapısındaki eksikler, 1973 yılında ortaya çıkan İsrail-Arap Savaşı esnasında ülkelerin geliştirdiği uluslararası politikalar arasında anlaşma sağlanamaması ile ortaya çıkmış; gündelik konulardaki yetkinliğinin özel durumlar için geçerli olmadığı anlaşılmıştır. Özellikle

Savaş yıllarında Birlik üyesi ekonomilerin uluslararası arenada ortak hareket edebilmesi petrole erişebilme ve sınai üretimde kullanılan hammadde temini konusunda oldukça ciddi bir öneme sahip olmuştur (Dinan, 2005: 185; Embel, 2014: 77). Avrupa Siyasi İşbirliği Antlaşması ile üst düzey bir siyasi işbirliği sağlama noktasında başarı sağlayamamış olsa da bu yönde ileride geliştirilecek olan ülkeler arası koordinasyonun temelini atmıştır. (Mor, 2010: 511). Ancak ilerleyen dönemlerde mevcut koordinasyon problemlerini ortadan kaldırmak, yasama sürecinde halkın etkinliğini arttırarak Birlik aidiyetini sağlamak ve Parlamentolar arası işbirliğini geliştirmek adına Maastricht Antlaşması ile yapılan düzenlemeler de başarısızlıkla sonuçlanmış; birçok kişi hala sisteme uzak kalmış, sistemin karmaşası ve yeterince anlaşılır olmamasından dolayı güven problemi yaşamaya devam etmiş, ulusal parlamentoların Avrupa Birliği'ne ilişkin belgelere erişimi sınırlı ölçüde sağlanmıştır (Eliçin, 2011: 48; Göçmen, 2008: 275-316). Yine de belirtmekte fayda var ki Parlamento'ya yönelik arttırılan yetkilerin kapsam ve niteliğinde beklenen başarı elde edilememiş olsa da önemli bir aşama kaydedilmiştir. White Paper (2001: 3), bu konuda politika yapma sürecinde halka açıklığın, şeffaflığın ve hesap verilebilirliğin sağlanması gereğinin altını çizmiştir.

Yukarıda bahsi geçen süreç Amsterdam Antlaşması ile tamamlanmaya çalışılmış, Nice Antlaşması ile devam eden bu kronolojik halkada önemli bir değişikliğe gidilmemiştir. Yürürlüğe Anayasal Antlaşma ile girmesi beklenen bir takım düzenlemeler Antlaşma'nın onaylanamaması üzerine askıya alınmış, Anayasal Antlaşma'nın temeli korunarak ancak aynı zamanda, kurumsal yapının ve Avrupa bütünleşmesi sürecinin görece etkili ve demokratik şekilde işleyişini sağlayacak hükümler içerecek Lizbon, bir diğer adıyla Reform Antlaşması imzalanmıştır (Baykal, 2007: 50; Göçmen, 2008: 275-316). Anayasal Antlaşma'nın onaylanması noktasında Birlik üyeleri arasında yaşanan bu uyumsuzluk, esasen Birlik üyesi ülke vatandaşlarının, demokratların ve siyasi ekibin birbirinden uzak olduğunu göstermiştir (Baykal, 2007: 50). Bu sonuç Avrupa Birliği'nin, küresel dünyadaki temel rakipleri Rusya, Çin ve ABD karşısındaki etkinliğini azaltarak; kendi iç çekişmelerini üçüncü ülkelere yansıtmış olmaları Birlik'i tehditlere açık hale getirmiştir (Erkan ve Akdemir, 2008: 34). Ancak Anayasal Antlaşma'nın Birlik içerisinde ve küresel ölçekte yarattığı sarsıntıların etkisini ortadan kaldırabilmek adına, hem kurumlara hem de vatandaşlara yönelik bir dizi düzenleme hayata geçirilmeye çalışılmıştır.

Lizbon Antlaşması ile Avrupa vatandaşlarının kendilerini Birlik çatısı altında değersiz hissetmelerine neden olacak kayırcı politikaların varlığını reddetmek adına 1. maddede, bireyler arasında herhangi bir ayırım yapılmaksızın insan onurunu koruma, özgürlük, demokrasi, eşitlik, hukuk kuralları ve insan haklarına saygı gibi bir takım değerlerin var

olduğunu anlatan hükme yer verilmiştir. Yine Antlaşmanın 2. maddesine göre, Birlik üyesi ülke vatandaşlarının iç sınırlardan bağımsız olarak serbest hareketini, Birlik içerisinde ekonomik büyüme ve fiyat istikrarı temelinde sürdürülebilir ilerleme, pazar ekonomisinde rekabet gücü yaratma ve tam istihdam gibi bir dizi hedef belirlenmiştir. Ancak yine belirtmekte fayda var ki; bu hedefler tek bir ekonomi ya da belirli elit gruplar için değil Birlik'in tamamı için geçerli ve uygulanabilirdir (Treaty of Lisbon, 2007).

Lizbon Antlaşması'nda kurumlara yönelik reformlar büyük bir ağırlığa sahipken özellikle de Konsey, Komisyon, Parlamento en çok etkilenen organlardır. Maastricht Antlaşması sonrası yapılan düzenlemeler özellikle Komisyon, Konsey ve Parlamento arasında kurumsal dengeyi sağlamaya yönelik olarak Parlamento'nun etkinliği ve demokratik meşruiyeti arttırmayı amaçlamış; ortak karar usulüyle yasama sürecinde Konsey ile eşit konuma gelmesi yönünde önemli düzenlemeler yapılmıştır. Ortak karar usulünün kapsamı genişletilmiş; bütçeye ilişkin yetkileri pekiştirilmiştir. Lizbon Antlaşması'nın ortaya koyduğu kurumsal düzenlemelerin etkisi (nitelikli çoğunluk, Parlamento'daki sandalye sayısı vd.) belirli bir takvime bağlandığı için zaman içerisinde kendini gösterecektir (Özçelik, 2008: 202-231). Ancak Mor (2010: 536) Avrupa Birliği'ne dair "Kurumsal hukuki düzeyde Anayasanın reddedilerek akim kalması, reel dış politika işbirliğinin sergilenebileceği bütün uluslararası sorun alanlarında tam bir hüsrana yaşamaya, bütünleşme perspektifinden bakılınca Avrupa Birliği'nin ekonomik bir dev, buna karşılık siyasal bir cüce olduğu tanımlaması herhalde abartılı olmayacaktır" şeklinde açıklama yapmıştır. Bu Avrupa Birliği'nin 1970li yıllarda imzaladığı Avrupa Birliği Siyasi İşbirliği Anlaşması'ndan bu yana siyasi bütünlük anlamında önemli bir ilerleme kaydedemediğini göstermektedir. Avrupa Birliği'nin temelinde demokrasi var iken misyonu hukuk devleti olma, temel insan haklarını koruma ve rekabetçi ekonomi gibi bir takım değerler vardır. Ancak Birlik'in karar alma sürecinde halk iradesini yansıtan Parlamento yerine Konsey'in söz sahibi olması, esasen çelişkili bir durumu göstermektedir (Mor, 2010: 537). Yine Lizbon Antlaşması bu çelişkili durumlara cevap aramaya çalışırken, 2008 yılında Antlaşma'nın İrlanda halk oylaması ile reddedilmesi, Avrupa'nın politik süreçlerde etkinliği ve demokratik meşruiyeti ne şekilde sağlayacağı sorusunu gündeme getirmiştir (Sbragia and Stolfi, 2009: 418). Daha önce de bahsedildiği gibi, Lizbon Antlaşması ile beraber Parlamento'nun gücü hatırı sayılır nispette artırılmış; ulusal parlamentolara ilişkin önemli değişiklikler yapılmıştır. Avrupa seviyesinde erişimi sağlanacak belge sayısı artırılmış, ilgili belgelerin gönderileceği kurumlar netleştirilerek olası aksamaların önüne geçilmiş, parlamentolar arası işbirliği teşvik edilmiş, katmanlı yetki ilkesinin denetiminde ulusal parlamentolar merkeze yerleştirilmiştir (Göçmen, 2008: 275-

316). 2001 yılında Nice Antlaşması ile Konsey lehine olan ve demokrasi açığı doğuran oylama sistemi Lizbon Antlaşması ile Parlamento lehine nitelikli çoğunluk oylama sisteminin geliştirilmesi amacıyla yeniden güncellenmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, 2011). Birlik'e tüzel kişilik verilerek, uluslararası bir organizasyon olarak sözleşme yapma yetkisi kazandırılmış; dolayısıyla Antlaşma çerçevesinde ulusal parlamentoların rolü artmış, mevcut demokrasi açığı belirli oranda ortadan kaldırılmıştır (Yakut, 2010: 64). Lizbon Antlaşması ile Birlik'e ortak politika yapma yetkisi verilmiştir. Yetki konusunda Avrupa Birliği ve üye devletler arasındaki olası çatışmaların minimal düzeye indirilmesi amaçlanmıştır (Büyüktanır, 2010: 105).

Kurumsal yapıya ilişkin düzenleme zincirinin erken dönem halkalarından olan Maastricht Antlaşması ile Avrupa Topluluğu'nun, Avrupa Birliği'ne dönüştüğü noktada ve tamamen ortak bir kurumsal çerçeveden yönetilen tek sütunlu yapıya sahip olduğuna yönelik yanlış inanışlar vardır. Ancak yine de Antlaşma ile Birlik'in sütunlu yapısı seyreltilerek, tüzel kişiliğine kavuşması sağlanmıştır (Büyüktanır, 2010: 95). Avrupa Birliği'nin üç sütunlu kurumsal yapısına değinilecek olunursa; birinci sütunda AKÇT, Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu ve Avrupa Topluluğu adını alan AET ekonomik bütünleşme faaliyetlerini yerine getirmektedir. İkinci sütun siyasi bütünleşme kapsamında Ortak Dış ve Güvenlik Politikası, üçüncü yani son sütun ise Adalet ve İçişlerinde İşbirliği alanının kapsamına girmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı, 2012: 32). Tam anlamıyla mevcut sütunlu yapıya son verildi demek doğru olmayacaktır. Çünkü Birlik'in sütunlu yapısı kâğıt üstünde kaldırılmış görünse de fiilen dış ekonomik ilişkilerde ve Ortak Dış İşleri ve Güvenlik Politikası ayrı tutulmuştur. Lizbon Antlaşması öncesinde dış politikada karar alınırken üye ülkeler arasında fikir birliği sağlanmadığı için, karar alma süreçlerinin fazlasıyla uzun sürmüş olmasına rağmen Lizbon Antlaşması sonunca küresel ölçekte siyasi kimlik kazandırılmıştır, ancak yine de Avrupa Birliği'nde karmaşık kurumsal yapı varlığını sürdürmüştür. Bu durum da dış politika, savunma ve güvenlik konularında bütünleştirici olmayan siyasi birliğe doğru atılacak adımları desteklemekten ziyade engel olacağını göstermektedir (Büyüktanır, 2010: 105). Ancak Büyüktanır (2010: 106)'a göre, yakın gelecekte farklı siyasi çıkarlara sahip Birlik üyelerinin dış politikada ortak hareket edebilme yönünde düzenlemeler yapması olası görünmemektedir. Şunu da belirtmekte fayda var ki, dış politikalarda bütüncül bir oluşumun öncelikli gereği iç politik bütünlük sağlama ve uyumun uluslararası arenada yaratacağı avantajlar konusunda farkındalık yaratmaktır. Dolayısıyla da dış politik bütünlük üye ülkeler için iki yönlü pozitif bir etki yaratacaktır. Parlamento ve Konsey, Lizbon Antlaşması sonrası ortak karar mekanizmasında eşit ağırlığa sahip olmuş ve ortak karar alanlarının kapsamı

genişletilmiştir (Eliçin, 2011: 47). Aynı zamanda da kurumlar arası ilişkilerin sürdürülebilirliğinin Komisyon ve Avrupa Parlamentosu arasındaki ilişkiden büyük oranda etkilendiğine inanılmaktadır. Dolayısıyla kurumsal dengenin sağlanabilmesi için Parlamento ve Komisyon arasında rekabete dayalı liderlik ilişkisi kurulmaması daha ziyade karşılıklı ilişkiye dayalı bir yapı inşa edilmesi önemli olmaktadır (Dinan, 2011: 116).

Akdeniz ülkelerinin büyük bir çoğunluğu, İskandinav Ülkeleri ve eski Sovyetler Birliği ülkelerinden oluşan Avrupa Birliği ekonomik olarak yapısal sorunlara rağmen entegre ve politik olarak bütüncül bir yapı gösterme yönünde ciddi çabalar gösteren bir oluşumdur (Sbragia and Stolfi, 2009: 418). Üye devletler, mevcut sorunlar üzerine kolektif çözümleri reddederek, farklılaşan tercihlere yönelmekte, bu durum ise Avrupa'da sorunsuz işlemesi muhtemel koordinasyon mekanizmasını zayıflatmaktadır. Kolektif hareket etmeye yönelik gösterilen bu direnç beraberinde, aşılması güç, ortak bir kimlik tanımlayamama problemi yaratmaktadır (Gstöhl, 2008: 7). Aynı zamanda, üye devletlerin Avrupa Birliği kurumları içerisinde faaliyet gösteren kurumlar ile ilişkileri de bütünleşmenin üye ülkeler arasındaki durumunu etkilemekte; dolayısıyla da Birlik bütünleşmesinin yönlendirilmesi ve şekillendirilmesi noktasında üye devletler önemli bir fonksiyona sahip olmaktadır (Sbragia and Stolfi, 2009: 418).

Özetle siyasi bütünleşme konusu tek başına düşünüldüğü takdirde Birlik ortak para birimi Euro'nun varlığını etkileyecek bir ağırlığa sahiptir demek tam anlamıyla doğru olmamaktadır. Ancak ekonomik bütünleşmenin tamamlanması için siyasi olarak bütünleşmiş bir birlik ihtiyacı yadsınamaz derecede önemlidir. Siyasi bütünleşme sağlanabildiği ölçüde Birlik bağlamında vatandaşlık kavramından bahsedilebilmektedir. Aksi durumda Birlik bütünleşmesi önünde direnç gösteren ulusal kimliklerden söz edilmektedir. Olası bu direnci yıkabilmenin yolu ise üye devletler düzeyinde vatandaşların karar alma süreçlerinde söz sahibi olduğu, Birlik kurumlarının sınırlı bir grubun ihtiyaçlarına cevap vermenin ötesinde açık, şeffaf, anlaşılır ve Birlik geneline indirgenebilen süreçleri takip edebildiği ölçüdedir. Kısaca denilebilirki Euro'nun varlığını koruyabilmesi, Birlik kimliğinin benimsendiği ve bu yolla Avrupalılık algısı yerleşebildiği düzeyde gerçekleşecektir.

3.1.2. İç dinamikler

Çalışmada Birlik'in iç dinamiklerini ortaya koymak adına kullanılan unsurlar; kurumsal yetersizlikler, üye devletler düzeyinde farklılıklar ve rekabet gücünün eksikliği şeklinde üç temel grup içerisinde ele alınmıştır.

3.1.2.1. Kurumsal çerçevedeki eksiklikler

Streek and Thelen, kurumsal gelişim ve değişim sürecini ifade edecek bir takım yenilenme ve dönüşüm süreçlerinden bahsetmiştir. Mevcut kurumların yerine yenisinin getirilmesi, mevcut kurumların statü ve yapısının aşamalı olarak değişime tabi tutulması, kurumların dışsal baskılar ile değişime zorlanması, eski kurumların yeni amaçlar doğrultusunda yeniden düzenlenmesi ve son olarak da kurumların aşamalı olarak tasfiye edilmesi şeklinde bir takım araçlarla mevcut aksaklıkların giderilmesi amaçlanmıştır (2005: 19-20). Avrupa Parasal Birliği kurumsal anlamda kurulduğu tarihten itibaren değerlendirildiğinde bir dizi değişime tabi tutulduğu ancak en önemli değişimlerin genellikle mevcut kurumların belirli bölümlerinde yapılan reform çalışmalarıyla sağlandığı görülmüştür (Schwarzer, 2012: 32).

Avrupa Birliği'nin kurumsal yapısına ilişkin eksiklikler, 1990ların ilk yıllarından itibaren tartışma konusu olmuş; bu durumun kaçınılmaz olduğunu Birlik üye sayısının niceliksel olarak artış gösterirken, paralelinde kurumsal alt yapının Birlik'in altı çekirdek kurucu ülke gereksinimlerine uygun olarak düzenlenmiş olmasından anlamak mümkündür (Tezcan, 2005: 165). Kurumsal alanda mevcut sıkıntının bir diğer boyutu ise Avrupa Birliği'nde tam anlamıyla belirlenmiş bir yetki sahasının olmamasıdır. Avrupa Birliği'nde, üye ülkeler kendi bireysel anayasalarına sahip iken, üçüncü ülkelerle Birlik düzeyinde yürütülecek ilişkilerde yetkilerini Birlik kurumlarına devretmektedir. Bu açıdan bakıldığında Avrupa bütünleşmesi federal anayasal sistemin özelliklerini gösterirken; federal sistemin net bir şekilde belirlemiş olduğu merkez-eyalet yetki bölüşümünü sağlayamamıştır. Bu durumun bir sonucu olarak ise Birlik ve üye devletlerin yetkilerini hangi alanlarda ve ne ölçüde kullanacağını açıkça ortaya konulamaması şeklinde değerlendirilmesi mümkündür (Baykal, 2008: 248-269). Avrupa Birliği federal anayasal sistemin özelliklerini gösterirken aynı zamanda ulus devlet ya da uluslararası örgüt gibi de hareket etmektedir. Bu durum Avrupa Birliği'ne yönelik olarak kurumsal ya da siyasi analizlerin çerçevesi net olarak belirlemenin önünü tıkamakta, süreci zorlaştırmaktadır. Avrupa Birliği'nin bu karmaşık yapısı zaman zaman Birlik zaman zaman ise üye ülkeler düzeyinde yürütülen politik karar süreçlerinde yetki sorunlarını ortaya çıkarmaktadır (Tangör, 2008: 365-366). Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde detaylandırılacak olan Lizbon Antlaşması (1 Aralık 2009) ile bu açmazlar ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır (Baykal, 2008: 248-269).

Avrupa Birliği'nin hemen her döneminde tartışma konusu haline gelen kurumsal yetersizlik konusu 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması döneminde de konuşulmuş, hayata geçirilmesi planlanan düzenlemeler üzerinde fikir birliği sağlanamamıştır. Konu ilerleyen dönemlerde yine canlılığını kaybetmemiş, 1997 yılında imzalanan Amsterdam Antlaşması'yla belirlenen amaçlara erişmek üzere revize edilen reformlar ortaya konulmuş; kurumsal yetersizlikler büyük ölçüde giderilmeye çalışılmıştır (Eliçin, 2011: 45). Bu bağlamda Amsterdam Antlaşması'nda önemli bir adım olarak orantılılık ilkesi ve katmanlı yetki ilkesi gündeme taşınmış; ulusal parlamentoların karar alma sürecinde etkinliği artırılmaya çalışılmıştır. Bahsi geçen katmanlı yetki ilkesinin kullanım koşulu, Birlik ve üye ülkeler arasında kurucu anlaşmaların ilgili faaliyet alanlarının kapsamını her iki grup açısından belirlemiş olmasıdır. Ancak katmanlı yetki ilkesi uygulamada bahsedildiği gibi kolay işlememektedir. Katmanlı yetki ilkesinin kullanılmasına yönelik kriterler net olmamakla birlikte siyasi ve hukuki denetime ilişkin sorunlar da mevcuttur. Dolayısıyla yetki paylaşımı konusunda net bir tanımlama yapılmamış olması güç kullanımını suiistimale açık hale getirerek demokrasi açığı yaratmakta veya hali hazırdaki demokrasi açığını pekiştirmektedir (Baykal, 2008: 248-269).

Amsterdam Antlaşması'nın üzerine eğildiği bir diğer konu ise Avrupa Birliği'nin sütunlu yapısına ilişkindir (Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı, 2012: 32). Amsterdam Antlaşması ile Birlik'in tüzel kişiliği ve üç sütunlu yapısı değiştirilmezken; nitelikli oy çokluğu, ortak karar usulüyle karara bağlanan konular ve parlamento yetkileri anlamında bir takım düzenlemeler yapılmıştır (Dehaussse'den [1998] aktaran Büyüktanır, 2010: 90). Antlaşma üç sütunlu yapıyı tamamen ortadan kaldırmazken; adalet ve iç işlerine yönelik faaliyetleri birinci sütunun kapsamına taşımış, ortak dış ve güvenlik politikasını güçlendirmiş, Avrupa bütünleşmesini derinleştirme girişimlerine ağırlık vermiştir. Antlaşma'nın nihai amacı daha demokratik bir Avrupa'ya doğru güçlü adımlar atmak olmuştur (Erhan ve Akdemir, 2008: 31). Avrupa Birliği'nin bu sütunlu yapısını değiştirmeye yönelik adımların nedeni, daha ziyade yetkilerin kullanımını konusundaki karmaşa, Birlik ve üye ülkeler arasında yetki paylaşımının net bir çerçeveye sahip olmamasıdır. Amsterdam Antlaşması ile ortadan kaldırılamayan sütunlu yapı ilerleyen süreçlerde de Birlik'in hedefleri arasında yer almış yine Lizbon Antlaşması ile bu yapının sona ermesi hukuki yapıda kesinlik, karar alma sürecinde Parlamento'nun etkinliği, karar alma ve mevzuat yapma sürecinde yeknesaklık sağlanması amaçlanmış; kısmen başarı sağlanmıştır (Büyüktanır, 2010: 90; Yakut, 2010: 64).

Amsterdam Antlaşması yukarıda ele alınan amaçlara hizmet ederken aynı zamanda da sosyal dışlama ile mücadele etmekte, halk sağlığı, vatandaş hakları gibi ortak sosyal politikalar geliştirmektedir (Sapançalı, 2005: 63). Bu durum siyasi anlamda bütünleşmenin önünde ciddi bir engel teşkil eden vatandaşlık kavramı üzerine çalışmaların sürdüğünü göstermektedir. Vatandaşlık algısının güçlenmesine yardımcı olacak araçlar Amsterdam Antlaşması'ndan sonra da geliştirilmeye çalışılmıştır. Birlik'in Amsterdam Antlaşması'ndan geriye kalan kurumsal yetersizliğini gidermek adına 26 Şubat 2001 tarihinde Nice Antlaşması imzalanmıştır. Nice Antlaşması'nın kabulü üye ülkelerin kendi anayasal prosedürleri çerçevesinde olmuştur. Dolayısıyla süreç ülkeler bazında eşit hızla işlememiştir (Tezcan, 2005: 165). Esasen Birlik düzeyinde üzerinde durulması gereken kurumsal yetersizliklerden bir tanesi de bu noktada kendini göstermiştir. Karar alma prosedürü üye ülkeler düzeyinde yürütüldüğü için eş zamanlı ve kesintisiz işleyen bir süreçten bahsetmek mümkün olmamakta; gerek zaman açısından gerekse zamanın ortaya çıkardığı gecikme maliyetleri sebebiyle istenilen sonuçlar elde edilemeyebilmektedir. Dolayısıyla Birlik düzeyinde karar alma süreçleri yine Birlik düzeyinde belirlenmiş standartlar çerçevesinde yerine getirilmelidir (Erhan ve Akdemir, 2008: 33; Tezcan, 2005: 165).

Nice Antlaşması'nın temel ilgilerini belirli başlıklar altında toplanmak mümkündür. Şöyle ki; Avrupa Komisyonu'nun niceliksel olarak büyüklüğü ve ülkeler düzeyinde katılım oranları, Bakanlar Konseyi'nde ülkelerin oy ağırlığı, karar alma süreçlerinde nitelikli oy çoğunluğunun benimsenmesinin yaratacağı sonuçlar (karar alma sürecinde kullanılan oy birliği yerine), güçlendirilmiş işbirliği ve yargı sürecinin hızlandırılması konularıdır (Erhan ve Akdemir, 2008: 33; Tezcan, 2005: 165). Nice Antlaşması'nın getirdiği yeniliklerden biri olan nitelikli oy çoğunluğu ilkesine ilişkin düzenleme, nitelikli oy çoğunluğunun uygulama alanının genişletilmesine yöneliktir (Tezcan, 2005: 165). Bu sisteme göre, Birlik düzeyinde tartışılan kararların hükme bağlanmasının şartı Birlik nüfusunun %65'i, üye ülke sayısının ise %55'ine ulaşılmış olmasıdır (Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, 2011). Nice Antlaşması ile kapsamı genişletilmiş nitelikli oy çoğunluğu Avrupa Konseyi'nin karar alma sürecindeki ağırlığını arttırmıştır. Nitelikli oy çoğunluğu ile Avrupa Parlamentosu'nun yetki alanının genişletilmesi amaçlanmışken aksine Parlamento aleyhine bir durum ortaya çıkmış ve Avrupa Birliği'ne ilişkin demokrasi açığı pekişmiştir. Ancak yine de belirtmekte fayda var ki; Parlamento'nun karar alma sürecine aktif katılımı ile ilgili gelişmeler göz ardı edilemeyecek kadar önemlidir (Tezcan, 2005: 165). Ek olarak, Nice Antlaşması Birlik'in genişleyen üye sayısına uyumlu kurumsal bir zemin hazırlama amacı gütmekte iken; Birlik'in tüzel kişiliğine ilişkin herhangi bir değişimi ön görmemektedir (Erhan ve Akdemir, 2008: 20).

Özetle; Nice Antlaşması'nın Birlik'e yönelik reformlar yapma niyeti açık iken, çözüme kavuşturulmayan bir takım konular hala varlığını korumaktadır. Karara bağlanmayan konular üzerinde bir tartışma ortamı doğmuş, Birlik'in geleceğine ilişkin konuların açıklığa kavuşturulmasının gereği ortaya çıkmıştır. Bu amaçla ise 2004 yılında Anayasal Antlaşma hazırlanmıştır. Bu Antlaşma'nın hükümleri Fransa ve Hollanda'da yaşayan vatandaşlar tarafından referandumla reddedilmiş, özellikle de Birlik'in iki çekirdek ekonomisinin bu tutumu halkı Birlik'in bütünlüğü konusunda karamsarlığa sürüklemiştir (Erkan ve Akdemir, 2008: 20). 2001 yılında imzalanan Nice Antlaşması ve karara bağlanmayan Anayasal Antlaşma sonrası, çözüme kavuşturulmayan konular tekrardan masaya yatırılmak ve kurumsal çerçevedeki eksikleri gidermek adına 19 Ekim 2007 tarihinde görüşülmeye başlayan Lizbon Antlaşması ile taze bir Avrupa'ya doğru önemli bir adım atılmıştır. Antlaşma'nın temel amacı, Birlik genelinde kurumsal yapının yetersiz ve karar alma süreçlerinin yavaş işlemesi nedeniyle bir takım reformlar yapma gereğinin fark edilmesidir (Yakut, 2010: 53). Yukarıdaki bilgiler ışında Lizbon Antlaşması'na bir isim vermek gerekirse; altı çekirdek ülkenin zamana yayılan süreçte genişlemesi sonucu oluşan kurumsal yetersizlikleri giderme, demokratik meşruiyeti arttırma, kurumların faaliyetlerinde ve hesap verilebilirliğinde şeffaflığı sağlama ve Avrupalı kimliğini geliştirme adına Amsterdam ve Nice Antlaşmaları ve üzerinde mutabakata varılamayan Anayasal Antlaşma sonrası halka denilebilir.

Lizbon Antlaşması'na kurumsal düzlemde getirdiği yenilikler ve düzenlemeler açısından bakıldığında zaman; 3. madde uyarınca bilimsel ve teknik ilerlemenin teşvikinin önemine dikkat çekilmiş; ulusal kimlik, temel, politik ve kurumsal yapılarında bütünlüğü amaçlanmış, aynı zamanda da üye ülkeler arasında eşitlik temel gereklilik olarak görülmüştür (Treaty of Lisbon, 2007). Kurumsal yetersizliklerin giderilmeye çalışıldığı Maastricht Antlaşması ile başlayan bu süreç borç krizinin oluşturduğu baskılar altında değişime olan ihtiyacın daha da yoğun hissedilmesine yol açmış; ekonomik yönetim ve istikrar anlamında çeşitlenme yaratmıştır (Dinan, 2011: 118; Schwarzer, 2012: 31). Maastricht Antlaşması'ndan, Lizbon Antlaşması'na kadar olan süreçte parasal birliğin yönetim yapısında bir değişiklik olmamışken, Lizbon Antlaşması Avrupa Birliği'nde karar verme süreçlerine ilişkin kuralları değiştirmiştir. Antlaşma'nın ilk yıllarında görece ulus üstü yapılanma ön plana çıkarılırken, 2010 yılında daha ziyade hükümetler arası faaliyetler ön plana çıkmış, Avrupa Konseyi gücün merkezi haline gelmiş, Avrupa Komisyonu ise tersine otoritesini yitirmiştir (Schwarzer, 2012: 32). Bu süreçte Avrupa Birliği yönetimine ilişkin beş temel ilkedden bahsedilmiştir. Bu ilkelerden biri açıklıktır. Bu ilkeye göre kurumlar; Birlik ve üye ülkeler seviyesinde alacağı kararlar ile ilgili olarak yakın iletişim içerisinde olmalıdır. Bir diğer ilke katılım ile ilgilidir;

politika zincirine ne kadar yoğun katılım olursa olası sonuçlara karşı güven algısı da o derece güçlü olur. Hesapverilebilirlik ilkesi Birlik kurumlarının her birinin tek tek Birlik ile ilgili gerçekleştireceği faaliyetler konusunda açıklama yapması gereğini ortaya koymaktadır. Etkililik politikaların belirlenmiş amaçlara uygunluğu ve doğru zamanda cevap verebilmesi gereğine cevap vermektedir. Bütünsellik ilkesi ise politikaların ve eylemlerin bütünlüğü ve kolay anlaşılabilirliğidir. (White Paper, 2011: 10-15). Yönetişim olgusu bağlamında Avrupa Birliği; Nice Antlaşması ile ekonomik ve sosyal komiteler kurma, sivil toplum örgütleri ile üye ülkeler ve Birlik arasında karşılıklı hesap verebilirliği sağlama çalışmaları yürütmüştür. Aynı zamanda da yönetişimin işlerliğini sağlamak adına orantılılık ve yerellik ilkelerinin önemine vurgu yapılmıştır (White Paper, 2011: 10-15). Lizbon Antlaşmasının 3. maddesi ile yönetimde yerellik ve orantılılık stratejilerinin önemine tekrardan dikkat çekilmiştir (Treaty of Lisbon, 2007). Teorik anlamda yerellik ilkesinden beklenen, üye ülkelerin gerçekleştirmeye çalıştığı amaçlar konusunda tam yetkinliğe sahip değil ise Birlik'in merkezi, bölgesel veya yerel düzeyde yönetime dâhil olmasını ifade etmektedir. Orantılılık ilkesi ise Antlaşmanın belirlediği amaçlara ulaşmak için gerekli olan hedef ve kapsamın dışına çıkılmamasını ifade etmektedir (Treaty of Lisbon, 2007).

Eliçin, çalışmasında Avrupa Birliği yönetişim olgusuna odaklanmasını kaçınılmaz kılan gerekçelerden bahsetmiştir. Birincisi Avrupa Konseyi tarafından, Avrupa Komisyonu'nda temsilcilerin belirli bir düzeyde sabit tutulmuş olması ve bu durumun genişleyen üye katılımıyla birlikte Birlik'in gereklerine cevap veremez hale gelmiş olmasıdır. Dolayısıyla mevcut iş yükünün üstesinden gelebilmenin yolu mevcut kaynakları daha etkin kullanmaktır. Avrupa Birliği yönetişimi ile anlam kazanan yerellik ilkesi ile ulusal hükûmetlerle yakın işbirliği imkânı sağlanacaktır. İkincisi Avrupa halkları ve alt kademenin komisyon ve parlamento ile yakınlaşması daha demokratik yollarla sağlanacaktır. Diğer taraftan Avrupa Birliği yönetişimi ile politikaların parçalı yapısında eş güdüm sağlanarak, politikaların açıklığı ve tutarlılığı sağlanmış olacaktır (Schout and Jordan'dan [2005] aktaran Eliçin 2011: 52,). Tüm bunların bir sonucu olarak, yönetişim olgusunda bölgesel ve yerel yönetimlere ciddi görevler düşmektedir. Ancak ülkeler düzeyinde yönetsel farklılıkların bulunması ve yerellik ilkesinin net bir kavramsal çerçeveye sahip olmaması sebebiyle her bir yönetici tarafından farklı bir şekilde yorumlanması Avrupa Birliği yönetişiminin açmazı olarak kalmakta ve uygulanabilirliğini tehlikeye düşürmektedir (Eliçin, 2011: 54). Ayrıca; yönetişimin bir gereği olan demokratikleşme hareketleri Amsterdam Antlaşması ve Nice Antlaşması ile Parlamento'nun politik karar sürecine etkin katılımını sağlayarak bir nebze yerine getirilmeye çalışılsa da; Komisyon hala ortak karar verme sürecinin merkezi aktör

olma rolünü, Konseyi etki altına almaya çalışarak ve kanun teklifinde bulunarak korumaktadır (Burns, 2004: 14). Sonuç olarak, ne Avrupa Birliği yönetişimi ne de bu bağlamda kazandırılmaya çalışılan demokratikleşme eğilimleri Avrupa vatandaşlarını Birlik'e daha çok yaklaştırmamıştır. Esasen yönetim kavramının Avrupa Birliği ile ilişkilendirildiği 2000li yılların başından, Nice ve Lizbon Antlaşmaları'nın da dâhil edildiği dönem ele alınacak olunursa, yönetim süreci hep bir karmaşa olarak kalmış, beklentileri karşılama noktasında netleşmeyen alanların varlığı ile istenilen amaca ulaşmada sıkıntı yaratmıştır (Eliçin, 2011: 58).

Lizbon Antlaşması ile kurumların temsilcilikler ve sivil toplum ile açık, şeffaf ve düzenli diyaloglar sürdürmesi gereğinin altı çizilmiştir. 8. madde ile Antlaşma, Birlik'in eylemlerini bütüncül ve şeffaf bir şekilde yerine getirebilmesi için ilgili taraflarla kapsamlı bir istişare yoluna gidilmesi gereğine vurgu yapmıştır. Ulusal parlamentoların Birlik'in faaliyetlerini başarı ile yerine getirebilmesi için aktif olarak katkı yapması gerektiği üzerinde durulmuştur. Antlaşma'nın 9. maddesinde Birlik'in kurumsal çerçevesine ilişkin bir takım kurallar tanımlanmıştır. Kurumların; Birlik değerlerini yükseltecek, amaçlarını başarıyla yerine getirecek, Birlik'in ilgilerini karşılayacak, politika ve eylemlerin sürekliliğini, tutarlılığını ve etkinliğini sağlayacak şekilde dizayn edilmesi gereği ortaya konulmuştur. Ayrıca kurumlar arasında uygulamada karşılıklı işbirliğinin gerekliliğine dikkat çekilmiştir. Birlik içerisinde iş birliğinin kapsamının genişletilmesi amaçlanmıştır. Bu yolla hem Birlik hedeflerine erişimin kolaylığı sağlanmış olacak, hem de Birlik ilgileri korunarak, bütünleşme süreci güçlendirilecektir. Birlik'in üçüncü ülkelerle, uluslararası, bölgesel ve küresel organizasyonlar ile olan ilişkileri düzenlenerek, ilerleme kaydedilecek ve genişletilmiş iş birliği çerçevesinde problemlere ortak çözümler üretilebilecektir. Aynı zamanda politik süreçler de sistematik işbirliği içerisinde yürütülecektir. Konsey'in, ortak yabancı ve güvenlik politikaları çerçevesinde acil finansman ihtiyaçlarının karşılanması için özel prosedür geliştirilmesi kararı verilmiştir. Birlik, geliştirdiği politikalar ve her bir devletin yetkileri dâhilinde ortaya çıkan faaliyetler arasında koordinasyon sağlanmayı amaçlamıştır. Avrupa Parlamentosu ve Konseyi'nin, çok yıllık işbirlikçi politikalar geliştirmesi ve bu amaçla gerekli önlemleri alması da Antlaşma hükmünde yer bulmuştur. Antlaşma'nın 48. maddesi Birlik bankacılık sistemi içerisine dâhil olan Avrupa Merkez Bankası ve ulusal bankaların eş güdüm içerisinde hareket etmesine yönelik olarak düzenlenmiş; Birlik faaliyetlerine danışmanlık hizmeti vermesi, ulusal düzeydeki düzenlemeler konusunda öneriler sunup, fikir beyanında bulunması yönünde bir takım gerekleri ortaya koymuştur. Aynı zamanda Avrupa Komisyonu, Parlamentosu ve Konseyi'nin işbirliği içerisinde faaliyetlerini sürdürmesi yönünde karar

alınmıştır. Kurumların, anlaşma hükümlerinde belirlenen çerçeve dâhilinde faaliyetlerini sürdürmesi ve bunun daha önce de 3. madde çerçevesinde tanımlanmış orantılılık ilkesine uygun yürütmesinin gereği ortaya konulmuştur. Birlik kurumları, resmi kurum ve kuruluşları ve diğer aracı kurumların 254. madde gereğince; Avrupa kurumsal yönetiminin bağımsızlığına, açıklığına ve etkinliğine destek olması şeklinde de karar alınmıştır. Antlaşma ayrıca Birlik genelinde bütçe disiplini sağlamak adına 268. maddede belirtildiği üzere, bireysel ekonomilerin kendi kaynakları ile borçlarını ödeyebilme gücünü aşan harcamalara onay verilmemesi konusuna da açıklama getirilmiştir. Bununla birlikte düzenleyici önlemler, bütçe düzenlemeleri, bütçenin kontrolü ve denetiminin sağlanması gereği de belirtilmiştir (Treaty of Lisbon, 2007).

Lizbon Antlaşması ile ayrıca Avrupa Birliği'nin yetki sınırlarının denetime tabi olması ve bunun üye ülke Parlamentoları aracılığıyla yürütülmesi amaçlanmıştır, dolayısıyla bu sayede ulusal parlamentolarının yasama sürecine dâhil edilmesi sağlanmaya çalışılmıştır (Baykal, 2008: 248-269). Kurumsal yapıya yönelik Lizbon Antlaşması'nın getirdiği yenilikler sonrasında da, Avrupa Birliği'nin en önemli üç kurumu olan Parlamento, Komisyon ve Konsey üçlemesinde Avrupa Konseyi'nin karar alma süreçlerindeki hayati rolü devam etmiştir (Dinan, 2011: 118). Mevcut kurumların önemini korumasının ötesinde aynı zamanda Antlaşma kurumsal anlamda güçler ayrılığına benzer bir prensibine uygun olarak kurumların faaliyetlerini sürdürmesine yönelik yenilikler getirmiştir (Bayram, 2010: 79).

Lizbon Antlaşması sonrasında kurumların yenilenen yapısı ele alınacak olursa; Avrupa Komisyonu'nun temel görevlerini birkaç başlık altında toplamak mümkündür. Yasa önerisinde bulunma, Avrupa Birliği politikalarını düzenleme, bütçe yönetimini sağlama, dış ilişkileri düzenleme, Avrupa Birliği hukukunu yönetme ve geleceğe yönelik faaliyetlere işaret etmedir. Avrupa Konseyi ise, Zirve olarak ifade edilen başbakan gibi üye devletlerin politik liderlerinin yer aldığı bir oluşumdur. Temel görevleri; Avrupa Birliği üyesi ülkelerin entegrasyon sürecinin hızını kontrol altına almak ve optimal düzeyde tutmaya çalışmak, temel politikaların oluşum sürecini başlatmak, Birlik düzeyinde oluşacak kişiler arası mevcut problemlere çözüm üretmek, karar verici olarak faaliyette bulunmak ve uluslararası bir oyuncu olarak sahne almaktır. Avrupa Konseyi, Bakanlar Konseyi'nden farklı olarak tek bir politik alana yoğunlaşmamaktadır. Çünkü Bakanlar Konseyi daha ziyade, uluslar üstü eğilimler arasında dengeyi korumak aynı zamanda da ulusal çıkarları temsil etmek ve muhafaza etmek amacı gütmektedir. Bakanlar Konseyi'nin sahip olduğu önemli yetkilerden biri Avrupa Birliği bütçesini onaylamak iken, bugün gücünün büyük bir kısmını Avrupa Parlamentosu ile paylaşmaktadır (Staab, 2013: 10-75). Özetle; Avrupa Konseyi, Parlamento

ile ortak yasama faaliyetleri sürdürüp aynı zamanda da yürütme organı olarak görevini icra etmektedir. Komisyon, Konsey ile eş güdümlü olarak yürütme faaliyetini devam ettirmekte, Adalet Divanı ise yargı alanında yetkisini kullanmaktadır. Lizbon Antlaşması bu noktada Avrupa Konseyi'ne organlık statüsü vermiştir (Bayram, 2010: 79). Ancak Konsey hala Avrupa Birliği vatandaşlarını doğrudan etkileyen harcamaların önceliğine karar verme noktasında önemini korumaktadır. Konsey, sahip olduğu gücün bir kısmı Komisyon'a devretmiştir (Staab, 2013: 10-75). Avrupa Birliği için bu denli önemli kurumlara yönelik yapılan reformlar ve yüklenmiş yeni misyonlara rağmen beklentiler tam anlamı ile karşılanamamıştır. Şöyle ki; üyeleri seçimle belirlenen Avrupa Parlamentosu son elli yıl içerisinde gücünü ve ağırlığını her ne kadar arttırmış olsa da, bir organizasyon olarak problemleri devam etmektedir; Bakanlar Konseyi ve Komisyon gibi üyeleri atama yolu ile belirlenen kurumlar ile Parlamento arasında var olan güç kullanımına ilişkin boşluk demokrasi açığı yaratmaktadır. Bu boşluk gücün Avrupa Parlamentosu ve ulusal parlamentolardan, Avrupa Birliği'ne transfer olmasına neden olmaktadır. Üye ülke temsilcilerinden oluşan Parlamento üyelerinin nüfusu temsil gücü yeterli değildir. Partiler bireysel olarak hedeflerini ve amaçlarını gerçekleştirebilecek güce sahip olamadığı için birlikte hareket etme eğilimi göstermekte ve parti grupları oluşturmaktadırlar. Ancak Parlamento üyeleri Birlik düzeyinde yürüttüğü faaliyetler sonrasında tekrardan ulusal politika sahasına geri dönme niyeti göstermektedirler. Dolayısıyla Parlamento üyeleri Avrupa seviyesinde politika üretme sürecini yürütürken, hala ulusal çıkarları doğrultusunda hareket etmektedirler. Lizbon Antlaşması sonrası, Avrupa Parlamentosu'na bütçeye yönelik veto yetkisi, ticari faaliyetlerde bilgilendirilmenin dışında katılımcı olma rolünü üstlenmiş olmasına rağmen, yine de dış politika ve güvenlik politikaları konusunda sadece danışma görevini yürütmektedir. Parlamento'nun geniş kapsamlı bir güce sahip olduğunu söylemek mümkün değildir (Staab, 2013: 10-75). Benzer bir problem Birlik vatandaşları düzeyinde de yaşanmaktadır. Seçmenler Birlik seçimleri konusunda ulusal seçimlere kıyasla isteksiz davranmakta ve katılım oranları görece düşük kalmaktadır. Dolayısıyla ortaya çıkan seçim sonuçları gerçeği yansıtmada konusunda yetersiz kalmaktadır (Staab, 2013: 10-75). Aynı zamanda Avrupa Konseyi'nin, üye devletler üzerindeki kontrolü daha ziyade endirekt bir şekilde sağlanmaktadır. Bu durum ise üye devlet politikacıları tarafından hoş karşılanmamaktadır. Şöyle ki; Konsey toplantıları kapalı kapılar ardında medyanın dâhil olmadığı alanlarda gerçekleştirildiği zaman halkın bilgilendirilmesi noktasında ciddi bir bilgi eksikliği yaşarken, ulusal çıkarlar göz ardı edilmekte Konsey kararlarının menziline girmemektedir (Staab, 2013: 87). Ek olarak Avrupa Parlamentosu'nun çalışmaları üç farklı

şehirde yürütülmektedir. İlk olarak sekretarya işlemleri Lüksemburg'da, genel kurul toplantıları Strasbourg'da ve son olarak da komite toplantıları da Brüksel'de gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla Birlik ile ilgili çalışmalara ilişkin evraklar Avrupa'da belirtilen şehirlerarasında gidip gelmek durumunda kalmaktadır. Tahminlere göre yıllık 200 milyon Euro olmakla birlikte hem maddi hem de zaman anlamında bir kayıp doğurmaktadır (Staab, 2013: 10-75).

Avrupa Birliği kurumsal yapısına; Avrupa Merkez Bankası ve kurumlar arası güç dengesi açısından bakılacak olursa; Euro krizi yılları Birlik'in mevcut sorunları ve geleceğine ilişkin belirleyici bir dönemdir. Şöyle ki; Avrupa Birliği'nin tecrübe ettiği borç krizi Avrupa Birliği Merkez Bankası başta olmak üzere kurumlar ile hükümetler arasında yeni bir güç ilişkisi doğurmuştur. Borç krizi dönemi Avrupa Birliği kurumsal yapısında açıkça ya da örtük bir şekilde gözlemlenen bir takım dinamikleri ortaya koymuştur. Birlik genelinde Alman ekolünün etkisinin yadsınamaz derecede yüksek olduğu da yine bu dönemde ortaya çıkmıştır. Özellikle; politik önceliklerin belirlenmesinde, yönetim alanında yapılacak reformların ortaya konulmasında ve kriz yönetiminde Alman Hükümeti'nin ciddi oranda etkili olduğu görülmüştür. Avrupa Birliği'nin kurumsal dinamiklerinden bir diğeri ise Avrupa Merkez Bankası'nın krizin yarattığı finansal panik ortamını absorbe edecek bir mekanizmaya sahip olmamasıdır (Schwarzer, 2012: 31). Daha önce de bahsi geçtiği gibi; Avrupa Merkez Bankası çok uluslu bir yapı gösteren, genç ve siyasi bir oluşumdur. Kurum Birlik'in en büyük finansal kurumu olma özelliğinin yanı sıra finansal ve kurumsal olarak da özerk bir yapıya sahiptir (Baginder and Nitsch, 2014: 19-33). Avrupa Merkez Bankası'na yüklenen bu misyon kriz yıllarında gereğince yerine getirilememiş ve finansal sektörün en önemli kurumu olan Merkez Bankası'nın mevcut eksiklikleri bu dönemde tekrardan fark edilmiştir. Avrupa Merkez Bankası bünyesinde, geçici ve sürekli faaliyette bulunacak kriz yönetimi mekanizmasının kurulması gereği ortaya konulmuş, bütçe ve ekonomi politikalarının yakın gözetimi ve denetimi için yeni önlemlerin alınmasının gereği ortaya çıkmıştır. Avrupa Merkez Bankası'nın rolü kamu borç krizinin patlak verdiği yıllarda değişmiş, finansal piyasalara müdahale etme yoluyla kriz yönetimi sağlayan bir oluşum haline gelmiş, devlet tahvili fiyatlarında yaşanan büyük düşüşü önlemek adına ikincil piyasalarda aktif olarak faaliyette bulunmuştur. Bu durum merkez bankacılığının öncelikli amacı olan fiyat istikrarını sağlama hedefinin göz ardı edildiği yönünde bir takım tartışmalar yaratmıştır. (Schwarzer, 2012: 31). Esasen ülkeler üstü oluşum örneği gösteren Avrupa Birliği Merkez Bankası, Birlik'in genelini ilgilendiren kararlara imza atabilmek adına, 1 Ocak 1999 tarihinde ulusal merkez bankalarından para politikalarına ilişkin yetkilerini terk etmiş, ulusal merkez bankalarının

Avrupa Merkez Bankası'ndan ayrı bir kurumsal bağımsızlığı ortadan kalkmıştır. Avrupa Merkez Bankası'nın kurumsal otonomisi ulusal merkez bankaları ile olan ilişkisinden bağımsız ve dolayısıyla da kurumsal anlamda ulusal merkez bankaları kontrol mekanizmasında bireysel olarak boşluk yaratma gücüne de sahip değildir. Bu noktada ulusal merkez bankalarının temel görevi daha ziyade istatistiksel veri sağlamak ve Avrupa Merkez Bankası'na personel tedarikinde bulunmaktır (Heisenberg and Richmond, 2002: 200-8). Ancak krizin etkisi ile Merkez Bankası'nın bağımsız karakteri yeni bir çağa girmiştir (Blancheton, 2014: 101). Banka'nın bağımsız karakteri olumsuz yönde etkilenmiş, kamu borçları para otoritesine bir şekilde transfer olmuştur. Bu durum para ve maliye politikaları arasındaki ayrımın saptanması noktasında tartışma konusu yaratmış, ilerleyen dönemlerde merkez bankasının politikalarla kontrol altına alınması riskini ortaya çıkarmıştır (Issing, 2012: 56). Daha önce de Birlik'in yapısal bir problemi olarak bahsedilen para ve maliye politikaları arasındaki uyumsuzluk görüldüğü üzere kriz yıllarında etkisini göstermiş; finans otoritesi olan Merkez Bankası'nın politika üretme sürecine müdahalede bulunarak Birlik ortak hedeflerine ulaşma noktasında sorun yaratmıştır. Kamu borçlarının finansmanı için Merkez Bankası'nın zorlanması, kurumsal olarak para otoritesinin hareket sahasına bir nüfuzdur. Bu durum ise Merkez Bankası'nın bağımsızlığının tam anlamıyla sağlanamamasının, sağlanmış olsa bile sınırlarının net bir şekilde belirlenmemiş olmasının bir sonucudur. Özetle Schwarzer, kriz yönetimine yönelik Merkez Bankası'nın politik etkilere açık hale getirdiğini ortaya koymuştur (2012: 31). Yaşanan durum Merkez Bankası'nın bağımsızlık geleceğinin ne olacağına dair soruları akla getirmiştir. Çünkü piyasalar, merkez bankası bağımsızlığının para politikalarına olan güven algısını geliştireceğini ve sürekliliğini sağlayacağını düşünmektedir. Ancak daha önce de bahsi geçtiği gibi 2007-2009 eşik altı finansal krizin etkisi ile para politikaları üzerindeki kontrol kaybolmuş ve enflasyon hedeflemesinden vazgeçilmiştir. Yeni dönem yaklaşımlar merkez bankası bağımsızlığını iki şekilde değerlendirmiştir; bunlardan biri fiili olarak bağımsızlığı diğeri ise yasal bağımsızlığı temsil etmektedir. Yasal olarak bağımsızlık statüsü sabit kalmamakta iken, fiili bağımsızlık ekonomide ortaya çıkan yapısal değişiklikler, parasal ve finansal yeniliklere bağlı olarak gelişim hızı sürekli değişim göstermektedir. Merkez bankasının kamusal statüsünden, bağımsızlık statüsüne doğru evrildiği on dokuzuncu yüzyıldan bugüne kadar geçen dönem, kapitalizmin devlet üzerindeki rolündeki değişimden kaynaklanmaktadır. Kriz döneminde ise Avrupa Merkez Bankası'nın fiili bağımsızlığının daraldığı söylenebilir (Blancheton, 2015: 104-106). Küresel finansal kriz ve Avrupa borç krizi finansal sistemin istikrarı için politikacıları yeni bir kurumsal çerçeve düşünmeye itmiş, daha kapsamlı düzenleyici standartlar geliştirme gereği ortaya

çıkıştır (Black vd., 2016: 124). Ek olarak para politikalarının başarıya ulaşabilmesi için karar alma süreçlerini geliştirme ve kredibilite sağlama faaliyetlerini yürüten Avrupa Merkez Bankası ve üye ülke merkez bankaları sisteminde bölgesel temsilcilikler ön plana çıkmaktadır. Bölgesel temsilcilikler Avrupa Merkez Bankası bünyesinde üye ülke temsilcilerinin istihdam edilmesi durumunu ifade etmektedir; bu durum politika üretme sürecinde yerel koşullar hakkında bilgiye daha kolay erişimi mümkün kılmaktadır. Ancak bu durumun da ortaya çıkardığı bir takım açmazlar vardır. Şöyle ki; istihdam edilen personelin ulusal kimliği kültürel faktörleri de ön plana çıkararak organizasyonel başarıya ulaşmada engel teşkil etmektedir. Avrupa Merkez Bankası'na bakıldığında ise hem işe alma sürecinde hem de karar verme sürecinde ulusal kimliğin etkili olduğu görülmektedir, ancak üst yönetimde ulusal temsilciliklerin orantısız ve dar bir yayılım gösterdiği gerçeği kabul edilmelidir (Baginder and Nitsch, 2014: 19-33).

Kurumsal yapıdaki yetersizliklere işgücü piyasaları açısından bakıldığı durumda ise bahsi geçen piyasalarda üye ülkelerin kendine özgü karakteristiğini koruduğu şeklinde bir çıkarımda bulunulabilir. Birlik'in Maastricht Antlaşması dönemine uzanıldığı zaman tek para birimi olarak Euro'nun sürdürülebilirliği için para sahasında yer alan ülkelerin benimsemesi beklenen bir enflasyon hedeflemesi yapılmıştır. Ancak tek bir pazar gibi faaliyet gösteren ürün, hizmet ve emek piyasalarına ve oldukça katı kurallar altında hazırlanmış mali politikalara rağmen, ülkeler seviyesinde hala oldukça farklı düzeylerde seyreden enflasyon rakamlarına şahit olunmaktadır. Campolmi and Faia (2011: 794)'nın yapmış olduğu çalışma sonuçları, bu durumu para sahası ekonomilerinin kendilerine özgü işgücü piyasası kurumlarına bağlamaktadır. Yeni Keynesyenlere göre enflasyonun temel belirleyicisi olan işgücü piyasalarının karakteristiği, reel ücretleri ve firmaların marjinal maliyetlerini etkilemektedir. İşgücü piyasası kurumlarındaki farklılıklar ise daha ziyade işgücünün ücret pazarlığı yapma gücü veya işgücünü istihdam etmeyip işsizlik sigortası ödeme veya istihdam edip de ücret ödeme arasında kurumların tercihlerinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla kurumsal farklılıklar, reel ücretlerdeki oynaklık ve firmaların marjinal maliyetlerinde farklılaşmaya neden olmaktadır. Bu oynaklık yüksek pazarlık gücüne sahip olan işgücünün daha üst düzeyde korunmasına, işgücüne ücret ödeme alternatifinin tercih edildiği durumda ise istihdam edilmeyen kesimin korunmadığı ve sonuç itibarıyla bu değişimin refah kaybına neden olmaktadır (Campolmi and Faia, 2011: 811). Dolayısıyla kurumsal olarak işgücü piyasası kurumları yakınlaşma kriterlerini karşılayabilmek adına ortak amaçlar ortaya koymalı, kurumsal olarak birbirine yakınlaşabilmelidir. Ancak Avrupa halkları tarafından, Avrupa Birliği'nin ileri düzeyde bütünleşme yaşaması için reform gereği ortaya konulmuş

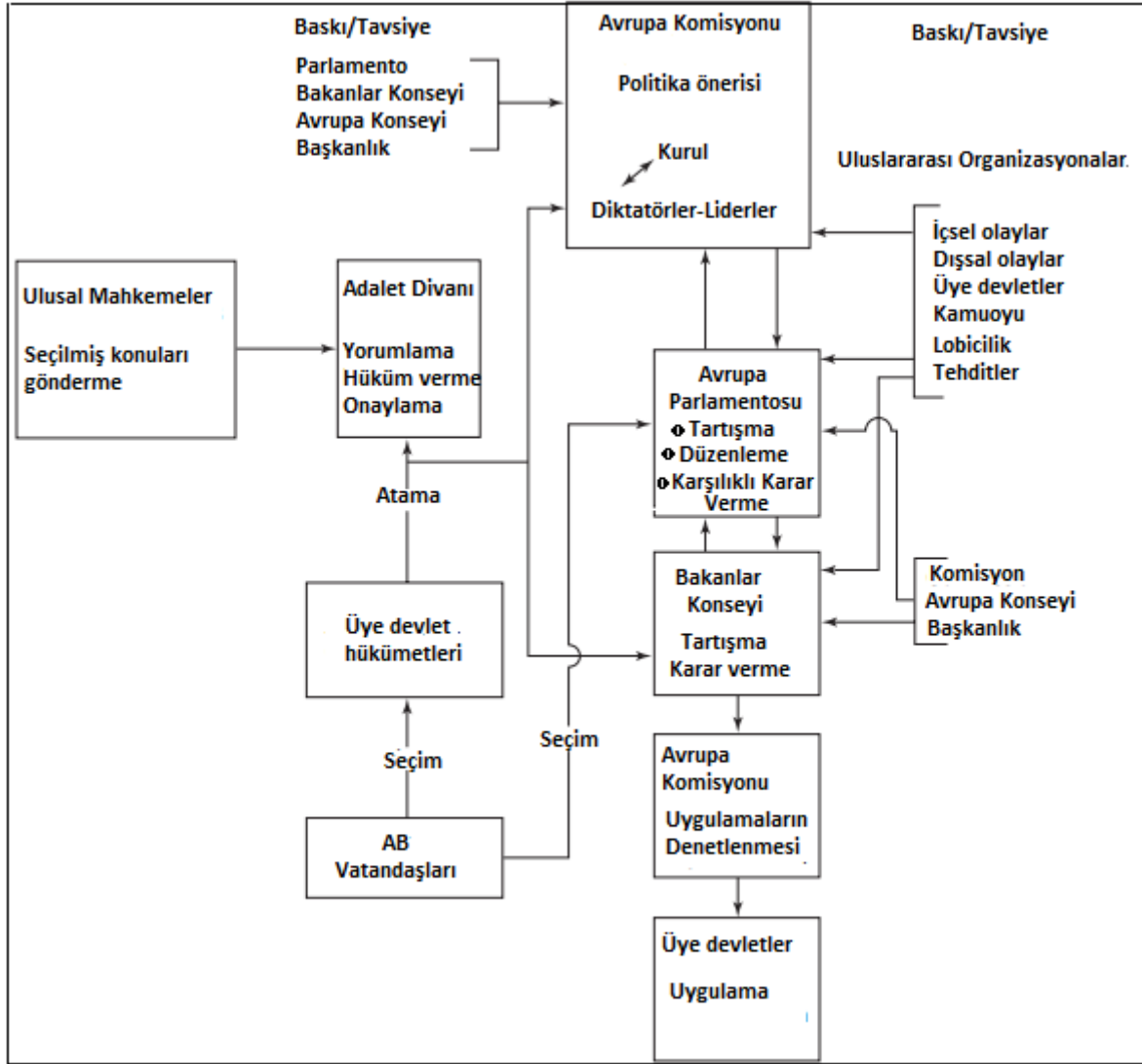
olsa da Birlik düzeyinde ortak stratejik çıkarlar tanımlanamamıştır (Erhan ve Akdemir, 2008: 43).

Kurumsal reformların Avrupa Birliği açısından resmi bir girişimi olan ve daha önce de birçok kez bahsi geçen Lizbon Stratejileri'nin 2000-2010 yıllarını kapsayan temel stratejik hedefleri; telekomünikasyon hizmetlerini, gaz ve elektrik gibi enerji kaynaklarının kullanım ve dağıtımının serbestleştirilmesidir. Aynı zamanda amaçlanan Avrupa Birliği genelinde patent uygulamalarını yaygınlaştırmak, posta sistemi ve demiryolu hizmetlerinde bürokratik işlemlerin asgari düzeye indirilerek; istihdama daha yüksek katkı sunmasını sağlamaktır. Bu doğrultuda kurumlar vergisinde ve kamu transfer ödemelerinde düzenlemelere, internet ve e-ticaret kullanımının yaygınlaştırılmasına, finansal piyasalarda tek pazarın kurularak, kamusal üretimi geliştirmesine etki edilmeye çalışılmıştır. Ancak ortaya çıkan sonuçlar Lizbon Stratejileri'nin 2009 yılına kadar ilerleme ve gelişme kaydedemeyen bir döneme tanıklık ettiğini göstermektedir. Bu durumun sebebi çeşitli gruplarca farklı yorumlanmakta kimilerine göre 2008-9 yıllarında yaşanan borç krizi iken; kimilerine göre süreci tek başına bununla değerlendirmek hatalı olacak daha ziyade Lizbon'un stratejik hedeflerinin doğasına bakmak yerinde bir tutum olacaktır. Şöyle ki; Anglo-Sakson modeli olarak bilinen kişi başına gelirden oluşan olumlu ya da olumsuz gelişmeleri yok sayarak; ticari liberalizasyon ve deregülasyon yoluyla ekonomik büyüme ve istihdam düzeyini arttırmayı amaçlayan Lizbon Stratejileri nispeten arz yanlı reformlara öncülük etmiştir. Birçok ulusal hükümetler için Lizbon'un problemi de bu noktada kendini göstermektedir. Birlik üyesi ulusların yurttaşları politik süreçlere karşı şüpheli tavırlar sergilemiştir. İsveç devlet başkanı olan, Fredrik Reinfeldt Lizbon sürecinin başarısız olduğunu ifade etmiş; Komisyon'un sürdürülebilir gelişme sağlayacak hedefler ve öncelikler belirlemesi gereğini ortaya koymuştur. Komisyon, Lizbon Stratejileri'nden bağımsız olarak 2003-6 dönemlerinde ticarete konu mal ve hizmetlerin serbest dolaşımını sağlamak adına, mevcut engelleri kaldırmaya yönelik hamlelerde bulunmuş, bürokratik süreçleri kısaltmayı amaçlamış, vergisel engellere karşı mücadele vermiştir. Birlik düzeyinde standartlar belirlemek, ortak prosedürler ve içgüdü hukuku oluşturulmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla bu sayede sınır ötesi ticaret görece daha ucuz olurken, rekabet edilebilirlik artacaktır. Ancak ortaya çıkması olası sosyal damping ve bölgesel rekabet avantajlarından sakınmak için hem Avrupa Parlamentosu hem de üye devletler Komisyon'un amacını gerçekleştirmesine kısmen engel olmuştur (Staab, 2013: 96). Özetle, belirlenen stratejilerin sadece ekonominin spesifik bir kesimini kapsayacak şekilde oluşturulmaması, özellikle de Birlik içerisinde sosyal devlet anlayışıyla talep yanlı kesimi korumayı misyon edinmiş hükümetlerin varlığının da bilinmesi gerektiği en önemli

noktalardan biridir. Aksi halde Birlik'in genelini kapsamayan hükümlerin ortak hedef olarak belirlenmesi mümkün olmayacaktır.

Avrupa Birliği'nin kurumsal yapısına ilişkin genel resmi görebilmek adına aşağıdaki Tablo 5. önemli bir referans noktası olacaktır. Tabloya göre, farklı politik alanlarda farklı kurumların temsilciliklerinin olduğu karmaşık bir oluşum örneği görülmektedir. Avrupa Birliği'ndeki bu mevcut karmaşık politik süreç Avrupa Konseyi, Bakanlar Konseyi, Avrupa Parlamentosu, Avrupa Komisyonu, Avrupa Adalet Divanı ve Avrupa Merkez Bankası'nın dahil olduğu sütundan kaynaklanmaktadır. Avrupa Konseyi ve Bakanlar Konseyi eş zamanlı olarak yargı alanında faaliyet göstermektedir. Diğer kurumlar birbirleri ile etkileşim içerisinde iken, Merkez Bankası diğer kurumlardan bağımsız hareket etmektedir. Ancak Adalet, Özgürlük ve Güvenlik alanları tek bir sütunda Parlamento'yu dışlamaktadır. Avrupa Komisyonu, Avrupa Birliği'nin önemli bir organıdır ve problemin tanımlanması ve formüle edilmesi noktasında merkezi bir role sahiptir; ancak son dönemlerde Komisyon başkanlığının faaliyetleri yürütme hızı ciddi bir düşüş gösterirken, politika yapım sürecinde beklenen motivasyon sağlanamamaktadır. Avrupa Birliği'nde kurumsal karmaşa, alışılmışın dışındaki kurumsal yapı, karar verme sürecindeki farklılıklar Avrupa Birliği'nin üye devletlere görece daha yoğun bölünmüşlük, çeşitlenme ve buna karşın daha seyrek formal yapının varlığına neden olmakta; bu durumda sürekli değişen bir kurumsal yapının varlığına işaret etmektedir. Siyasi yapının karakteristiği de buna bağlı olarak yerleşik bir yapı gösterememektedir (Sbragia and Stolfi, 2009: 418).

Tablo 5. Avrupa Birliği'nin Kurumsal Yapısı

Kaynak: McCormick'den [2009] aktaran Sbragia and Stolfi, 2009: 427.

Özetle, Birlik genelinde varlığını bugün dahi koruyan demokrasi açığının giderebilmek adına Avrupa Birliği'ne ait kilit kurumlar Konsey, Komisyon ve Parlamento arasında yetki bölüşümü, politika üretme sürecine aktif katılım durumları özellikle antlaşmalar ile tanımlanmaya çalışılmıştır. Parlamento'nun yasama sürecindeki etkinliğinin artırılması yönünde ciddi atılımlar yapılmış, nitekim ilerleme de kaydedilmiştir. Ancak Konsey'in ağırlığı her dönem hissedilmiştir. Bu durum da ulusal idarenin politika üretme sürecindeki etkinliğinin minimum düzeyde kalmasına yol açmıştır. Halk iradesinin politik sürece katılımının düşük düzeyde kalması Birlik'e yönelik ortak kararların antlaşma hükümleri ile karara bağlanması noktasında direnç oluşturmaktadır. Yönetişim olgusu ile yasama sürecine katılımın artırılması sağlanmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda yönetişimin temel silahları halkı

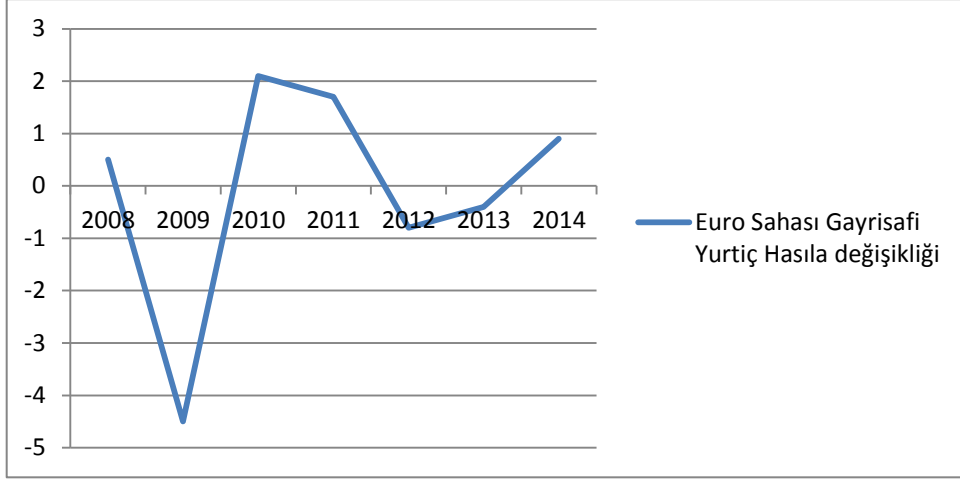
aydınlatma konusunda yeterince açık, anlaşılabilir ve hesap verebilir olunması, ulaşılmaya çalışılan hedefler ile uyumlu politik araçlar kullanılmasıdır. Yönetişim olgusunun Birlik'e benimsetilmesi yönünde atılımlar olsa da istenilen başarıya ulaşma konusunda üye devletler düzeyinde var olan yönetsel farklılıklardan dolayı ulaşılamamıştır. Aynı zamanda Birlik Merkez Bankası ve ulusal merkez bankaları bağlamında kurumsal yapı değerlendirildiğinde gerek kurumun bağımsızlığına gerek de politikalarının ortak amaçlara ulaşma konusunda yetersiz kaldığına dair problemler varlığını korumuştur. Tüm bunların sonucu ise yine ortak para birimi olan Euro'nun sürdürülebilirliğinin etkilenmesidir. Kurumsal anlamda var olan zaafiyetler ortaya konulmadığı ve mevcut sorunlara çözümler üretilmediği sürece parasal istikrarın devamlılığını sağlayacak merkez bankası politikaları yetersiz kalacak; ulus üstü düzeyde alınacak kararların da uygulanabilirliği bir tarafa, kabul edilebilmesi bile mümkün olamayacaktır.

3.1.2.2. Üye devletler düzeyinde farklılıklar

Birlik'e üye ülkeler adaylık sürecinde farklı başlangıç koşulları ve borç dinamiklerine sahiptir; bu durum üyelik sonrasında da bireysel olarak devletleri farklı politik uygulamalara yönelme noktasına itmiştir (Tamborini, 2013: 417). Büyüme oranları, cari işlemler açığı, işsizlik rakamları gibi temel makroekonomik göstergelerde farklılaşan devletlerin tek bir Birlik çatısı altında ortak hedeflere benzer politikalarla ulaşabilmesi olası olmamakla birlikte, bu durum göz ardı edilmiştir. Ülkelerin mevcut durumlarından bağımsız olarak Maastricht Kriterlerince belirlenen faiz oranları ile ilgili borç geri ödenebilirliği riskleri göz ardı edilerek, krediye erişim kolaylığı sağlanmış, borca dayalı büyüme teşvik edilmiş, parasal birlikte rekabeti geliştirici ekonomik reform baskısı azalmıştır (Volz, 2012: 361). Literatüre ilişkin bir dizi çalışma, Avrupa Para Sahası ekonomilerine ilişkin mali, finansal, yenilik faaliyetlerine ilişkin verilerin büyük bir çoğunluğu Birlik'in kuruluşundan kriz yıllarına, akabinde bu güne değin yakınsamanın yeterince sağlanamadığı ve bunun da yol açtığı bir dizi problemden bahsetmektedir. Bu problem Yunanistan'ın Avrupa Para Sistemi'ne dâhil olmadığı ve yine Birleşik Krallık, İspanya ve Portekiz'in dâhil olduğu 1991 yılından bu yana kendini göstermektedir. Bu yıllarda Yunanistan ve Portekiz oldukça yüksek enflasyon rakamlarına sahipken, Avrupa Topluluğu'na üye ülkelerin kamusal finansmanları da farklılık göstermektedir. Örneğin, 1991 yılında Yunanistan'ın net borçlanması GSYİH'nın %15'inden fazla iken, İtalya için bu rakam yaklaşık %10'dur. Yine aynı yıl kamusal borçların GSYİH

içerisindeki payı Belçika için %128 iken, Yunanistan için %86, İrlanda için %97,4, İtalya için %103,3 ve Portekiz için %63,8'dir. Yunanistan'ın cari dengesizliğinin ciddi boyutlarda olduğu görülmektedir. Çalışmalar Avrupa Para Sistemi'nin bütün üye ülkeler için mali ve parasal politikalarda disiplinin sağlanmadığı sonucunu çıkarmakta; enflasyon ve faiz oranlarında üye ülkeler içerisinde bir düşüş yaşansa da bu durumun dünya çapındaki eğilimleri yansıttığını ortaya koymaktadır (Kondonassis and Malliaris, 1994: 297-298).

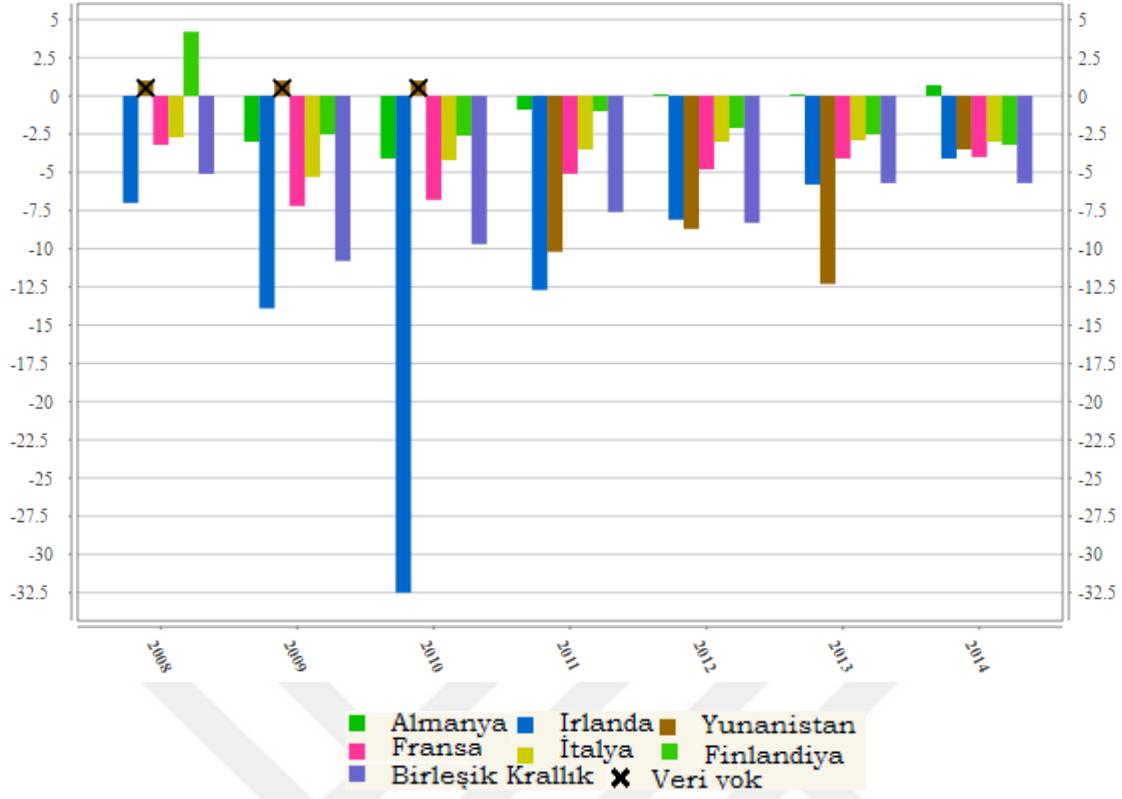
Euro Sahası'na üye ülkeler arasındaki yapısal farklılıkları ortaya koyan küresel finansal kriz, Birlik'in rekabet gücü ile ilgili olarak gizlenmiş diğer bir takım yapısal problemleri de kapsayan asimetrik şok dalgası olarak kabul edilebilmektedir. Ancak krizi sadece Birlik'in problemleri olarak görülen Portekiz, İspanya, İrlanda ve Yunanistan gibi üye ülkelerinin sürdürülemez mali pozisyonunun bir sonucu olarak nitelendirmek hata olacaktır. Aksine ortaya çıkan bu oldukça ciddi etkilere sahip ekonomik şok, Parasal Birlik'in tamamında sürdürülemez bir yapının varlığından kaynaklanmaktadır. Küresel finansal kriz şimdiye değin eşine az rastlanmış dünya ekonomisine ciddi bir darbe indirmiş krizdir. Araştırmacılar krizi beş aşamada değerlendirmektedirler; ilk aşama ABD'de eşik altı ipotek piyasasının çöküş aşamasıdır. Daha sonra kredi piyasalarına doğru bir yayılma etkisi yaşanmış, likidite krizi olarak da bilinen kredi sıkışıklığı ile üçüncü aşamaya geçilmiştir. Dördüncü aşama mal fiyatlarında oluşan balonla temsil edilmekte, beşinci aşama ise ABD'de yatırım bankacılığının devri ile son bulmuştur. Küresel finansal piyasalara büyük miktarlarda kamu parası enjekte etme kararı küresel finansal faciayı önlemiştir. Dünya ekonomileri bir bütün olarak daralmış, gayri safi milli hasılası %6 oranında düşmüştür. Bu oran Euro sahasında daha ciddi boyutlarda olmakla birlikte, 2007 yılında %3,8 olan rakam 2009 yılına gelindiğinde %5,2 düzeyine erişmiş özetle %9'luk bir kayıp olmuştur (Talani, 2015: 353-355).

Şekil 6. Euro Sahası Gayrisafi Yurtiçi Hasıla Değişikliği

Kaynak: The World Bank, 2015.

Yukarıda bahsi geçen krizin son aşamasında, Euro sahasında kamu borç krizi patlak vermiştir. Kamu borç krizi, 2010 yılında ilk olarak Yunanistan’da, 2010 yılının sonunda İrlanda ve son olarak da literatürde PIIGS grubu olarak geçen ülkelerin tamamında görülmüştür. 2010 Kasım’ına gelindiği zaman Avrupa Birliği özellikle de Euro bölgesi finansal ve ekonomik açıdan ciddi tehlike altına girmiştir. Temel problem kamu borçlarının karşılanma gücü ve bazı ülkelerin bankacılık sektöründeki zaafiyetlerdir. Bu iki problem bir araya geldiği zaman bütün olarak Avrupa Para Birliği’nin sürdürülebilirliğini ciddi ölçüde etkilemiştir. Euro alanındaki finansal istikrarı sistemin içinden ve dışından kaynaklanan riskler şeklinde sınıflandırmak mümkündür. Finansal sistemin dışından kaynaklı Euro bölgesi finansal istikrar riskleri bazı üye ülkelerde finansal durumun sürdürülebilirliği ile ilgili oluşan endişeler, küresel dengesizliğin yeniden canlanma düşüncesi, finansal olmayan kurumların bilançolarındaki kırılganlık, işsizliğin artışı ile ilgili olarak ortaya çıkan makroekonomik problemler ve özel kredilerindeki azalmalardır. Euro bölgesi finansal sisteminde karşılaşılan önemli riskler sistemde ortaya çıkması olası yeni yükler, ciddi miktarlara erişen borçlara maruz kalan bankacılık problemleri, makroekonomik iyileşmelerdeki eksiklikten kaynaklı finansal piyasa riskleridir (Talani, 2015: 355). Şekil 7’de ekonomik büyüme ile aynı paralelde gitmeyen hükümet bütçe açıklarının sürdürülemez boyutlara vardığı ve Avrupa Birliği üye ülkeleri arasındaki dengesizliklerin derinleştiği görülmektedir. Birlik üyesi ülkeler açısından mali kriterleri belirleyen İstikrar ve Büyüme Pakti’nin hükümet açığının GSYİH içerisindeki payının %3 olmasına ilişkin maddesi şekilden de anlaşıldığı üzere 2008-2014 periyodunda birçok kez delinmiştir (Kutlay, 2011: 13).

Şekil 7. Yıllık Veriler İle Genel Hükümet Açığı (-) Ve Fazlası (+)

Kaynak: Eurostat, 2015.

Tablo 6’da 2008-2014 yılına ilişkin olarak ülkeler bazında yer alan kamu borcu ve bütçe açığının GSYİH içerisindeki payları verilmiştir. Ülkeler bazında bakıldığında zaman zaman ciddi farklılıklar göze çarpmaktadır; bu durumda Avrupa Birliği kriterlerini yakalayabilmek için ortak bir politika geliştirmek güçleşmektedir. Örneğin 2008 yılı içerisinde İtalya için kamu borç düzeyi 102,2 ve bütçe açığı -2,7 iken, aynı yıl içerisinde Almanya için kamu borç düzeyi 65,1 ve bütçe açığı 0’dır. Dolayısıyla bütüncül bir çözüm önerisi geliştirmek neredeyse imkânsız bir hal almıştır.

Tablo 6. Ülke Bazında 2008-2014 Yılına İlişkin Bazı Rakamlar

Ülkeler	Kamu Borcu (GSYİH'ya oranla)		Bütçe Açığı (GSYİH'ya oranla)	
	2008	2014	2008	2014
İrlanda	42,6	109,7	-0,7	-4,1
Yunanistan	..	177,1	..	-3,5
Birleşik Krallık	51,8	89,4	-5,1	-5,7
İspanya	39,4	97,7	-4,4	-5,8
Portekiz	71,7	130,2	-3,8	-4,5
Letonya	18,6	40,0	-4,0	-1,4
Litvanya	14,6	40,9	-3,1	-0,7
Romanya	13,2	39,8	-5,6	-1,5
Fransa	68,1	95,0	-3,2	-0,4
Polonya	46,6	50,1	-3,6	-3,2
İtalya	102,3	132,1	-2,7	-3,0
Almanya	65,1	74,7	0,0	0,7

Kaynak: Eurostat, 2015.

Tablo 7. Yunanistan, İspanya, Portekiz, İtalya, Almanya ve Danimarka'ya ait 2008-2012 yılları arasındaki cari işlemler dengesi rakamlarını vermektedir. Anlaşılacağı üzere Yunanistan, İspanya, Portekiz ve İtalya ilgili yıllarda sürekli cari açık verirken, Almanya ve Danimarka ise cari fazla vermiştir. Ülkelerin cari açıklarını kapatabilmeleri için iki çözüm yolu vardır: ilki paranın değerini düşürerek görece ithalat fiyatlarının ihracat fiyatları karşısında artışını sağlayarak ülkenin ihracat gelirlerini arttırmaktır. İkincisi ise yapısal değişimler yoluyla; teknolojik gelişmelere hız verme, birim işgücü maliyetlerini azaltma ve kamu sektörünün borç yükünü hafifletici rasyonel faaliyetlerde bulunmaktır. Ancak bu tarz yapısal reformlar Güney Avrupa ülkeleri işgücü piyasalarında işsizlik seviyelerini arttıracak, sosyal devlet anlayışını zedeleyici durumlar ortaya çıkaracaktır. Çünkü üretim yapısını değiştirecek yenileşme hareketleri mevcut işgücünün yetenekleri ile uyumunu kaybederek, emeğin önemli bir kısmını atıl duruma düşürecektir. Ancak bununla başa çıkabilmenin yolu Mundell'in "OPA Teorisi" ile ortaya koyduğu esnek işgücü piyasalarının varlığıdır. Dolayısıyla ekonominin bir bölümünde ortaya çıkan dengesizlik işgücü mobilitesinin sağladığı bir avantajla başka alanlara kayabilecektir, döviz kurlarında herhangi bir müdahaleye gereksinim olmaksızın dengeye dönmeye yarayacaktır. Aynı zamanda hükümet gelirlerini arttırmak ve ilgili üye devlet dışında gelişen şokların Birlik düzeyinde asimetrik dağılımına engel olmak için OPA teorisyenlerinden olan Kenen sektörel çeşitliliğe ve ürün

farklılaştırmasına daha önce de belirtildiği gibi vurgu yapmıştır. Yapısal değişimler yoluyla teknolojik ilerleme kaydedebilen devletler sınırları içerisinde üretimini yaptığı ürünlerin ve sektörlerin çeşitliliğini arttırabilecektir. Bu sayede bir alanda ortaya çıkabilecek talep ya da arz şoklarının etkisi beklenenden az hissedilebilecek, kısa zamanda da başka alanlardaki yükselmeler ile telafi edilecektir. Esasında Avrupa Para Sahası'nı optimaliteden uzaklaştıran durumun buradan ortaya çıktığını söylemek mümkün olabilir. Şöyle ki, Birlik'in görece geri kalmış, ciddi dış dengesizlik yaşayan ekonomileri, buna karşın üye devletler düzeyinde giderek açılan makas, esnek işgücü piyasaları veya çeşitliliği yüksek sektörlerin varlığı ile ortadan kaldırılabildi. Ancak görüldüğü üzere Birlik düzeyinde duruma çözüm bulmak bir tarafa bazı bireysel ekonomiler batma noktasına gelmiştir.

Tablo 7. Cari İşlemler Dengesi

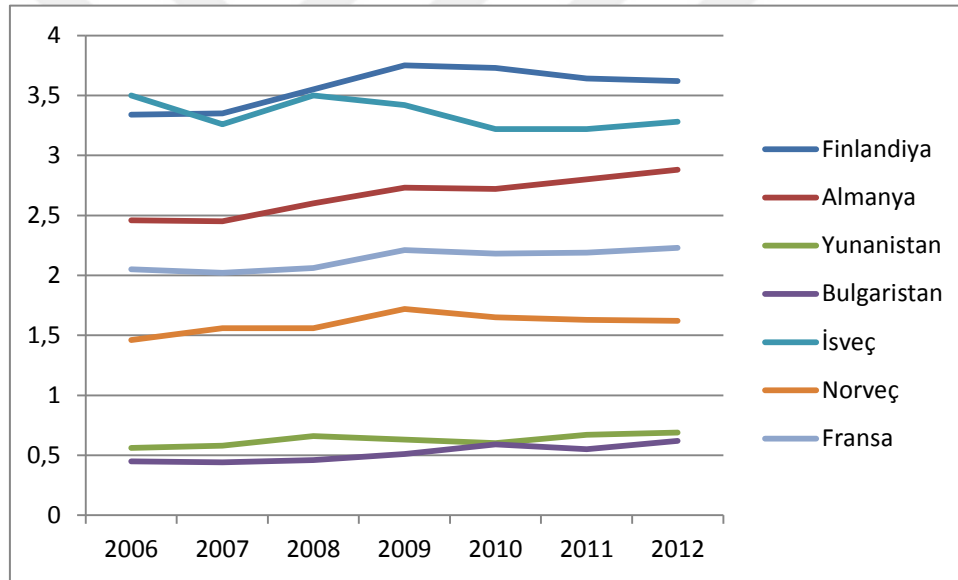
	2008	2009	2010	2011	2012
Yunanistan	-14,9	-11,2	-10,1	-9,9	-2,4
İspanya	-9,6	-4,8	-4,5	-3,7	-1,2
Portekiz	-12,6	-10,9	-10,6	-7,0	-2,0
İtalya	-2,9	-1,9	-3,4	-3,0	-0,3
Almanya	6,2	5,9	6,4	6,8	7,4
Danimarka	2,9	3,4	5,8	5,9	6,0

Kaynak: Eurostat, 2015

Esasında üye devletler büyümenin kaynağını dış kaynaklardan sağlanan fonlar olarak gördüğü için niteliksel olarak gelişme göstermemiştir. Ülkeler Euro sahasına dâhil olduktan sonra, sermaye akışı ve düşük faiz oranları verimlilik artışı beraberinde birim iş gücü maliyetleri ve dolayısıyla da ücret artışını getirmiştir. Bu duruma yüksek enflasyon rakamları eşlik etmiştir. Dolayısıyla Birlik'e dahil çevre ekonomilerde rekabet erozyona uğramıştır (Volz, 2012: 361). Niteliksel gelişmeler arka plana atılmıştır. Ancak göz ardı edilen durum ise ülkelerin küresel piyasalarda önemli bir aktör olarak yer edinmesi ne ölçüde yenileşebildiği, inovatif faaliyetlere yöneldiği ile ilgilidir (European Communities, 2009: 4). Verimlilik artışının niceliksel kaynaklı oluşu sürdürülebilir olmamakta, ülkenin kaynakları ile sınırlı kalmaktadır. Çünkü üretimde kullanılan faktörlerin niceliğindeki artış emek, sermaye veya doğal kaynak kullanımının artması ile mümkündür; ancak Birlik üyesi ülkelerde bu faktörlerin sınırına gelmiş olabilir. İkinci olarak ise niteliksel iyileşme sonucu ekonomik büyüme, teknolojik gelişmeler ve yenilikçi atılımlar ile mümkündür. Bu yönlü gelişmeler birim üretim faktöründen alınan verimi arttırmaktadır. Bu anlamda esasen Birlik üyesi

ülkelerin emeğin verimliliği anlamında birbirine yaklaşması, Avrupa Birliği uyumu için temel noktalardan biridir. Teknolojik yenilik, verimlilik performansını arttıran temel bir role sahip olduğu için Avrupa Birliği'ndeki teknolojik boşluğun yakınsaması politika yapıcılar için ciddi bir konudur. Bu konudaki uyum politikaları; bölgelerin teknoloji kapasitelerini ve faaliyetlerini araştırıp geliştirmek için önemli miktarda kaynak tahsisi yapmaktadır (Filippetti and Peyrache, 2015: 533). Ancak Avrupa Birliği'nin üyeler seviyesinde yenilik kapasitesi farklılık göstermektedir. İsveç ve Finlandiya gibi İskandinav Ülkeleri gerek ABD gerekse de Japonya'ya kıyasla en yüksek yenilik kapasitesine sahip iken, ortalamaya bakıldığı zaman düşük bir performans göze çarpmaktadır. Özellikle; Bulgaristan, Macaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Polonya, Romanya ve Slovakya, Avrupa Birliği ortalamasının çok altındadır (European Commission, 2010: 39-41). Bu durum Birlik'in genişleme sürecinde farklı gelişmişlik seviyesindeki ülkelerin dâhil edilmesinin bir sonucudur denilebilir. Bu durumun olası etkisi, teknolojik kapasite farkının genişleyerek ekonomik anlamda da eşitsizliğin varlığını korumasıdır (Filippetti and Peyrache, 2015: 533). Çünkü teknolojik anlamda ilerleme kaydeden devletler, üretim sürecini makineleştirerek ekonomik çıktı miktarı başına kullandıkları işgücü miktarını azaltacak, olası üretim kayıplarını minimize edecek dolayısıyla sürecin niteliğini arttırırken toplam maliyeti azaltacaklardır. Birim maliyetlerin düşmesi hem içsel olarak kaynakların etkin kullanımını sağlayacak hem de dışsal olarak diğer ekonomilere görece rekabet üstünlüğü kazanacaktır. Bu durum ekonomilerin dış ticarete, sermaye ve para piyasalarına ait göstergelerini olumlu yönde etkileyecektir. Dolayısıyla teknolojik gelişmeyi salt teknik ilerleme olarak görmek ekonomi üzerindeki ciddi etkilerini göz ardı etmek anlamına gelecektir. Tekrardan üye ülkeler seviyesinde bölgesel yenilik performanslarına bakıldığı zaman yenilik performansları üç seviyede farklılaşmaktadır; bunlar girdiler, firma faaliyetleri ve çıktılardır. Kesin bir çıkarım yapmak mümkün olmasa da, görece düşük seviyede yenilik performansı sergileyen ekonomilerin birçoğu aynı zamanda insan kaynağını da kapsayan yenilikçi girdi sağlayıcısı olarak zayıftır (European Communities, 2009: 4). Bölgeler arası yenilik performansı farklılıklarının değerlendirilmesinde iki yöntem kullanılmaktadır. İlk olarak mutlak ülke performansları veya bölgelerin yenilik konusundaki üstünlük ve zaafiyetleri arasındaki benzerlikleri araştırmaktadır. Bu analizde girdiler, firma faaliyetleri ve çıktılar değerlendirilmektedir. İkinci metotta ise, ülkelerin bir diğerine göre nispi olarak durumu ele alınmaktadır (European Commission, 2009: 6-10). Bölgesel seviyede girdi yenilik performansı göstergelerinden bazıları 25-64 yaş arası yüksek eğitim yapmış nüfusun nispi olarak toplam nüfus içerisindeki payı, 25-64 yaş nüfusun toplam nüfus nispetinde yaşam boyu öğrenme sürecine katılımı, GSYİH içerisinde kamu AR-GE

harcamalarının payıdır. Bu göstergelere göre ülke gruplarını beş ayrı sınıflandırmaya tabi tutmak mümkündür; yüksek, orta-yüksek, orta, orta düşük ve son olarak da düşük performans gösteren gruplar şeklindedir (European Commission, 2009: 11). Ülkelerin GSYİH'nın belirli bir yüzdesi olarak yapmış oldukları AR-GE Harcamaları şeklindeki gibidir. İsveç, Almanya ve Finlandiya; European Commission (2009)'un bölgesel yenilik göstergelerine dair raporda yüksek performans gösteren ülke grubuna dâhilken, AR-GE Harcamaları performansı ile aynı yönlü bir eğilim gösterdiği görülmektedir. Dolayısıyla yukarıda sıralanan göstergeler anlamında önemli bir yere sahip ülkeler yenilikçilik anlamında da önemli olmaktadır. Zira Yunanistan'ın AR-GE harcamaları 2006-2007 ve 2011-2012 yıllarında ele alındığında ülke grupları içerisinde en alt seviyelerde yer alırken European Commission raporunda yenilikçilik anlamında da düşük performans gösteren ülke grupları içerisinde var olmaktadır.

Şekil 8. Ülke Bazında Araştırma Geliştirme Harcamaları (GSYİH'nın %)

Kaynak: The World Bank.

Firma faaliyetleri anlamında yenilik performansı değerlendirildiği zaman ise GSYİH'nın belirli bir yüzdesi olarak işletmelerin AR-GE harcamaları, toplam ciro içerisinde AR-GE harcamaları dışındaki yenilik harcamaları, ülkedeki küçük-orta işletmeler içerisinde ilgili işletmenin payı, yenilikçi KOBİ'lerin diğer KOBİ'lerle işbirliği, Avrupa Patent Ofisi'ne kayıtlı kişi başına patent sayısı önemli göstergelerdir (European Commission, 2009: 12). Tablo 8'de firma faaliyetlerinde yenilikçilik düzeyine yönelik çıkarımlar yapabilmek adına

lkeler bazında toplam patent başvurusu, kişi başına düşen patent ve patentlerin yıllık ortalama büyüme oranı rakamlarına bakılmıştır. 2005-12 yılları arasında özellikle yaşanan küresel krizin de etkisi ile kişi başına ortalama patent sayısında bir azalma göze çarpmıştır. Bu kırılganlıkta önemli bir konu da daha önce bahsi geçen yenilik performanslarındaki çeşitlenmenin patent anlamında da görülmesidir. Özellikle en düşük performans sahibi Bulgaristan, Litvanya gibi lkeler Finlandiya ve İsviçre gibi yüksek performans sahibi ülkelerin yaklaşık yüzde biridir. Bu durum aradaki uçurumun ne denli büyük olduğunu göstermektedir.

Tablo 8. Ülkeler Bazında Toplam Patent Başvurusu, Kişi Başına Düşen Patent ve Patentlerin Yıllık Ortalama Büyüme Oranı

	Başvuru Sayısı		Kişi Başına Patent		Yıllık Ortalama Büyüme Oranı
	2005	2012	2005	2012	2005-12 (%)
AB-28	57034	54935	115	109	-0,5
Belçika	1508	1477	144	133	-0,3
Bulgaristan	23	22	3	3	-0,7
Çek Cumhuriyeti	108	188	11	18	8,3
Danimarka	1189	1246	220	223	0,7
Almanya	24011	22766	291	278	-0,8
Estonya	6	42	5	32	31
İrlanda	275	303	67	66	1,4
Yunanistan	111	59	10	5	-8,7
İspanya	1359	1560	31	33	2
Fransa	8380	8252	133	126	-0,2
Hırvatistan	33	29	8	7	-2
İtalya	4908	4159	85	70	-2,3
Kıbrıs	17	5	23	6	-15,2
Letonya	18	14	8	7	-3,1
Litvanya	9	18	3	6	11
Lüksemburg	98	70	213	133	-4,8
Macaristan	135	198	13	20	5,6
Malta	11	2	28	4	-25
Hollanda	3497	2752	214	165	-3,4
Avusturya	1518	1804	185	215	2,5
Polonya	128	469	3	12	20,4
Portekiz	123	78	12	7	-6,3
Romanya	29	56	1	3	10
Slovenya	108	86	54	42	-3,3
Slovakya	31	53	6	10	7,9
Finlandiya	1339	1461	256	271	1,3
İsveç	2433	2749	270	290	1,8
Birleşik Krallık	5628	5063	94	80	-1,5
İzlanda	34	15	116	47	-11
Liechtenstein	26	50	738	1382	10,2
Norveç	495	557	107	112	1,7
İsviçre	3207	3389	432	426	0,8

Kaynak: Eurostat, 2015, Patent Statistics.

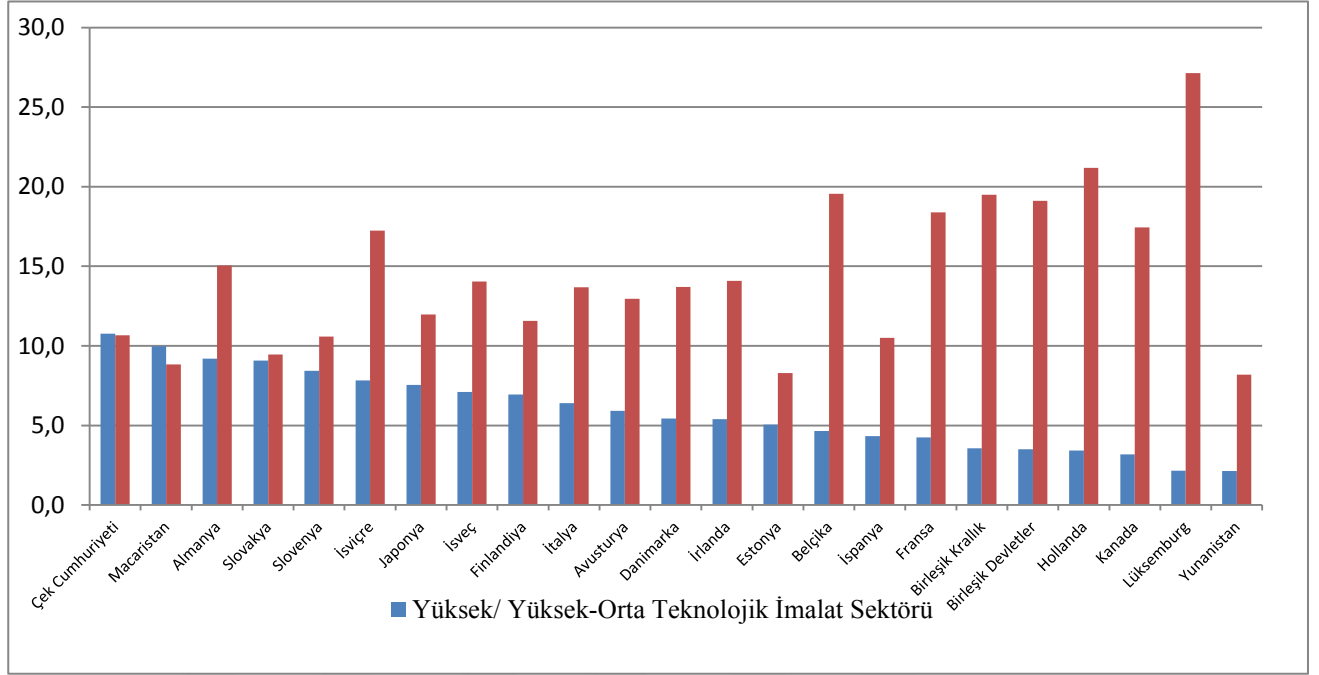
Firma faaliyetlerinde yenilik anlamında ülkeleri yüksek, orta yüksek, orta, orta düşük performanslarına göre sıralanacak olursa bulgular yüksek performans sahibi ülkeleri Avusturya, Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa, İtalya Norveç ve Birleşik Krallıklar şeklinde göstermektedir. Ancak bu performans göstergeleri içerisinde kişi başına patent sayısının AR-GE harcamaları kadar önemli olmadığı görülmektedir. Şöyleki; Fransa ve İtalya gibi ülkeler patent sayısı anlamında 2005-12 yılları arasında ortalamada düşüş yaşamış olmasına rağmen firma düzeyinde yenilikçilik anlamında ön sıralardadır. Düşük performans gösteren ülkeler ise Bulgaristan, Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, İspanya, Fransa, Yunanistan, Portekiz'dir (European Commission, 2009: 14). Çek Cumhuriyeti 2005-12 yılları arasında kişi başına düşen patent anlamında iki haneli rakamlara yaklaşmışken firma faaliyetleri anlamında yenilik performansı görece düşüktür; bunun sebebi GSYİH içerisindeki görece düşük AR-GE payları olabilir. Örneğin; 2006-10 yılları arasında Finlandiya ile kıyaslandığı zaman Çek Cumhuriyeti'nde AR-GE payları yaklaşık üçte bir kadardır (The World Bank, 2015).

Yenilik performanslarının bir diğer göstergesi ise firma çıktılarıdır. Üretim veya üretim sürecinin teknolojik olarak yenilikçilik düzeyi, teknolojik olmayan pazarlama ve organizasyonel faaliyetlerin yenilikçilik düzeyi, kaynak verimliliğinin sağlanmasındaki yenilikçilik düzeyi (bilgi yoğun hizmetlerdeki istihdam ve orta-yüksek/yüksek teknolojik imalattaki istihdam), toplam satış hacminin nispetinde yeni firma ve pazar mallarının satışı gibi bir takım parametrelerden elde edilmektedir (European Commission, 2009: 14). 2008-2013 yılları arasında yüksek teknolojik alanlarda çalışan işgücünün yıllık ortalama büyüme oranı negatiftir. İmalat sektöründeki toplam istihdam bir yıl içerisinde yaklaşık %2,4'e kadar düşerken, yüksek teknolojik imalat alanı istihdam payı %1,5 gibi daha düşük bir hızla azalmıştır. İstihdamdaki bu düşüş 2010 yılında Avrupa'yı vuran 2008 dünya küresel krizi ile açıklanabilir. Krizin etkisi aynı zamanda hizmetler sektöründe de yaşanmış 2008'den 2013'e değin sadece %0,4 oranında küçük bir büyüme göze çarpmıştır. Yüksek teknolojik bilgi yoğun hizmetler sektörü ise krizin etkilerine karşı daha esnek bir tutum sergileyebilmiş ve 2008-13 periyodunda meslek sayısı her yıl ortalama %1,1 artmıştır. Ülkeler bazında ele alındığı zaman bazı önemli farklılıklar ortaya çıkmıştır. Örneğin; yüksek teknolojik imalat sektörüne bakıldığı zaman 2008-13 yılları arasında Hollanda'da %8,8 ve Finlandiya'da %8 düşerken, Romanya %6,8, Çek Cumhuriyeti %3,3 ve Almanya %1,8 istihdam payını büyütüştür. Yüksek teknolojik bilgi yoğun sektörlerde düşüş daha ılımlı olmuştur (Eurostat, 2015). Bunun sebebi, nitelikli işgücü arzının kısıtlı iken, bilgi yoğun hizmetlerde faaliyet gösterecek işgücüne olan talebin her daim olması olabilir. Ekonomik olarak ciddi bir krizle

karşı karşıya kalan ekonomiler yeniden diriliş politikalarını ortaya koyarken en güçlü yanlarını kullanmak zorundadır. Bu sebeple ülkeler elinde hali hazırda bulunan nitelikli emeği yüksek katma değer yaratacak olan alanlarda kullanacaktır.

2013 yılında yirmi sekiz Avrupa Birliği üyesi ülkenin imalat sektöründe çalışan toplam nüfusu yaklaşık olarak 34 milyon kişi iken, bu toplam nüfusun %1,1'lik kısmına denk gelen 2,4 milyonu yüksek teknolojik imalat alanında faaliyette bulunmaktadır. Yüksek teknolojik bilgi yoğun sektörlerde ise istihdam payı imalatın yaklaşık olarak iki katı ve toplam istihdamın %2,8'i kadardır. Yüksek teknolojik performans gösteren imalat ve hizmet sektörlerindeki istihdamın toplam istihdam içerisindeki payı 2013 yılına bakıldığında zaman ülkeler bazında değişiklik göstermektedir (Eurostat, 2015). Veriye erişim sıkıntısından dolayı 2008 yılına ait göstergeler ışığında ülkelerin teknoloji yoğunluklarına göre istihdam paylarının ciddi ölçüde farklılaştığı görülmektedir. Neredeyse bütün ülkelerde teknoloji yoğun imalat sektörlerindeki istihdam payı bilgi yoğun işletme faaliyetleri, finans, sigorta gibi hizmet sektörlerine kıyasla oldukça düşüktür. Küresel dünya piyasalarında daha önce de önemi vurgulandığı gibi teknolojik gelişime referans olma noktasında kullanılan Japonya, Birleşik Devletler ve özellikle de Kanada birçok Avrupa Birliği ülkesiyle kıyaslandığında görece daha üst seviyededir. Bu durum bahsi geçen ülkelerde istihdamın ciddi bir kısmının teknoloji yoğun alanlarda toplandığı; dolayısıyla nitelikli işgücünün istihdam payının önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Teknoloji yoğun imalat ve hizmet sektörlerinin payı ise ülkede yaratılan katma değer yüksek olduğu, üretim faktör verimliliğinin emek yoğun alanlara kıyasla daha yüksek olduğu, üretimde ve üretim süreçlerinde hata payının daha düşük olduğunu göstermektedir. Tüm bu parametreler ise ülkelerin küresel pazarlardaki rekabet gücünü etkilemektedir.

Şekil 9. Ülkeler Bazında Yüksek ve Orta-Yüksek İmalat ve Bilgi Yoğun Hizmet Sektöründeki İstihdam Payları (2008 yılı)

Kaynak: OECD iLibrary, 2011.

2013 yılına ait Eurostat High-tech (2015)'in teknolojik ilerlemeye yönelik olarak yapmış olduğu açıklamalarına tekrardan bakıldığı zaman 2008 yılındaki sıralamanın büyük oranda değişmediği gözlenmektedir. Bu ise aslında Birlik içerisinde ülkelerin önemli teknolojik bir sıçrama yaşamadığını ki bunu daha önce teknolojiye ve AR-GE'ye yapılan harcama miktarının stabilitesinden çıkarmak mümkündür (Eurostat, 2015). Genel anlamda Avrupa Birliği ekonomileri yenilik performanslarına göre gruplandırıldığında benzer özelliklere sahip ülkelerin oluşturduğu dört farklı küme göze çarpmaktadır. Performans düzeylerine göre sırasıyla yenilikte lider, yenilik takipçileri, orta derece yenilikçiler ve son olarak da en düşük seviyedeki yenilikçilerdir. Avrupa Birliği ortalama performansının üzerinde performans sergileyen ekonomiler Danimarka, Finlandiya, Almanya ve İsveç iken, bir alt grupta Avusturya, Belçika, Fransa, İrlanda, Lüksemburg, Hollanda, Slovenya ve Birleşik Krallık'tır. Orta dereceli gruplar Hırvatistan, Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Yunanistan, Macaristan, İtalya, Litvanya, Malta, Polonya, Portekiz, Slovakya ve İspanya'dır; bu gruptaki ülkeler Avrupa Birliği ortalama seviyesinin altında performans göstermektedir.

Avrupa Birliği ortalamasından en çok sapma gösteren ve düşük performansa sahip ekonomiler ise Bulgaristan, Letonya ve Romanya'dır (European Commission, 2015: 4).

Teknik olarak ilerleme kaydedemeyen ekonomilerin bu dezavantajlı konumlarını avantaja çevirmelerinin de mümkün olduğunu söyleyen çalışmalar mevcuttur; şöyle ki görece geri kalmış ülkeler teknolojik hamleler yaparak mevcut durumu kendi lehine döndürebilirler. Teknolojinin ilk sahibi olarak rekabet üstünlüğü kazanabilir, ülke içerisine sabit sermaye yatırımlarını çekip; verimliliğini artırıp, kişi başına gelir adaletsizliğini büyük çapta ortadan kaldıracaktır. Avrupa Birliği üyesi ülkeler arasındaki bu farkın giderilmesi tamamen politik süreçler neticesinde olacaktır. Bunun en önemli aracı ise yapısal fonlardır ki özellikle Avrupa Bölgesel Gelişme Fonları ve Avrupa Sosyal Fonları bunlardan bir kaçıdır. Bu kaynaklar ilk etapta yapısal yatırımlara ve bilgi altyapısına ayrılırken, ikincil olarak da üretim çevrelerini güçlendirmek için ayrılmıştır. Bu uyum fonlarından özellikle Birlik'e geç katılan ülkeler (Yunanistan, İrlanda, Portekiz, İspanya ve Doğu Avrupa ülkeleri) fayda elde etmektedirler (Filipetti and Peyrache, 2015: 533).

2008 yılında ortaya çıkan küresel krizin Avrupa Birliği'ne sıçramasının altında yatan sebepler araştırıldığında yenilik performanslarındaki farklılaşma ve inovatif dönüşümlerde Birlik'in yetersiz kalmasının yanı sıra, çevre ekonomilerdeki yüksek cari açıklara karşın merkezdeki ekonomilerde cari fazlanın rekabet düzeyleri arasında değişiklik göstermesidir. Çevre ekonomilerin, kur kontrolleri üye devletler düzeyinde mümkün olmadığı için devalüasyon ile borç açığını kapatma yönünde önlemler de alınamamakta, dolayısıyla süreç daha da sancılı olmaktadır. Birlik düzeyinde Avrupa liderlerinin ödemeler krizi dengesi ile ilgili bir krizin çıkamayacağına dair yanlış bir inancıyla birlikte kriz öncesinde çözüm mekanizması geliştirilmemiş, sonuç olarak krize gereken cevabın verilmesi noktasında zorluklar yaşanmıştır (Volz, 2012: 361). Ayrıca Avrupa Birliği'nde karar verme sürecinin dizaynındaki aksaklıklar da ekonomik problemleri derinleşmiştir. Politik sistem krize çözüm üretme noktasında zayıf bir donanımına sahip olmak ile birlikte İstikrar ve Büyüme Paketi'nin mali kurallarına uymamasından kaynaklı problemlerden de bahsetmek mümkündür (Constâncio, 2014: 251; Ortiz, 2011). Mali kurallara uyum sorunu iki noktada kendini göstermektedir. İlki mali disiplinsizlik ekonominin aşırı ısınmasına, ücret ve fiyatların aşırı derecede artarak rekabet gücünü olumsuz etkileyici durumların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu durumun ileriki aşamalarında ödemeler krizi dengesi yaşanmaktadır. Ancak uygulamada görülmektedir ki; İstikrar ve Büyüme Paketi'ne uyum ile kriz çok da bağlantılı değildir. 2003-4 yıllarında Almanya ve Fransa'nın Pakt'a uyum sağlamazken; İspanya ve İrlanda'nın 2007 yılında kadar zaman zaman aksaklıklarla birlikte uyumlu olduğu

görülmektedir. Bugün egemenliği baskı altında olan ülkelerin ortak para biriminin ilk yıllarında hükümet borçlarındaki artışın sürekli görülmediği; birçoğunda düzenli olarak azaldığı görülmektedir. Örneğin; İspanya'da 1999'dan 2007 yılına gelinceye değin kamusal borçların GSYİH içerisindeki payı %62,4 iken %36,3'e, İrlanda'da yine benzer periyotlarda %47'den %25'e düşmüştür. Görece yüksek seviyede olan kamu borçlanma seviyeleri İtalya'da %113'den %103,3'e düşmüş, Yunanistan'da ise küçük bir oranda artmıştır. Ancak düşen borç seviyelerine karşın İstikrar ve Büyüme Pakti'nin belirlemiş olduğu %60'lık seviyenin üzerinde kalınmıştır (Constâncio, 2014: 251).

Krizin etkilerinin Avrupa Birliği'nde yoğun bir şekilde hissedilmesi mevcut farklılıkların bir sonucu iken, aynı zamanda öncesinde fark edilmeyen bir takım problemlerin de ortaya konulma sebebidir. Şöyle ki; borç krizi Güney ve Kuzey Avrupa Birliği ülkeleri arasında temel ekonomik farklılıkları ortaya çıkarmıştır. Güney Avrupa ülkeleri yüksek borç seviyelerine ulaşırken aynı zamanda rekabet ve istihdam kayıpları yaşamakta, Kuzey Avrupa ekonomileri ise görece düşük kamu borcu yapma eğilimindedir (Santacana and Siles, 2013: 27). Avrupa kıtası rekabet yapısındaki düzensizlik ve iç rekabet dinamiklerindeki farklılık sebebiyle heterojen bir özellik göstermektedir. Avrupa Birliği merkezden yönetilen kurumları ve imzaladığı anlaşmalar ile bu yapıyı homojenize etmeye çalışmaktadır. Bu durum ise beraberinde negatif ekonomik çıktılar yaratmakta, aynı zamanda da demokrasi açığı doğurmaktadır. Parasal Birlik'e dâhil olan her ülke yüksek bürokratik işlemleri olan, maliyeti yüksek ortak finansman sistemine dahil olmak zorundadır ki bu durum küçük ülkeler ve ekonomik olarak görece daha az gelişmiş ekonomiler için daha ciddi dezavantajlar yaratmaktadır. Anlaşmalarla getirilen ağır şartlı düzenlemeler, uyumlaştırma ve standartlaştırma uygulamaları ve transferler ekonomik aktivitelerin yürütülmesi noktasında daha az gelişmiş ekonomiler için olumsuz etkiler yaratmaktadır. Avrupa'da ağır ilerleyen ekonomik büyüme derinleşme süreci ile ilişkilendirilebilmektedir. Mevcut durumun iyileştirilmesi için görece bütünleşmiş Avrupa'nın mali entegrasyon ile de sağlanabileceği üzerine durulmuştur (Klaus, 2012: 6). Euro Sahası içerisinde asimetrik bir dağılım gösteren küresel finansal krizin etkileri kendini uluslararası kısa vadeli borç piyasası olmakla birlikte dışsal finansmanlar üzerinde de göstermiştir. Yunanistan, İrlanda ve Portekiz gibi 2008 küresel krizinden önemli ölçüde etkilenen ekonomilerin karşı karşıya kaldığı problemlerden bir tanesi de makroekonomik ölçekte mali ve finansal dengesizliklerdir. Üye ülkelerin eş zamanlı olarak hem mali açıklarını kapatma hem de dış açık vermeme için kur düzenlemesi yapmak ve parasal koşulları iyileştirmek gibi bir takım araçları kullanma şansları ortadan kalkmıştır. Dolayısıyla bu durum Birlik düzeyinde finansal hedeflerinden sapmış Yunanistan,

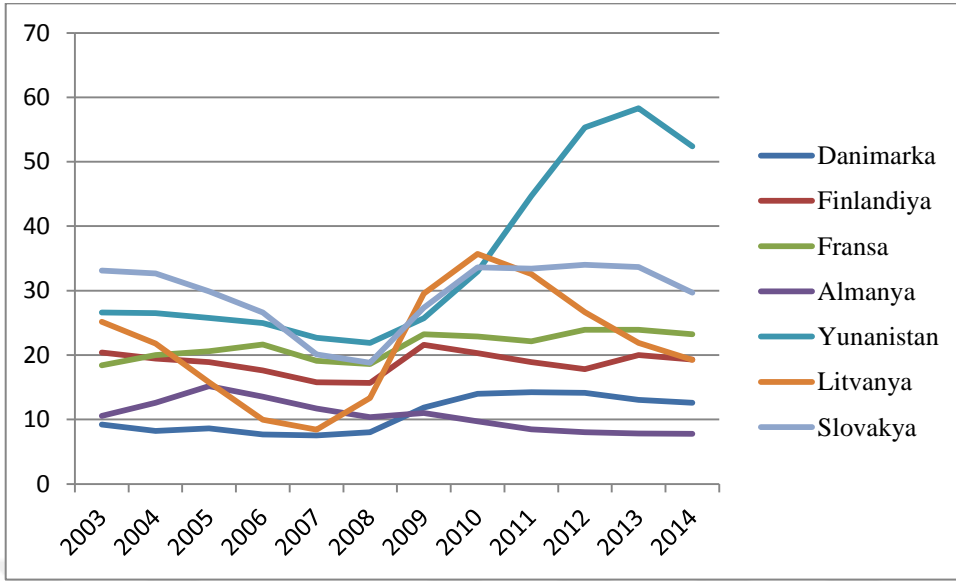
İrlanda ve Portekiz'in finansal açıklarını geri ödeme hızı ve süresini ciddi oranda geriletmiştir. İkinci problem ise boyutu ciddi oranda artan mali konsolidasyonun bankacılık sistemindeki mevcut sorunları daha da derinleştirmesidir. Ekonomik çıktı miktarlarının düşmesi, vergi yüklerinin artması harcanabilir kişisel gelirleri ve şirket karlarını düşürmüş, aynı zamanda da özel sektör borçlarının geri ödenebilirliğini azaltmıştır. Birlik düzeyinde mali hedefler koşula bağlı olmaksızın yerine getirilmeli iken, krizin etkisi ve dışsal etkiler sebebi ile hedefleri ulaşılmaz hale gelmiştir. Aynı zamanda artan kamu borçları beraberinde spekülasyon etkileri de getirmekte, borçların geri ödeme riskinin yüksek olduğu algısı olduğu durumda faiz oranlarında artışın olacağı tam tersi durumda faiz oranlarının düşeceği yönünde bir beklenti oluşmaktadır. Kriz sonrası dönemde Avrupa Birliği'nde ciddi oranda etkisi hissedilen kamu borç düzeyinin kontrol altına alınması için daraltıcı maliye politikaları uygulanmış ancak etkileri tedrici olarak kendini hissettirmiştir. Bu daha ziyade, nominal GSYİH büyümesinin düşük bir düzeyde seyretmesinin sonucudur. Şöyle ki; yüksek borçlu ülkeler kısa dönemli mali rahatlama olmaksızın harcamalarda kesinti ve vergi harcamaları yükleyerek uzun dönemli mali kemer sıkma politikalarının uygulanabilirliğine direnç göstermektedir (Lane, 2012: 61). Bankacılık sektörü verilerine bakıldığında ise Tablo 9. kamu ve özel sektör borç düzeylerini göstermektedir. Kamu borç seviyelerinin aksine özel borç seviyeleri Avrupa Para Sistemi'nin ilk yedi yılında artış göstermiştir. Euro'nun kullanılmaya başlaması ve akabinde yaşanan finansal entegrasyon süreci sınır ötesi bankacılık faaliyetlerini arttırmış, görece ucuz olan finansman akışı ülkeleri büyük kredi patlamalarına maruz bırakmıştır. Kredi bulma kolaylığının olduğu ekonomilerde özel sektör ajanları kaynakların optimum kullanımının yollarını aramazken, Avrupa bankaları ve finansal piyasalar kredi riskini yeterince iyi saptayamamıştır. Bu durumda ücret ve fiyat baskıları oluşmakta, rekabet gücü kaybolurken, açıklar yüksek seviyede izlenmektedir (Constâncio, 2014: 252).

Tablo 9. Kamusal ve Özel Borçlardaki Artışın Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'ya Oranı

	Kamu Sektörü Borç Oranı (GSYİH %)			Özel Sektör Borç Oranı (Değişim Yüzdesi)
	1997	2007	Δ 1997-2007 %	Δ 1997-2007 %
Euro Bölgesi	71,1	66,4	-7,4	26,8
Yunanistan	94,9	107,2	13,0	217,5
İtalya	113,0	103,3	-8,6	71,2
İspanya	62,4	36,3	-41,8	75,2
Portekiz	51,4	68,4	33,0	48,9
İrlanda	47,0	25,0	-46,8	101,0

Kaynak: Constâncio, 2014: 215.

Para Sahası ekonomilerinin yukarıda bahsi geçen uygulamadaki ve ortaya çıkan göstergelerdeki ıraksama, 2011 yılında emek piyasalarında yaşanan gelişmelerdeki farklılıklarda da kendini göstermiştir. İstihdam artışı Baltık Ülkeleri, Almanya, Benelüks, Avusturya, Macaristan, Polonya ve İsveç gibi daha istikrarlı bir duruş sergileyen ülkelerde daha yüksektir. Aksine Yunanistan, Slovenya, İrlanda, İspanya ve Portekiz gibi düşüş veya durgunluk dönemi yaşayan ülkelerde istihdam keskin düşüş yaşamıştır. Aynı zamanda da Romanya özellikle Bulgaristan'da ekonomik faaliyetlerdeki yukarı yönlü değişime rağmen, istihdam rakamları keskin bir düşüş yaşamıştır. İşsizlik oranlarının Birlik içerisinde en düşük Avusturya, Hollanda ve Lüksemburg'da olduğu ve %5 seviyesinin altında seyrettiği; en yüksek İspanya, Yunanistan ve Letonya'da (yıllık ortalama %22-16 arasında) seyrettiği söylenebilir. İşsizlik daha ziyade birkaç ülkede yoğunlaşmış; İspanya tek başına beş milyon işsizle Avrupa Birliği'nin toplam işsiz rakamının beşte biri, Euro sahasının ise üçte biri olarak varlığını sürdürmüştür. İşsizlik rakamlarının farklılaşmasının nedeni, çıktı düzeylerinin üye ülkeler seviyesindeki yayılımı veya ekonomik aktivitelere yön veren istihdam alanlarının değişiklik göstermesi olarak belirtilebilir. Ayrıca bu farklılaşma çalışma saatlerine yönelik düzenlemelerin de bir sonucu denilebilir. Fransa, Birleşik Krallıklar ve Almanya gibi ekonomilerde işsizliğin boyutu Avrupa Birliği nispetinde önemsiz olsa da Birlik'ten bağımsız olarak düşünüldüğü zaman ciddi boyuttadır. Niteliksiz işgücünün emek piyasalarındaki çıktı düzeyleri arasında ülkeler seviyesinde farklılıklar mevcuttur. Litvanya ve Slovakya gibi iki ülke örneğine bakılacak olursa; her iki ülke de %40 gibi yüksek bir seviyede niteliksiz ve iş sahibi olmayan emek ile mücadele etmiştir. Ancak yine her iki ülkede de bu oran kısmen de olsa düşmüştür. Yunanistan ise kriz sonrasında Şekil 10'da da görüldüğü üzere işsizlikte en yüksek artış oranlarını tecrübe etmiştir (European Commission, 2012: 20).

Şekil 10. Ülkeler Bazında Düşük Nitelikli Emeğin İşsizlik Oranları

Kaynak: OECD, 2015.

İşgücü göçleri açısından değerlendirildiği zaman, krize rağmen Avrupa Birliği ekonomileri arasında işgücü hareketliliği devam etmiştir. Ülkeler bazında, Almanya yabancıları kendi piyasasına çekme konusunda oldukça istekli iken; İspanya, Portekiz ve Yunanistan'da yabancı işgücü yüksek hızla düşüşe geçmiştir. İşgücü göçleri ülkelerin işsizlik havuzlarında ortaya çıkan birikimi absorbe etme açısından ciddi bir öneme sahipken, yurtdışından gelen veya yurtdışına göç edecek emek miktarının düşmesi işsizlik rakamlarının istenilen seviyeye düşmesine engel olacaktır (European Commission, 2012: 27-30). Ancak, işgücü piyasaları açısından göçün iki yönlü etkisinden bahsedilebilir. İlk olarak olumsuz yönü; özellikle düşük nitelikli ve ücretli işçilerin göçü, gidilen ülkelerde eksik istihdam veya yüksek işsizlik gibi, yüksek eğitilmiş ve nitelikli işgücü talebinin karşılanmaması gibi bir takım dengesizlikler yaratmaktadır. Örneğin; düşük nitelikli emeğin yüksek oranda göçü arz fazlası yaratırken emek piyasalarında gevşeme durumu yaratabileceği gibi, ücretlerde bir artışa da yol açabilir. Yetenekli özellikle eğitim, sağlık gibi kilit role sahip temel hizmetlerde emeğin göçü ise orijin ülkeler için ciddi problemler doğurmakta, ülkenin beşeri sermayesini azaltmaktadır. Avrupa Birliği ekonomileri açısından ise ortaya çıkması beklenen özellikle İspanya, Yunanistan, Portekiz gibi işsizlik en yüksek seviyeye vardığı kriz sonrası dönemde göç kanalıyla işsiz kalan emeğin büyük bir kısmının absorbe edilmesi, yoksulluk seviyesinin azalmasına yardımcı olmaktadır (Johnson vd., 2009: 149).

Borç krizinin yönetilmeye çalışıldığı yılları takiben mevcut koordinasyon ve uyum problemlerini ortadan kaldırmaya yönelik olarak ekonomik yönetim mekanizmasında reformlar yapılmıştır. Bu yöndeki önemli başarılarından biri Avrupa finansal denetim yapısının kurulmuş olması iken; akabinde bankalar, piyasalar ve sigortacılık ile ilgili olarak Avrupa Sistemik Risk Yönetimi'nin kurulması da ciddi kazanımlardan biridir. Yine 2011 yılında Avrupa Komisyonunca yürürlüğe giren Altılı Paket (Six Pack) aracılığıyla mali politikalar arasında koordinasyon ciddi ölçüde güçlendirilmeye çalışılmıştır (Schwarzer, 2012: 33-39). 2012 yılında yani küresel finansal krizin dört yıl sonrasında, Avrupa Birliği'nde bankacılık ve finansal piyasaların denetiminin ulusal merkez bankalarının kontrolüne bırakılması, teşvik programları ve Avrupa düzenleyici rejimindeki yetersizlikler için önlemler gibi teorik ve uygulamalı reformlar ülkeler arasındaki ayrışmayı ortadan kaldıramamıştır. Almanya ile Euro Sahası'nın en zayıf ekonomileri arasındaki rekabet boşluğu devam etmiştir. Avrupa Birliği finansal krize oldukça dağınık ve düzensiz bir şekilde cevap vermiş; Birlik otoriteleri koordine olmayı başaramamıştır. Krize yönelik makroekonomik cevaplar Avrupa Birliği seviyesinde koordine olamadığı için ulusal devletler seviyesinde kalmıştır. Bu durum bütün olarak Avrupa Birliği üzerinde bozucu bir etki yaratmış, özellikle de Euro sahasındaki zayıf ekonomileri etkilemiştir (Talani, 2015: 360-365).

Özetle, başarılı bir Avrupa sosyal modeli; koordine olmuş tekil piyasaların ve iş çevrelerinin gelişimi için uygun koşulların oluşturulmasına bağlıdır. Bu sebeple Birlik'in reel ekonomiye, rekabet gücünün gelişimine ve inovatif endüstrilere yönelmesi gerekmektedir. Özellikle de Avrupa'nın araştırma, yenilik ve eğitim gibi üç spesifik alana yönelerek yeni endüstriyel dönüşümler yapması, hayat standartlarını koruyabilmek adına esnek işgücü düzenlemelerine başvurması gerekmektedir. (Corte and Lageson, 2012: 91). Ancak Lizbon Antlaşması sonrası dönemde hükümetler arası işbirliğine dayalı yeni eğilimlerin ortaya çıkması aynı zamanda olası anlaşmazlıkların önünü açmıştır. Almanya'nın, Euro sahasında uygulanacak ekonomi politikalarının belirlenmesinde merkezi bir role sahip olması da çatışmaların kaynağı olmuştur (Schwarzer, 2012: 33-39). Alınan önlemlere ve gelişmelere rağmen Birlik genelinde ortaya çıkan ekonomik, mali, teknik ve finansal vd. farklılıklar ulus devletler düzeyindeki ayrışmaları ciddi anlamda artırmıştır. Bu durum hem Birlik üyesi ekonomiler arasında hem de üçüncü ülkelere karşı ulus devletlerin rekabet gücünü etkilemiş, dolayısıyla da dünya piyasalarında ulus devletlerin konumunu belirlemiştir. Maastricht Kriterlerince Birlik ekonomileri birbirine yaklaştırılmaya çalışılmış olsa da zaman içerisinde ulus devletlerin yukarıda bahsi geçtiği üzere ayrışmaları derinleşmiştir. Bu durumun etkisi makroekonomik performans göstergeleri açısından karamsar bir resmi görüntülerken, kriz ile

birlikte özellikle bazı ekonomilerin varlığını tehlikeye sokmuş, ortak para birimi Euro'nun sürdürülebilirliği tehdit altına girmiştir. Çünkü Birlik ekonomilerini birbirinden bağımsız düşünmek mümkün olmamakla birlikte gelişim bandının üye ülkeler düzeyinde geniş bir aralıkta dalgalanması Birlik'i bütün olarak etkilemektedir.

3.1.2.3. Rekabet gücündeki zayıflık

Çalışmada, Birlik düzeyinde rekabet unsurlarına ilişkin temel göstergeler işgücü piyasaları ve büyüme unsurları bağlamında ele alınmıştır. Ülkelerin uluslararası piyasalarda varlığını sürdürebilmesi bunun ötesinde söz sahibi olabilmesi için rekabet gücüne sahip olması gerekmektedir. Ulus devletlerin rekabet güçlerinin üretim sürecini ne kadar etkin yönlendirebildiği, katma değer yaratabildiği ve teknolojik olarak ilerleme kaydedebildiği ile ilgili olmaktadır. Sırasıyla işgücü piyasaları ve büyüme unsurlarının Euro'nun geleceğini yönlendirmedeki rolü değerlendirilecektir.

3.1.2.3.1. İşgücü Piyasaları

Bir üretim faktörü olarak işgücü diğer sermaye, toprak ve girişimci faktörlerinin üretim sürecine katılması noktasında önemlidir. İşgücü piyasalarının üretim sürecine katıldığı oranda ekonomiler potansiyellerini kullanabilmektedir (Akçay, 2008: 108). Çünkü bir üretim faktörü olarak emek, sermaye mallarının da üretim sürecine katılmakta ve bu süreçte yarattığı değer ile orantılı olarak sermaye malı ortaya çıkarmaktadır. Emeğe atfedilen bu denli önem, çalışmada Avrupa Para Sahası ortak para birimi olan Euro'nun sürdürülebilirliği anlamında da dolaylı etkiye sahiptir. Çalışmada Birlik işgücü piyasaları mevcut eksiklikleri ile ele alınacaktır.

Avrupa Birliği ekonomilerinin işgücü piyasalarına ilişkin sorunlardan biri Avrupa ülkelerindeki nüfusun hızla yaşlanıyorken, çalışma durumunda olan aktif nüfus bandının da daralıyor olmasıdır. Birlik'in nüfusun korunabilmesi için arzu edilebilir genç nüfusu sınırının altında bir seyir izlediği görülmektedir. Bu durum sosyal güvenlik sisteminin gelecekte çökmesini engelleyici reformlara ihtiyacı doğurmakta, aktif nüfusun azalmasının bir sonucu üretken sınıfın azalması ve yabancı emeğe ülke kapılarının açma gereğini ortaya çıkarmakta ve esnek işgücü yaratmayı zorunluluk haline getirmektedir (Erhan ve Akdemir, 2008: 44). Esnek çalışma koşulları, çalışma alanlarının dışında gelişmiş sosyal imkânlar ve çalışan kadınlar için genç bakım birimlerinin geliştirilmesi ekonomik büyüme ve ulusal zenginliğin

ortaya çıkması konusunda önemli avantajlar yaratmaktadır (Camilleri and Camilleri, 2015: 2). Tablo 10'daki rakamlar da bu durumu göstermekte; Türkiye gibi genç nüfusu fazla yaşlı nüfusu az olan bir ülke ile Avrupa ülkelerini kıyaslama şansı sunmaktadır. Aktif nüfus emek piyasasında faaliyet gösterecek kişilerin toplam nüfus içerisindeki payını gösterirken, daha da önemli olan bir diğer gösterge doğum oranlarının ölüm oranlarından yüksek olmasıdır. Şöyle ki; doğum oranları daha düşük olan bir ülkenin gelecekte nüfusunun yaşlanacağı açıktır. Tablo 10. bu durumu yansıtmaktadır ve yakın gelecekte bu durumun varlığını koruyacağını göstermektedir.

Tablo 10. Yaş Gruplarına Göre Ülkelerin Nüfus Yapısı

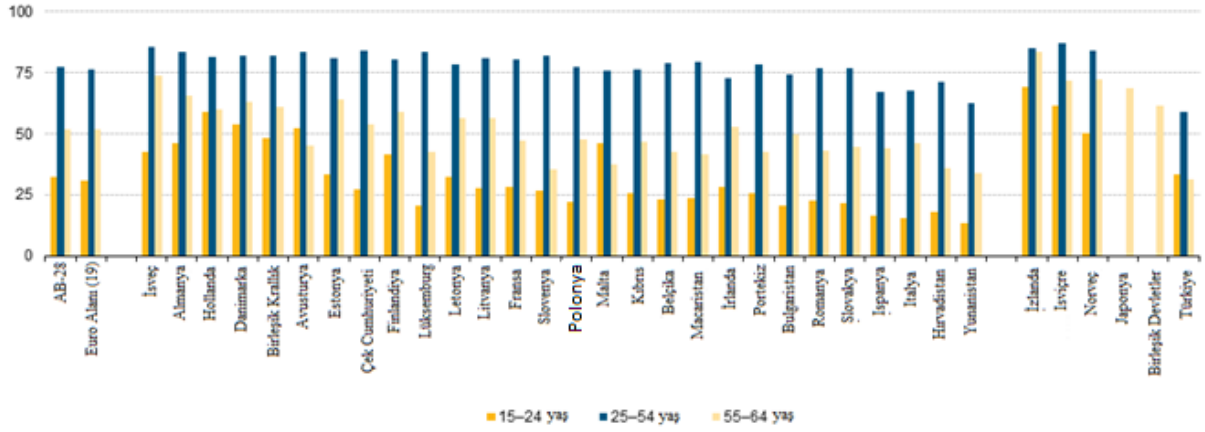
	0-14 yaş		15-64 yaş		65 yaş ve üstü	
	2004,0	2014,0	2004,0	2014,0	2004,0	2014,0
AB-28	16,4	15,6	67,2	65,6	16,4	15,5
Belçika	17,3	17,0	65,6	65,2	17,1	17,8
Bulgaristan	14,1	13,7	68,6	66,7	17,3	19,6
Çek Cumhuriyeti	15,2	15,0	70,9	67,6	14,0	17,4
Danimarka	18,9	17,2	66,2	64,5	14,9	18,2
Almanya	14,7	13,1	67,3	66,1	18,0	20,8
İrlanda	20,9	22,0	68,0	65,4	11,1	12,6
Yunanistan	14,6	14,7	67,1	64,9	18,0	20,5
İspanya	14,5	15,2	68,6	66,6	16,8	18,1
Fransa	18,8	18,6	65,0	63,5	16,2	18,0
Hırvatistan	16,1	14,8	66,7	66,8	17,1	18,4
İtalya	14,2	13,9	66,6	64,7	19,2	21,4
Letonya	15,5	14,7	68,3	66,3	16,2	19,1
Litvanya	17,6	14,6	67,0	67,0	15,4	18,4
Lüksemburg	18,7	16,8	67,3	69,1	14,0	14,1
Hollanda	18,5	16,9	67,6	65,7	13,8	17,3
Avusturya	16,3	14,3	68,1	67,4	15,5	18,3
Polonya	17,2	15,0	69,8	70,1	13,0	14,9
Portekiz	16,0	14,6	67,1	65,6	16,9	19,9
Romanya	17,5	15,5	68,3	67,9	14,1	16,5
Finlandiya	17,6	16,4	66,8	64,2	15,6	19,4
İsveç	17,8	17,1	65,0	63,5	17,2	19,4
Birleşik Krallık	18,3	17,6	65,8	64,8	15,9	17,5
İzlanda	22,6	20,5	65,6	66,3	11,8	13,2
Norveç	19,9	18,2	65,4	65,9	14,7	15,9
İsviçre	16,5	14,9	67,7	67,6	15,7	17,6
Türkiye	29,0	24,6	65,3	67,8	5,7	7,7

Kaynak: Eurostat, 2015.

Türkiye de dâhil olmak üzere Avrupa Birliği üye ülkelerine ait nüfusun yaş gruplarına göre dağılımı 2004-2014 yılları arasında ciddi bir değişim göstermemekle birlikte yoğunluk 15-64 yaşları arasında toplanmaktadır. Aynı zamanda 2014 yılı Avrupa Birliği 28 üye ülkesi için 65 yaş üstü yaşlı nüfusu Türkiye nüfusunun yaklaşık üç katı kadar olduğu ortaya

konulmaktadır. Ancak yaşlı nüfusun istihdam içerisindeki payının yüksek olduğu durumları avantaj olarak gören çalışma gruplarından da bahsetmek mümkündür. Şöyle ki; çalışma hayatında genç nüfusun olması piyasa açısından kırılmalı bir yapı oluşturmaktadır. Çünkü genç işgücü ile tecrübe açısından görece zayıf, sürekliliği olmayan sözleşmeye dayalı iş ilişkisi yürütülmekte; eğitim hayatından iş hayatına geçiş genellikle sıkıntılı bir süreç olmaktadır. Aynı zamanda yaş ile istihdam oranlarının gelişimi arasında pozitif yönlü bir ilişkiden bahsedilmektedir. Görece yaşlı nüfus genç nesilden daha yüksek performans gösterme eğilimindedir. Bu durum aynı zamanda genç işgücünün işsiz kalma riskini artırmaktadır; çünkü genç emeğin daha az çalışma tecrübesine sahip olması, eğitimini henüz tamamlamaması, sürekliliği olmayan işçi-işveren ilişkileri ve piyasa bağlantılarının zayıf olması işveren açısından tercih edilir bir durum değildir (European Commission, 2012: 20-29).

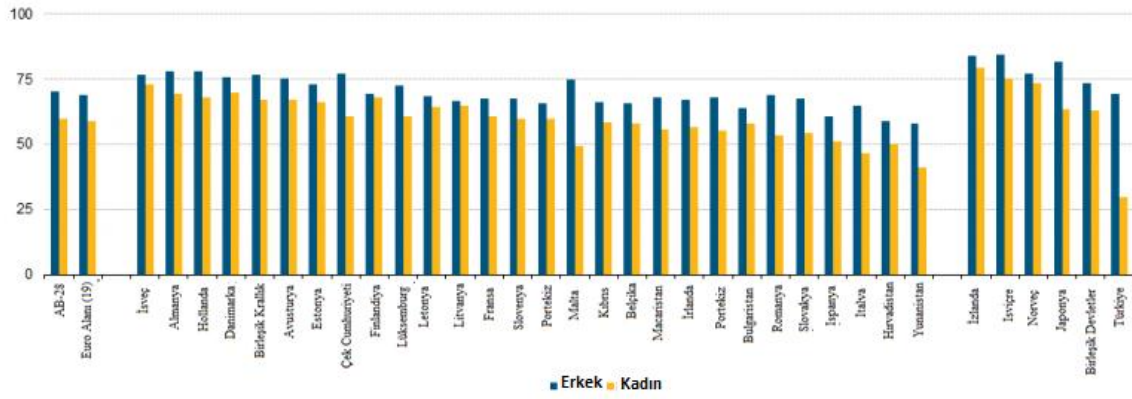
İşsizlik toplumlar açısından hem bireysel hem de sosyal bir takım sorunlar yaratmaktadır. Bu durumun ortaya çıkaracağı maliyet eğitimi tamamlamamış düşük nitelikteki gruplar için görece daha yüksektir, bu gruplar üzerinde işveren algısı verimlilik düzeylerinin düşük olduğu yönünde iken işsizlik oranlarının uzun dönemdeki geleceğini de bu işveren algısı belirlemektedir. Özetlemek gerekirse genç iş gücü piyasalar açısından işlevsizdir, ancak Avrupa Birliği ekonomileri açısından aktif nüfus içerisindeki genç nüfusun oranının düşük bir düzeyde seyretmesi aynı zamanda da doğum oranlarının ölüm oranlarını karşılayacak oranın altında kalması uzun vadede piyasalar açısından yukarıda da bahsedildiği gibi sürdürülemez bir durum yaratabilmektedir. Avrupa Birliği üye ülkeleri için genç nüfusun yaklaşık %67'lik kısmı eğitime devam etmektedir. İspanya için 15-24 yaş arası genç nüfusun 2011 yılında %41'lik kısmı piyasalarda aktif olarak faaliyet gösterirken, %46,4'ü işsizdir. Şekil 11'de Avrupa Birliği'nin istihdama katılım oranlarını yaş grupları temelinde dağılımı görülmektedir. Kriz yıllarında hükümetler genç nüfusun desteklenmesi için usta-çırak ilişkisine dayalı bir süreç başlatmış, eğitim ve çalışma tecrübesi kazandıracak programlar tertiplemiş, emeğin yetkinliğini arttıracak eğitim sistemi geliştirmiş, vergi teşviki, istihdam etme ve eğitim yardımlarını araç olarak kullanmıştır (European Commission, 2012: 20-29).

Şekil 11. Yaş Gruplarına Göre İstihdam Oranları

Kaynak: Eurostat, 2014.

Şekil 12 ise cinsiyete göre istihdam paylarını göstermektedir. Kadın işgücünün payı bütün ülkelerde hep daha az olmuştur. Gerek cinsiyete göre, gerek ülkelere göre işsizlik heterojen bir yapı göstermiştir. Yunanistan, İspanya, Slovakya ve Hırvatistan gibi ülkelerin 2014 rakamlarına bakıldığında tecrübe ettiği ciddi yüksek işsizlik oranlarına karşın; Lüksemburg, Avusturya, Danimarka gibi ekonomilerde Avrupa Birliği ve Euro Sahası ekonomileri ortalamasının altında seyretmiştir. Birleşik Devletler ve Japonya gibi Avrupa Birliği ülkelerinin küresel arenadaki rakiplerine kıyasla ise işsizlik rakamları görece yüksek kalmıştır. Ülkeler kendi içerisinde 2003-2014 yılları itibariyle değerlendirildiğinde ise genel olarak işsizlik rakamları yükselme eğilimi içerisine girmiştir. Japonya, ABD ve Avrupa Birliği işgücü yetkinlikleri anlamında sınıflandırıldığında da ABD yüksek ve orta seviyede nitelikli emek oranında ilk sırada yer alırken, Avrupa Birliği ikinci sırada; Japonya'nın görece niteliksiz veya orta düzeyde emek miktarının üzerinde performans göstermektedir (Mahony and Ark, 2003:175). Şekil 12'deki veriler ışığında kadınların işgücüne katılım oranlarının yıllar itibariyle yukarı yönlü bir seyir izlemesi, nüfusun yapısını etkilemektedir. Çalışma yaşamında aktif olarak yer almak isteyen kadın nüfusunun toplum içerisindeki anne ve ev kadını rolünün değişmesi, çocuk sahibi olma istediğini etkilemiştir. Bununla birlikte gelişen tıbbi faaliyetler de bireylerin ortalama yaşam sürelerini uzatarak nüfusun hem görece daha az doğurgan hem de daha uzun yaşayan bir yapıya sahip olmasına neden olmaktadır. Bu durumun yaratacağı netice daha önce de bahsi geçtiği gibi, yüksek sosyal güvenlik harcamalarının ortaya çıkardığı kamu harcama artışı ve üretken sınıfın niceliksel olarak daralmasıdır (Akin, 2008: 149).

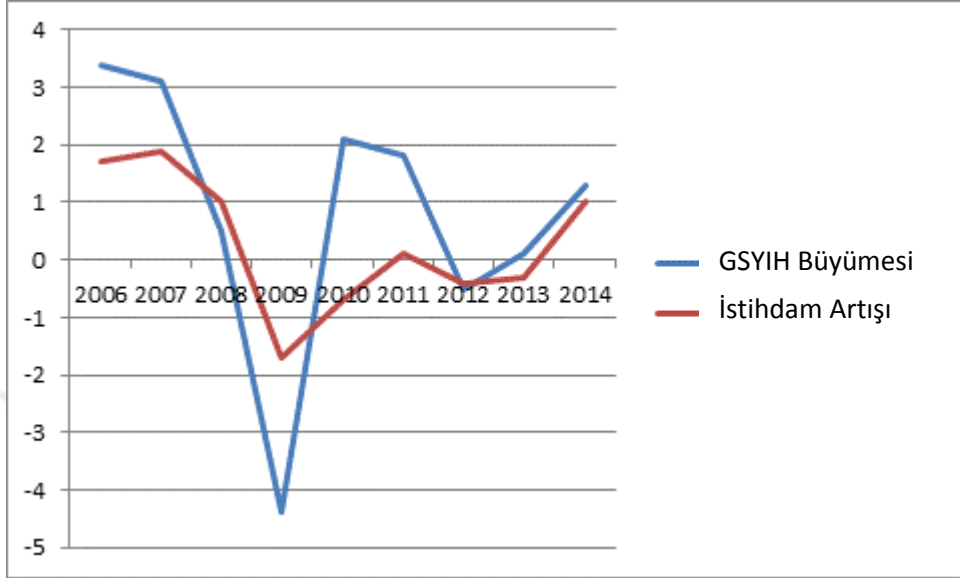

Şekil 12. 2014 Yılına Ait 15-64 Yaş Arası Cinsiyete Göre İstihdam

Kaynak: Eurostat, 2015.

Avrupa Birliği üye ülkeleri arasında farklılaşan işsizlik rakamları aynı zamanda ekonomik faaliyetlerin gelişmişlik düzeylerindeki ve büyüme için gerekli ekonomik çıktıdaki farklılıklardan da kaynaklanmaktadır. 2011 yılında Okun Yasası çerçevesinde istihdam rakamlarına dair yapılan bir takım tahminler varken, gerçekte ortaya çıkan sonuçlar gittikçe kötüleşen ekonomik çıktı miktarı ve borç krizinin etkisinin daha güçlü olduğudur ki özellikle; İspanya, Yunanistan ve Portekiz için bu durum yaşanmaktadır (European Commission Labour Development, 2012: 1). Okun Yasası, işsizlik ile GSYİH arasında yıllık dönemler itibariyle ilişkiye vurgu yaparken; tam istihdam seviyesinde ortaya çıkan gayri safi milli hasılanın düşüşü karşısında işsizlik rakamlarının artacağı yönünde bir nispet ortaya koymuştur (Wessels, 2002: 90). Yüksek büyüme rakamları işsizliği azaltacak ve reel çıktının potansiyel çıktıya kıyasla %1 birim üstünde olduğu durumlarda, işsizlik fiili işsizlik oranının %0,3 altında olacaktır (Okun'dan [1962] aktaran Sürmeli, 2013: 254). Ancak yukarıda bahsi geçen İspanya, Yunanistan ve Portekiz için Okun Yasasındaki sapmalar daha önce yapılmış olan bir takım çalışmalarda da kendini göstermiştir. Özellikle genişleme ve daralma dönemlerinde ortaya çıkan sonuçlar arasında bir asimetri mevcuttur (Ceylan ve Şahin, 2010: 158). Okun Yasası'nın ortaya koyduğu sonuçların konjonktürel olarak asimetric dağılabileceğinin bilinmesi önemlidir; çünkü emek piyasalarında reformlara yön verecek olan yapısal politikalar ve istikrar politikalarını belirlemede ciddi bir yere sahiptir. Ayrıca asimetrinin görmezden gelinmesi geleceğe yönelik tahminlerde hataya yol açmaktadır (Harris and Silverstone, 2001: 1). Özetlemek gerekirse, Avrupa Birliği ekonomileri için borç krizi ve ekonomik çıktı miktarındaki aşırı kötüleşme ile tetiklenen işsizlik hadleri %1-%0,3

nispetinden sapsmış, sonuçlar beklenenin ötesinde olumsuz olmuştur. Şekil 13 GSYİH düşüşleri ile istihdam değişimlerini bir arada sunmaktadır. Özellikle de kriz yıllarını takiben Okun Yasası'nın sunmuş olduğu nispetin çok üzerinde bir değişim trendi göstermiştir.

Şekil 13. 2006-14 Yılları Arasında Avrupa Birliği Gayri Safi Yurtiçi Hasıla ve İstihdam Artışları

Kaynak: The World Bank (2015) and Eurostat (2015) Database.

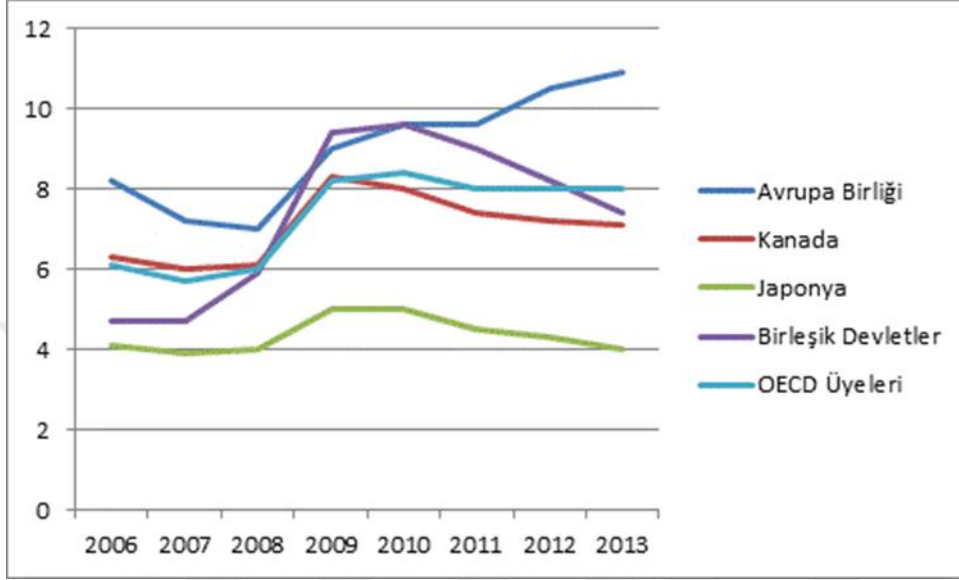
Emek piyasasının yaş gruplarına ve cinsiyete göre gösterdiği özelliklerin üretim sürecindeki belirleyici rolünün yanı sıra piyasanın yapısal özellikleri de bu noktada önemlidir. Emek piyasalarına giriş, çıkışların ve çalışma saatlerinin esneklik düzeyleri üye ülkelerin işgücü piyasalarına ilişkin performanslarını etkilemektedir. Emek piyasaları düzenlemelerine yönelik olarak esneklik derecesinin belirleyen unsurlar; refah programları, işten çıkarılmanın maliyeti, ücretlerin yüksek oluşu, ücretlerin belirlenme sistemi, sigorta primleri seviyesinin yüksekliği ve işsizlik yardımlarının yüksek oluşu gibi bir takım kurumsal düzenlemelerdir. Avrupa Birliği üyesi ekonomilerin emek piyasalarının heterojen yapısına rağmen ortalamada bakıldığında dünyanın en az esnek emek piyasaları arasındadır; bu durum aynı zamanda işsizliğin kalıcı olmasına neden olmaktadır (Akçay, 2008: 124-128). İşgücü hareketliliği, emek piyasaları esnekliğinin ciddi bir göstergesidir. Emek hareketliliği sosyal maliyetleri ve refah hizmetlerini arttırmaktadır. Kendi işgücünü yollayan ülkelerde ise yüksek yetenekli emek kaybı yaşanırken, emek piyasasının dinamizmi artmakta ancak büyüme potansiyeli azalmaktadır (Gáková and Dijkstra, 2008: 1). Ancak talepte yaşanan değişimlerin yanı sıra,

yeni teknolojilerin adaptasyonu, makroekonomik düzenlemelerin sağlanması ve küreselleşmenin getireceği diğer bir dizi gelişmenin benimsenmesinde esnek emek piyasaları önemli bir yer tutmaktadır. Hele ki Avrupa Birliği ekonomileri için, çünkü kur düzenlemeleri ve para politikaları bir araç olarak kullanılmamakta; tek bir para biriminin kullanımı Birlik'in hareket alanını daraltmaktadır (Gáková and Dijkstra, 2008: 1). Ancak düzeyi iyi belirlenmiş işgücü hareketliliği, Avrupa Birliği'nin gelecek hedefi için önemli bir bileşendir (Nica, 2015:636). Emek hareketleri aynı zamanda tedarik zinciri ve üretim sürecini güçlendirici etkiler yaratmaktadır; çünkü ulusal düzeyde istihdamın yetersiz olduğu durumlarda üretim ve tüketim dengesi göç dalgaları ile sağlanmaktadır. Avrupa Birliği içerisinde işgücü hareketliliğinin yüksek olması kısa ve uzun dönemli üretim-tüketim dengesinin sağlanmasında kullanılan doğrudan bir araç niteliğindedir. Avrupa Birliği ekonomilerinin birçoğunda GSYİH'nin düşüşü ulusal kamu finansmanını etkilemektedir. Avrupa Birliği, mevcut engellerin kaldırılması ve emek hareketliliğinin artırılması için çaba sarf etmektedir. Mobilitenin serbestisesi, Avrupa Birliği düzeyinde uzun vadede bütün nüfusu hedef almalıdır ve Avrupa Birliği vatandaşlarının hareketi ılımlı bir düzeyde tutulmalıdır; fakat bu süreç yalnızca küçük bir topluluk seviyesinde kalmıştır. Yaşanan krizlerin de etkisiyle Avrupa Birliği'nde işgücünün hareket niteliği değişmiş, göçler Birlik dışında doğru olmuştur. Serbest işgücü hareketi ayrıca Doğu ve Batı Avrupa arasındaki ücret uçurumlarını uzun vadede aşağı yönlü ücret düşüşleri ile birbirine yaklaştırarak, bölgeler arası ekonomik gelişmişlik farklılıkları azaltmaktadır (Gacova and Dijkstra, 2008; Nica, 2015: 635-647). Ancak Avrupa Birliği ülkelerinde işgücü hareketliliğinin serbestisi sadece bir fenomen olarak kullanılmış, uygulamada bütün Avrupa Birliği vatandaşları için eşit şartlar altında uygulanmamıştır. ABD örneği üzerinden bakıldığı zaman yıllık emek hareketliliğinin bölgeler arası ekonomik farklılıkları ortadan kaldırdığı görülmektedir. Avrupa Birliği'nde ise, emeğin ve Birlik üyesi vatandaşlarının başka bir Avrupa Birliği ülkesine ya da başka bir ülkeye hareketi görece çok daha düşüktür. Birlik üyesi ülkelerin ekonomik gelişmişlik ve dışa açıklık derecesine bakılmaksızın yeni ya da eski üye ülkelerde uygulanan durum budur. Bu sebeple de işgücü mobilitesi Avrupa Birliği ülkeleri arasındaki farklılıkları azaltacak bir unsur olarak nitelendirilemez. Avrupa Birliği'nin benzer ekonomik yapıya sahip ülkeleri arasında iç işgücü hareketliliği %85'in üzerindedir, başka bir ifade ile Avrupa Birliği üyesi herhangi bir ülkeye göç eden yedi işgücünden sadece biri ya da daha azı Birlik sınırları dışından gelmektedir (Gáková and Dijkstra, 2008: 1). Dolayısıyla bu işsizlik havuzu ülkelerin istedikleri ölçüde daralmaktadır. Bu durum piyasadaki diğer yetersizliklerle birleşmiş işsizlik zaman içerisinde yapısal bir sorun haline gelmiştir (European Commission Labour Development, 2012: 1).

OPA Teorisi'nin de belirttiği gibi, işgücü göçüne Birlik düzeyinde engel olunması tek elden yürütülen para politikalarının başarıya ulaşmasını zora sokmuştur. Çünkü ulusal mali politikalar yürütülürken, uluslararası bankacılık faaliyetlerinin sürdürülebilirliği ancak emek piyasalarında işgücünün serbest dolaşımı ile mümkün olabilmektedir. Ancak görülmektedir ki, Birlik düzeyinde emek hareketliliği sınırlı şekilde gerçekleşmekte, daha ziyade nitelikli emeğe yönelik serbestlik sağlanmaktadır. Dolayısıyla emek mobilitesi önündeki engeller OPA'nın işlerliğini bozarken, istihdam performansını da etkilemektedir. Ancak yine de işsizliğin temel nedeninin işgücü hareketliliğindeki engeller olduğunu söylemek yanlış olacaktır. Bahsi geçen nedenlerin yanı sıra Avrupa Birliği ekonomilerinin teknolojik anlamda gelişme kaydedememesi, küresel alandaki rakipleri ABD ve Japonya'ya kıyasla sırasıyla beşte bir ve yarısı kadar yeni iş alanı yaratmasına neden olmuştur. Avrupa Birliği işgücü piyasalarında işsizliğin azaltılabilmesi için; yapısal katılıkların minimize edilmesi, istihdam korumalarının azaltılarak, ücret pazarlığının esnekleştirilmesi gerekmektedir. Emek piyasasının iyileştirilmesine yönelik olarak yapılan düzenlemeler, Avrupa Birliği'nde önemli bir sorun olan işsizliği giderememiştir. Çünkü aynı zamanda Avrupa Birliği ekonomileri işsizliğin nedeni konusunda fikir birliğine varamamıştır (Akçay, 2008: 129-131).

Avrupa Para Sahası emek piyasasına özgü bu problemlerin yanı sıra mali ve finansal sistemdeki zaafiyetler de piyasa performansını etkilemiştir. 2008 krizi öncesinde hane halklarının borçlanma oranlarında yaşanan hızlı artış, Euro sahası içerisindeki birçok ekonomide istihdamdaki düşüşle beraber gelmiştir. Yüksek oranda borçlu finansal sistemler yüksek risk primleri ve sıkı kredi koşullarını bir arada muhafaza etmektedir. 2010 ve 2011 arasında işsizlik oranları dünyanın temel makro büyüklükteki ekonomilerinde düşüşe geçmişken, Avrupa Birliği ekonomileri için durum hiç de böyle değildir. 2010 yılı sonrasında işsizlik oranı Avrupa Birliği ekonomilerinde şekilde de görüldüğü üzere hep zirvede kalmıştır. 2011 yılının ikinci yarısı itibariyle sanayileşmiş ülkelerde işsizlik rakamlarında bir iraksama olmuş, Şekil 14'de de yansıtıldığı üzere Birleşmiş Milletler ve Kanada, Avrupa Birliği ülkeleri ve Japonya'ya kıyasla daha sürdürülebilir bir iyileşme yaşamıştır (European Commission Labour Development, 2012: 6-19). Japonya'da 2011 Mart'ında yaşanan deprem ve ardından ortaya çıkan tsunami felaketi arz zincirini aksatıp, dış talebi zayıflatmış; bu durum GSYİH'yi daraltmıştır. İstihdamdaki düşüş verimliliği azaltmış ve aynı zamanda da ekonomik faaliyetlere olumsuz yansıması görülmüştür. Kanada gibi sanayileşmiş birçok ülkede işsizlik oranları, yaşanan iyileşmelere rağmen kriz öncesi ortalamanın üzerinde kalmıştır (European Commission, 2012: 15). Ek olarak ihracat odaklı ekonomilerde yaşanan iyileşmelere rağmen, yine aynı yıllarda istihdam genişlemesi hızını kaybetmiş, işgücü talebi

de bu endüstrilerde zayıf kalmıştır. Bunun bir sebebi, bankacılık sektörü başta olmak üzere borç krizinin yol açtığı belirsizliktir. Artan ekonomik belirsizlik ve yavaşlayan ekonomik büyüme, işverenlerin yeni işgücünü istihdam etmeye isteksiz olmasına, aynı zamanda var olan işgücünün işten çıkarılmasına yönelik eğilimleri güçlendirmiştir.

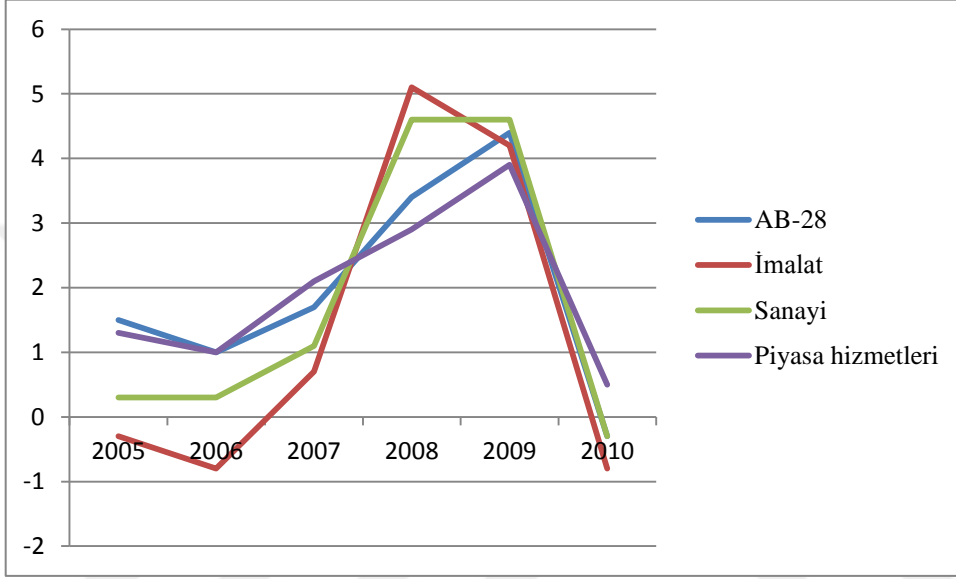
Şekil 14. İşsizlik (Toplam İşgücünün yüzdesi olarak)

Kaynak: The World Bank database, 2015.

Euro Bölgesi'nin sınırları dışında ortaya çıkan krizin bölge üzerinde etkili olması üzerinde bir dizi senaryo varken; birçoğu kontrol edilemeyen birim işgücü maliyetlerinin rekabet gücünü baltaladığını ifade etmekte, başka bir grup ise tamamen sabit kur rejiminin benimsendiği bir sistem içerisinde ödemeler dengesinin tam anlamıyla sağlanması gerekir diyerek; dengeden uzaklaşıldığı durumda kriz yaşanmasının kaçınılmaz olduğunu belirtmektedir (Constâncio, 2014: 250). 2008 yılı sonrasında yaşanan iyileşmelerin bir anda kesintiye uğraması, getirilen düzenlemelerin uzun vadeli önlem almaktan ziyade kısa vadede çözüm arayışlarının bir sonucu olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda Avrupa Birliği'nde toplam işsizlik rakamlarının ele alınması ülkeler arasındaki farklılıkları gizlemektedir (European Commission Labour Development, 2012: 6-19). Birim işgücü maliyetleri bağlamında bakıldığında Şekil 15 sektörel bazda birim işgücü maliyetlerini sunmaktadır. 2008-2009 yıllarına bakıldığında reel ücretlerdeki sınırlı müdahaleler beraberinde verimlilik düşüşü getirmiştir. 2011 yılında ise reel ücretler verimlilik artışıyla paralel gitmiştir. Avrupa

Birliği'nde ve Euro bölgesinde 2011 yılında işgücü verimliliği oldukça düşük bir seviyede iken, ücretlerde de bir artış yaşanmamış dolayısıyla da birim işgücü maliyetleri ılımlı bir düzeyde kalmıştır. Birim iş gücü maliyetlerindeki bu seviye 2008 yılına kıyasla iyileşme olarak nitelendirilmiştir. Bu iyileşme finans başta olmak üzere hizmet sektöründe yaratılan katma değerde yavaşlama ile birlikte birim işgücü maliyetini de artmıştır (European Commission, 2012: 15).

Şekil 15. Avrupa Birliği-28 Üyesi Ülkenin Sektörel Bazlı Birim İşgücü Maliyeti

Kaynak: OECD Stat.

2011 yılına geldiğinde iş bulma oranlarında yaşanan düşüş ve Avrupa Birliği'nin birçok ülkesinde (özellikle Yunanistan, Portekiz) işgücü yapılanmasında yaşanan dönüşümler istihdam seviyesinde ılımlı düzeyde seyreden iyileşmenin, ani bir şekilde düşmesine neden olmuştur; Avrupa Birliği'nin işsizlik oranı neredeyse %10,5 seviyesine ulaşmıştır. Euro alanında ise bu oran %11 olarak gözlenmiştir ki bu rakam Avrupa Para Birliği'nin kuruluşundan itibaren gözlenen en yüksek değerdir. Ekonomik konjonktür ve özellikle de borç krizinin yıkıcı etkileri buna sebep olarak gösterilebilir. 2008 krizinden bu yana işgücünün Euro alanından 3 milyon, toplamda 5 milyonu işini kaybetmiştir. Ancak ülkeler arasında işsizlik seviyeleri dengesiz dağılmıştır. Özellikle Almanya gibi cari işlemler fazlası veren ekonomilerde bu duruma paralel olarak, istihdam seviyeleri de yükseliş göstermiştir. Avrupa Birliği'nde istihdam kaybının özellikle %40'ı İspanya'daki kitlesel iş kayıplarından kaynaklanmaktadır. Bu farklılığın nedeninin bir kısmı ekonomik faaliyetlerin

gelişmelerindeki farklılıklar bir kısmı ülkelerin kendi iç dinamiklerine uygun olarak işsizliğe verdiği tepkiler ve bunun büyüme üzerinde değişen etkileridir (European Commission, 2012: 16-18). Bununla beraber son yıllarda işgücü piyasalarında işgücünün niteliği azalırken alışılmışın dışında iş süreçlerini yönetmeye yetkin emek miktarı da azalmış görece düşük kapasiteli emek ön plana çıkmıştır. Rekabetçi fiyatlar işgücü maliyetlerinden etkilenmekte iken, maliyetlerde yaşanan olumlu gelişmeler otomatikman cari işlemler hesabını dengeye getirmektedir. Görece düzenlenmiş fiyatlar, ihracat fiyatlarında azalma ile birlikte ihracata olan dış talebi arttırmaktadır (European Commission, 2012: 16-18).

Rekabet gücü ile ilişkili düzenlemelere tekrardan dönüldüğünde ise rekabet göstergesi olarak, birim iş gücü maliyetleri düşünülmüş İrlanda için maliyetler 1999 yılından itibaren %19 azalmış, İtalya’da sınırlı seviyede düzenlemelerle yalnızca %0,2 seviyesinde bir düşüş yaşanmış; yine Yunanistan, İspanya ve Portekiz’de sırasıyla %9, 9,5 ve 6,6’lık düşüşle önemli gelişmeler kaydedilmiştir (Constâncio, 2014: 256). Tablo 11’ de referans alındığında ülke grupları Avrupa Birliği’nde 2008 krizi sonrasında çöküş noktasına gelen İrlanda, İtalya, Portekiz, Yunanistan gibi kırılmalılığı yüksek ülkeler, diğer taraftan Almanya gibi her koşulda başat güç olmaya devam eden Almanya ve madalyonun ters tarafında ise Avrupa Birliği’nin önemli ticaret ortakları Birleşik Devletler ve Japonya’dır. 2008 sonrası dönemde maliyetlerde düşüş gözlenmiştir. Bunun iki nedeni vardır; ilki ilgili yıllarda işsizlik seviyesinde yaşanan artış ve bir diğeri de işgücü piyasalarındaki yapısal reformlardır. Yapısal reformlarla hedeflenen rekabet gücünü arttırmak ve bazı spesifik sektörlerde firma giriş-çıkışlarını kolaylaştırmak, verimliliği arttırmaktır (European Commission, 2013: 26).

Tablo 11. OECD Üyesi Bazı Ülkelerin 2001-2012 Periyodunda Birim İşgücü Maliyetinin Yıllık Artış Miktarı

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Fransa	2,3	3,0	2,2	0,8	2,0	1,8	1,4	2,9	3,6	0,9	0,9	2,0
Almanya	0,0	0,2	0,8	-0,8	-1,1	-2,5	-1,5	2,1	6,7	-1,9	0,9	2,7
Yunanistan	-0,1	9,2	1,2	1,3	3,5	-0,4	2,4	-0,5	10,7	0,7	-2,8	-6,3
İrlanda	5,2	2,0	6,1	4,2	5,6	3,9	3,9	5,3	-6,4	-7,4	-2,9	0,5
İtalya	3,0	3,4	4,3	1,4	2,6	1,6	1,8	3,9	4,4	-0,1	0,6	2,1
Japonya	-1,3	-3,5	-3,5	-3,0	-1,5	-2,3	-2,9	0,9	1,2	-4,6	0,6	..
Portekiz	3,5	3,1	3,5	0,8	3,7	0,6	0,8	3,1	2,4	-1,4	-1,5	-4,0
Birleşik Krallık	4,2	1,6	1,6	2,1	1,0	3,4	2,0	3,0	6,5	1,7	1,3	2,8
Birleşik Devletler	1,9	0,8	2,4	1,7	2,5	3,1	3,0	3,1	0,0	-0,2	2,1	..

Kaynak: OECD Stat.

Avrupa Birliği ülkeleri için aktif olarak devam eden reform süreciyle istihdamda iyileşme, işgücü mobilitesini artırma, emek piyasasını dinamikleştirme, istikrarsızlığı azaltıp, rekabet gücünü arttırmaya yönelik bir dizi önlem alınmıştır (European Commission, 2012: 16-18). Planlanan yapısal reformların bölgesel kalkınmayı sağlayıp, ekonomik dengesizlikleri gidermesi amacı da benimsenmiştir (Delors, 1989: 30). Ancak Avrupa Birliği'nin önemli bir ticaret ortağı olan ABD ile kıyaslandığı zaman esnek olmayan, verimliliği düşük, birim maliyetleri yüksek ve ekonomik performansı artırıcı reformlara başvurmayan bir Avrupa göze çarpmaktadır. Bu durum bir takım teknik yetersizliklerin bir sonucu iken aynı zamanda da ülkelerin reformlar konusundaki isteksizliklerinin bir yansımasıdır. Çünkü reformlara uyum sürecinin ortaya çıkaracağı bir takım maliyetler söz konusudur (Hallett vd., 2005: 230). Bu maliyetlere rağmen işgücü piyasasına yönelik reformlara ve bir takım düzenlemelere gidilmiş yine de işgücü piyasalarının görünümünde bu kötüye gitme durumuna engel olunamamıştır. Bu denli kötüye gitme nedeni ise egemenlik kriziyle beraber ekonomik aktivitelerin de sekteye uğramasıdır (European Commission Labour Development, 2012: 1). Aynı zamanda da Avrupa Birliği ekonomilerinin her birinde farklı bir görüntüye sahip olan, borç krizi rakamlarının farklı müdahalelere ihtiyaç duymasındır. Dolayısıyla ortak bir çözüm paketi Birlik seviyesinde mümkün değildir. Aynı zamanda da ortak bir para politikası yaratma zorunluluğu altında olan Birlik, eş güdümlü ilerlemeyen para ve maliye politikası ile karşı karşıya kalmakta, ortaya bir uyumsuzluk durumu çıkmaktadır. Borç krizini aşmaya yönelik olarak ekonomik çıktı ve istihdam düzeyini etkileyecek olan maliye politikaları ülkeler bazında farklı düzenlemelerle kendini gösterirken, politik çıktılar da farklılaşmaktadır. Üye ülkelerin çoğunda görece gevşek mali koşulların ve vergi reformlarının gerekliliğine dikkat çekilmiş aynı zamanda işgücü arz ve talebinin mobilizasyonunun daha ideal koşullarda gerçekleşmesi gereği ortaya çıkmıştır. Uсталık ve çıraklık ilişkisi geliştiren meslek yüksekokullarının oluşturularak yüksek rakamlara ulaşan genç işsiz sayısının azaltılmasına yönelik önlem alınmasına vurgu yapılmıştır (European Commission Labour Development, 2012: 6). Toplu iş kayıplarını önlemek adına ortalama çalışma saatlerini azaltmak etkili bir araç olarak kullanılmıştır. Ancak 2011 yılına gelindiğinde ortalama çalışma saatleri İspanya ve Portekiz gibi yüksek işsizlik yaşayan ekonomilerde yükselme eğilimini sürdürmeye devam etmiştir (European Commission, 2012: 20-29).

Sonuç olarak Avrupa projesinin etrafında döndüğü Avrupa ekonomilerinin sosyal bütünleşme ve hareketinin sürdürülebilirliği için oldukça önemli olan işsizliği azaltma konusundaki yönelimler başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Haffner vd., 2000: 1-2). Yapılan reformların birçoğu genel olarak işgücü piyasalarının kötüleşen çıktı seviyelerine cevap

vermek amacını taşımaktadır (European Commission Labour Development, 2012: 1). Dünyanın geri kalanını büyük oranda temsil eden OECD ülkeleri ile kıyaslandığında Avrupa Parasal Birliği üyeleri arasındaki yapısal işsizlik hem nicelik olarak daha yüksek hem de daha ciddi etkilerini korumayı sürdürmüştür (Haffner vd., 2000: 1-2). Görünürde ekonomik olarak düşünülse de sosyal, politik ve ahlaki birçok etkileri vardır (European Commission Labour Development, 2012: 1). Bu durum Avrupa Emek Piyasaları'nın bununla başa çıkabilecek yetenekte olmamasının bir yansımasıdır. Belirtmekte fayda vardır ki; Avrupa'da işsizliğin bu denli yapısal bir sorun haline gelmesinin nedenleri; işgücü piyasalarında esnekliğin olmaması, vergi yükü ve refah sistemindeki dengesizliğin yarattığı eşitlikten uzak durum, beşeri sermayenin yeterli donanımına sahip olmaması, aşırı sınırlamaların yol açtığı kısıtlı iş çevresi ve güncelliğini yitirmiş düzenlemelerdir (Haffner vd., 2000: 1-2). Euro'nun geleceği anlamında bakıldığında ise emek piyasaları dünya ekonomileri arasında rekabet edilebilirliğin maliyet avantajını yaratmaktadır. Emek piyasalarında esnekliğin sağlandığı ve mobilitenin önündeki engellerin ortadan kaldırılabilirdiği ölçüde maliyetler döviz kuru değişimlerinin yarattığı etkiye benzer bir etkiyle düşürülebilecektir. Bu sayede dünya ticaretinde söz sahibi olabilecek ve dış ticaret fazlası yaratabilecektir. Euro Sahası ekonomileri arasında var olan ekonomik farklılıklar bu sayede büyük oranda ortadan kalkacak, para politikaları ile ulaşılmaya çalışılan fiyat istikrarı hedefi yakalanacaktır. Ancak Euro Sahası ekonomileri için esnek ve işgücü hareketinin sağlanabildiği bir piyasadan bahsetmek tam anlamıyla mümkün olamamakta, bu yönde reformlara başvurulmuş olsa da küçük bir bölgeyi etkileyebilmektedir. Dolayısıyla Euro'nun sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir.

3.1.2.3.2. Büyüme Unsurları

Büyüme unsurlarına ilişkin çıkarım yapmak için, Birlik düzeyinde incelemenin yetersiz kaldığını bu sebeple de dünya ekonomileri arasında ciddi rekabet ortamının yaşandığı düz bir dünyanın varlığını kabul etmekte fayda olduğunu belirtmek gerekmektedir. Özellikle de Avrupa Birliği açısından önemli bir paydaş olan ABD ve Japonya gibi ekonomilere sıkça atıfta bulunulacaktır. 1990ların ortalarından bu yana Avrupa Birliği GSYİH büyüme oranı, işgücünün verimliliği ve toplam faktör verimliliği performansları ABD'nin gerisinde kalmıştır. Avrupa Birliği ve ABD arasındaki işgücü verimlilik farkı zamanla açılmıştır. Avrupa Birliği büyüme rakamlarındaki durgunluğun nedeni ABD'ye kıyasla yeni endüstriyel yapılanma süreçlerinin gelişiminin yavaşlığıdır (Mahony and Ark, 2003: 16-19). 1980lerde

ABD, Avrupa Birliği ve Japonya için büyüme rakamlarının yanı sıra; çıktı miktarındaki değişim, istihdam ve verimliliğin artış hızına bakıldığı zaman; Japonya'nın reel GSYİH büyümesi bu üç kutup arasında %4'lük bir oranla en hızlı, bunu takiben %3,2 ile ABD'de ve son sırada Avrupa Birliği yer almıştır. 1990ların erken dönemlerinde her üç bölge için GSYİH büyümesi düşük iken, 1990ların ikinci yarısında ABD daha hızlı olmak kaydıyla Avrupa Birliği ile birlikte bir iyileşme yaşamıştır. Ancak niceliksel olarak bu iyileşmeye ilaveten ABD için emek girdisi ve verimlilik artışı gözlenmiştir. Avrupa Birliği için ise aksine emek girdisi artarken, 1980lerdeki rakamlara kıyasla verimlilik artışı yavaşlamıştır. Avrupa Birliği'nde II. Dünya Savaşı'ndan bu yana işgücü verimliliği ABD seviyesini yakalayamamıştır (Mahony and Ark, 2003: 16-19). ABD ve beraberinde Avrupa Birliği'nin Avusturya, Danimarka, Finlandiya, İsveç ve Norveç gibi teknolojik anlamda ciddi ilerlemeler kaydetmiş ekonomilerinde sermaye ve işgücünün üretim faktörü olarak üretim sürecindeki verimliliğinin görece yüksek olması aynı zamanda yönetimsel, organizasyonel ve üretimdeki iyileşmelerin Avrupa Para Sahası'na dâhil diğer ulus devletlerden daha yüksek performans göstermesi ulus devletler düzeyindeki ayrışmaların önemli bir sebebi olmuştur (Ünlükaplan, 2009: 236). Aynı zamanda Birlik seviyesinde ülkeler arasında da bu görece verimlilik düzeylerinin yanı sıra büyüme rakamları da farklılık arz etmiştir. Örneğin; 1995-2002 arasında İspanya için %-0,3 olan işgücü verimliliğindeki büyüme İrlanda için %5'dir. 2002 yılı rakamlarına bakıldığında ise ABD ortalama işgücü verimliliği Belçika için %17 daha fazla, Portekiz için ise %38 daha azdır (Mahony and Ark, 2003: 16-19). Görece yüksek rakamlara eriştiği yıllarda dahi Birlik seviyesinde bir iyileşme olmadığı için işgücü başına gelir rakamları düşük kalmıştır (McGuckin and Van Ark'dan [2003] aktaran Mahony and Ark, 2003: 19).

OECD üyesi ekonomilerin özellikle de Kıta Avrupası ekonomilerinin son dönem kamusal harcamaları daha yüksek yenilik performansı gösterebilecek alanlara kanalize edilmiştir. Ancak bilgi ve iletişim teknolojilerine yönelik olarak yapılan bu yönlü harcamaların yeni teknik ilerlemelere ve küreselleşme düzeyine sağladığı katkılarına rağmen üretim düzeyi beklenen seviyede artış gösterememiştir (OECD, 2007: 10). Aynı zamanda Avrupa Birliği ülkelerinin birçoğunun sermaye yoğun endüstrilerdeki payı görece düşük, teknoloji kullanımı ve hizmetler sektörünün ağırlığı ise büyüktür. Ancak kaynakların birçoğu atıl ve yeni teknolojilerin adapte edilmesinde ABD'yi geriden takip etmektedir (Mahony and Ark, 2003: 21). Dolayısıyla dünya piyasalarında ticarete konu olan her hangi bir mal veya hizmetin uygun teknoloji ile üretiminin ve sektörün ilk üreticisi olarak potansiyel alıcıya ulaşabilmenin avantajını birçok durumda yakalayamamaktadır. Bu durum da Avrupa Birliği

ve Para Sahası ekonomilerinin küresel rakiplerine karşı güç kazanmasının önünde engel teşkil etmektedir. Avrupa Birliği ekonomileri için önemli konulardan bir diğeri de atıl kalan kaynakların üretken bir alana taşınıp taşınmamasıdır (Mahony and Ark, 2003:21). Avrupa Para Sahası ekonomileri büyüme sürecini daha ziyade borca dayandırdığı için, bir takım düzenlemeler ve yapısal reformlar aracılığıyla üretimde niteliğe odaklanma konusunu göz ardı etmektedir. Bu konuda Avrupa Birliği ve Para Sahası ekonomilerinin en güçlü rakiplerinden biri olan ABD ekonomisinin 1970lerden beri yapısal değişimlerini sürdürdüğünü söylemek mümkündür. O yıllardaki petrol krizi ABD'nin enerji yoğun ekonomisini ciddi ölçüde etkilemiştir. 1980lerde ABD ekonomisinin sanayisizleşmesi yönünde endişeler doğmuştur. Kısmen Japon yatırımlarının etkisiyle kısmen de bilgi ve iletişim teknolojilerindeki atılımların etkisiyle 1990lara gelindiğinde ABD tekrardan rekabet avantajı yakalamıştır. Avrupa Birliği'nin, ABD'nin gerisinde kalmasının tek nedeni bu olmamakla birlikte Almanya gibi birkaç Avrupa Birliği üyesi ülke kurumsal gelişmeler ve teknoloji yayılımına odaklı yenilik sistemi ile ABD'yi yakalayacak etkinliğe sahip olmuştur. Avrupa Birliği'nin en gelişmiş ülkeleri ABD'nin verimlilik seviyesine yaklaşmıştır. Ancak Avrupa'nın ekonomik bütünleşme süreci ve küresel sermaye akışı iç ve dış pazarın geliştirilip, etkinliğini arttıracak yeni çözümlerin bulunmasına ihtiyaç duymaktadır (Mahony and Ark, 2003:21).

1990lara gelindiğinde Avrupa'daki bilgi ve iletişim teknolojilerine yatırılan sermaye miktarındaki artış ABD'deki kadar yüksek olsa da çıktı değeri üzerindeki payı görece düşük kalmıştır (Mahony and Ark, 2003:219). Bunun sebebi daha önce de bahsi geçtiği gibi Avrupa Birliği ve Para Sahası ekonomileri kaynaklarını üretimde niteliği arttırmadan ziyade niceliksel artışını sağlamaya odaklanmış olmasıdır. Bir diğer neden ise bilgi ve iletişim teknolojilerinin üretim faktörü olarak yoğunluğunun düşük düzeyde seyretmesi daha ziyade üretimin geleneksel yöntemler ile yapılmaya çalışılmasıdır. Teknolojik gelişimi sadece üretim sürecine katılan bir faktör olarak düşünmek hatalı olacağı gibi, bu gelişimin iki önemli ayağından bahsetmek mümkündür. Biri ilerlemenin işgücü yetkinliğini etkileme gücü diğeri ise organizasyonel değişimdir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinden fayda sağlamak için, organizasyonel değişimlere ihtiyaç vardır. Bu organizasyonel değişimler; insan kaynakları yönetimi, grup çalışması, esnek çalışma ve iş rotasyonlarını içeren yeni iş uygulamalarını aynı zamanda da toplam kalite yönetimi, girişimci kaynak planlama sistemleri ve müşteri ilişkileri yönetimi gibi yeni iş ve yönetim süreçlerini kapsamaktadır. Bu değişim daha ziyade bilgi ve iletişim teknolojilerine yapılan yatırımların bir ürünü olmaktadır. Ayrıca verimlilik performansı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Teknolojik gelişmelerin yaşanabilmesi firma kapasitesinin ötesinde, firmaların faaliyet gösterdiği çevrenin kurumsal değişimlere istekli

olması da önemlidir. Avrupa Birliği'nde rekabetçi ve düzenleyici çevrenin değişimlere karşı isteksiz oluşu Avrupa'yı bu noktada geriye itebilmektedir. Ayrıca Avrupa yeni teknolojik değişimlere ayak uydurabilecek nitelikli emek bakımından da zayıftır. Dolayısıyla teknolojik gelişimleri üretkenliğe yansıtarak kazancını arttırması ABD'de olduğundan daha geç bir sürece yayılmaktadır (Mahony and Ark, 2003:219). Bu durum dünya piyasalarında ABD ve Avrupa Birliği ekonomilerinin rekabet edilebilirliğini, ABD lehine etkilemektedir. Çünkü ülkelerin yeni teknolojiyi üretim sürecine adapte ederek maliyet avantajı yaratması görece daha hızlı hareket edebilen ekonomiler için mümkün olmaktadır.

Tablo 12 sektörel bazda yaratılan katma değer paylarını ve verimlilik artışını 2001 yılı itibariyle Birlik'e dahil 15 üye ülke ve ABD bazında göstermektedir. 1980ler ve özellikle de 1990ların ilk yarısında Avrupa Birliği Para Sahası ekonomilerinde (AB-15) verimlilik artışı bazı temel sektörlerde ABD'ye kıyasla daha hızlıdır. Sektörel bazda önemli istisna otelcilik ve catering gibi dağıtım ticareti tabloda belirtilen birinci periyot için, ikinci periyot için de finansal hizmetlerdir. Son periyotta ise verimlilikteki artış ABD lehine dönmüştür. Tablonun geneline bakıldığında ABD birçok sektörde özellikle de; dağıtım ticareti, iletişim, hizmetler ve finansal hizmetlerde ve daha az kazancı olan imalatta hep önde olmuştur. İmalatta yaratılan katma değer bilgi ve iletişim teknolojileri üretim sanayisinde güçlü ve hızlı büyümeden kaynaklıdır. İrlanda, Yunanistan ve Portekiz haricinde Avrupa Birliği üye ülkelerin tamamı, 1990ların her iki yarısında imalatta verimlilik artışı ya yaşamamış ya da düşüş yaşamıştır. Sektörel bazda değerlendirildiğinde de Avrupa Birliği üye ülkeleri 1979-01 periyodunda birbirlerinden farklı ivmeler yakalamış; örneğin İspanya, Fransa, İrlanda, İsveç ve Birleşik Krallık finansal sektörde 1990ların başında iyileşme gösterirken, diğerleri aksine daha kötüye gitmiştir (Mahony and Ark, 2003:219).

ABD bilgi ve iletişim teknolojilerini üreten ve kullanan sektörlerde Avrupa Birliği'ne kıyasla daha yüksek katma değere sahiptir. Bu endüstrilerde yüksek yeteneklerle donatılmış emek miktarı daha fazladır. Avrupa Birliği daha ziyade iç AR-GE faaliyetleriyle geleneksel süreç yeniliği alanına kanalize olmuştur. ABD'nin, Avrupa Birliği üzerindeki avantajı da daha yoğun bir şekilde yüksek teknolojik alanlara yönelmesiyle açıklanmaktadır. ABD'nin verimlilik ve birim iş gücü maliyetleri açısından üstünlüğü bilgi ve iletişim teknolojileri üretiminde, kimya ve taşıma ekipmanları sektörlerindedir. Avrupa Birliği ile ABD kıyaslandığı zaman, Avrupa Birliği'nde görece zayıf olan verimlilik performansı Birlik'in istihdamı koruyucu ve üretim piyasalarının sıkı düzenleyici politikaları ile ilgili katı kurumsal faktörlerine bağlanabilir (Mahony and Ark, 2003: 16-19). Avrupa Birliği'nde görece daha yoğun olarak kullanılan piyasa engelleri ve geçici sözleşmeler rakip ülkelerin hareket sahasını

daraltmaktadır. Avrupa Birliği düzeyinde engellerin derecesi ve yoğunluğu farklılık gösterirken; Birleşik Krallık ve Danimarka gerek diğer Birlik üyesi ülkeler gerekse de ABD arasında yapılan sıralamada alt seviyelerde kalmakta, görece kendini dışı kapamaktadır (Nicoletti et al., 1999: 2). ABD’de ürün piyasaları düzenlemelerinin görece daha gevşek olmalarının ortaya çıkardığı bir dizi fayda varken; Avrupa Birliği üyesi devletlerin mevcut piyasa düzenlemelerini detaylı incelemeleri ve gereksiz yönetim engellerini, rekabeti önleyici durumları ortadan kaldırması gerekmektedir. Birçok kamusal politika ve programlar Avrupa Birliği’nde uzun zamandır mevcut iken, üye devletler seviyesinde ise bilgi transferi ve akademik bilimsel tabanlı kurumlar aracılığıyla olmaktadır. Araştırma kurumları ve üniversitelerin yanı sıra tedarik zinciri partnerleri arasındaki işbirliği ortak AR-GE çalışmaları için teşvik edici nitelik taşımaktadır. Bu alanlardaki politik dizayn sektör uzmanlıkları göz önünde bulundurularak yapılmalıdır. Ulusal pazarda rekabetin yoğunluğu verimlilikteki artış ve yenilik anlamında önemlidir. Çünkü rakip firmalar; coğrafi yakınlığı etkisiyle bilgi yayılımını ve uzmanlaşmış işgücü havuzu yaratarak pozitif dışsallık ortaya çıkarmaktadır (Mahony and Ark, 2003: 221). ABD özellikle bilim parkı olarak da ifade edilen teknopark yatırımları ile de başarılı inovatif dönüşümler yaşamaktadır. Bu yönlü yatırımların ülke ekonomisi için katkıları endüstriyel rekabete katkı sağlaması aynı zamanda uzmanlaşmış işgücü ile beraber istihdam seviyesini arttırması şeklindedir (Özdemir, 2013: 4-8).

Avrupa Birliği üyesi ülkeler arasında kurumsal farklılık derecesi oldukça yüksektir; dolayısıyla bilgi transferini ve yenilik yapmayı destekleyici politikalar aynı zamanda üye ülkeler bazında kurumsal üstünlükleri de biriktirmeye çalışmalıdır. Avrupa Birliği’nin bilgi ve iletişim teknolojilerini ABD kadar hızlı geliştirip benimseyememesinin nedeni kurumsal yapısından kaynaklı özellikle de üretim ve işgücü piyasalarındaki düzenlemelerden yeni teknolojileri kazanca dönüştürememesidir. Ayrıca ABD’nin imalatta yüksek teknolojik endüstrilerde, hizmetlerde ise bilgi ve iletişim teknolojisi kullanıcıların daha baskın olduğu bu sebeple de işgücü verimliliği bilgi ve iletişim teknolojilerine yapılan yatırımlardan daha yüksek fayda elde ettiği görülmektedir (Mahony and Ark, 2003: 16-19). Bilgi ve iletişim teknolojileri, bilginin güncelliğini korumasını sağlayarak firmaların değişen koşullara cevap vermesini sağlamalıdır; dolayısıyla bu durum firmaların esnekliğini arttıracaktır. Aynı şekilde bilgi ve iletişim teknolojileri müşteriler hakkında bilgiye erişimi ve kaynakların uygunluğunun kontrolünü sağlamaktadır (Mahony and Ark, 2003: 16-19). Bilgi ve iletişim teknolojileri ek olarak üretim sürecinde üretime konu mal ve hizmetlerin düşük maliyetle üretilmesi yönünde bilgi sağlamaktadır. Bu durum alternatif mal ve hizmetlerin üretimine

karşı firma düzeyinde oluşacak kaygıları azaltmakta, sürekli bir teknoloji arayışına neden olmaktadır (Akalin ve Dilek, 2007: 51).

Bilgi ve iletişim teknolojileri üreten sektörle, hızla ve sürekliliğini koruyan büyüme rakamlarını tecrübe etmektedir. Avrupa Birliği'nin görece büyük ülkesi Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nin toplam büyüme rakamları üzerindeki katkısı tedricen artmaktadır. Fransa ve Almanya'nın ise 1980ler ve 1990ların başında katkıları ilk olarak düşükken daha sonra artmıştır. İtalya'nın ise 1990ların başındaki katkısı yüksekken ilerleyen dönemlerde azalmıştır. İrlanda, Hollanda ve Finlandiya'nın ise 1990ların ilerleyen dönemlerindeki katkıları ciddi ölçüde artmıştır. Bu üç ülkenin Birlik ekonomik büyümesi üzerindeki katkısı neredeyse Fransa ile aynıdır. Bu sonuç görece küçük ülkelerin Birlik'in genel eğilimi üzerindeki payının daha güçlü olduğunu göstermektedir (Mahony and Ark, 2003: 16-19).

Avrupa Birliği yeni endüstriyel yapılanma süreçlerinin gelişimi konusunda yetersiz olmak ile beraber hareket hızı yavaştır. 1980lerde ABD, Avrupa Birliği ve Japonya için büyüme rakamlarının yanı sıra; çıktı miktarındaki değişim, istihdam ve verimlilik hızına bakıldığı zaman; Japonya'nın reel GSYİH büyümesi bu üç kutup arasında %4'lük bir oranla en hızlı, bunu takiben %3,2 ile ABD'de ve son sırada Avrupa Birliği vardır. 1990ların erken dönemlerinde her üç bölge için GSYİH büyümesi düşük iken, 1990ların ikinci yarısında ABD daha hızlı olmak kaydıyla Avrupa Birliği ile birlikte bir iyileşme yaşamıştır. Ancak niceliksel olarak bu iyileşmeye ilaveten ABD için emek girdisi ve verimlilik artışı gözlenmiştir. Avrupa Birliği için ise aksine emek girdisi artarken, 1980lerdeki rakamlara kıyasla verimlilik artışı yavaşlamıştır (Mahony and Ark, 2003: 16-19).

Tablo 12. AB-15 ve ABD için Yıllık İşgücü Verimliliği

	AB-15			ABD		
	1979-90	1995-95	1995-01	1979-90	1995-95	1995-01
Toplam Ekonomi	2,2	2,3	1,7	1,4	1,1	2,3
Tarım, Ormanlık ve Balıkçılık	5,2	4,8	3,3	6,4	1,7	9,1
Madencilik	2,9	13,1	3,5	4,4	5,1	-0,2
İmalat	3,4	3,5	2,3	3,4	3,6	3,8
Elektrik, gaz ve su	2,7	3,6	5,7	1,1	1,8	0,1
İnşaat	1,6	0,8	0,7	-0,8	0,4	-0,3
Dağıtım ticareti	1,3	1,9	1,0	1,8	1,5	5,1
Taşımacılık	2,8	3,8	2,3	3,9	2,2	2,6
İletişim	5,2	6,2	8,9	1,4	2,4	6,9
Finansal hizmetler	2,2	1,0	2,8	-0,7	1,7	5,2
İş hizmetleri	0,7	0,7	0,3	0,1	0,0	0,0
Diğer iletişim, sosyal ve personel hizmetleri	-0,3	0,4	0,3	1,2	0,9	-0,4
Kamu yönetimi, eğitim ve sağlık	0,6	1,1	0,8	-0,4	-0,8	-0,6

Kaynak: Mahony and Ark, 2003: 29.

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişimi, kullanımı ve uyarlanabilirliği endüstriyel çeşitliliğin sağlanabilmesi açısından da önem arz etmektedir (Mahony and Ark, 2003:219). Daha önce de bahsi geçtiği gibi OPA'nın sağlanabilmesi için gerekli şartlardan olan ürün ve sektör çeşitliliği bağlamında bilgi ve iletişim teknolojilerine ihtiyaç hasıl olmaktadır. Çeşitlenmenin niceliği ne denli fazla ise Para Sahası içerisinde merkezi bir birimden kontrol edilen para politikalarının uygulanabilirliği ve istenilen hedeflere ulaşması o denli mümkün olacaktır. Aksi halde her hangi bir üye ülke ekonomisinde ve ilgili ekonominin kendi iç piyasasında ortaya çıkması olası şokların etkileri çözülemeyecek boyutlara erişecek, ortaya çıkan olumsuz durumlar neticelendirmeden geneli ilgilendiren bir problem haline dönüşecektir.

ABD için özellikle 1990ların ortalarından sonra işgücünün verimlilik artış hızı ya üretim ya da bilgi iletişim teknolojilerinin yoğun olarak kullanıldığı alanlarda görülmüştür. Avrupa Birliği ilgili sektörlerle benzer büyüme hamleleri sergileyememiştir. Çünkü bilgi ve iletişim teknolojilerini yoğun kullanan sektörlerde oldukça zayıf performans sergilediklemiştir (Mahony and Ark, 2003: 219). Dolayısıyla OPA Teorisyenlerinden Kenen'in ortaya koyduğu ürün ve sektör çeşitliliği şartı Avrupa Para Sahası için yeterince olgunlaştırılmadığı için Birlik'in sürdürülebilirliğine ilişkin şüpheler yaratmıştır.

Firma seviyesinde bilgi ve iletişim teknolojilerinin önemine bakıldığı zaman, firmalar yeni gelişmeleri hem hızlı hem de güçlü bir şekilde adapte edip üretkenliğe çevirebilme yönünde daha ciddi adımlar atabilecektir. Daha önce konu ile ilgili yapılmış olan birçok çalışma ürün piyasa düzenlemelerinin katı olmasının toplam faktör hareketliliğini olumsuz

yönde etkileyeceğini ortaya koymuştur; dolayısıyla bilgi ve iletişim teknolojileri bağlamında ilerleme kaydedilmiş firmalar bu olumsuz durumu tecrübe etmeyecektir (Mahony and Ark, 2003: 219). Özetle; işgücü verimlilik artışı üretim sürecine katılan sermaye miktarının artması, teknik değişim ve teknik etkinliğin birleşiminin bir sonucudur. Teknik değişimler dışsaldır ve ülkelerin keşfedilmemiş teknolojik yeteneklerini ortaya çıkarmaları konusunda önemli bir role sahiptir. Teknoloji açığı olduğu durumda, ülkelerin yeni üretken teknolojiler benimsemesi güçleşmektedir. Teknolojik boşluğun doldurulması için ise beşeri sermaye, AR-GE kapasitesini arttırmaya yönelik yatırım politikaları yapılması gerekmektedir. Sermaye derinleşmesi, Doğu Avrupa ülkelerinde işgücü verimliliğinin artışı için önemli bir araçtır. Sermaye birikimi, geri kalmış ülkelerin düşük verimlilik ve emek yoğun sektörlerini mekanikleşme sürecinin yanı sıra daha üretken hale getiren yapısal değişim süreciyle ilintilidir (Filippetti and Peyrache, 2015: 546). Avrupa Para Sahası ekonomileri hem ülkeler düzeyinde hem de Birlik genelinde teknik ilerleme bağlamında diğer dünya ülkelerine görece yüksek performans sergilediği ölçüde işgücü verimliliğinde bir yükseliş tecrübe edecek bu durumu da dünya piyasalarında rekabet avantajı olarak kullanacaktır. Bu yönlü gelişimler aynı zamanda uzun vadede Birlik'in konjonktürel değişimleri absorbe edebilmesini sağlayarak beklenmedik şoklara karşı direncini muhafaza edecektir. Dolayısıyla ortak para birimi Euro dünya genelinde yaşanan olumsuz gelişim ve değişimlere daha az duyarlı olacak, uzun vadede sürdürülebilirliğini tehdit edecek şoklara karşı kendini koruyabilecektir. Ancak şu an için Birlik düzeyindeki gelişmeler yukarı da bahsi geçtiği üzere dünya piyasalarında avantaj getirecek ölçüde değildir.

3.2. Egzojen Unsurlar

Avrupa Para Birliği tarafından ortak para birimi olarak kullanılan Euro'nun varlığını sürdürebilmesi çalışmanın önceki bölümünde Birlik'in içerisinden kaynaklanan sorunlara vurgu yapılarak açıklanmaya çalışılmıştır. Ancak üye devletlerin uluslararasılaşma derecesi tarihsel olarak incelendiğinde belki de en üst düzeye eriştiği günümüz dünyasında, hiçbir sistem varlığını dış etkilerden bağımsız bir şekilde sürdüremez. Dolayısıyla denetim mekanizması ve dünya ölçeğindeki gelişmeler gibi dışsal faktörler de parasal birliğin sürdürülebilirliği anlamında önemli belirleyicilerdir.

3.2.1. Denetim mekanizmaları

Denetim faaliyeti denetlenen birimin beklenti ve çıkarları göz ardı edilerek objektif temeller üzerinde yürütülmektedir. Dolayısıyla denetleyen birimin kamu hizmeti yapmasının veya özel sektör iştiraki olmasının bir önemi yoktur. Esasen burada önemli olan nokta denetimin mevcut eksiklikleri belirli standartlar dâhilinde ortaya koyması, ilgili aktörleri bilgilendirmede açık, anlaşılır ve şeffaf olmasıdır. Kamunun elinde yürütülen denetim iç denetleme kısmını kapsarken, dışsal denetim Birlik dışından olmaktadır. Birlik'in iç denetimini egzojen bir unsur olarak ele almak doğru olmamak ile birlikte çalışmanın bütünlüğünün korunabilmesi açısından bu bölümde değerlendirilmiştir.

3.2.1.1. Avrupa birliği iç denetim mekanizması

Ülkelerin kendi iç dinamiklerinden kaynaklanan aksaklıkların, çıktı düzeylerinin ve işlevini yerine getiremeyen kurumların kontrolüne yönelik olarak kullanılan kamusal denetim mekanizması araçlarından biri Ombudsmanlık Kurumu'dur. Kurum, Avrupa Birliği gibi çatısı altında otuza yakın devleti barındıran kapsamlı bir oluşumun faaliyetlerinde; açıklık, şeffaflık ve hesap verilebilirlik sağlanması açısından önemli bir görevi yerine getirmektedir (Turhan ve Ökten, 2014: 214). Ülkelerin siyasi bütünleşmesi açısından da ciddi bir sorun teşkil eden üye ülke vatandaşlarının Birlik'e yönelik duyduğu güven problemi Birlik düzeyinde alınan ortak kararların iyi niyetli olduğuna dair şüphe uyandırmakta, bu sebeple de denetim ciddi bir ihtiyaç olarak hissedilmektedir.

Avrupa Birliği için Ombudsmanlık'ın bir kurum olarak vücuda getirilme fikri ilk olarak üye ülke vatandaşlarının hak ve özgürlüklerini korumak adına ortaya çıkmış, Maastricht Antlaşması ile kurum statüsüne kavuşmuştur (Serzhanova, 2011: 82; Efe, 2011: 1). Maastricht Antlaşması (1992: 63) ile Ombudsmanlık'a ilişkin görev ve tanımları 138. madde çerçevesinde tanımlamış; bu maddeye göre, Parlamento tarafından yetkilendirilmiş bir Ombudsman, Birlik organ ve kurumlara ilişkin rahatsızlık duydukları faaliyetlere yönelik değerlendirme faaliyetleri yürütmektedir. Ombudsmanlık kurumu yürüteceği faaliyetleri daha ziyade gelen şikâyetleri değerlendirerek kaynaklarını belirlediği alanlara yönlendirmektedir. Parlamento tarafından tayin edilen Ombudsmanlar faaliyetlerini yürütürken tamamen bağımsız her hangi bir yönlendirme ve yargılanmaya tabi tutulmamaktadırlar. Ancak Avrupa Birliği Ombudsmanlık'ının yeni bir oluşum olması kurumun statüsü ve rolüne ilişkin

belirsizlikleri de beraberinde getirmektedir. Ombudsmanlık kurumu Avrupa Birliği kurumlarının denetimi ve yönetiminde faaliyetini sürdürürken resmi olarak kabul edilmiş bir Parlamento organıdır. Aynı zamanda da Kurum mahkeme gibi faaliyet yürütmektedir. Dolayısıyla Ombudsmanlık kurumunun başarısı sahip olduğu bu iki profili ne derece etkin yönlendirebildiği ile alakalıdır (Magnette, 2003: 677). Ombudsman kurumuna yönlendirilmiş olan Őikayetleri belirli bir prosedür eşliğinde takibe alarak yetki sınırları dahilinde olup olmadığına karar verir; yetkisi dahilinde ise gerekli incelemelerini yaparak ve sonuca ilişkin Parlamento'ya sunulmak üzere yıllık raporunu hazırlar (Efe, 201: 14).

Avrupa Birliği içerisinde, kontrol mekanizmasının işleyişindeki başarıya rağmen, ülke bazında değerlendirildiğinde ciddi farklılıklar göze çarpmaktadır. Almanya, Avusturya ve Lüksemburg için bir kurum olarak faaliyet gösteren Ombudsmanlık'tan bahsedemezken, İtalya'da yalnızca bölgesel düzeyde, İskandinav lkeleri ve İspanya'da uzmanlaşmış Ombudsmanlık mekanizmasına Şahit olunmaktadır (Magnette, 2003: 679). ye lkeler düzeyindeki mevcut farklılıklar Birlik için tam anlamıyla yetkin bir Ombudsmanlık sisteminin olmadığı gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. lkeler düzeyinde Ombudsmanlık sisteminin kullanımına yönelik olarak tereddütlerle beraber gelen bu farklılıklar Maastricht Antlaşması ile de kendini göstermiştir. Şöyle ki bir taraftan politik olarak tarafsız, aynı zamanda da faaliyet alanı net bir Şekilde çizilmiş iken; diğer taraftan da doğrudan Parlamento'nun otoritesi altında kurulmuştur (Magnette, 2003: 689).

Avrupa Birliği'nde kamusal iç kontrol Ombudsmanlık'ın yanı sıra ulusal fonların yönetilmesini ve bunun için de harcama ve gelir dengesinin kontrol altında tutulmasını ifade etmektedir (European Commission, 2012: 9-10). Ülkelerin iç denetim sistemlerinin bütünlüğü hesap verilebilirlik açısından finansal, yönetimsel ve politik alanlarının her birini kapsamaktadır. Finansal hesap verilebilirliğin yönetimsel anlamda denetimin bir alt kümesi olduğundan aynı zamanda politik denetimin ise kalbi olduğundan bahsetmek mümkündür (Stephenson, 2016: 468). Özellikle de Birlik çatısı altında toplanmış ye devletlerin Birlik'e olan güveni ortak çıkarların her bir ye ülke tarafından paylaşıldığı inancı ile varlığını korumaktadır. Dolayısıyla Birlik fonlarının ye ülkeler arasında objektif unsurlar altında bölüşümüne inanılmadığı takdirde bu durum yönetime ve politik bütünlüğe olan inancı büyük oranda zedelemektedir. Bu anlamda 18 Ekim 1977 yılında örgütlenmiş olan Avrupa Birliği Sayıştay (European Court of Auditors)'ı finansal yönetimin etkinliğini sağlamak, aynı zamanda da Birlik fonlarının ne Şekilde kullanıldığına dair vatandaşları bilgilendirme maksadıyla faaliyetlerini yürütmektedir. Kurum bununla beraber Komisyon başta olmak üzere Birlik kurumlarını denetlemektedir (European Union, 2015). Sayıştay ye ülkeler düzeyindeki

denetleme kurumları ile işbirliği içerisinde faaliyetlerini yürütmektedir. Maastricht Antlaşması ile resmi statüsünü kazanmış olan Sayıştay, yine de kurumsal gücünü tam anlamıyla kazanamamış; 2000li yıllara gelindiğinde Komisyon kontrolünün ve denetimin fonksiyonlarının yerine getirilemediği yargısına varılmıştır (Stephenson, 2016: 475-479).

Kamu denetimine ilişkin özellikle 2000 yılı sonrasında bir takım reformlara başvurulmuştur. Reformlar kurumun içsel rolünün yanı sıra, diğer kurumlarla olan ilişkilerini düzenlemek adına yapılmıştır. Kurumun iletişimini ve paydaşlarla olan ilişkilerini yenilemek adına 2013 Aralık'ında yeni stratejiler belirlenmiştir (Stephenson, 2015). Sayıştay'a yönelik kurumun erken dönemlerinde getirilen eleştiriler 1980li yıllarda özellikle Sayıştay'ın belirlenen amaçlara ulaşabilme noktasında verilen istatistiklerin halkı aydınlatma noktasında yetersiz kaldığı noktasında olmuştur. Kurumun düzenlenmesine yönelik reformlardan biri Mali Yönetim'in daha sağlam sonuçlar ortaya koyması adına Denetim Danışma Grubu kurulmasıdır. Grup mali denetimin sağlanabilmesi noktasında Sayıştay'a danışmanlık hizmeti sunmuştur. 2006 yılında denetim performansını güçlendirmek için, denetim personelinin gereği üzerinde durulmuş denetim sürecinin her zaman beklenen sonuçları ortaya çıkarmadığı ve dolayısıyla da özellikle durumlara karşı esneklik gösterebilen yapının gereği ortaya koyulmuştur. Aynı zamanda veri toplamada etkinliğin sağlanabilmesi adına çeşitlendirilmiş ve yenilikçi yöntemlere başvurulmuştur. Son olarak 2016 yılında yapılan reformdan bahsetmek mümkündür. 2016 Ocak'ında yapılan bu reformun iç denetimde beklenen dönüşümü daha nitelikli çıktı düzeyine erişimi sağlayacak görev tabanlı hiyerarşik yapısı daha ziyade duruma özgü olabilecek esnek organizasyonlar yönündedir. Aynı zamanda bu esnek organizasyonlardan beklenen denetimin gereklerine uygun cevapların daha etkin şekilde sunulabilmesidir. Uzun vadede kurumdan beklenen ise temel paydaşlarının gereklerine yönelik geliştirilen verilerin Avrupa Birliği bütçe düzenlemeleri ve politik çerçeveye uyumlu, aynı zamanda kapsamlı ve belirli çıkar gruplarının ilgi ve alakalarının dışında olmasıdır (European Court of Auditors, 2016: 3-16).

Genel olarak bakıldığında Birlik denetimine yönelik reform ihtiyacı Avrupa Birliği'nin genişleme sürecinde özellikle de Birlik'in çıkarlarını korumak adına iç kontrol ve kamusal kontrolün bileşenlerinde kapsamlı bir şekilde ortaya çıkmıştır (Doğmuş, 2010: 12). Ancak Birlik düzeyinde ortak bir amaca hizmet etme maksadıyla yapılmak istenen reformlar üye devletler bazında farklılaşırken; İspanya ve İtalya gibi ülkeler reformları merkezi yönetimin bağımsızlığını sağlama amacıyla harekete geçirirken, İsveç ve Birleşik Krallıklar gibi diğer bir grup üye devlet de kamu kurumlarında etkinlik sağlama amacına hizmet etmektedir. Aynı zamanda bu reformlar risk yönetimi gibi küresel eğilimlere yönelik

ihtiyaçlara cevap verirken; kamunun geneline ilişkin düzenlemelerin gereğini de ortaya çıkarmıştır. Özellikle bütçe açıklarının ciddi düzeylere eriştiği 2000li yıllar kamu denetimini ciddi bir ihtiyaç haline getirmiştir. (European Commission, 2012: 9-10). Birlik düzeyinde vatandaşlık olgusunun geliştirilmesi bu bağlamda iç denetime ihtiyaç duyarken; iyi niyetine inanılmış denetim mekanizması Birlik faaliyetlerinin, yasama ve yönetim süreçlerinin açık, şeffaf ve objektif olarak değerlendirilmesi yönünde algı oluşturacaktır. Bu durum da Birlik düzeyinde alınacak kararlara halk direncini kıracaktır. Dolayısıyla da Euro'nun sürdürülebilirliği yönünde alınacak politik kararların uygulanabilirliği sağlanacak, fiyat istikrarı hedefi büyük oranda karşılanacaktır. Sonuçta da farklı politik ve mali koşullara sahip ortak para birimi olarak Euro'yu kullanan ekonomiler arasında ayrışma kontrol altına alınabilecek, ortak hedeflere ortak politik çözümlerle ulaşılabilecektir.

3.2.1.2. Birlik dışı denetim mekanizması

Kredi derecelendirme kuruluşları finansal piyasalar için önemli bir role sahiptir; çünkü borç ve hisse senetlerinin güvenilirliği ile ilgili kamuya bilgi vermektedir. Derecelendirmenin önemi düzenlemelerin hem zorunluluk haline gelmesi hem de kullanım yaygınlığının artmasından dolayı yıldan yıla artış göstermektedir. Avrupa Birliği'nin düzenleyici durumu derecelendirme kuruluşlarına bağlıdır. Avrupa Bankaları ve daha da önemlisi Avrupa Merkez Bankası temel kredi derecelendirme kuruluşlarının işaret ettiği derecelendirme puanlarına göre hareket etmektedirler (Santacana and Siles, 2013: 32-38). Derecelendirmenin merkez bankaları tarafından bile kullanılıyor olması derecelendirme notlarına aşırı bir güvenin olduğunu göstermekte, bu durum ise olası riskli durumlara karşı alınacak önlemlerin önünü kesmektedir (Eijffinger, 2012: 913). Kredi derecelendirmenin finansal piyasalar için rolü; sadece özel finansal piyasalar için değil aynı zamanda ülkelerin finans, bütçe, ekonomi politikaları için de önemlidir. Çünkü kredi derecelendirme ülke nüfusunun refahını ve zenginliğini etkilemektedir (Santacana and Siles, 2013: 27).

Kamusal borçların geri ödenebilirliği ile ilgili oluşan risklerin, ülkeleri birçok kanalla etkilediklerini ifade etmek mümkündür. Gelişmiş ekonomilerde; kamu borç düzeyi, yüksek mali açıklar ve artan sosyal harcamalarla ilerleyen dönemlerde daha yüksek seviyelere ulaşmaktadır. Finansal kriz ile gelişmekte olan ekonomilerde dış şokların ve politik istikrarsızlığın etkisiyle kamunun borç ödeme riski üzerinde periyodik olarak olumsuz etkiler yaratmıştır. Kamu borçları için belirlenen risk primleri borç ödeme riskinin artmasıyla daha

yüksek ve kırılğan olmuştur. Hatta bazı ekonomiler risksiz olma statüsünü bu sebeple kaybetmiştir. Bankacılık sektörü ile kamu sektörü arasında nedensel bir ilişkiden bahsetmek mümkündür. 2009'dan beri devam eden yüksek kamu riskleri Euro Sahası'nda bulunan birçok bankanın fonlarını azalan borç ödeyebilirlikten dolayı olumsuz yönde etkilemiştir. Bankacılık sektöründe artan fon maliyetleri yayılma etkisiyle diğer Avrupa ülkelerine de yayılmıştır. Hükümet borçlarının banka aktiflerindeki ağırlığı, geri ödeme risklerindeki artıştan dolayı düşmüştür. Hükümetlerin maruz kaldığı kredibilite riski aynı zamanda bankalara da yansımıştır. Artan uluslararası finansal entegrasyon ve bankalar ile hükümetler arasındaki yakın ilişki küresel finansal istikrarın her bir ülkedeki mali koşullara bağlı olduğu gerçeğini ortaya koymuştur. Bu sebeple otoriteler düzenleyici politikaların etkisini yakından takip etmelidir. Bu noktada şeffaflık önemlidir. Ayrıca merkez bankaları gerekli düzenlemelerin finansal koşullara erken cevap verebilmesi için esnek bir operasyonel çerçeve sunmalıdır. Ancak esnek operasyonel faaliyetler ahlaki risk tehdidinde açık olduğu için de uygun bir güvenlik ve denetleme mekanizması kurulmalıdır (BIS, 2011: 1-3).

Kredi derecelendirme kuruluşlarının genel çalışma prensiplerine ilişkin yatırımcıların korunması, sermaye piyasalarında şeffaflık ve adaletin sağlanması için 2003 yılında bir takım kurallar tanımlanmıştır. Ancak bu yönlendirmelerin uygulanmasında bir takım problemlerle karşılaşmıştır. 2004 yılında daha detaylı bir şekilde yönlendirme sağlanmıştır. Finansal kriz yıllarında ise kredi derecelendirme kuruluşları ve süreçleri ile ilgili yeterince gelişme kaydedilmediği anlaşılınca tekrardan revizyona gidilmiştir. Ancak yapılan görüşmeler yeni yasal düzenlemelere gerek olmadığını, yalnızca politik amaçların başarıya ulaşmasına yönelik yasal çözümlerin uygulanması gerektiğini ortaya koymuştur. Avrupa Komisyon'u, düzenlemeler sonucunda yaşanan gelişmeleri inceleyecek ve yeni düzenlemelerin arzu edilir sonuçlar yaratıp yaratmadığını izleyecektir. Bu yeni düzenlemelerin de adil, açık ve şeffaf olması gerektiğinin altını çizmiştir. Ancak 2008 yılında patlak veren kriz Komisyon'un derecelendirme kuruluşlarına yönelik yürütülen düzenleyici önlemlerin yetersiz kaldığı ve kısa dönemli olduğunu belirtmiştir (Legind and Jensen: 2009: 119). 2008 krizi esnasında kredi derecelendirme kuruluşlarının uyguladığı stratejiler krizin derinleşmesine Birlik içerisinde panik ortamının yaratılmasına neden olmuştur; kısa dönemli pozisyon almanın daha kârlı olacağı yönünde sinyaller verilmiştir; bu durum da yatırımcıların kısa vadede piyasadan kaçışların önünü açmıştır (Paudyn, 2013: 789). 2007 yılının ilk yarısı ile 2009 yılı sonları, esasen Avrupa Para Birliği'nin tamamlandığı 1999 yılından bugüne tecrübe edilen en ciddi krizdir (Staab, 2013: 129-140). Ancak kredi derecelendirme kuruluşlarının ülke notlarını aşağı yönlü harekete geçirmesi derinleşen kriz döneminde kötüleşen piyasa koşulları hakkında

yeterince bilgi sağlayamamış; not düşürme sürecine ilişkin doğru zaman ve kapsamı yakalayamamıştır (Johnston, 2011: 408; Alsakka and Gwilym, 2013: 144). Kredi derecelendirme kuruluşlarının kredi notlarını düşürmeye ilişkin oluşan algı, Avrupa borç krizinin daha da derinleşmesine yol açtığı ve ödünç verme maliyetlerini arttırdığı yönünde olduğu için ciddi bir tartışma ortamı doğmuştur (Bolton vd., 2012: 86-87). Bu başarısızlığın altında yatan birkaç nedene değinilebilir. Kredi derecelendirme kuruluşlarının derecelendirme niteliğinde düşüşler finansal krizlere neden olmakta; derecelendirme niteliğindeki düşüşlerin kaynağı ise daha ziyade hükümetler ve derecelendirme kuruluşları arasındaki çıkar çatışmaları, niteliği düşük personelin istihdamı şeklindedir (Johnston, 2011: 395). Çıkarlar arasındaki farklılıkların kredi derecelendirme kuruluşlarını başarısızlığa sürüklemeye nedenleri ele alınacak olunursa; hisse senedi ihraççıların derecelendirme için yaptığı ödemeler derecelendirme kuruluşlarının kendilerine karşı borçlu hissetmelerine yol açmakta, işletme kârlılıklarının artması ve gelecek görüntülerinin iyi olması için de şişirilme yönünde derecelendirmeye yol açmaktadır. Aksine bir derecelendirme ise nihai yatırımcıların zarar görmesine neden olmaktadır; çünkü nihai yatırımcılar yatırım kararını derecelendirme kuruluşlarının notlamalarına göre vermektedir (Johnston, 2011: 408). Ancak kuruluşlar şirketlerden bağımsız daha liberal derecelendirme yapmalı ve şirketlerin yanlış yönlendirmesine engel olmalıdır (U.S. Securities and Exchange Commission, 2003: 41). Çünkü bu durum derecelendirme sürecini alışveriş konusu yapmaktadır (Eijffinger, 2012: 913). Kredi derecelendirme hizmetinden faydalanan kullanıcıların bu derecelendirme kuruluşlarına ödeme yapması sistemine dayanan model çıkarların çatışması ve dolayısıyla da pazarlık haline dönüşen derecelendirme süreciyle kuruluşların bağımsızlığını da tehlikeye sokmaktadır (European Commission, 2011: 2-4).

Derecelendirme sürecindeki zayıflıklardan bir diğeri ise, kredi derecelendirme sürecine ilişkin problemlerin kaynağı piyasa payları ciddi rakamlara ulaşmış üç büyük kredi derecelendirme kuruluşu arasında yeterince rekabet sağlanamamış, bu durum da derecelendirmenin kalitesinin artması yönünde bir motivasyon yaratmamıştır. Dolayısıyla derecelendirme sürecinin daha şeffaf ve rekabetçi temeller üzerinde kurulması gerekmektedir (Eijffinger, 2012: 912). Kredi derecelendirme kuruluşları arasında rekabet yaratacak kadar çok sayıda firmanın olmama sebebi ölçek ekonomileri gibi kendiliğinden gelişen potansiyel engellerden kaynaklanmaktadır; aynı zamanda üç büyük derecelendirme kuruluşu Standard & Poor's, Fitch ve Moody's sahip olduğu tecrübelerini ve markasını avantaj olarak kullanmaktadır (White, 2010: 217). Kredi derecelendirme piyasasında bahsi geçen bu yüksek yoğunlaşma, derecelendirme sonuçlarının kıyaslanabilirliğinin önünü kesmektedir. Bu

kuruluşların daha uygun hizmet vermesi için gerekli rekabet ortamı da oluşmamaktadır (European Commission, 2011: 2-4). Kredi derecelendirme kuruluşlarının yanlış yönlendirme yapmasının altında yatan bir diğer neden ise yüksek riskin tahmin edilebilmesi noktasında kullanılan yetersiz verilerle yanlış modellerin kurulmasıdır. Bu durum kredi derecelendirme kuruluşlarının teknik anlamdaki yetersizliğidir. Bir diğer eksiklik ise, kredi derecelendirme kuruluşlarının mevcut derecelemenin kesinliğinin test edilmesi veya yeni derecelendirme yapması noktasında eksik kalması, iş yüklerindeki artışa paralel olarak artmayan personel istihdamı ile ilişkilendirilebilir (Johnston, 2011: 412). Ayrıca kredi derecelendirme kuruluşlarına yönelik düzenlemelerin ihlali neticesinde yatırımcılara yönelik yapılan yanlış bilgilendirmenin yaratacağı telafi mekanizması da son derece yetersizdir (European Commission, 2011: 2-4). Ek olarak kredi derecelendirme kuruluşları zayıflayan finansal koşulların ortaya konulmasında oldukça yavaş hareket etmektedir. Derecelendirme kuruluşlarının bu yöndeki savunması kısa dönemli konjonktürdeki değişimleri yansıtmaktan ziyade, ekonominin uzun dönemli görüntüsü ile ilgileniyor olması ve bunun da stratejik olarak kabul edilmiş bir hedef olarak benimsenmesidir. Bu durum da haklı olarak derecelendirme kuruluşlarının finansal piyasalarda ödenememe riski ile ilgili doğru bilgi sağlandığı noktasında şüphe yaratmaktadır (White, 2010: 217). Kredi derecelendirme kuruluşlarının derecelendirme sürecinde uyguladığı politik farklılıklardan söz etmekte yarar vardır. Standard & Poor's un kredi derecelendirme sürecindeki tutumu daha ziyade bağımsız hareket etme üzerine iken, Moody'sin ki daha ihtiyatlıdır. Ancak kriz öncesi dönemde bankacılık derecelendirme notlarının krize dair herhangi bir sinyal sağlamadığı görülmüştür. (Alsakka vd., 2014: 235). Bir diğer sıkıntılı durum ise hükümet tahvilleri ile ilgili olarak üç büyük derecelendirme kuruluşunun derecelendirme sürecinde farklı yöntemlerin kullanılması ile notlamalarda fikir birliği oluşturulamamasıdır. Bu durumda şeffaf bir derecelendirme olmadığının göstergesidir (Eijffinger, 2012: 913).

Avrupa Birliği 2010 yılında finansal yatırım olanakları arasında çıkması olası çıkar çatışmalarının önüne geçecek, yüksek nitelikli ve şeffaf bir derecelendirme imkânı sunacak kredi derecelendirme kuruluşları faaliyetlerine kapılarını açmıştır. Ek olarak Avrupa Birliği Komisyonu etkili bir denetim mekanizması ve finansal enstrümanların derecelendirilmesi görevini şeffaflık ile yerine getirmek için kredi derecelendirme kuruluşları düzenlemeleri adı altında yasal bir çerçeve kabul edilmiştir (European Commission, 2010: 3). 2011 yılında tekrardan kredi derecelendirme kuruluşları ile ilgili olarak Avrupa seviyesinde denetleme ve düzenlemelerin basitleştirilmesi ve merkezileşmesi için kredi derecelendirme kuruluşları üzerinde özel denetleme görevi ile Avrupa Menkul Kıymetler ve Piyasalar Otoritesi yürürlüğe

girmiştir. Bu durum iyi temel sağlamış olmasına rağmen, kredi derecelendirme faaliyetleri ve derecelendirme sonuçlarının kullanımı yeterli değildir. Bunun için de düzenleyici çerçevenin genişletilmesi ve kredi derecelendirme sonuçlarına aşırı bağıllık gösterme riskini azaltmak için rapor sunulmuştur. Daha detaylı olarak ise, hükümetlerin derecelendirilmelerinin daha kapsamlı açıklamalarla desteklenmesi, Avrupa Derecelendirme Endeksi'nin kurulması yönünde Avrupa Parlamentosu destek sunmuştur. Parlamento ayrıca derecelendirme kuruluşları arasında rekabeti teşvik etmiştir (European Commission, 2011: 2-4).

Avrupa Menkul Kıymetler ve Piyasa Otoritesi, kredi derecelendirme kuruluşlarının değerlendirilmesi üzerine denetleyici bir güç unsuru oluşturmuştur. Avrupa Birliği'nde mevcut finansal kuruluşlardan farklı bir şekilde faaliyet göstermekte; ulusal otoritenin tamamlayıcı bir unsuru olmaktan ziyade denetim görevini yürütmektedir. 2012 yılında Avrupa Menkul Kıymetler ve Piyasa Otoritesi'nin derecelendirme kuruluşları tarafından yerine getirilmesi gereken dört standart geliştirdiği görülmektedir. Bunlar periyodik olarak kredi derecelendirme verilerinin kapsam ve şeklinin Avrupa Otoritesi'ne sunulması, kredi derecelendirme yönteminin uygunluğunun değerlendirilmesi, kredi derecelendirme sonuçlarına ilişkin bilgi havuzunun oluşturulması ve son olarak da kredi derecelendirme kuruluşlarının tescil ve sertifikasyonları için bilgi sağlanmasıdır. Kredi derecelendirme kurumlarının bir sonraki adım düzenlemeleri ise kurumun bağımsızlığını sağlamak ve iç kontrol mekanizması geliştirmektir. Bunun içinde derecelendirme kurumları uygun yönetsel ve organizasyonel düzenlemelere başvurmalıdır. Kredi derecelendirme kurumlarında istihdam edilen personelin aşamalı olarak rotasyon mekanizmasına tabi tutulması gerekmektedir. Ancak rotasyonların derecelendirme sürecini kesintiye uğratmamasına dikkat edilmelidir. Özetle kredi derecelendirme kuruluşları kredi derecelendirmenin olası kapsamını ortaya koymalı, yapılan kredi derecelendirme sıklığını mümkün olan en uygun periyotta tekrarlamalı ve değişimleri yakından takip edebilmeli, yeniden derecelendirme süreci belirli yöntem, model ve varsayımlar üzerinden yürütülmelidir (Legind and Jensen: 2009: 122). Bu sayede kredi derecelendirmeye ilişkin düzenlemeler derecelendirme sürecinin objektif kriterler kapsamında derecelendirme yapılacak kurumlardan bağımsız olarak notlanmasını amaçlamaktadır. Ancak belirtmekte fayda var ki; kredi derecelendirme kuruluşları danışma hizmetlerin yürütmemelidir; aksi halde danışma hizmetleri derecelendirilecek kurumların finansal ürünlerinin ihracını şekillendirmekte, nihai olarak da piyasadaki diğer aktörleri de benzer şekilde etkileyerek çıkarlar arasında çatışma yaratmaktadır. Dolayısıyla da derecelendirme ile ilgili yan danışmanlık hizmetleri yasaklanmalıdır. Derecelendirme kurumları ile derecelendirilen kurumlar arasındaki uzun

dönemli ilişkiler de çıkarlar arası çatışma yaratmaktadır; şöyle ki ilişkiler daha ziyade objektiflikten uzak eş-dost ilişkisine yakınsamaktadır (Möllers and Niedorf, 2014: 334-42).

Kredi derecelendirmeye ilişkin bir diğer düzenleme ise 2013 yılında Avrupa Parlamentosu'na onaylanan; derecelendirmenin şeffaflığını arttırmak, çıkarlar arası çatışmanın önüne geçebilmek ve derecelendirme kuruluşuna olan bağımlılığı minimize etmek üzere ikinci bir derecelendirme kuruluşu tarafından derecelendirme yaptırmaktır. Zorunluluk haline getirilmek istenen ikinci derecelendirmenin piyasa payı %10'un altında olan, herhangi bir derecelendirme kurumu tarafından yapılması planlanmaktadır. Ancak Komisyon maliyetinin ciddi boyutlara varması üzerine Avrupa temelli kredi derecelendirme kuruluşu düşüncesini de rafa kaldırılmıştır (Polito and Wickens, 2013: 2; Möllers and Niedorf, 2014: 334-42). Kredi derecelendirme kuruluşlarına ilişkin yapılması planlanan bir diğer düzenleme ise; kredi derecelendirme faaliyetinin bir kamu hizmetine dönüştürülmesi, yeni kurulacak olan derecelendirme kuruluşları ve mevcut kuruluşlar arasında rekabetin teşviki veya kredi derecelendirme görevinin Avrupa Birliği Merkez Bankası tarafından devralınması şeklindedir (Eijffinger, 2012: 919).

Özetlemek gerekirse, 2008 yılında ABD'de patlak veren eşik altı mortgage krizinin, Avrupa Birliği ekonomilerine yansımaları Euro Sahası'na dahil birçok ekonomide ciddi tehdit yaratmasının bir nedeni olarak kredi derecelendirme kuruluşları görülmüştür. Amerikan menşei sektöründe piyasa payının yaklaşık %90'ına sahip üç büyük derecelendirme kuruluşu gelişen bu ekonomik kriz döneminde piyasayı kızıştıracak notlamalar yapmaktan ziyade; ileriye dönük piyasa bilgileri sunarak, piyasadaki kredi riskleri hakkında yatırımcıya uyarı sistemi geliştirme amacını taşımaları idi (Eijffinger, 2012: 919). Görülmektedir ki; kredi derecelendirme kuruluşlarına yönelik olarak düzenleyici önlemler daha ziyade derecelendirme mekanizmasının kendinden kaynaklanan sıkıntıları gidermek adına (Bolton vd., 2012: 86-87). Derecelendirme kuruluşlarının hükümetlere ve kamuya daha nitelikli ve bütüncül açıklamalar sunabilmesi için derecelendirme sürecinin verilere dayandırılması, metodolojinin büyük bir titizlikle incelenmesi, iç kayıtların değerlendirilmesi gerekmektedir. Ayrıca derecelendirmenin ne şekilde yapıldığına dair yeterli bilgi tüm paydaşlara verilmelidir (Santacana and Siles, 2013: 32-38). Kredi derecelendirmede mevzuata ilişkin dış kredi derecelendirme gereksinimi tanımlanmalı, yatırımcıların iç risk yönetiminin büyük oranda dış kredi derecelendirmeye bağımlı olması kısmen de olsa önlenmelidir, dış kredi derecelendirmeye aşırı bağımlılık ortadan kaldırılmalı, yetersiz bilgi ile yatırım stratejilerini belirleme yönündeki eğilimler azaltılmalıdır. Aksi halde yeterince objektif, bütüncül ve şeffaf olmayan derecelendirme süreci, hükümet kredi notlarının değişmesiyle birlikte piyasalarda

ani kaçışlar yaratmakta, mevcut durumun ciddiyetini arttırarak ekonominin geneline bulaşan bir sorun yaratmaktadır (European Commission, 2011: 2-4). Bu durum da ortak para birimi olarak Euro'yu kullanan ekonomilerin uzun dönemde tecrübe edeceği krizlerden minimum hasarla çıkabilme yeteneğini sınırlamakta, sürdürülebilirliği yönünde engel teşkil etmektedir.

3.2.2. Dünya ölçeğindeki ekonomik gelişmeler

Avrupa'da 1958 yılında kurulan Ekonomi Topluluğu'nun amacı; kişilerin, malların, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımına imkan sunacak ortak pazarın kurulmasıdır. Japonya ve ABD gibi dünya ekonomisinin büyük bir kısmını elinde bulunduran ekonomilerle rekabet edebilmenin yolu ortak pazar etrafında bütünleşmiş bir Avrupa'nın varlığıdır (Hamori and Hamori, 2010: vii-x). Bu bağlamda ABD'den Marshall Yardımları adı altında sağlanan yardım fonları Avrupa Birlik'i kuruluş yılları için ekonomik canlanmanın önemli bir parçası olmuştur. ABD'nin, Birlik gelişimine yönelik gerçekleştirdiği bu atılımlar esasında iki yönlü bir çıkar ilişkisi temeline dayandırılmıştır. Şöyle ki; Avrupa Birliği piyasaları ilgili yıllarda ABD dış ticareti için önemli bir pazardır. Herhangi bir ekonominin üretim yapmasından daha önemlisi bu süreç sonunda meydana getirdiği mal, hizmet veya teknolojiyi ihraç etmesidir. Dolayısıyla Marshall Yardımları'nı sadece Avrupa Birliği gelişimi açısından düşünmek hatalı olacaktır. Kısa vadede ABD için herhangi bir sorun teşkil etmeyen Birlik gelişimi uzun vadede çıkarların ilgili iki kutup arasında bölüşülmesi üzerine tehdit unsuru olarak algılanmıştır (Seyidoğlu, 2009: 270). ABD'nin bu konudaki çekincelerinde haklı olduğunu söylemek de yanlış olmayacaktır. Çünkü Euro'nun Birlik genelinde ortak bir para birimi olarak kullanıma geçmesi yönündeki atılımların bir sebebi de, Amerikan dolarının dünya piyasalarındaki hakimiyet alanını daraltmak ve pazar payının tamamına olmasa da büyük bir kısmına hakim olabilmektir. Ancak belirtmekte fayda var ki, Euro'nun dolara karşı varlığını koruyabilmesi Avrupa Merkez Bankası'nın politik başarısına ve Euro'nun istikrarını ne derece sağlayabildiğine bağlıdır (Hamori and Hamori, 2010: vii-x).

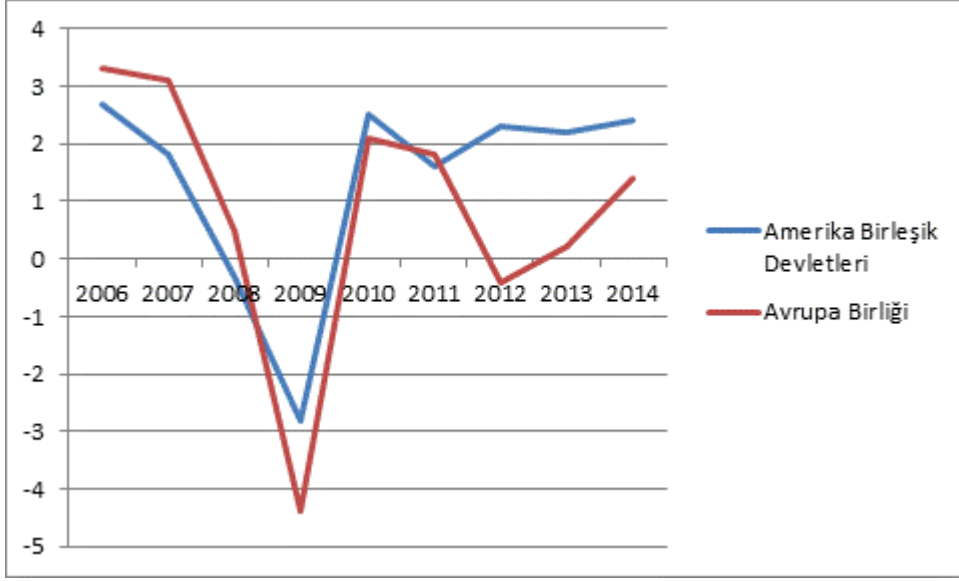
ABD ve Avrupa Birliği ikili ilişkisinin ötesinde üçüncü ülkelere karşı alacakları pozisyonlar da uluslararasılaşma derecesi gün geçtikçe artan günümüz dünya ekonomileri arasında ülkelerin konumunu önemli ölçüde etkilemektedir. Keza Avrupa Birliği'nin Ekonomi Topluluğu olarak varlığını devam ettirdiği yıllarda Orta Doğu ve Afrika ülkeleriyle yapmış olduğu tercihli ticaret anlaşmaları ABD'nin mevcut durumunu elverişsizleştirmiştir (Seyidoğlu, 2009: 270). Bu durumun temel sebebi hiçbir ulus devletlerin günümüz

dünyasında tek başına hayatta kalamamasıdır. Bu karşılıklı bağımlılık kimi ulus devletler için temel ihtiyaçlarını karşılama yönünde başka ulus devletlerin mal ve hizmet çıktıklarına duyulan ihtiyaç şeklinde iken, bazıları için ise gelişmişlik seviyesini yükseltmek, elinde bulundurduğu zenginlikleri ihraç etmek üzeredir. Dolayısıyla bu bağımlılık aynı zamanda karşılıklı çıkar çatışması da doğurmaktadır. Dünya piyasalarında karşılanması gereken bir talep ve bu talebi karşılayacak birden fazla tedarikçi vardır. Bu oyunun tek kazananı olurken birden fazla kaybedeni olacaktır; bu sebeple de ulus devletler pazardan ne kadar büyük bir pay alırsa o derece kazançlı çıkacaktır. Dünya büyük bir pazar ve uluslararası siyasi, ekonomik, sosyal kültürel ilişkiler de bir yarış ise bu yarışın kazananı rekabet üstünlüğü yakalamayı başaran ulus devletler olacaktır.

Çalışmada amaç Avrupa Birliği Para Sahası ekonomilerinin dünya ölçeğindeki gelişmelerden ne derece etkilendiğini ortaya koymak ise bu konunun bir boyutu olan rekabet edilebilirlik üzerinden konuya bakmakta fayda vardır. Çalışmanın önceki bölümlerinde de bahsi geçtiği gibi rekabet üstünlüğü elde etmenin bir boyutu birim iş gücü maliyetlerinin azaltılması ya da teknik ilerleme kaydedebilmektir. Her iki boyutu ile aşama kaydedebilmiş bir ABD düşünülecek olursa; herhangi bir mal veya hizmetin satış fiyatı o metanın üretim sürecinde kullanılan faktörlerin parasal değeri, eğer uluslararası ticarete konu bir mal veya hizmet ise taşıma bedeli ek olarak da ortaya koyduğu maliyetin belirli bir nispetinde kar payının toplamıdır. Üretici için satış kararı üretim sürecinin ortaya çıkaracağı kar düzeyi iken, tüketici için birim fiyattır. Esasında uluslararası ticaretin özünde de bu varsayım bulunmaktadır. Dolayısıyla bir ulus devletin dış piyasadaki varlığı belirlediği birim satış fiyatı üzerinden alıcı bulunduğu düzeydedir. Herhangi bir mal ve hizmetin ikame mallara görece düşük birim satış fiyatına sahip olması ise üretim sürecinin niteliği ile ilgilidir. Üretim sürecine dâhil olan emeğin yüksek nitelikli oluşu kaynakların etkin kullanımını sağlamakta, hata payını minimize ederek, kaynak israfını önlemektedir. Nitelikli emeğin yanı sıra teknolojinin üretim sürecine dâhil edilmesi kaynak ihtiyacını azaltmakta, üretim faktörü niceliğinde değişim olmaksızın çıktı miktarında artışa katkı sağlamaktadır. Üretim olanakları eğrisinin de ifade ettiği üzere sabit teknoloji bağlamında emek ve sermaye faktörlerinin değişik bileşimlerinden elde edilen çıktı miktarı her daim aynıdır. İleri düzeyde bir çıktı miktarına ise ancak teknolojik ilerleme kaydederek ulaşılmaktadır. Özetle; üretim sürecinde kullanılan emeğin niteliğinin artması, teknolojinin bu sürece dâhil olması maliyet avantajı yaratırken ülkelere rekabet üstünlüğü kazandırmaktadır. Hele ki Avrupa Birliği gibi para politikaları kontrolünü ulus üstü bir yapılanmaya devrederek devalüsyon yapma yetkisini elinden çıkaran bir oluşum için rekabet gücü elde etmenin belki de tek yolu bu yönlü bir

ilerleme kaydetmektedir. Dolayısıyla yukarıdaki varsayımda ABD ve dünya sahnesinde rekabet halinde olduğu diğer ülkelere karşı üstünlük elde etmenin yolu maliyet avantajını yakalayabilmektir. Bu sayede dünya ticaretinin önemli bir kısmını elinde tutabilecek, Maastricht Kriterlerince belirlenmiş; ortak para birimi Euro'nun ve para sahasının istikrarı için belirlenmiş gerekleri karşılaması kolaylaşacaktır.

Dünya ölçeğinde yaşanan gelişmeler sadece Avrupa Birliği ekonomilerinin dış ticaret hacimleri, büyüme rakamları itibariyle değil işgücü piyasaları ile de değerlendirilmelidir. Avrupa Birliği ekonomilerinde kronikleşen işsizlik düzeyi esasen dış ekonomik ve siyasi kırılma yıllarının bir neticesidir. 1970li yılların ortalarında dünya genelinde yaşanan resesyon, 1960lı yılların sonuna doğru ABD'de yaşanan yüksek enflasyon ve Bretton Woods Sistemi'nin çöküşü, 1973 yılında ise meydana gelen Arap-İsrail Savaşı, OPEC Ülkeleri'nin petrol fiyatları üzerinde yarattığı baskı ve hepsinin ortak sonucu Avrupa Birliği'nde yaşanan yüksek işsizliktir (Akçay, 2008: 122). Yine Ortadoğu'da Arap Baharı ile başlayan ve yine aynı coğrafyada Suriye iç çatışması şeklinde devam eden çalkantılı dönem sadece bölgesini etkilemekle kalmamış gerek siyasi gerekse ekonomik açıdan hemen her dünya ülkesini tehlike altına sokmuştur. Dolayısıyla dünya üzerinde ekonomik ilişkilerde sınırların büyük oranda önemsiz hale gelmesi siyasi, ekonomik, kültürel, psikolojik vd. anlamda ulus devletler arasında karşılıklı etkileşimi zorunlu kılmaktadır. Aynı zamanda küresel ölçekteki ekonomik krizler de benzer etkiyi yaratmaktadır. Avrupa Para Sahası'nda kullanılan ortak para birimi Euro'nun zayıflamasının nedenlerinden biri ABD'ye kıyasla Avrupa Birliği'ndeki düşük büyüme rakamlarıdır. Küresel kriz öncesi dönem Avrupa Birliği için makroekonomik performans göstergeleri açısından avantajlı yıllar olmasına rağmen, kriz sonrası dönem Birleşik Devletler'in Euro'yu gölgede bırakacak düzeyde daha iyi performans göstermesi durumu tersine çevirmiştir. Şekil 16'da görüldüğü üzere kriz öncesi dönem her iki oluşum için benzer eğilimler görülmekte iken, kriz sonrası Avrupa Birliği için keskin bir düşüş tecrübe edilmiş ve 2011 yılının ikinci yarısından sonra hep daha düşük büyüme rakamları izlenmiştir.

Şekil 16. Avrupa Birliği ve Birleşmiş Devletlere Ait 2006-14 Yılları Arasındaki Büyüme Rakamları

Kaynak: The World Bank, 2015.

Küresel kriz özellikle iki spesifik kanal ile Euro Sahası ekonomileri üzerinde varlığını hissettirmiştir. İlki Euro sahası bankacılık sistemine ait bilançoların, ABD emlak piyasasında maruz kaldığı bilanço riskidir. İkincisi ise küresel çapta ABD eşik altı krizi tarafından tetiklenen yeniden fiyatlamının, yerel finansal istikrar üzerindeki etkisidir. Banka aktiflerinde gözlenen düşüşler, bankaların yasal öz kaynak oranını yakalayabilmek adına portföylerini yeniden dengeye getirmeye zorlanmıştır. Bu hızlı artış kamu borçlarının güvenliğini sağlamak adına ve özellikle Lehman Brothers'ın çöküşünden sonra kendini göstermiştir (Constâncio, 2014: 253). Tek başına değerlendirildiği zaman dahi Birlik'in akıbeti açısından riskli bir durumu yansıtan bu küçülme hali, rakipleri içerisinde de görece daha düşük bir performansa denk geldiği için daha ciddi problemlere yol açmaktadır. Dolayısıyla Avrupa Birliği küresel dünyada rakiplerini geride bırakabilecek gelişmeler kaydetmelidir; aksi halde ülkeden sermaye kaçışları, yeni yatırımlar için cazibe kaybı yaşamak gibi bir dizi olumsuz etkiler ortaya çıkacaktır. Bu durum ise mevcut görüntünün daha da kötüleşmesine yol açacaktır. Durumun Avrupa Birliği ve Euro lehine çevrilebilmesi için vergi reformları, işgücü piyasalarının esneklik derecesinin artırılması, kamu sektörünün payı küçültülürken bir yandan da mevcut eksikliklerin düzenlenmesi gerekmektedir (Gökdere, 2008: 60). Dolayısıyla Birlik ilk olarak iç dinamiklerinden kaynaklanan zaafiyetlerin farkına varabilmelidir. Görmüş olduğu eksiklikleri gidermek adına bir dizi girişimde bulunmalı,

ancak bunu yaparken sadece üye devletler bazında değerlendirmemeli üçüncü ülkelere karşı durumunu da göz önüne almalıdır. Aksi halde dünya ölçeğindeki gelişmelerin gerisinde kalarak, uzun vadede sürdürülebilirliğini tehlikeye sokacak bir pozisyona düşecektir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Avrupa’da bir birlik kurma fikri 15.yüzyılda olası dış tehditlere karşı ortak hareket edebilme güdüsü ile ortaya çıkmışken; 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren günümüzdeki şekline yakın bir oluşum olarak varlık göstermeye başlamıştır. 1951 yılında resmîyet kazanan ve bugün Avrupa Birliği’nin altı çekirdek ekonomisi Fransa, Almanya, Belçika, Lüksemburg, Hollanda ve İtalya’nın katılımıyla kurulan AKÇT 1992 yılında Maastricht Antlaşması ile Avrupa Birliği’ne dönüştürülecek olan bütünleşmiş bir Avrupa’nın ilk resmi atılımlarından biri olmuştur. AKÇT’den Avrupa Birliği’ne geçiş döneminde Birlik ekonomik, kurumsal, siyasi, mali, sosyolojik, psikolojik bir dizi değişim yaşamış; ciddi ilerlemeler kaydedebildiği gibi bugün bile varlığını koruyan bir takım eksiklikleri ortadan kaldıramamıştır. Avrupa Birliği’ne üye devletlerin Topluluk olarak bir araya geldiği ilk yıllardan itibaren temel ilgi alanlarından biri ekonomik bütünleşme olmuştur. Topluluk üyesi devletlerin kendi aralarında yapmış olduğu ekonomik faaliyetlerde mevcut ticari engellerin kaldırılması amaçlanmışken, aynı zamanda da Topluluk dışındaki ekonomilere karşı ortak bir tutum sergileyebilmek için sözleşmeye dayalı bir yapı geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu sayede ABD gibi dünya piyasalarında ağırlığı büyük oranda hissedilen ekonomilere karşı bir güç alanı yaratmayı amaçlamıştır. Ancak ortak pazar yaratmanın küreselleşen günümüz dünya piyasalarında söz sahibi olabilmek için yeterli bir unsur olmadığını fark eden ve dolara karşı güçlü bir Birlik parası yaratmanın ekonomik ve parasal bütünleşme için ciddi bir adım olacağını bilen Avrupa; 2002 yılında Avrupa Para Sahası ekonomilerinin her türlü ticari, ekonomik, sosyal faaliyetlerinde kullanılacak ortak para birimi Euro’yu tedavüle sokmuştur. Ortak para birimi Euro’nun üye devletler düzeyinde resmî para olarak kullanılması Maastricht Kriterleri’nin ortaya koyduğu bir dizi teknik koşulun sağlandığı varsayımı ile mümkün olmuştur. Maastricht Kriterleri’ni karşıladığı kabul edilen ekonomilerin oluşturduğu Avrupa Para Sahası, ortak para birimi Euro’nun dünya piyasalarında etki alanını etkileyecek her türlü değişim ve gelişimin odağına yerleşmiştir. Çalışmanın temel ilgisi olan “Euro ortak bir para birimi olarak varlığını sürdürebilecek mi” sorusunun cevabı da bu ekonomilerin mevcut finansal, mali, siyasi, sosyolojik yapısında gizlenmiştir.

Euro’nun ortak bir para birimi olarak varlığını sürdüremeyeceğine ilişkin ilk şüpheler 2008 yılında ABD’de patlak vermiş mortgage krizinin, kısa bir süre sonra Avrupa Birliği ekonomilerine sıçrayan ve adına borç krizi denilen bir olgunun neticesinde ortaya çıkmıştır.

Yunanistan, İspanya, İtalya, Portekiz, İrlanda gibi Avrupa Para Sahası'na dâhil ekonomileri iflas etme noktasına getiren bu kriz aynı zamanda Birlik genelinde var olan zaafiyetlerin çalışma kapsamında fark edilmesine yol açmıştır. Birlik'in siyasi, finansal, mali, denetimsel birçok yetersizliğinin bir sonucu olan bu resesyon döneminin etkilerini literatürde GIIPS olarak anılan Para Sahası'na üye devletler üzerinde yoğun şekilde görmek mümkün iken problemin kaynağını daha derinde aramanın faydalı olacağı anlaşılmıştır. Dolayısıyla Para Sahası içerisinde Euro'nun ortak bir para birimi olarak kullanılması ve dünya piyasalarındaki ağırlığını koruyabilmesi Birlik'in yapısal özellikleri, iç ve dış dinamiklerinden kaynaklanan bir dizi unsura bağlanmıştır. Euro'nun varlığını etkileyeceği düşünülen yapısal unsurlar Birlik genelinde uygulanan para ve maliye politikaları arasındaki uyum, finansal sistem ve siyasi bütünleşme kapsamında ele alınmıştır. İç dinamikler kurumsal çerçeve, üye devletler düzeyindeki farklılıklar ve büyüme unsurları şeklinde iken; dış dinamikler Birlik içi ve dışı denetim mekanizması ve dünya ölçeğindeki değişimler olarak değerlendirilmiştir.

Avrupa Para Sahası'na üye olarak, ortak para birimi Euro'yu resmi parası kabul eden ekonomiler; kendi para politikalarını yürütme yetkisini Birlik düzeyinde merkezi bir aktör ve birincil hedefi fiyat istikrarını korumak olan Avrupa Merkez Bankası'na devrederek parasal otoritesini kaybetmiştir. Bu noktada merkezi bir aktörün Birlik genelinde ortak bir amaç için yürüttüğü para politikalarına karşın, üye devletler düzeyinde yürütülen maliye politikaları arasında uyumun tesisine büyük bir önem atfedilmiştir. Tam da bu noktada Avrupa Birliği için para ve maliye politikaları arasındaki uyumsuzluğun bir sonucu denilebilecek borç krizi örneği tarihte yer edinmiştir. Maastricht Antlaşması sonucunda ortaya konulmuş olan kamusal borçların GSYİH içerisindeki payının %60'ından fazla olmaması şeklindeki ön koşul esasında Birlik'e adaylık sürecinde dahi Yunanistan gibi bazı ekonomilerin yapısal durumlarının bir sonucu olarak sağlanamamış, bu durum Birlik düzeyinde de fark edilmemiş veya göz ardı edilmiştir. Aynı zamanda Maastricht Kriterleri'ne uyum kapsamında düşük düzeylerde seyreden faiz oranları ile birlikte borçlanma maliyeti de düşmüştür. Var olan kamu borç düzeyleri, borçlanma maliyetindeki düşüş sebebiyle de niceliksel olarak daha çok artış göstermiştir. Kamusal borç düzeyleri Maastricht Kriterlerince belirlenen sınırı aşmış olmasına rağmen hükümet harcamalarında bir kesinti olmadığı gibi var olan vergi sistemi ile de açıkları giderilememiştir. Uzun vadede sürdürülebilir olmadığı fark edilen kamu borçlarının finansmanı için ise merkez bankası mali olaylara müdahil olarak bağımsızlığından taviz vermiştir. Merkez bankası bağımsızlığından söz edebilmek için mali olayları yönlendirme noktasında hükümetlerin otorite kullanarak nüfuzunun önlenmesi gerekmektedir. Aksi halde

kamusal açıkları gidermek adına hükümet borç senetlerini satın alan merkez bankası piyasadaki para arzını arttırarak fiyat istikrarını bozacak; enflasyonist etki doğuracaktır. Nihai hedefi fiyat istikrarını korumak olan bir Avrupa Merkez Bankası için ise bu durum kabul edilebilir olmayacaktır. Dolayısıyla fiyat istikrarını sağlamak Avrupa Para Sahası çatısı altında sadece parasal bir olay olarak değerlendirilmemelidir. Euro'nun istikrarlı bir para birimi olarak varlığını sürdürebilmesi mali politikaların Avrupa Merkez Bankası hedeflerine uyumlu hareket ettiği sürece gerçekleşecektir. 2010 yılında imzalanan İstikrar ve Büyüme Paktı dâhil olmak üzere bu yönde atılan adımlar tam anlamıyla başarıya ulaşamamıştır. Dolayısıyla uzun vadede Euro'nun para ve maliye politikaları arasındaki uyum bağlamında varlığını koruyamayacağı düşünülmektedir.

Avrupa Para Sahası ekonomilerinin resmi parası Euro'nun kontrolü daha öncede bahsi geçtiği gibi merkezi bir otorite olan Avrupa Merkez Bankası aracılığıyla sağlanmaktadır. Dolayısıyla ortak paranın uzun vadede sürdürülebilirliği Birlik finansal yapısı ile yakından ilişkilidir. Ancak Avrupa Merkez Bankası'nın sistemin kendisinden kaynaklanan riskleri ortadan kaldırma konusunda gerekli alt yapıya sahip olmaması ve istihdam yapısının kalıcı çözümler üretme konusunda beklenen nicelik ve niteliği karşılayamaması Birlik finansal sisteminin zayıf yönünü temsil etmektedir. Bu gerekçelerden bağımsız olarak iktisat yazınının ortaya koymuş olduğu finansal trilemma da Birlik düzeyinde finansal istikrarın hangi sebeple sağlanamayacağını ortaya koymuştur. Özellikle kriz yıllarında Avrupa Birliği finansal piyasaları içerisinde ABD'ye ait riski yüksek finansal araçların ağırlığı sınır ötesi finansal piyasaların kapladığı hacmin ne denli büyük olduğunu gözler önüne sermiştir. Uluslararası bankacılık faaliyetleri yürütülürken aynı zamanda üye devletler düzeyinde finansal müdahaleler göze çarpmıştır. Dolayısıyla uluslararası bankacılık faaliyetleri ile birlikte ulusal finansal politikaların eş zamanlı sağlanması finansal istikrarı zedelemiştir. Finansal zaafiyetlerin giderilmesine yönelik olarak Lizbon Antlaşması da dâhil olmak üzere önlem paketleri sunulmuş; bunlar daha ziyade tavsiye niteliği taşımıştır. Uzun vadede Euro'nun istikrarını koruyup varlığını sürdürebilmesi bu finansal şartlar altında güç görünmemektedir.

Avrupa Birliği'nin yapısına ilişkin zaafiyetleri sadece mali ve finansal boyutu ile değerlendirmek yeterli değildir. Ancak Birlik düzeyinde bütünleşme sürecine ilişkin düzenlemelerin büyük çoğunluğu ekonomik alanı kapsayacak şekilde düzenlenmiştir. Dolayısıyla 2000li yıllara gelindiğinde iyi ya da kötü ekonomik olarak aşama kaydedebilmiş bir Avrupa modeli oluşmuştur. Bu paralelde gelişme gösteren siyasi bir bütünleşme ise başta

Avrupa vatandaşlığı olgusunun Birlik'in geneline yerleşememesi sebebiyle oluşamamıştır. Avrupalı halk Birlik düzeyinde alınan kararların sadece Birlik'in merkezi olan Brüksel ve oradaki elit grupların ilgilerini karşıladığı yönünde bir inanç geliştirmiştir. Bu bağlamda antlaşmalara dayandırılarak yönetim olgusu ile politik karar süreçlerinde şeffaflık, açıklık ve demokratikleşme sağlanmaya çalışılmıştır. Ek olarak karar alma süreçlerinde Parlamento'nun ağırlığının artırılması yönünde hamleler atılmış ancak Konsey'in etkisi her daim hissedilmiştir. Euro'nun sürdürülebilirliği bağlamında değerlendirildiğinde siyasi bütünleşmenin istenilen düzeyde sağlanamamış olması Birlik'in geleceğini etkileyecek kararların alınmasında halkın direnç göstermesine neden olmuştur. Aynı zamanda Birlik aidiyeti olmayan Avrupalı vatandaşlar her kriz döneminde kendi ulusal kimliklerine sığınacak, duruma ilişkin karar alma hızı yavaşlayacak ve krizin etkileri derinleşecektir. Dolayısıyla bütünleşmenin uzun dönemde istenilen düzeyde sağlanamaması Euro'nun varlığını tehlikeye düşürecektir.

Avrupa Para Sahası'na üye ekonomilerin bahsi geçen yetersizlikleri ortadan kaldırmaya yönelik geliştirdiği düzenleyici önlemler istenilen sonuçları vermeden kendi çatısı altındaki ülke sayısı gün geçtikçe artış göstermiş; bugün on dokuz erişmiştir. Birlik akıbeti ile ilgili üye ülke sayısına bağlı olarak çıkarımda bulunmaktan ziyade genişleme ile uyumlu kurumsal düzenlemelerin yetersizliğine dikkat çekmek faydalı olacaktır. Bu yetersizliklerin üstesinden gelebilmek adına antlaşmalara dayalı reform süreci başlatılmış; orantılılık, katmanlı yetki ve yerellik ilkesi gibi bir takım düzenlemelere gidilmiştir. Ancak bahsi geçen uygulamaların kapsamı net bir biçimde tanımlanamadığı için uygulamada başarısız olmuştur. Yine kurumsal yapıya ilişkin karmaşık süreçleri basite indirgeye bilmek adına Birlik'in sütunlu yapısı sadeleştirilmeye çalışılmış ancak tam anlamıyla beklenen sonuç elde edilememiştir. Kurumsal anlamda değerlendirildiği zaman yine işgücü piyasalarındaki kurumsal düzenlemeler, merkez bankalarına ilişkin kurumsal dinamikler Avrupa Birliği'nde var olan mevcut problemleri çözmede yetersiz kalmıştır. Kurumsal yetersizliklerin Euro üzerindeki etkisi Birlik'in ortak bir çatı altında varlığını sürdürebilme gücünü çekmesi ile açıklanabilmektedir. Mevcut yapı ve üye sayısı ile kurumsal süreçlerini yönetemeyen Birlik'in uzun vadede devamlılığı tehdit altına girecektir. Dolayısıyla da ortak para birimi Euro'nun varlığını koruyabilmesi güçleşecektir.

Birlik genelinde var olan yetersizlikler üye devletler düzeyinde farklılaşmakta; bu durum ise olası sonuçların etkisini daha fazla ağırlaştırmaktadır. Daha önce de bahsi geçtiği üzere Avrupa Para Sahası'na dâhil olmanın gerekli koşullarının ortaya konulduğu Zirve

sonunda belirlenen Maastricht Kriterleri ekonomik, mali ve siyasi özellikleri farklılık arz eden bireysel ekonomileri birbirine yakınlaştırmak adına düzenlenmiştir. Üyelik süreci sonunda üye devletlerin bu kriterleri karşıladığı yönündeki beyanları kabul edilmiş; doğruluğunu ispatlamak adına denetim sürecine tabi tutulmamıştır. Kriz yıllarında ise bazı ekonomilerin yanlış bilgilendirme yaptığı ve Birlik'e dâhil olduğu tarih itibari ile farklı başlangıç koşullarına sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla farklı koşullar altında ortak hedeflere ulaşmanın mümkün olmadığı yine kriz yıllarında tecrübe edilmiştir. Özellikle üye devletlerin ekonomik göstergelerinin yanı sıra teknolojik ilerleme anlamında da farklı performanslar sergilemesi yakınlaşma bir tarafa makası genişletmiştir. OPA Teorisi özellikle bu bağlamda sektörel çeşitliliğe vurgu yapmıştır. Teoriye göre Birlik düzeyinde her hangi bir alanda ortaya çıkacak olan asimetrik bir şokun etkisi diğer sektöre kaydırılarak olası sonuçlar hafifletilebilir. Ancak Avrupa Para Sahası ekonomileri de dâhil olmak üzere Birlik genelinde sektörel çeşitlenmeye referans olacak teknik ilerleme göze çarpmamaktadır. Bu konuda ciddi hamleler de olmamakta özellikle AR-GE harcamalarının GSYİH içerisindeki payı, yıllık toplam patent sayısı gibi veriler ışığında görülebilmektedir. Euro'nun geleceği anlamında mevcut farklılıkların doğuracağı sonuçlara ilişkin senaryo ise fiyat istikrarını korumak adına yürütülecek politik süreçlerin üye ülkeler düzeyinde aynı etkiyi doğuramayacağıdır. Ortak amaçların benzer politikalarla sağlanamayacağı bir Birlik için ise para biriminin uzun vadede varlığını koruyacağını söylemek tam anlamıyla doğru olmayacaktır.

Teknolojik anlamda gerekli ilerlemeyi kaydedemeyen Birlik dünya piyasalarında rekabet gücü kazanabilmek adına işgücü piyasalarına ihtiyaç duymaktadır. İşgücü piyasaları Avrupa Para Sahası ekonomileri için üretilen mal ve hizmetlerin birim maliyetini belirlemede ciddi bir etkiye sahiptir. Dolayısıyla birim emek maliyetinin düşürülebilmesi ya da birim emek başına çıktı düzeyinin artabilmesi için üretim sürecine katılan emeğin niteliğinin artırılması gerekmektedir. Çünkü para politikalarını yönlendirme yetkisini merkezi bir otoriteye devreden Birlik'in maliyet avantajı elde etmek adına kur düzenlemelerine gitmesi mümkün olmamaktadır. Özetle devalüasyon yolu ile paranın değerini düşürerek üretilen mal ve hizmetin piyasa fiyatını azaltmak mümkün olmamakta iken üretim sürecine katılan birim emek maliyetini rekabet üstünlüğü kazanabilecek seviyeye çekmek olasıdır. Ayrıca işgücü piyasalarına ilişkin OPA Teorisi emek mobilitesinin kur düzenlemelerine eş değer sonuçlar yaratarak para sahasında istikrarı yakalamak adına önemli bir araç olduğu yönünde teorik bir çerçeve geliştirilmiştir. Ancak Avrupa Para Sahası ekonomileri açısından emek mobilitesi belirli üye devletler için sadece nitelikli emeğe yönelik serbest bırakılmıştır. İş gücü piyasaları

açısından ayrıca ücret yapışkanlığı görülmekte, çalışma saatlerine ve işçi-işveren sözleşmelerine ilişkin esnek olmayan düzenlemeler göze çarpmaktadır. Euro'nun geleceği açısından değerlendirildiği zaman işgücü piyasalarının hem birim maliyetleri düşürecek nitelikte olmaması hem de asimetrik şokları elimine edecek mobiliteye sahip olmaması ciddi bir zaafiyettir. İşgücü piyasalarına ilişkin mevcut bu yapı korunduğu sürece Birlik'in dünya piyasalarında rekabet gücü kazanma olasılığı düşük olacak, var olan ödemeler dengesi açığını dış ticaret fazlası vererek karşılayamayacaktır. Sonuç olarak daha önce de bahsedildiği gibi üye devletler düzeyindeki farklılıklar devam ettiği sürece, Euro'nun istikrarı için geliştirilen ortak politikaların istenilen amaca tam anlamıyla ulaşabilmesi güçleşecek; bu durum nihai olarak para biriminin geleceğini tehdit edecektir.

Ortak bir para birimi olarak Euro'nun varlığını koruyabilmesi bahsi geçen iç dinamiklerden dolayı uzun vadede güç görünmekte iken, dış dinamiklerden kaynaklanan yetersizlikler de tehdit unsuru olarak algılanmaktadır. Birlik'in iç denetimine yönelik temel eleştiri konusu Birlik'in halkı aydınlatma noktasında ortaya çıkmaktadır. Siyasi bütünleşmenin önünde engel teşkil eden yönetim olgusunun yeterli düzeyde sağlanamamasının yarattığı etkiler iç denetim zaafiyetlerinin de bir sonucu olarak görülmektedir. Mevcut zaafiyetleri gidermek adına 2016 yılında dahi bir takım düzenlemeler yapılmıştır. Ancak iç denetimin işleyişine ilişkin tatmin edici iyileşmeler olduğunu dile getirmek abartılı olacaktır. İç denetimin Euro üzerindeki dolaylı etkisi kadar dış denetim de ciddi bir etkiye sahiptir. Dış denetim günümüzde ABD'nin tekelinde olan ve sektöründe piyasa payının büyük bir kısmını elinde bulunduran üç özel denetleme şirketi tarafından yürütülmektedir. Problemin temeli de tam bu noktadadır. Denetim sektöründe ciddi ağırlığı olan bu üç şirketin ortaya koyduğu sonuçların yaratacağı etkiler de bir o kadar büyüktür. Dolayısıyla üye devletlerin mevcut ekonomik görüntüsü ile ilgili genel resmi halka arz eden bu üç şirket yeterince objektif, açık ve belirli standartlar altında faaliyetlerini yürütmelidir. Ancak küresel finansal kriz durumunun denetim açısından öyle olmadığını ortaya koymuştur. Üye devletlerin ekonomik risklerine ilişkin yetersizlikleri ortaya koymak bir yana gerçek resim sunulmamış, kısa vadeli pozisyon almanın gerekli olduğu yönünde verilen sinyallerle krizin etkileri derinleşmiş sonuç olarak da Para Sahası'nın geleceği tehlikeye girmiştir. Çünkü dış denetimin ortaya koyduğu sonuçlara olan bağlılık ciddi boyutlardadır. Kısaca iç ve dış denetim Euro'nun geleceği açısından mevcut ekonomik, mali ve finansal yetersizlikleri ortaya koymalıdır. Ancak Para Sahası içerisinde ortaya çıkması olası krizlere karşı erken uyarı sistemi geliştirmek bir tarafa zaman zaman isteyerek ve yahut farkında olmaksızın yanlış

bilgilendirme yapılmakta; bu durum ise uzun vadede Para Sahası'nın varlığını tehlikeye düşürmektedir.

Avrupa Para Sahası'nın varlığını koruyabilmesi sadece kendi sisteminden kaynaklı yetersizlikleri, riskleri, uyumsuzlukları, yanlış uygulamaları ile ilgili olmamakla birlikte kendi dışındaki gelişmelerle de alakalıdır. Günümüz uluslararası dünya piyasalarında yaşanan mali, siyasi, finansal ya da ekonomik her türlü gelişim ve değişim ilgili ekonomi dışındaki diğer devletleri de olumlu ya da olumsuz etkilemektedir. Dolayısıyla Para Sahası'nın geleceğini değerlendirirken sadece Birlik'in kendi dinamikleri ele alınmamalıdır. Bir taraftan dünya ölçeğinde yaşanan gelişmelere ayak uydurabilmeli bu yolla küresel piyasalarda rekabet gücü kazanarak ekonomik göstergelerini iyileştirmeli bir taraftan da krizlere karşı gerekli koruma alt yapısını hazırlamalıdır. Ancak yine küresel krizin ABD'de çıkmış olması ve etkilerinin Avrupa'da daha yoğun hissedilmesinden yola çıkılacak olursa Para Sahası'nın yeterli alt yapıya sahip olmadığı görülmektedir. Bu durum da dünya piyasalarında yaşanan gelişmelerin Birlik düzeyinde ciddi bir tehdit unsuru olduğunu ortaya koymuştur.

Sonuç olarak Avrupa Para Sahası'na bütüncül bir perspektiften bakıldığı zaman mevcut problemlerle ortak para birimi olan Euro'nun varlığını koruyabilmesi güç görünmektedir. Para Sahası'nın kurulduğu ilk yıllardan itibaren fark edilen yetersizliklere yönelik çoğunluğu tavsiye niteliğindeki geçici önlemler her dönem olası bu sonucu geciktirmiştir. Ancak Birlik, merkezi iç denetim sistemini tekrardan düzenleyip güçlendirerek; yukarıda sıralanan mevcut tüm zaafiyetlerini üye devletler düzeyinde ortadan kaldırmaya çalışmalı, gerekirse ahengi bozan üye devletleri saf dışı bırakmalıdır.

KAYNAKÇA

- Acemoglu, D., Querubin, P., Johnson, S., Robinson, J. A. (2008). When does policy reform work? The Case of Central Bank Independence. *Brookings Papers on Economic Activity*, 351-417.
- Akalın, G. ve Dilek, S. (2007). Belirsizlik altında firma kararlarının incelenmesi. *Marmara Üniversitesi, İ.İ.B.F Dergisi*, 23(2), 45-61.
- Akçay, B. (2008). Avrupa Birliği'nde işsizlik sorunu. Akçay, B., Kahraman, S. ve Baykal S. (Ed.), *Avrupa Birliğinin Güncel Sorunları ve Gelişmeler (107-148)*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Akın, Yılmaz, B.G.(2008). Yaşlanan Avrupa Birliği. (Akçay, B., Kahraman, S. ve Baykal S. Ed.), *Avrupa Birliğinin Güncel Sorunları ve Gelişmeler (149-184)*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Alesina, A. (2003). The size of countries: does it matter? *Journal of the European Economic Association*, 1(2-3), 301-316.
- Alho, K.E.O.(2000). *The stability pack and inefficiencies in fiscal policy making in EMU*. The Research Institute of the Finnish Economy Discussion Papers, No. 715.
- Alsakka, R. and Gwilym, O. (2013). Rating agencies' signals during the European sovereign debt crisis: Market impact and spillovers. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 85, 144-162.
- Alsakka, R., Gwilym, O. A., Vu, T. N. (2014). The sovereign-bank rating channel and rating agencies' downgrades during the European debt crisis. *Journal of International Money and Finance*, 49, 235–257.
- Amending The Treaty On European Union And The Treaty Establishing The European Community (2007). Treaty of Lisbon. *Official Journal of European Union*, 50, 1-271.
- Arı, T. (2013). *Uluslararası ilişkiler teorileri: Çatışma, Hegemonya ve İşbirliği*. (8. Baskı). Bursa: MKM Yayıncılık.
- Avrupa Birliği Bakanlığı (2013). *Avrupa Birliği'nin tarihçesi*. <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=105>

- Badinger, H. and Nitsch, V.(2014). National representation in supranational institutions: the case of the European Central Bank. *Journal of Comparative Economics*, 42, 19–33
- Bank for International Settlements. (2011). *The impact of sovereign credit risk on bank funding conditions*. Committee on the Global Financial System, 43.
- Baykal, S. (2007). Reform Antlaşması ve getirdikleri: kurumsal yapı çerçevesinde genel bir değerlendirme. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*. 7(1), 45-67.
- Baykal, S. (2008). Avrupa Birliği'nde yetki sorunu ve Lizbon Antlaşması. Akçay, B., Kahraman, S. ve Baykal S. (Ed.) *Avrupa Birliği'nin güncel sorunları ve gelişmeler* (234-273). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Bayoumi, T. and Eichengreen, B. (1997). Ever closer to heaven? An optimum-currency-area index for European countries. *European Economic Review*. 41, 761-770.
- Bayram, M.H. (2010). Lizbon Antlaşması: Parlamentoların Avrupa Birliği karar alma sürecindeki yeni rolü. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 6 (24), 77-89.
- Begg, I. (2012). The EU's response to the global financial crisis and sovereign debt crisis economic governance under stress? *Asia Europe Journal*, 9, 107-124.
- Bergsten, F. and Kirkegaard, J. F. (2012). The coming resolution of the European crisis. *Peterson Institute for International Economics*, 12(1), 1-10.
- Bilgin, A.A. (2008). Avrupa Birliği temel haklar şartı ve Lizbon Antlaşması. Akçay, B., Kahraman, S. ve Baykal S. (Ed.). *Avrupa Birliği'nin güncel sorunları ve gelişmeler*, (317-347). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Black, L. Correa, R. Huang, X. and Zhou, H. (2016). The systemic risk of European banks during the financial and sovereign debt crises. *Journal of Banking & Finance* 63, 107–125.
- Bolton P., Freixas, X. and Shapiro, J. (2012). The credit ratings game. *The Journal Of Finance*, LXVII,1, 85-111.
- Brok, E. and Langen, W. (2012). Sustainable growth for Europe: the four crisis and a call for reform. *European View*, 11, 189-199.
- Burns, C. (2004). Codecision and the European Commission: a study of declining influence? *Journal of European Public Policy*, 11(1), 1-18.

- Büyüktanır, D. (2010). Dış ilişkiler kapsamında Avrupa Birliği'nin tüzel kişiliği ve Lizbon Antlaşması. *Uluslararası İlişkiler*, 7(27), 87-110.
- Camilleri, M. A. and Camilleri, A. (2015). Education and social cohesion for economic growth. *International Journal of Leadership in Education: Theory and Practice*. doi:10.1080/13603124.2014.995721.
- Campillo, M. and Miron, J. (1997). Why does inflation differ across countries? In: Romer, C.Romer, D. (Eds.), *Reducing Inflation: Motivation and Strategy* (335–357). University of Chicago Press.
- Canbolat, İ. S. (1998). *Uluslararası sistem Avrupa Birliği: bir dönüşüm analizi*. (2. Baskı). İstanbul: Alfa Basın Dağıtım.
- Canzoneri, M.B., Cumby, R.E. and Diba, B.T. (2002). Should the European Central Bank and the Federal Reserve be concerned about fiscal policy? *Rethinking stabilization policy: a symposium sponsored by the Federal Reserve Bank of Kansas City, Jackson Hole, Wyoming*, 29 (31), 333-389.
- Caruana, J. and Andjiev, S. (2012). Sovereign creditworthiness and financial stability: an international perspective. *Financial Stability Review*, 16, 71-85.
- Ceylan, S. ve Şahin, B.Y. (2010). İşsizlik ve ekonomik büyüme ilişkisinde asimetri. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 11 (2), 157-165.
- Claessens, S., Herring, R.J., Schoenmaker, D. and Summe, K.A. (2010). *A safer world financial system: improving the resolution of systemic institutions*. Geneva Reports on the World Economy, 12, Switzerland: International Center for Monetary and Banking Studies.
- Commission Of The Europeancommunities. (2001). *European governance a white paper* 428. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=URISERV:110109&from=EN>
- Constâncio, V. (2014). The European crisis and the role of the financial system. *Journal of Macroeconomics*, 39, 250-259.
- Cooley, T. (2011). Challenges for European Central Bank. E.Carletti, G. Cosetti and S. Simonelli (Ed.). *The Macroeconomic and Financial Landscape in the Aftermath of The 2007 Crisis: New Challenges and Perspectives*. Robert Schuman Centre Advanced Studies.

- Corte, D. S. and Lageson, J. (2012). Leading Europe beyond the crisis. *European View*, 11, 89–93.
- Council of the European Communities, Commission of The European Communities (1992). *Treaty on European Union*. http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/pdf/treaty_on_european_union/treaty_on_european_union_en.pdf.
- Çevik, E.İ., Diboğlu, S. and Kutan, A.M. (2013). Monetary and fiscal policy interactions: evidence from emerging European economies. *Journal of Comparative Economics* 42 (2014), 1079–1091.
- Çondur, F. ve Evlimoğlu, U.(2007). Optimal para alanı teorisi çerçevesinde Avrupa Para Birliği'nin Değerlendirmesi. *Tisk Akademi*, 2(4), 200-223.
- Dağdemir, Uçkan, E. (2001). Avrupa Birliği'nin bütünleşme sürecinde esneklik kavramı: Amsterdam Antlaşması çerçevesinde bir değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 56(2), 21-41.
- Dedeoğlu, B. (2003). *Dünden bugüne Avrupa Birliği*. İstanbul: Boyut Kitapevi.
- Değerli, I. ve Örs, O. (2011). *Avrupa Birliği'nde küresel finansal krize karşı alınan önlemler ve Birliğin rekabet gücünün artırılmasına yönelik girişimler: "Euro rekabet paktı"*. Ankara : Avrupa Birliği Genel Sekreterliği Ekonomik ve Mali Politikalar Başkanlığı.
- Delanty, G. (2013). *Avrupa'nın icadı: fikir, kimlik, gerçeklik*. (3. Baskı), (H. İnaç, Çev.). Ankara: Adres Yayınları.
- Dellas, H. and Tavlas, G., S. (2009). An optimum-currency-area odyssey. *Journal of International Money and Finance*, 28, 1117-1137.
- Delors, J. (1989). *Report on economic and monetary union in the European Community*. Committee For The Study Of Economic And Monetary Union.
- Dinan, D. (2005). *Ever closer union: an introduction European integration*. (3. Baskı). USA: Lynne Rienner.
- Dinan, D. (2009). *Avrupa Birliği tarihi*. (2. Baskı), (H. Akay, Çev). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Dinan, D. (2011). Governance and institutions: implementing the Lisbon Treaty in the shadow of the Euro Crisis. *Journal of Common Market Studies*, 49 (S1), 103–121. doi: 10.1111/j.1468-5965.2011.02183.x.
- Dinan, D. (2005). *Avrupa Birliği ansiklopedisi* (H. Akay, Çev). İstanbul: Kitap Yayınevi.

- Doğmuş, D.M. (2010). *Avrupa Birliği'nde iç denetim sistemi*. AB Maliye Bakanlığı Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı. Araştırma ve İnceleme Serisi: 2.
- Dutta, M. (2011), The Constitution for Europe: The Treaty of Lisbon. In M. Dutta (ed.) *The United States of Europe: European Union and the Euro Revolution* (121–145). Emerald Group Publishing Limited.
- Efe, H. (2011). Avrupa Ombudsmanı'nın AB içinde iyi yönetim, hukukun üstünlüğü ve insan haklarını koruyucu rolü. *Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 19(2), 1-29.
- Eijffinger, S.C.W. (2012). Rating agencies: role and influence of their sovereign credit risk assessment in the Eurozone. *Journal of Common Market Studies*, 50(6), 912-921.
- Ekmekçiler, Ü.S. (2007) Avrupa para sistemi ve AB-Türkiye ilişkilerinin Türk para sistemine etkileri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(6), 362-394.
- El-Erian, M. A. (2012). *When Western sovereign risk is in play*. Financial Stability Review, 16.
- Eliçin, Y. (2011). Avrupa Birliğinde yönetim. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 10 (38), 44-60.
- Embel, E. (2014). Avrupa için ortak dış politika oluşturma sürecindeki ilk adımlar: 1973 Arap-İsrail Savaşı ve Avrupa Birliği. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 13(1), 75-90.
- Erhan, Ç. ve Akdemir, E. (2008). Giriş: Avrupa bütünleşmesi. Akçay, B., Kahraman, S. ve Baykal S. (Ed.) *Avrupa Birliğinin Güncel Sorunları ve Gelişmeler* (15-48). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Eser, L. Y. ve Ela, M. (2015). Avrupa borç krizi: nasıl, neden ve nereye? *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 10(1), 209-232.
- EUROPA. (2014). *Gümrük birliği*. [http, s://www.avrupa.info.tr/tr/abde-ticaret-ve-ekonomi/guemruek-birligi.html](http://www.avrupa.info.tr/tr/abde-ticaret-ve-ekonomi/guemruek-birligi.html)
- European Central Bank. (2015). *Statistical data warehouse*. http://sdw.ecb.europa.eu/browseChart.do?DATASET=0&REF_AREA=65&REF_AREA=156&REF_AREA=262&REF_AREA=168&REF_AREA=183&REF_AREA=217&REF_AREA=244&REF_AREA=258&REF_AREA=143&node=bbn4864.

- European Commission. (2015). *Understanding: banking union*.
http://ec.europa.eu/information_society/newsroom/cf/fisma/item-detail.cfm?item_id=20758&newsletter_id=166&lang=en
- European Commission. (2002). *Public finances in EMU*.
http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication1662_en.pdf
- European Commission. (2010). *Investing in Europe's future: fifth report on economic, social and territorial cohesion*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- European Commission. (2010). *Public consultation on credit rating agencies*.
http://ec.europa.eu/internal_market/consultations/docs/2010/cra/cpaper_en.pdf
- European Commission. (2011). *Proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council amending regulation on credit rating agencies, 747 (2)*.
http://ec.europa.eu/internal_market/securities/docs/agencies/COM_2011_747_en.pdf
- European Commission. (2012). *Labour market developments in Europe*.
http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/european_economy/2012/pdf/ee-2012-5_en.pdf
- European Commission. (2013). *European economic forecast*. European Economy: Commission Staff Working Document.
http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/european_economy/2013/pdf/ee7_en.pdf
- European Commission. (2015). *Innovation union scoreboard: internal market industry, Entrepreneurship and SMEs*. <http://europa.eu>
- European Court of Auditors. (2016). *Journal European court of auditors, 3*.
http://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/JOURNAL16_03/JOURNAL16_03.pdf
- European Union. (2015). *European court of auditors (ECA)*. http://europa.eu/about-eu/institutions-bodies/court-auditors/index_en.htm.
- Eurostat. (2015). *General government deficit (-) and surplus (+) - annual data*.
<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/graph.do?tab=graph&plugin=1&pcode=teina200&language=en&toolbox=data>.

- Eurostat. (2015). *General government gross debt - annual data*.
[http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcode=t
eina225](http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcode=t
eina225).
- Eurostat. (2015). *High-Tech statistics: employment in High-Tech*.
<http://ec.europa.eu/eurostat/statistics>.
- Eurostat. (2015). *Population structure by major age groups*.
[http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/File:Population_structure_by
_major_age_groups,_EU28,_2014%E2%80%9380%9380_\(%C2%B9\)_\(%25_of_total_popul
ation\)_YB15.png](http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/File:Population_structure_by
_major_age_groups,_EU28,_2014%E2%80%9380%9380_(%C2%B9)_(%25_of_total_popul
ation)_YB15.png).
- Faini, R. (2006). Fiscal policy and interest rates in Europe. *Economic Policy*, July, 444-489.
- Filippetti, A. and Peyrache, A. (2015). Labour productivity and technology gap in European regions: A Conditional Frontier Approach. *Regional Studies*, 49(4), 532-554.
- Fotopoulos, T. (1992). Economic restructuring and the debt problem: The Greek case. *International Review of Applied Economics*, 6(1), 38-64.
- Gacova Z. And Dijkstra L. (2008). *Labour mobility between the regions of The Eu-27 and a comparison with the Usa*. European Union, Brussels.
- Genç, Ö. (2008). İstikrar ve büyüme paktı. Akçay, B., Kahraman, S. ve Baykal S. (Ed.). *Avrupa Birliğinin Güncel Sorunları ve Gelişmeler* (69-91). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Göçmen, İ. (2008). Ulusal parlamentoların Avrupa bütünleşmesindeki rolü ve Lizbon Antlaşması. Akçay, B., Kahraman, S. ve Baykal S. (Ed.). *Avrupa Birliğinin Güncel Sorunları ve Gelişmeler*, (275-316). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Gökdere, A. (2008). Zayıf euro Avrupa Birliği'ni bölüyor mu? Akçay, B., Kahraman, S. ve Baykal S. (Ed.). *Avrupa Birliği'nin Güncel Sorunları ve Gelişmeler* (51-69). Ankara: Seçkin Kitapevi.
- Göztepe, E. (2008). *Avrupa Birliği'nin siyasal bütünleşmesi ve egemenlik yetkisinin paylaşılması sorunu*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Grauwe, P. and Mongelli, F.P. (2005). *Endogeneity of optimum currency areas what brings countries sharing a single currency closer together?* European Central Bank, Working Paper Series, No: 468.

- Gros D. and Alcidi, C. (2010). The impact the financial crisis on the real economy. *Intereconomics*, 1, 4-10.
- Gstöhl, S. (2008). Patchwork power Europe? The EU's representation in international organisations. *Bruges Regional Integration and Global Governance Papers*, 1-31.
- Haas, H. H. (1972). We powers of the European Community' and the achievement of the economic and monetary union. *Common Market Law Review*, 1, 2-12.
- Haffner, R,C,G., Nickell, S., Nicoletti, G., Scarpetta, S. and Zoega, G. (2000). European integration, liberalisation and labour market performance. *A report for the Fondazione Rodolfo Debenedetti*, 1-98.
- Hallett, A.H., Jensen, S.E.H. and Richter, C. (2005). The European economy at the cross roads: structural reforms, fiscal constraints, and the Lisbon agenda. *Research in International Business and Finance*, 19, 229-250
- Hamori, S. and Hamori,N. (2010). *Introduction of the Euro and the monetary policy of the European Central Bank*. Singapore: World Scientific Publishing.
- Harold, J. (2011). Europe: the challenge to monetary and fiscal policy. E.Carletti, G. Cosetti and S. Simonelli (Ed.). *The Macroeconomic and Financial Landscape in the Aftermath of The 2007 Crisis: New Challenges and Perspectives*. Robert Schuman Centre Advanced Studies.
- Harris, R. and Silverstone, B. (2001). Testing for asymmetry in Okun's law: A cross-country comparison. *Economics Bulletin*, 5(2), 1-13.
- Heisenberg, D. and Richmond, A. (2002). Supranational institution-building in the European Union: a comparison of the European Court of Justice and the European Central Bank. *Journal of European Public Policy*, 9(2), 201-218.
- Hogan, M. J. (2002). *The Marshall Plan: America, Britian, and the reconstruction of Western Europe, 1947-1952*. Cambridge University Press: America.
- International Money Fund. (2009). *Fighting the global crisis*. IMF Annual Report.
- International Money Fund. (2009). *Global financial stability report responding to the financial crisis and measuring systemic risks*.
<http://www.imf.org/External/Pubs/Ft/Gfsr/2009/01/Pdf/Text.Pdf>.

- Issing, O. (2012). *The Mayekawa lecture: central banks: paradise lost*. Monetary And Economic Studies, November.
- Johnson, J.D., Pfreiffer, A., Schuettler, K. and Schwin, J. (2009). *Migration and employment. promoting pro-poor growth: employment*, OECD, 149-177.
- Johnston, A. (2011). Corporate governance is the problem, not the solution: a Critical appraisal of the European regulation on credit rating agencies. *Journal of Corporate Law Studies*, 395-441.
- Karluğ, S.R. (2014). *Avrupa Birliği: kuruluşu, geliştirilmesi, kurumları* (11. Baskı).İstanbul: BETA.
- Kaya, A., Aydın, S., Gürsoy, Yaprak, D., Beşğül, Onursal, Ö. (2013). *Avrupa Birliği'ne giriş: tarih, kurum ve politikalar*. (2.Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Yayınları.
- Kaygısız, Ü. (2011). Avrupa Birliği'nin son dönem demokratikleşme çabaları: Lizbon Antlaşması'nın demokratikleşmeye katkısı. *Süleyman Demirel Üniversitesi, Vizyoner Dergisi*. 3(6), 93-108.
- Kılıçbay, A. (1959). Avrupa'nın iktisadi entegrasyonu. *İstanbul Ticaret Odası Dergisi*. 4, 1-43.
- Kissinger, H. (2007). *Diplomasi*. (6. Baskı), (İ, H, Kurt, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- Klaus, V. (2012). *Seeking real causes of the European crisis*. 13th Gulf Industrialists' Conference in Riyadh.
- Kondonassis A. J. and Malliaris A. G. (1994). Toward monetary union of the European community: history and experiences of the European monetary system. *American Journal of Economics and Sociology*, 53(3), 291-301.
- Krasner, S.D. (1999). *Sovereignty: organized hypocrisy*. Princeton University Press, New Jersey.
- Kutlay, M. (2011). *Krizdeki Birlik Euro Bölgesi'nin borç sarmalı ve AB'nin geleceği*. Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu Raporu, Rapor No. 11-01.
- Lane, P.R. (2012). The European sovereign debt crisis. *Journal of Economic Perspective*, 26 (3), 49–68.
- Legind, N. D. and Jensen, C. H. (2009). The European regulation of credit rating agencies. *European Economic Advisory Group, Report on the European Economy*, 69, 114-145.

- Magnette, P. (2003). Between parliamentary control and the rule of law: the political role of the Ombudsman in the European Union. *Journal of European Public Policy* 10(5), 677–694.
- Marcellino, M. (2011). Some considerations on government debt sustainability and solvency. E. Carletti, G. Cosetti and S. Simonelli (Ed.). *The macroeconomic and financial landscape in the aftermath of The 2007 crisis: new challenges and perspectives*. Robert Schuman Centre Advanced Studies.
- McDonnall, T. (2012). *The Euro crisis: causes and solutions*. TASC Discussion Paper,
- McKinnon, R. (1963). Optimum currency areas. *The American Economic Review*. 53(4), 717-725.
- Méltitz, J. (1995). The current impasse in research on optimum currency areas. *European Economic Review*, 39, 492-500.
- Mersch, Y. (2011) *Optimal currency area revisited*. Pierre Werner Lecture at the European Institute, Florence.
- Mor, H. (2010). Avrupa (Birliği) bütünleşme süreci ve sorunları. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XIV(1), 499-541.
- Möllers, T.M.J. and Niedorf, C. (2014). Regulation and liability of credit rating agencies- a more efficient European law? *European Company and Financial Law Review*, 3(11), 333-363.
- Müslümov, A., Hasanov, M. ve Özyıldırım, C. (2002). *Döviz kuru sistemleri ve Türkiye’de uygulanan döviz kuru sistemlerinin ekonomiye etkileri*. TÜGİAD Ekonomi Ödülleri.
- Nica, E. (2015). Labor market determinants of migration flows in Europe. *Sustainability*, 7, 634-647.
- Nicoletti, G. and S. Scarpetta (2003). *Regulation, productivity and growth: OECD evidence*. OECD Working Paper, ECO/WKP, 1.
- O’Mahony, M. and Ark, B. (2003). *EU productivity and competitiveness: an industry perspective can Europe resume the catching-up process?* Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Obsfeld, M. (2009). *Lenders of last resort in a globalized world*. CEPR Discussion Paper No. DP7355.

- OECD. (2009). *Innovation and growth rationale for an innovation strategy*. <http://www.oecd.org/science/inno/39374789.pdf>.
- OECD. (2011). *OECD Science, Technology and industry scoreboard*. http://www.oecd-ilibrary.org/sites/sti_scoreboard-2011-en/06/01/g6-1-03.html?contentType=&itemId=%2Fcontent%2Fchapter%2Fsti_scoreboard-2011-55-en&mimeType=text%2Fhtml&containerItemId=%2Fcontent%2Fserial%2F20725345&accessItemIds=&_csp_=67694e10481a2a9724665c01072403d7
- Okçu, M. (2007). Yönetişim tartışmalarına katkı: Avrupa Birliği için yönetim ne anlama geliyor? *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 12 (3), 299-312.
- Organisation for Economic Co-operation and Development. *unit labour costs - annual indicators*. https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=ULC_ANN#
- Ortiz, G. (2011). *It's too early for a Brady Plan for Greece*. Financial Times, 22 November.
- Overtveldt, J. (2011). *The End of the Euro: the uneasy future of the European Union*. Chicago: An Agate Imprint.
- Örnek, İ. (2007). Avrupa para birliği bir optimal para alanı mı? *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 7(13), 155-179.
- Özçelik, B.G. (2008). Avrupa Birliği'nin kurumsal yapısı ve Lizbon Antlaşması. Akçay, B., Kahraman, S. ve Baykal S. (Ed.). *Avrupa Birliğinin Güncel Sorunları ve Gelişmeler* (202-233). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Özdemir, Y. (2013). *Teknolojik inovasyon güdümlü ABD ekonomisindeki teknoparkların Ülke kalkınmasındaki rolü*. sanayisurasi.gov.tr
- Özer, I. (2007). Optimum para alanları teorisi. *Sosyo Ekonomi*, 1, 77-98.
- Paksoy, M.H., Paksoy, S., Özkan, B. ve Şentürk, M. (2011). *Ekonomik bütünleşmeler ve Avrupa Birliği (Türkiye-AB İlişkileri)*. İstanbul: Nobel Yayın.
- Paudyn, B. (2013). Credit rating agencies and the sovereign debt crisis: performing the politics of creditworthiness through risk and uncertainty. *Review of International Political Economy*, 20(4), 788-818.
- Pınar, A. ve Erdal, B. (2008). *Para banka mali kuruluşlar ve uluslararası mali sistem: teori ve uygulama*. Ankara: Naturel Yayıncılık.

- Polito, V. and Wickens, M. (2014). *Sovereign credit rating in the European Union: a model-based fiscal analysis*. CESifo Area Conference On Macro, Money and International Finance.
- Polyakova, A. and Fligstein, N. (2016). Is European integration causing Europe to become more nationalist? Evidence from the 2007–9 financial crisis. *Journal of European Public Policy*, 23(1), 60-83.
- Prinz, A. and Beck, H. (2012). Fighting debt explosion in the European sovereign debt crisis. *Intereconomics*, 3, 185-189.
- Rosamond, B. (2000). *Theories of European integration*. New York: St. Martin's Press.
- Santacana, R. and Siles, J. (2013). Rating agencies and the European Union sovereign debt crisis: an ethical approach. *Journal of International Business Ethics*, 1(2), 27-41.
- Sapancalı, F. (2005). Avrupa Birliği'nde sosyal dışlama sorunu ve mücadele yöntemleri. *Çalışma ve toplum*, 3, 51-106.
- Sargent, T. J. and Wallace, N. (1981). *Some unpleasant monetarist arithmetic* (2nd Edition). Quarterly Review, FRB of Minneapolis.
- Sbragia, A. and Stolfi, F. (2009). Politics in the European Union. Almond, G. A., Dalton, R.J., Powell, G.B. and Strom, K. (Ed.). *European politics today* (Chapter 12). Pearson.
- Schioppa T. P. (2004). *The Euro and its central bank: getting united after the Union*. England: The MIT Press.
- Schoenmaker, D. and Siegmann, A. (2014). Can European bank bailouts work? *Journal of Banking and Finance*, 48, 334-349.
- Schwarzer, D. (2012). The Euro area crises, shifting power relations and institutional change in the European union. *Global Policy*, 3(1), 28-41.
- Sehovic, D. (2014). *Coordination of monetary and fiscal policy in the European monetary union*. Management, 73.
- Serzhanova, V. (2011). Ombudsman of The European Union (Ed . Brie, M., Stoica, A. and Horga, I). *Annals of University of Oradea International Relations and European Studies*, 3, 81-85.
- Seyidoğlu, H. (2009). *Uluslararası iktisat: teori, politika ve uygulama*. (17. Baskı). İstanbul: Güzem Can Yayınları.

- Sönmezoğlu, F. (2005). *Uluslararası ilişkiler sözlüğü*. (4. Basım). İstanbul: Der Yayınları.
- Staab, A. (2013). *European Union explained: institutions, actors, global impact*. Bloomington, Ind: Indiana University Press.
- Stephenson, P.(2015). *The European court of auditors and its relationship with the European Parliament: the changing nature of inter-institutional power relations regarding financial accountability*. Centre d'Etudes Europeennes, Sciences Po, CEE.
- Stephenson, P.(2016). Sixty-five years of auditing Europe. *Journal of Contemporary European Research*, 12(1), 467-485.
- Streek, W. and Thelen, K. (2005). *Beyond continuity: institutional change in advanced political economies*. Oxford: University Press.
- Sürmeli, O. (2013). İktisadi büyüme, işsizlik ve gelir dağılımı eşitsizliği ilişkisinin nedensellik analizi. *Bilim ve Teknoloji Dergisi A- Uygulamalı Bilimler ve Mühendislik*. 14(3), 251-262.
- Şener, S. (2007). A glance at the European economic and monetary integration process within historical perspective in the light of economic indicators. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 5(2), 226-270.
- Şimşek, H. (2005). Optimum para sahası teoremi altında Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne uyumu. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1, 53-66.
- Talani, L.,S. (2015). Stopping the run on the PIIGS! EMU structural imbalances, the sovereign debt crisis and the response of the EU. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 4(17), 353-372.
- Tamborini, R. (2013). The new fiscal rules for the EMU. Threats from heterogeneity and interdependence. *The European Journal of Comparative Economics*, 3 (10), 415-436.
- Tangör, B.(2008). Avrupa Birliği'nin dış ilişkileri. Akçay, B., Kahraman, S. ve Baykal S. (Ed.). *Avrupa Birliğinin Güncel Sorunları ve Gelişmeler* (365-395). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- TCMB. *Avrupa Merkez Bankası ve ekonomik ve parasal birlik*.
<http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TCMB+TR/TCMB+TR/Search+Results/>

- The World Bank. (2015). *Gross domestic product growth (annual %)*.
<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG/countries/EU?display=graph>.
- The World Bank. (2015). *Research and development expenditure (% of GDP)*.
<http://data.worldbank.org/indicator/GB.XPD.RSDV.GD.ZS/countries/CZ?page=1&display=default>
- Toksöz, F. (2008). *İyi yönetim el Kitabı*. İstanbul: TESEV Yayınları.
- Tunçsiper, B. ve Yakut, Ş. (1998). Avrupa Birliğinin ekonomik parasal birlik hedefi ve Türkiye'nin uyumu. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 100-119.
- Turhan, G.D. ve Ökten, S. (2014). Avrupa Birliği'nde ombudsmanlık. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19 (1), 213-224.
- Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı. (2012). *AB'ye genel bakış*. No: 2.
- Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı. (2011). *Lizbon Antlaşması*.
<http://www.mfa.gov.tr/lizbon-antlasmasi.tr.mfa>.
- U.S. Securities and Exchange Commission. (2003). *Report on the role and function of credit rating agencies in the operation of the securities markets*.
<https://www.sec.gov/news/studies/credratingreport0103.pdf>
- Uçar, A. (2004). Belediye hizmetlerinin etkinliği açısından hizmette yerellik (subsidiarite) ilkesi ile yönetim (governance) kavram üzerine bir inceleme. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler*, 2(1),97-107.
- Uysal, C. (2001). Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinin tarihsel süreci ve son gelişmeler. *Akdeniz İktisadi, İdari, Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1, 140-153.
- Ülger, İ. K. (2003). *Avrupa Birliği el kitabı: kavramlar, kurumlar, kişiler*. (1. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Ülger, İ. K. (2014). Avrupa Birliği'nde fetret devri ve gelecek senaryoları. *Bilge Strateji*, 6(11), 107-131
- Ünlükaplan, İ. (2009). Avrupa Birliği üyesi ülkelerde iktisadi kalkınma, rekabetçilik ve inovasyon ilişkilerinin kanonik korelasyon analizi ile belirlenmesi. *Maliye Dergisi*, 157, 235-250.

- Verde, A. (2006). The old and the new stability and growth pact along with the main proposals for its reform: an assessment. *Transition Studies Review*, 13(3), 475-496.
- Volz, U. (2012), Lessons of the European crisis for regional monetary and financial integration in east asia. *Adbi Working Papers No. 347*, 355-376.
- Wessels, W. (1982). European political cooperation: a new approach to European foreign policy. Allen D., Rummel, R. and Wessels W. (Ed.). *European Political Cooperation*. Institut für Europäische Politik, Bonn, FRG.
- Wessels, W.J. (2002). *İktisat*. (Ü Çağlar Çev). İstanbul: Alfa Basım Dağıtım.
- White, L.J. (2010). Markets the credit rating agencies. *Journal of Economics Perspectives*, 24(2), 211-226.
- Wood, S. (2012). The Euro crisis. *Policy*, 28(1), 32-37.
- Yakut, B.(2010). Lizbon sonrası AB'nin yeni kurumsal yapısı ve karar alma süreçlerinin özgürlük, güvenlik ve adalet alanındaki yansımaları. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 1(2), 53-91.
- Yanardağ, Ö. ve Süslü, B. (2003). Avrupa para birliği ve Türkiye'deki olası etkileri. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10.
- Yeldan, E. (2005). Avrupa Birliği ve "istikrar ve büyüme sözleşmesi"nin geleceği. *Journal of Policy Modeling*, 27.
- Yıldırım, K., Karaman, D. ve Taşdemir, M. (2013). *Makro ekonomi*. (11. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, M. (1999). Bütünleşme biçimleri ve Avrupa Birliği. *Dış Ticaret Dergisi*, 15(4), 89-117.
- Yurdakul, F. ve Saçkan, O.(2007). Genel fiyat düzeyinin belirlenmesinde para ve maliye politikası baskın rejimler. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 62(2), 219-236.
- Zuzana, G. and Dijkstra, L. (2008). *Labour mobility between the regions of the EU-27 and a comparison with the USA*. Economic and Quantitative Analysis Unit of the Directorate General for Regional Policy of the European Commission.